FIRDUSI

CARTEA REGILOR

Vitejiile lui RUSTEM

Repovestire în românește de
ROMULUS DINU

EDITURA URANUS

ROMULUS DINU
CARTEA REGILOR
De
FIRDOUSI
repovestire în românește în proză și alexandrini a
VITEJIILOR LUI RUSTEM
EDITURA URANUS
București
1992

CUPRINS

NAȘTEREA LUI ZAL, TATĂL LUI RUSTEM

SAM ÎȘI VEDE ÎN VIS COPILUL

NAȘTEREA LUI RUSTEM-VITEAZUL, FIUL LUI ZAL

SE DUCE SAM SĂ-L VADĂ PE RUSTEM

RUSTEM RĂPUNE ELEFANTUL ALB

ȘI PLECA RUSTEM SPRE MUNTELE SIPEND

RUSTEM ÎȘI ALEGE PE RAKȘ, UN CAL MINUNAT

ZAL SE ÎNDREAPTĂ CU OASTE ÎMPOTRIVA LUI AFRASIAB

CELE ȘAPTE GRELE ÎNCERCĂRI ALE LUI RUSTEM

PRIMA ISPRAVĂ — RAKȘ SE LUPTĂ CU UN LEU

A DOUA ISPRAVĂ — RUSTEM GĂSEȘTE UN IZVOR ÎN DEȘERT

A TREIA ISPRAVA — RUSTEM SE LUPTĂ CU UN BALAUR

A PATRA ISPRAVA — RUSTEM UCIDE O VRĂJITOARE

A CINCEA ISPRAVĂ — AULAD CADE ÎN MÂINILE LUI RUSTEM

A ȘASEA ISPRAVA — LUPTA LUI RUSTEM CU DIVUL ARZENG

A ȘAPTEA ISPRAVA — RUSTEM UCIDE DIVUL ALB

KEIKAUS ÎNCEARCĂ ZBORUL SPRE CER

ȘI IAR RĂZBOI CU AFRASIAB, REGELE TURANULUI ISPRAVA

CELOR ŞAPTE VITEJI

POVESTEA LUI ZORAB

PORNIND LA VÂNĂTOARE, RUSTEM ÎŞI GĂSEŞTE MIREASA

NAŞTEREA LUI ZORAB PREGĂTIRI DE PLECARE ÎN CĂUTAREA TATĂLUI

ZORAB PORNEŞTE SPRE IRAN

RUSTEM SE ÎNTÂLNEŞTE CU ZORAB

PRIMA LUPTĂ A LUI RUSTEM CU ZORAB

RUSTEM ŞI ZORAB ÎŞI PIERD CUMPĂTUL

CEI DOI VOINICI SE-NFRUNTĂ IAR

RUSTEM ŞI ZORAB STAU ULTIMA OARĂ FAŢĂ ÎN FAŢĂ

CEL DE PE URMĂ DRUM AL LUI ZORAB

POVESTEA LUI ESFANDIAR

ESFANDIAR CERE TATĂLUI SAU TRONUL

ESFANDIAR ÎŞI DUCE OASTEA ÎN ZABULISTAN

ESFANDIAR TRIMITE PE BAMAN LA RUSTEM

ŞI IATĂ CUM BAMAN, FIUL LUI ESFANDIAR, ÎŞI ÎNDEPLINEŞTE SOLIA

RUSTEM ŞI ESFANDIAR SE ÎNTÂLNESC

DAR ESFANDIAR NU-L POFTEŞTE PE RUSTEM LA MASĂ

LUPTA LUI RUSTEM CU ESFANDIAR

ZAL CHEAMĂ IARĂŞI SIMURGUL

MOARTEA LUI RUSTEM-VITEAZUL

NAŞTEREA LUI ZAL, TATĂL LUI RUSTEM

Răbdare… răbdare! De ce atâta grabă să ascultăm isprăvile viteazului Rustem înainte de a-i cunoaşte tatăl, pe Zal, a cărui viaţă a atârnat încă de la naştere de un fir de păr, şi chiar pe bunic, pe Sam, marele Pahlivan[1] aflat în nemai-aflată-ncurcătură la naşterea fiului

său Zal?

Spiţa lui Sam — fiul lui Nariman — se pierde în negura istoriei oamenilor de seamă, dar Sam nu avea copii. Inima lui tânjea după o mlădiţă peste care să-şi reverse dragostea şi înţelepciunea de părinte, care să-l moştenească şi să-i lege trecutul de viitor.

Iată însă că în palat avea printre soţiile sale o mândreţe de femeie cu obrajii ca petalele trandafirului şi părul ca moscul. Nădăjdui un fruct de la ea şi, într-adevăr, povară scumpă ferici trupul femeii. După vremea cuvenită, ea aduse pe lume un copil al cărui frumos chip oglindea soarele — lumina pământului, cum Firdousi, poetul, cântă.

Dar, dintr-o neînţeleasă întâmplare, copilul avea tot părul alb-coliliu, ca argintul, iar mama, înspăimântată peste fire, şapte zile nu îndrăzni să spună nimic lui Sam despre copil. De supărare îi secară chiar izvoarele laptelui, trebuind să-l lase hrănit de o doică. Toată casa femeilor vestitului erou Sam plângea de jale în jurul copilaşului şi nimeni nu îndrăznea să-i spună că frumoasa lui soţie îi adusese pe lume un copil „bătrân”. Ce vină avea însă micuţul? Doica găsi virtute după o vreme, îşi luă inima în dinţi, se înfăţişă cu îndrăzneală viteazului părinte şi-i dădu vestea cea mare. Cum era obiceiul, începu prin a-l binecuvânta şi lăuda pe Sam, în grai ales spunând:

— Fericite zile să aibă Sam eroul! Sfâşiate inimi să poarte-n piept duşmanii!

Sam, presimţind poate ceva, fiindcă de la un timp aştepta vestea, îi scurtă vorba iute:

— Ci lasă laudele şi-ndelungile palavre! Sunt plin de nerăbdare, spune-mi, de-i bucurie spune-mi-o degrabă. Mă miră foarte că jiu vine ea, soţia mea şi mama celui pe care îl aştept, să-mi spună.

— Cerul te-a-nvrednicit, stăpâne! Râvnitul dar îţi împlineşte azi dorul, răspunse iute doica, teamă de gheaţă strecurându-i-se în gând. Dincolo de perdele, în palat, copil neprihănit din maica sa ţi s-a născut: un fiu de Pahlivan! Care, oricât este acum de mic, făgăduieşte inimă de leu şi suflet de viteaz să poarte-n piept. Pe trupuşorul de argint curat, pe faţa sa ce-i scrisă de frumoasă, nu-i urmă de ceva pocit, doar părul… din nenoroc, îi este alb tot părul! Aşa vru soarta, vajnice stăpân!

— Ce spui, femeie? Sau minţile nu ţi-s la locul lor? Izbucni atuncea Sam, cuprins de supărare. Ori îndrăzneşti să faci chiar haz de mine? Să înţeleg acum de ce nu vine mama copilului să mi se înfăţişeze?

— Aşa vru soarta, luminate Sam. Aş îndrăzni eu oare să glumesc cu tine şi mai ales în aste clipe grele? Dar eu socot, umila, că e bine să dai prinos pentru ce-ai dobândit, să nu laşi loc în suflet nerecunoştinţei, nici inima ta urii s-o deschizi!

Atât mai zise şi pieri fugind. Rămase Sam răpus de-amărăciune. Nicicând şi nimeni, neam de neamul lui nu zămislise nat cu păr ca

neaua.

Grăbit, coborî treptele tronului şi porni spre odăile femeilor. Acolo văzu într-adevăr un copil de o rară frumuseţe, dar cu cap de bătrân, cum nu se pomenise niciodată şi nici nu auzise povestindu-se. Tot părul îi era alb ca zăpada, dar chipul, trandafiriu, îi scânteia.

Când bietul Sam îşi văzu fiul cu părul alb, simţi că se prăbuşeşte lumea pe el de deznădejde. Îi era frică să nu râdă Pahlivanii cei mari, curtenii, toţi supuşii de dânsul. Îşi pierdu cumpătul şi, înălţând ochii în slăvi, ceru iertare pentru relele săvârşite cu gândul sau cu fapta, zicând:

— O, cerule! Porunca ta de-a pururi izvor de fericire însemnând, de-am săvârşit vreo mare fărădelege, sau de-am urmat îndemnul lui Ahriman hainul, înstrăinat de-nvăţătura lui Ahura-Mazda, nădăjduiesc că-nduplecat de-a mea căinţă în faţa omenirii, mă vei izbăvi[2].

Rugăciunea însă nu-i ogoi necazul pe care şi-l revărsă apoi în vorbe grele:

— Mi-e sufletul gol de ruşine, iar sângele-mi gâlgâie-aprins şi chinul îmi fierbe în vine din pricina ninsului prunc, ce-şi trage din Ahriman spiţa, cu ochii lui negri-adânci şi părul mai alb decât crinul. Ce-or spune oare maimarii când vor veni să mă-ntrebe despre copilul născut cu piază-rea de la Saturn[3] De unde să spun că-mi răsare asemeni odraslă de Div[4], ca leopardul bălţat ivit în casa-mi curată?

Şi Sam îşi smulgea barba şi părul de pe cap frământându-se, căuta o scăpare, aşteptând un gest, o minune a cerului. Dar de unde să vină? Cine a văzut vreodată o minune picată din cer? Copilul gângurea nevinovat, sugându-şi un deget, ziua se topea, întunericul ieşea tiptil din unghere, înnegrind culorile întunecate, dar părul, părul alb-coliliu scânteia mai tare, adunând în firele lui ultimele scame de lumină, parcă într-adins.

Şi iar izbucni Sam:

— Vor râde de mine! Da, da, maimarii vor râde de mine pe faţă, pe-ascuns mai ales, din pricina lui. Cum vor râde! Voi părăsi Iranul ca să-mi ascund obida pe cine ştie unde, de nespusă ruşine. Şi-oi cuteza netrebnic, în deznădejdea mea, să-mi blestem scumpa glie, nu numai ziua-n care văzui lumina lumii!

În zadar încercau cei din jur să-l liniştească, să-l facă să înţeleagă că la urma-urmei nu-i nicio năpastă şi că dacă un cinstit bătrân poartă cu fruntea sus părul alb, ca unul din semnele înţelepciunii, de ce unui nevinovat copil i-ar sta rău să-şi prezică în culoarea părului mintea înţeleaptă de mai apoi?

Dar Sam, orbit de trufie, nu auzea nimic. Supărarea i se preschimbă în furie, ochii îi aruncau fulgere de mânie, blestemându-şi destinul. Porunci să fie luat pruncul şi dus departe de ţară.

În zadar încercară să-l înduplece măcar să încredinţeze copilul unui

curtean, să fie crescut departe de palat, printre copiii acestuia, până îi va mai trece tatălui necazul sau, dacă nu, pentru totdeauna. Sam rămase neclintit de rugăminţile bărbaţilor şi lacrimile — râuri — ale femeilor.

Legenda nu spune dacă Sam-Pahlivan s-a mâniat şi pe nefericita lui soţie, dar, oricum, a rămas stană de piatră în faţa plânsetelor şi bocetelor mamei de la sânul căreia copilul a fost smuls fără milă, dus şi tot dus…

Şi era un munte Albroz[5], aproape de soare şi departe de vânzoleala lumii. Acolo îşi avea cuibul Simurgul[6], pasăre măiastră.

Le-au trebuit trimişilor lui Sam zile şi săptămâni să ajungă la munte, să se lupte cu fiarele sălbatice şi hoţii de drumul mare, să înfrunte înălţimi şi să se strecoare prin văi şi căi neumblate ca să ajungă unde poruncea porunca să lase de izbelişte copilul. După care, se înapoiară, drum lung şi vreme şi mai lungă parcă la întoarcere, fiindcă le rămăseseră sufletele lângă micuţul părăsit şi-i trăgeau înapoi necunoscute puteri.

Dar soarta a avut grijă de nevinovatul copil. Umblând pe acele coclauri o leoaică ce tocmai îşi îndestulase odrasla, rămânându-i chiar lapte de prisos, găsi puiul de om şi se înduioşă de cât era de plăpând, neajutorat şi flămând. Îi dădu să sugă şi, la atingerea gurii înfometate, dragostea încolţi în sufletul de fiară. Îi spuse chiar:

— Atât mi-eşti de drag, prunc golaş, că inima frântă mi-ar sta de-ar fi să pleci de la mine răpit de-o chemare sau dor. Iar dacă nevoie ar fi, cu sângele meu să te apăr, eu nu ţi-aş cere în veci vreun strop de recunoştinţă!

Leoaica însă trebuia să-şi caute hrana şi se duse să bată desişurile lăsând copilul aşa cum îl găsise, fără adăpost, nepricepută cum era la nevoile puilor de om. Şi atunci întâmplarea făcu să se ivească în înălţimea cerului Simurgul, pasărea măiastră, care se rotea la rându-i în căutare de hrană pentru vulturaşii ei abia ieşiţi din ouă. Sub zborul uriaşei păsări, pământul se rostogolea asemeni mării în fierbere. Ochiul ager zări copilul.

Leagănul i-l închipuiau spinii. Cu gura uscată de lapte, trupuşorul se frământa pe pământul negru şi ars, sub soarele fierbinte.

Simurgului i se făcu milă şi, în loc să se repeadă să sfâşie lacom mica vietate, coborî lin din nori, îl prinse uşurel în gheare, îl ridică de pe piatra încinsă şi-l duse ca vântul în vârful muntelui Albroz, unde-şi avea cuibul. Odată ajuns, a înduplecat pe vulturaşii săi neştiutori să nu-l rupă cu ciocurile şi ghearele. Li l-a arătat şi i-a făcut să înţeleagă şi să se bucure că mai au un prieten de joacă. Dar mai întâi trebuia să crească, şi pentru asta avea nevoie de mâncare.

Copilul plângea cu lacrimi amare, lacrimi de jale. Dar ei îl înconjurară cu neţărmurită dragoste, fermecaţi de frumuseţea chipului

lui.

Simurgul alese vânatul cel mai fraged pentru ca micul oaspete, în lipsa laptelui, să sugă sânge.

Ehei! Şi trecură zile, ani după ani, copilul se făcu mare, timpul se prelinse multă vreme peste munte. Povestea spune că băiatul deveni repede un bărbat înalt ca un chiparos, cu pieptul ca o colină de argint şi mijlocul ca trestia. Se duse vestea în lume despre el. Dar de ce s-ar fi dus vestea, când el nici nu văzuse încă oameni? În cuibul vulturesc, agăţat pe un vârf de stei înalt-ameţitor, nici o altă făptură nu putea ajunge fără aripi. Zal însă, deprins din pruncie cu stânca, se folosea cu iscusinţă de fiecare ieşitură, de fiecare smoc de iarbă, aproape alergând pe peretele muntelui. Fiindcă încă de mic era înainte de toate sprinten ca o căprioară.

La început, ciobanii, locuitorii acelor meleaguri, se uitau de departe la tânărul căţărător şi nu ştiau cine e, cum e. Mai târziu însă, fără să se apropie de el, au văzut cât îi poate osul.

Odată, o turmă de oi s-a luat după un berbec cam neghiob (căci aşa au obiceiul oile) şi s-a tot dus la vale într-o văgăună cu pereţii repezi, de unde nu mai putea ieşi şi de unde nici bietul cioban, care-şi pierduse avutul, nu putea să le scoată. Zal a făcut isprava îndemnat de Simurg, care aflase din zbor întâmplarea. Să-l fi văzut coborând ca în glumă şi apoi urcând în fugă cu câte o oaie pe fiecare umăr, te minunai. Şi tot aşa, până le-a adus pe toate, şi chiar pe netotul de berbec, spre bucuria fără margini a ciobanului care a vrut să-i mulţumească. Dar Zal s-a făcut nevăzut, risipindu-se ca fumul printre stânci.

Altădată, apele unui şuvoi, umflate de ploaie, au luat toate punţile şi au tăiat drumul de întoarcere acasă a celor din munte. Iute ca fulgerul, Zal a coborât din înaltul cuibului, a doborât copaci de câte şapte stânjeni şi i-a aruncat legaţi câte trei-patru de-a latul şuvoiului, în locul punţilor pierdute. Ne-nchipuit s-au bucurat cei ce flămânziseră ziua şi tremuraseră noaptea de frig în creierul munţilor.

Dar întâmplarea. Cu hoţii de cai — una din multe?…

Câţiva cai frumoşi dispăruseră fără urmă din grajdul unui muntean. Degeaba căutări, potere, iscoade. Parcă intraseră în pământ. Căci muntele era întins cât o ţară, şi văile multe şi întortocheate. Vorba despre fapta hoţilor, purtată de ecou, a ajuns până la Zal, căruia i-a venit un gând năstruşnic. S-a sfătuit în taină cu tovarăşii lui din copilărie, vulturii, copiii Simurgului, şi i-a rugat pe doi dintre ei, care erau mai voinici, să-l ia fiecare de câte o mână şi să-l ridice cât or putea de sus. Şi aşa, cutreierând înălţimile, cu socoteală, de la un cap la altul al şirului de munţi, a desluşit ascunzişul hoţilor, cu cai cu tot, bine ferit după nişte stânci. Nici măcar nu a fost nevoie de luptă. Când s-a ivit din văzduh, în coborâre lină, îndrăzneţul Zal, tâlharii au fugit

îngroziţi care încotro. Caii au ajuns la stăpânul lor şi faima lui Zal a crescut.

Vestea despre puterea, isteţimea şi curajul lui se dusese în toată lumea, căci după cum spune înţelepciunea legendei „nici binele, nici răul nu stau în veci ascunse”, şi-n urmă, despre tânăr află şi tatăl său, Sam.

SAM ÎŞI VEDE ÎN VIS COPILUL

Într-o noapte Sam dormea obosit de treburile lumii, dar cu inima încă îndurerată după atâta amar de vreme. Din pricina acestei tristeţi care îl urmărea şi în somn, visă un om care venea dinspre Industan[7] pe un cal arab. Înaintă până în faţa lui şi-i dădu ştiri despre Zal, fiul său, nobilă şi roditoare mlădiţă.

De îndată ce se trezi, Sam chemă pe mobezi — adică pe magi, oameni despre care se credea că ştiu tălmăci visele — şi le povesti pe larg visul precum şi tot ce mai auzise de pe la caravanele care cutreierau pe acele vremuri în lung şi-n lat ţara Iranului[8].

— Ce ziceţi de toată povestea? le spuse cu nepăsare, să nu-i fie luată-ntrebarea drept mare şi grea slăbiciune. Ci mintea vă duce-întratât să ştiţi de copil dacă-i viu ori frigul lui Mihr[9] l-a ucis, sau arşiţa lunii Temuz[10]?

Cu toţii, tineri şi bătrâni se repeziră să vorbească. De mult aşteptau asta. De atâta zarvă nu se mai înţelegea nimic, fiecare dorind să se audă. Până când, la un semn al lui Sam, cel mai vârstnic dintre mobezi vorbi singur:

— Nerecunoscător naturii, în veci nu fi-vei fericit! Leii şi tigrii n-au sălaş decât pe stâncă şi în praf, peştii şi crocodilii, tot ce vieţuieşte pe pământ sau în adânc de ape moi, îşi ocrotesc pe cât pot puii. Nesocotit-ai legea firii. Ai izgonit acest copil nevinovat, şi era prunc. Părul său alb te-a-nspăimântat? Dar cum putea el pângări un trup de stea şi ne-ntinat? Să nu trăiască? Nu se poate! Purcede-n grabă să ţi-l cauţi! Fiinţa binecuvântată năpăstuită-n frig nu piere, precum nici arşiţa n-o arde.

Şi tăcu bătrânul. Toţi dimprejur îi sprijiniră cu căldură spusele, iar Sam, încruntat la faţă dar luminos în sinea sa, îi privea pe sub sprâncene mulţumit: alţii luaseră hotărârea, cerbicia nu-i părea frântă în faţa lumii.

Sam-Pahlivan trebuia deci — îndemnat, chipurile, de alţii — să plece a doua zi cât de repede spre muntele Albroz.

Când se întunecă, se grăbi să se culce, fiindcă, ştim cu toţii, timpul trece mai repede în somn, şi el era nerăbdător să pornească. Inima îi era însă grea şi plină de griji. Şi avu un vis în care se făcea că pe muntele Industan se ridica fâlfâire de steag de mătase. Apoi se ivi un tânăr frumos, urmat de o numeroasă oaste. De-a stânga sa stătea un mobed, iar de-a dreapta un înţelept cu faimă. Şi unul din ei căta către

Sam, dojenindu-l cu asprime:

„O, păcătos fără temei şi fără teamă de pedeapsă! Nu ţi-e ruşine? Cum de rabzi să-ţi fie-o pasăre dădacă fiului tău şi să ţi-l crească? La ce-ţi slujeşte cinul 'nalt când îţi lipseşte omenia şi mintea-ntreagă de sub ţeastă?" Se făcea atunci că Sam punea ochii în pământ şi îngăima un fel de iertăciune.

Dar arătarea de vis urma ne-ndurătoare:

„Când părul alb ar fi o vină de neiertat, ce zici de tine, de barba, părul tău mai albe ca frunza plopului în vânt? Îndestulat mereu cu toate, nu meriţi urmă din ce ai, nu meriţi cinstea omenirii, purtându-te aşa nedrept. Tu, ce ţi-ai urgisit copilul, gol eşti de orice bob de milă!"

Sam dădu un strigăt ca leul furios căzut în plasa vânătorului şi se deşteptă din somn lac de sudoare.

îndată ce se trezi, chemă pe înţelepţi şi pe maimarii oştirii în jurul său, pornind în mare grabă să-şi găsească fiul năpăstuit.

Merseră cale lungă, şi de la o vreme se văzu de departe o stâncă înălţându-se până la Ursa Mare, de parcă ar fi vrut să smulgă stelele din rădăcini. Pe stâncă se ridica un cuib uriaş la care, toţi ştiau, nu putea ajunge nici piaza-rea a lui Saturn.

Cuibul era urzit din trunchiuri de abanos şi santal, iar împletitura din ramuri de aloe.

Sam se uita la stâncă, la înălţimea şi măreţia cuibului, copleşit de puterea Simurgului. Fiindcă — spune legenda — „era un palat minunat, cu vârful pierdut în stele, deşi nu fusese clădit de mână de om şi unealtă".

în jurul cuibului, dând ocol, un tânăr înalt care îi semăna umbla după treburi. În zadar însă căuta Sam un drum de urcuş, măcar poteca bătută de animalele sălbatice în suişul lor pe munte. Nicăieri un loc de trecere.

Simurgul însă, din înaltul său lăcaş, zări alaiul cu Sam în frunte, înţelese că pahlivanul venea, în sfârşit, după copil, şi nu de dragul lui, al Simurgului, aşa încât grăi către Zal:

— Tu împărţişi sărăcia cu mine, făcându-ţi în cuib un culcuş, iar eu te-am crescut ca o doică… aş zice că mamă ţi-am fost, şi poate izvor de alean. Cum n-aveai un nume, ţi-am dat, zicându-ţi Destin-i-zend fiul.

Dar află acuma, băiete, că tatăl tău bun este Sam, erou, pahlivan preamărit, de vază-ntre cei mai de vază. Şi uite, priveşte în zare, venit-a la poalele stâncii să-şi caute fiul gonit. Măriri te aşteaptă, mergi dar!

Eu însumi te-oi duce-napoi. Eşti tânăr şi teafăr la minte, cu trupul de brad sănătos.

Auzind cuvintele Simurgului, ochii tânărului se umplură de lacrimi şi inima de adâncă tristeţe. Toate comorile lumii nu preţuiau cât

măiastră pasăre care-l învăţase să vorbească şi mai ales să cântărească greutatea oricărui răspuns. Isteţ şi vioi, socotit însă în fapte, ca un bătrân, se simţea în spusele sale înţelepciunea Simurgului.

— Ascultă, scump Simurg, întoarse Destin vorba, ţi s-a urât cu mine? Al tău eram şi cuibul mi se părea un tron, aripile-ţi coroană în glorioase 'nalturi. Îţi datorez viaţa şi bucuria ei, recunoştinţa-ntreagă ţi-o datorez la fel!

Dar pasărea măiastră îi răspunse:

— Când vei vedea un tron şi o coroană şi strălucirea Keianizilor[11] întreagă, într-un nimic se va preface cuibul în care ai crescut ferit de moarte. Nu te îndepărtez din duşmănie, şi sufletul ce-mi plânge îmi e martor! Aş fi dorit ca să rămâi aici, dar soarta ce-ţi surâde e mai bună. Ci ia cu tine una din penele-mi măiestre şi ai să stai de-a pururi sub umbra vrăjii mele. Iar dacă vreodată s-o ridica vreun glas, primejdie cumplită sau fapte împotrivă-ţi, aruncă pana în foc şi-ndată vei cunoaşte puterea mea, Destan, şi de ce sunt în stare. Eu te-am crescut sub aripi, la rând cu puii mei, veni-voi într-o clipă ca nor uriaş în zbor, să te întorc la cuibul ce azi îl părăseşti. Tu nu lăsa să piară iubirea ce mi-o porţi, cum inima mea arsă de dor nestins de tine nu va-nceta vreodată în preajma ta să stea!

Astfel îl căină, apoi îl ridică în văzduh în ocoluri şi rotocoluri de-l duse în zbor în faţa tatălui său.

Părul lui Destin cobora lin până sub piept şi pe spate, trupul era puternic ca al unui elefant, iar faţa arăta ca ruptă din soare.

Când îl văzu, Sam scoase un suspin dureros, îşi înclină capul în faţa Simurgului şi îl copleşi cu mulţumiri şi binecuvântări:

— Tu rege-al păsărilor, ne-ntinat Simurg, ce prin putere ocroteşti şi izbăveşti năpăstuiţii! Cu bunătatea întrecând pe toţi cei ce ar îndrăzni să-ţi judece vreo faptă, pe răi tu îi îneci în umilinţă. Urarea mea, de-a pururi, e să rămâi cum eşti!

Simurgul însă nu rosti nicio vorbă şi se întoarse către munte, iar Sam îl urmări cu ochii până se topi în străfundul zărilor.

îşi privi apoi fiul cu nesaţ şi îşi dădu seama că e hărăzit „să merite un tron şi o coroană". Căci după cum scrie Firdousi, Destin avea piept şi braţe de leu, faţă de soare, inimă de erou şi mână vrednică să rotească spada. Cu genele negre, ochii de catran, obrajii ca sângele şi buze de mărgean, era fără cusur. Cu părul cel alb al fiului său, Sam începu să se obişnuiască, şi, îmbrăţişându-şi odrasla, spuse: — Mă iartă, fiule, înmoaie-ţi inima ta bună, iartă şi uită nedreptatea săvârşită, căci de când viu te-am regăsit, făgăduiesc, pe veci, în faţa lumii-ntregi, să nu fiu aspru sau nedrept cu tine. Vei face ce vei vrea, vei da porunci, Simurgul te-a crescut prea bine ca să îmi ceri vreodată ceva rău.

De ce să spunem că Destin era foarte fericit? Ochii lui căutau trişti

spre cerul albastru în care se topise zborul păsării măiestre. Dar era bărbat. Se smulse din loc, îmbrăcă veşmântul de pahlivan, coborî din munte şi ajuns în vale, unde poposea oastea tatălui său, primi alt veşmânt, princiar, şi un cal pe potrivă.

Sam însă, punându-i mantia de cavaler, îi dădu numele de Zal-zer, după cum Simurgul i-l dăduse pe cel de Destin-i-zend. Toată oştirea se strânse în jurul lor cu bucurie. Pornind la drum apoi, toboşarii cocoţaţi pe elefanţi mergeau în frunte, iar praful ce se ridica era cât un munte albastru. Răsunau tobele şi ţimbalele de aramă, amestecate cu clinchetul clopoţeilor persani de aur şi-al celor de argint, indieni. Întregul alai lărmuia de bucurie, acum la sfârşitul ostenelilor, şi astfel sosiră în oraş, unde erau aşteptaţi cu nerăbdare.

NAŞTEREA LUI RUSTEM-VITEAZUL, FIUL LUI ZAL

Pe când Sam era la război, Zal făcu o călătorie prin ţinutul încredinţat de şah spre pază şi cârmuire tatălui său.

Trecând apoi hotarul ajunse la Kabul, unde domnea Mirab care l-a primit prieteneşte şi l-a poftit să înnopteze la palat, dar Zal a ales să doarmă în cort, alături de însoţitorii săi. Asta nu l-a împiedicat pe Zal flăcăul, ca a doua zi, cunoscând pe prinţesa Rudabe, frumoasa fiică a lui Mirab, să se îndrăgostească de dânsa şi să o vrea de soţie cu orice preţ. În zadar curtenii care îl întovărăşeau îi spuneau că e de altă religie, că tatăl ei se trăgea din Dahak, un vrăjmaş de pe vremuri al iranienilor. Zal le striga ne-nduplecat:

— Ce-mi pasă mie de a ei credinţă? Şi oare nu suntem prieteni cu Mirab? Ce-mi pasă, iar, de vechile gâlceve ce-s stinse şi-ngropate în uitare? Nu suntem toţi la fel, tot oameni? Şi nu trăim sub acelaşi cer, vorbind aceeaşi limbă şi iubind acelaşi vechi şi roditor pământ?

— Da, dar… cercau curtenii, când auzi-va Sam, ce o să spună?

— De Sam vă temeţi? Sam e tatăl meu. E înţelept. El nu va isca pricini. Şi mai ales *eu vreau* pe Rudabe, de-ar fi să-l părăsesc din nou, când ar împărtăşi cu voi această-mpotrivire haină, oarbă, rătăcită.

— Da, dar… mai ziceau ei, dacă va naşte-un fiu duşman Iranului străbun?

— N-o să se întâmple-aşa cum spuneţi voi! Noi ne iubim cinstit. Noi suntem buni, curaţi ca roua-n suflet! Rudabe mă va urma cu-acelaşi gând curat!

Şi astfel Zal a cerut-o şi a luat-o pe Rudabe de la tatăl ei Mirab, a dus-o cu mare bucurie în palatul lui Sam, şi Sam nu s-a împotrivit căsătoriei, fiindcă făgăduise, în clipa revederii de pe munte, că nu va sta în calea dorinţelor fiului regăsit. După care tinerii porniră la casa lor.

Nu trecu mult, şi iată că Rudabe prinse să poarte rodul iubirii sale neprihănite cu Zal. Dar de la o vreme încântătoarea soţie începu să se ofilească sub greutatea poverii din pântec. Sufletul îi era potopit de

grijă, chipul de trandafir pălea spre galbenul şorranului. Mama ei, pe nume Sindokt, sosită tocmai din Kabul, văzând-o o întrebă înspăimântată:

— O, viaţă-a vieţii mele, ce-i cu tine? Ce se întâmplă că obrazul ţi-e de ceară?

— O, maică scumpă, mamă de alint şi alinare, nu ştiu, n-am somn, nici vlagă nu mai am, îmi simt parcă în preajmă moartea; sorocul a venit de mult, dar eu nu cred să fiu vreodată uşurată de greutatea ferecată-n trup. Parcă port pietre grele, bolovani de plumb.

Şi timpul trecea. Copilul întârzia să vină pe lume. De neodihnă şi dureri, biata Rudabe într-o zi leşină, speriind femeile ce o înconjurau neputincioase. Sindokt se jelea smulgându-şi părul din cap. Când i se spuse, Zal alergă într-un suflet, cu lacrimi pe obraz. Slujitoarele se frământau, se văitau, plângeau. Îşi smulseră până şi vălurile de pe faţă, vină aproape de neiertat în acele vremuri, mai ales în faţa unui bărbat.

Dar lui Zal îi veni în minte pana Simurgului.

Ceru jăratic, focul înteţi şi, surâzând, îi spuse soacrei sale, Sindokt, ce-avea acum de gând să facă. Nici n-apucă să ardă pana toată, că ’naltul cerului se întunecă şi pasărea măiastră coborî măreaţă ca un nor de perle, sau ca un val de bucurie şi de pace!

Zal îi mulţumi din adâncul inimii de graba cu care sosise, dar Simurgul îl dojeni:

— De ce durerea asta? De ce ţi-e ochiul umed? Soţia ta, lin chiparos de-argint cu boiul mândru, te va învrednici c-un pui de leu. Leu însetat de glorie, viteaz, căruia fiarele umile şi urma i-o vor săruta din praf, iar norii nu vor îndrăzni în zbor deasupra lui să treacă. Puterea leopardului la glasul lui se va topi ca ceara luminării, şi din curaj îi va rămâne-atât: să-şi roadă ghearele neputincios. Viteji potrivnici fiului tău drag când buzduganul i-or simţi cu vuiet, când l-or vedea cum e clădit uriaş, la strigătu-i de luptă detunat, cu inima pierită n-or găsi destul de repede cotloane să se-ascundă din faţa iureşului său ne-nfrânt. El va avea putere cât să arunce un bolovan de cinci ocale la o poştă. Pe cât de vajnic şi vijelios în lupte, pe-atâta de-nţelept va fi la sfat.

— De câte-mi prevesteşti mă bucur foarte, despre feciorul ce îmi e pe drum, dară iubita Rudabe e-n grele chinuri. Ce-i cu copilul? Şi cu ea ce se întâmplă?

— Tu cheamă un îndemânatec vraci. După porunca vieţii, aspră, copilul se va naşte în alt chip. Dă-i mamei vin, să nu simtă arsura tăişului ce-l va elibera din pântec. Vraciul va coase-apoi şi unge rana cu buruieni de leac ce ţi-am adus ca să le sfarmi şi să le fierbi-nainte, în lapte dulce-amestecat cu mosc. Te vei mira apoi văzând pe mamă cum vindecată e într-o clipită. La urmă, spre deplină izbăvire, iată o

pană-a mea şi-atinge rana. Păstrează apoi pana… cine ştie?…

— Îţi mulţumesc din suflet şi mă bucur dacă va fi precum îmi spui, Simurge — se grăbi Zal cu jar în ochi şi glas.

— Nu te-ndoi, şi mai ales ferice să fii că ţi s-a dăruit vlăstarul prin care tu vei fi vestit în toată lumea peste multe veacuri.

Cu aceste vorbe încheind, pasărea măiastră îşi smulse o pană din aripă, o lasă şi, cu viu avânt, se ridică în slăvile văzduhului.

Plecă dară Simurgul, iar Zal îndeplini cu grijă ce i se poruncise, şi astfel se ivi copilul menit să vadă lumina zilei în chip ciudat.

Iranienii acelor vremuri vedeau frumosul copil aidoma cu leul, dolofan la trup şi puternic ca un elefant, vajnic ca un crocodil. Aceste animale simbolizau măreţia, puterea, curajul. Trezită din somnul ce o ţinuse departe de durere, Rudabe îşi asemui însă pruncul cu un buchet de crini şi de lalele.

Surâzându-i, maică-sa presimţi în el măreţia şahilor şi spuse: „Sunt slobodă (*rustem*, în limba persană[12]). Durerile mele s-au sfârşit”. Iar copilului i se dădu numele de Rustem.

Apoi, după un obicei rar întâlnit la alte popoare, închipuiră o păpuşă de mătase, semănând pe cât se putea mai bine cu nou-născutul. Umplură păpuşa cu păr de jder, pe faţă i se zugrăviră luceafărul dimineţii şi soarele, iar pe braţe balauri fioroşi; la mâini i se închipuiră gheare de leu. I se puse o suliţă sub braţ, o ghioaga într-o mină şi hăţuri în cealaltă. Încălecară păpuşa pe un roib, în jurul căruia aşezară străji chipeşe. Când treaba se desăvârşi după cum se cuvenea din străbuni, porniră cu o cămilă sprintenă în frunte, iar cei rămaşi aruncară pumni de bani de argint asupra crainicilor care plecau astfel rostuiţi să ducă lui Sam, Pahlivanul bunic, chipul lui Rustem, vestindu-i naşterea.

în urmă, din Zabulistan[13] până la Kabul se încinse o petrecere de pomină. Tot ţinutul era plin de mese întinse, de larma trompetelor la ospăţ. Legenda spune că se adunau câte o sută de oameni la o masă, tot feţe cinstite care făceau fala acelor locuri.

Când alaiul cu păpuşa trecu pe la şahul Mirab din Kabul, bunicul dinspre mamă al lui Rustem, acesta se bucură foarte şi dărui, după datină, şuvoaie de aur săracilor, poruncind petreceri dintr-un hotar în altul. Şi mai spune Firdousi despre un fapt de mare însemnătate, şi anume că: „cei mici nu erau aşezaţi la mese mai jos decât cei mari, amestecaţi cu toţii fiind, ca firul ţesut în urzeală”. Iar dacă nu a fost chiar aşa, legenda arată că aşa ar fi trebuit să fie. Că dorinţa de a fi toţi deopotrivă la bine şi la rău, la bucurie şi suferinţă, s-a născut din negura vremurilor, odată cu scânteia înţelepciunii omeneşti.

Apoi păpuşa ce-l închipuia pe Rustem fu adusă în faţa lui Sam. Crainicul o aşeză înaintea prinţului care o privi fericit şi se cutremură de bucurie fiindcă găsea că seamănă leit-poleit cu el.

— Ascultaţi voi cu toţii, grăi atuncea Sam, copilul de mătase îmi seamănă grozav! Iar dacă într-o zi nepotul meu va fin numai pe jumătate din cât făgăduieşte ăst chip făcut al lui, să ştiţi că va atinge cu fruntea norii albi şi cu veştmântul glia străbunilor viteji.

Chemă apoi trimişii şi-i dărui cu bani pe săturate. Făcu la rându-i sărbătoare şi ospeţe în ţara sagsarilor şi în Mazenderan, ţinuturi ce le avea în pază. Vinul curse în râuri, şi râuri de argint se revărsară asupra celor din jurul său.

După care, porunci unui diac[14] să întocmească cel mai frumos răvaş de pe lume, ca răspuns răvaşului cu care Zal însoţise păpuşa. Şi anume îi spunea să aibă grijă de Rustem ca de lumina ochilor, fiindcă era fericit că din stirpea sa de viteaz înţelept se născuse o mlădiţă volnică să-i ducă faima şi gloria de-a latul pământului şi în adâncimea timpului.

înduioşat, la urmă, scria că nu-i rămâne decât să-i dorească viaţă lungă.

Tare s-a bucurat Zal citind dulcile cuvinte ale bătrânului Pahlivan. Căci viaţa lui Zal, viteaz cu suflet curat, luase, în sfârşit, altă întorsătură, după prea multe rotiri de zile şi nopţi triste.

în timpul acesta, povestea spune că zece doici îi dădeau să sugă lui Rustem, prunc hulpav de lapte. Când l-au înţărcat şi începu să mănânce pâine şi carne, cinci oameni oboseau hrănindu-l. Creştea într-o zi cât alţii într-un an, după obiceiul eroilor de seama lui din toate legendele lumii. Se făcu în câţiva ani mai înalt decât toţi oamenii ajunşi de mult să-şi îngrijească barba şi mustăţile. Ce să mai spunem despre puterea muşchilor săi de oţel, în stare să sfărâme două pietre strângându-le în palmă? Sprinţar ca nimeni, întrecea la fugă armăsarii sirepi, sărea din cinci în cinci stânjeni, iar dacă arunca dimineaţa un bolovan spre cer, acesta nu cădea, aprins de frecuşul cu aerul, decât hăt, târziu, pe la amiază, când se îngropa sfredelind pământul până la pătura apelor. Şi nu o dată se iveau izvoare din joaca voinicului. Şi era chipeş, înalt ca un chiparos şi strălucitor ca luceafărul, iar lumea se minuna, se tot minuna, căci în înţelepciunea de care da dovadă la nevoie, toţi îl vedeau pe Sam viteazul.

SE DUCE SAM SĂ-L VADĂ PE RUSTEM

Aflând Sam că nepotul său Rustem, băiatul lui Zal, se făcuse ca un leu şi că nimeni pe lume nu mai văzuse un copil hărăzit cu atâta îndrăzneală, putere şi vitejie, se hotărî să se ducă să-l vadă. Ajunsese pasămite la urechile lui Sam şi una din isprăvile mai deosebite ale lui Rustem.

I se istorisise anume că odată, cu câţiva tovarăşi de zbenguială, Rustem trecea printr-o pădure bătrână, când, pe negândite, se văzură înconjuraţi de o haită de lupi flămânzi. Cât ai clipi, fiindcă niciunul nu avea arme, tovarăşii se căţărară în copaci. Rustem rămase jos, se uită

împrejur, ochi pe cel mai fioros dintre lupi, şi cu iuţeala fulgerului îl înhăţă de ceafă cu stânga, iar cu dreapta de picioarele de dinapoi. Doar s-a făcut că strânge, şi gâtul lupului i-a pârâit în pumn ca un mănunchi de trestii uscate. Din leşul fiarei, ţinut de picioare, viteazul închipui un fel de măciucă, şi dădu cu ea roată prin haită, izbind cu sete. Lupii cădeau ca spicele. Pe cel din urmă ce se făcuse că fuge şi se întorsese viclean să-l înhaţe pe la spate, se zice că Rustem l-a prins de ceafă, i-a vârât tot braţul pe gât până la umăr, şi l-a întors pe dos ca pe un pantalon, în hohotele de râs ale prietenilor care coborau cam ruşinaţi din copaci. Bunicul Sam mai auzise şi de alte isprăvi ale nepotului, de-aceea strânse oastea, o puse sub porunca unei căpetenii destoinice şi porni la drum să-şi vadă nepotul din Zabulistan.

De îndată ce află, Zal se pregăti să-l întâmpine cum se cuvine, cu surle şi tobe, cu oştire nenumărată şi norod aşijderea, de se-nnegrise pământul ca abanosul. Îl vesti şi pe Mirab, şahul din Kabul, să vină să împlinească rândurile, ieşind cu oaste în întâmpinare. Găti şi o serbare ca-n poveşti.

Uriaşul alai îşi mişca întinderea de scuturi galbene şi roşii ca un fluviu fără maluri, nechezatul cailor roibi şi strigătele de trompetă ale elefanţilor se amestecau într-o asurzitoare larmă cu trompete şi tobe de aramă, spărgând cleştarul văzduhului până în zarea zării.

Pe spinarea unui elefant de luptă aşezară un tron de aur. Pe tron sta Rustem gătit de sărbătoare, după obiceiul vremii:

în jurul frunţii, o coroană, în jurul trupului, o cingătoare de nestemate, un scut în faţă, arc şi săgeţi în mâini.

Cum îl văzu din depărtare, Sam înaintă cu oştirea pe două şiruri. Zal şi Mirab, la rându-le, descălecară împreună cu marii dregători şi se înclinară lui Sam până la pământ, preamărindu-i gloria, înţelepciunea, şi urându-i viaţă lungă. Dar Sam nu avea ochi decât pentru Rustem. Inima nu-i mai încăpea în piept de bucurie. Îi spuse să înainteze cu elefantul, se uită la dânsul cu luare-aminte şi, după ce îl scrută astfel îndelung, îi dădu binecuvântarea:

— Fii fericit de-a pururi, tu leu fără pereche. Norocul să-ţi surâdă pe cât vei fi cinstit!

Rustem sărută tronul bunicului şi, spre mirarea Marelui Pahlivan, îi aduse laude într-un fel deloc obişnuit unei vârste atât de fragede:

— O tu, al lumii Pahlivan, la rându-ţi fii ferice! Din trunchiul tău sunt doar un ram, şi rob supus, bunice! Nu-s zămislit pentru ospăţ, nici somn şi nici hodină: pe câmp întins şi în galop îmi simt inima plină, pe plac mi-e calul înspumat, zale şi coif, săgeată şi arc în mâini, paloş mai vreau, arcanul, şi pe data, mă leg să zdrumec sub călcâi, cum poruncesc strămbunii, duşmanii toţi ce s-ar ivi… Îţi semăn la chip bine, însă aş vrea şi-n piept să port, mereu, curaj ca tine!

Vorbind aşa, coborî de pe elefantul de luptă, merse la Sam care îi

luă mâna şi, potrivit obiceiului, îl sărută pe pleoape şi pe cap, în tăcerea desăvârşită a mulţimii.

După această ceremonie, menită să pecetluiască legătura trecutului cu viitorul, Sam-bunicul şi Rustem-nepotul îşi urmară drumul vesel şi zgomotos către palate. Aşteptaţi cu mese întinse, tronuri de aur şi făclii arzând, se porni un bairam ca niciodată, căci zice Firdousi:

Petreceri ţinură o lună, în cântec şi muzică
Şi nimeni, în ţara întreagă, nu-ncinse brâul

Aşa se cânta odihna, şalele strânse cu brâul arătând, dimpotrivă, pregătirea pentru muncile grele ale acelor vremuri.

În timpul petrecerii, Sam îşi privea cu nesaţ nepotul şi nu înceta să se tot uimească de felul desăvârşit în care era clădit Rustem.

— O sută de vieţi să tot cauţi, în urmă să tot cercetezi, n-ar fi de găsit cineva să-ţi spună de-un alt copilaş născut aşa de ciudat ca tine, dragă nepoate! Un car de bune cuvinte Simurgului toţi să-i rostim; că el ţi-a deschis drumu-n lume cu-a sa pricepere sfântă. Şi-acum să ciocnim! Bucurie! Căci vinul grijile-alungă!

Căzând apoi câteva clipe pe gânduri, bătrânului Sam îi trecu poate pe dinaintea ochilor învolburata lui viaţă, fiindcă grăi înduioşat şi înţelept:

— Viaţa pe lume e popas vremelnic! Datornici toţi suntem în faţa ei. Să ne-mplinim deci sfânta datorie! Să îi gustăm şi bucuriile din plin, şi să o părăsim la urmă împăcaţi. Când omul a îmbătrânit, un altul, ce-i zămislit din sânul mamei sale, îi vine-n loc, aşa e legea firii!

Prinseră apoi cupele în mâini şi cei vârstnici băură chiar cam multicel. Mirab, celălalt bunic, din Kabul, tatăl prinţesei Rudabe, despre care ne aducem aminte că se trăgea dintr-un neam certat pe vremuri cu iranienii, întrecu puţin măsura vinului şi se trezi — mândru la rându-i de nepot — glumind cam în dodii:

— Ce-mi pasă de Zal şi de Sam, sau chiar de-al Iranului şah, cu toată a sa măreţie, cu toată coroana ce poartă! Eu cu Rustem şi cu calul — Sebdiz — şi cu paloşul meu, de vajnici ce suntem nici norii nu cutează să ne umbrească!

La vorbele lui Mirab, Sam şi Zal tresăriră, dar, înţelepţi, le luară în glumă, ocolind o ceartă nelalocul ei, ba făcură şi haz fiindcă, la urma-urmei, Mirab se lăuda cu nepotul lor ce unea, înfrăţind în glorie, sângele a două seminţii vestite.

Şi veselia merse mai departe…

Hei, dar vremea trecea iute şi, într-o zi, Sam se hotărî să se întoarcă în cetatea de scaun, la treburile ţinutului Sacasten, încredinţat lui spre apărare şi cârmuire de către bătrânul şah Minotşir[15] al Iranului.

îşi făcu pregătirile şi ieşi cu alai pe poarta palatului, însoţit de Zal,

care trebuia să-l petreacă, după datină, cale de o zi. Se-nţelege că şi Rustem îl însoţea pentru rămas bun.

întors către fiul său Zal, de data aceasta, Sam îi dădea sfaturi:

— O, fiul meu, ascultă… îmi simt al vieţii fir cum deapănă sfârşitul… A spus Şah-Minotşir: „Nu părăsi nicicând c-un pas căile bune… Slujeşte cu credinţă pe şah, şi-nţelepciune”… Nu pune preţ pe aur… averile-s deşarte, lumina minţii-i totul… Ascultă mai departe: Nu moşteneşti tu lumea… cât ai trăi pe lume! Ci vorba mea fierbinte de-a pururi să te-ndrume*: în* vremelnica ta viaţă, de vrei s-o ai ferice, o cinstită amintire să laşi pierind de-aice! Ajuns în pragul zilei când îi va sta bătaia, e din inimă, păstrează-mi cuvintelor văpaia!

Toţi cei ce-l ascultau, în frunte cu Zal, se pătrunseseră, întristaţi oarecum, de vorbele bătrânului. Şi poate că despărţirea ar fi fost mai grea, dacă nu s-ar fi întâmplat chiar atunci un fapt care a readus veselia pe feţele tuturor: o cămilă încărcată cu scumpeturi, speriată de nechezatul unui armăsar, o rupse la fugă peste câmpii ca lovită de streche. Rustem zbură, fulg, de pe elefantul ce-l purta, şi se luă ca vântul după cămilă. În câteva salturi o ajunse şi — cu un curaj tineresc nemaivăzut — aruncat, parcă plutind la firul ierbii, îi stăvili galopul prinzându-i din zbor picioarele cu braţele vânjoase. O ridică apoi de-a spinarelea, cu încărcătură cu tot şi, în râsetele, uluirea şi uralele mulţimii, o aduse în mijlocul alaiului, punând-o uşurel în faţa bunicului său Sam.

— Iartă-mă, bunicule, că am prins-o astfel, dar nu ştiam ce poartă şi m-am gândit să nu se piardă în pustii vreun lucru de seamă de-al tău, grăi surâzând mândru Rustem.

— Acum pot să pier împăcat de pe lume, răspunse Sam cu ochii înroşiţi. Las în urmă un voinic de a cărui faimă se va auzi peste veacuri. Insă, iubite Rustem, îngăduie-mi să te cert. Fapta ta a rost nesăbuită, nu curajoasă. Mândria te-a făcut să n-o gândeşti mai întâi. Să-ţi pui viaţa în primejdie pentru un lucru mărunt? Să faci de-aici-nainte deosebire între *îndrăzneala nesăbuită* pe care o duce nebunia de mână — şi *curajul adevărat*, averea înţeleptului în luptele grele ale vieţii sau în faţa duşmanului. Nu uita. Şi-acum, vino-mi în braţe!

Cu capul plecat, mândria pierită şi fruntea umbrită de ruşine, Rustem primi îmbrăţişarea înţeleptului Sam în clipa despărţirii.

— Eh, de-ale tinereţii, se întoarse Sam-bunicul către gloată, surâzând cine ştie căror amintiri.

Şi în sunetul clopoţeilor, al trâmbiţelor şi tobelor, Sam se îndepărtă spre soare-apune, iar Zal, cu oştirea, se înapoie în Seistan[16], spre soare-răsare, unde au luat de la cap petrecerea şi au lungit-o zile şi nopţi.

RUSTEM RĂPUNE ELEFANTUL ALB

Cântecele alăutelor le îndulcea veselia. Vinul de culoarea rubinului

dezlega limbile făcându-i pe toţi să se întreacă în urări şi sfaturi înţelepte. Astfel, ridicând cupa de cleştar, Zal porunci fiului său:

— Hei, inimosul meu fecior, cu daruri să-ţi încarci vitejii, destoinici tovarăşi de arme, pe toţi cei ce cu fruntea sus privesc şi credincioşi ne sunt!

Rustem, ascultător şi bucuros, îi dărui cu giuvaeruri şi cu cai arabi, gătiţi cu tot tacâmul: frâie, şa, valtrapuri, coburi şi scăriţe, toate cusute, bătute sau turnate în argint — după cum le era felul şi întrebuinţarea.

Şi iar se ridică Zal:

— Fiule, aruncă aur poporului, să-l bucuri!

Şi Rustem aşa făcu, fiindcă ştia că aurul şi argintul nu-s de preţ în sipeturi, ci numai când fac bunăstarea celor ce au pus umăr la umăr să le adune.

Într-o noapte, dormeau toţi legănaţi de vise. Străjile îşi trimiteau din când în când câte o chemare, să se ţină treze. Deodată, dinspre grajduri se auzi o bufnitură de poartă desfundată, urmată de strigăte de groază cerând ajutor. Larma se răspândi ca fulgerul în palat, pătrunzând până la urechea lui Rustem, care pe dată se deşteptă îngrijorat.

— Ce este? Ce s-a întâmplat? Întrebă el slugile.

— Nenorocire mare, puternice Rustem! Căci elefantul alb, cel mai voinic din turma de războiu, din ce pricină nu ştim, a rupt lanţul cel gros ce-l priponeşte în grajduri şi acum umblă ca turbat. Sfărâmă şi ucide tot ce-i iese-ntâmplător în cale.

— Ghioaga bunicului! strigă tânărul căutând cu ochii în toate părţile. A, iat-o! Şi se repezi într-un ungher întunecat, la uriaşul buzdugan purtat de Sam în tinereţe. Doi oameni de abia îl puteau duce.

— Ce vrei să faci? se-ngălbeniră de spaimă slugile din jur. Să stai aici, nu te lăsăm să ieşi! Zal ne-ar ucide. Şi pe drept!

— Pieriţi din calea mea acum, inimi de şoareci de hambar!

Dar ei din loc nu se mişcară.

— Voi poate vreţi să sfărâme palatul, să intre în odăile lui Zal, aflat în somnul greu de vin, şi să-mi ucidă tatăl preaslăvit?

Dar ei rămaseră în dreptul uşii, muţi de spaimă şi încremeniţi de nehotărâre.

— În lături, fricoşilor! mai strigă o dată Rustem, şi toţi se dădură înapoi.

însă uşa era ferecată şi pe dinafară de alte slugi. Strigătul elefantului alb, dezlănţuit, răsuna din ce în ce mai furios. Ţipete sfâşiau bezna, ziduri se dărâmau, groaza cuprinsese toată curtea.

Rustem îşi pierdu răbdarea. Răsuci ghioaga, sparse fiarele şi încuietorile şi ieşi iute ca vântul, cu capul semeţ şi buzduganul pe

umăr. Alergă spre elefantul care mugea ca talazurile albastre ale mării. Lui Rustem i se păru că vede „un munte de-a rostogolul, cutremurând pământul ca o căldare în clocot”, spune Firdousi-poetul cu iscusite cuvinte. Războinicii de nădejde, şi chiar cornacii — îngrijitorii elefantului — deşi îl cunoşteau nu îndrăzneau să se ivească, ascunşi ca oile din calea lupului. Pasămite nimic nu mai putea fi de folos decât moartea când îl apucă asemenea furii pe un elefant bătrân.

Rustem îi ieşi în cale. Fiara se repezi orbeşte, furtună, să-l spulbere dintr-o singură lovitură de trompă, apoi să-l zdrobească sub picioarele sale ca de pod. Viteazul se feri însă îndemânatic şi, rotind cu vuiet ghioaga, ajunse să-l izbească drept în fruntea ce pârâi înfricoşător. Elefantul căzu cutremurat de spasme, uriaşul trup se zvârcoli o vreme, apoi scurs de puteri, răpus de această singură lovitură, se întinse fără viaţă sub ochii uimiţi ai curtenilor care acum ieşeau din toate cotloanele.

Rustem plecă liniştit să se culce. Zal n-a aflat decât dimineaţa, când a ascultat din fir-a-păr toată tărăşenia. S-a bucurat de curajul şi puterea fără seamăn a fiului său, dar n-a putut să treacă lesne peste pierderea elefantului alb.

— Vai, zicea el, cu durere, acest elefant de război mugea ca-n apele mării talazul dezlănţuit. Pe câmpul crâncen de luptă, sub loviturile sale se clătinau oştile-ntregi. De câte ori cumpăna luptei n-a tras-o-nclinată spre noi galopul nebun al acestei în cetăţi umblătoare şi iuţi?! Cu pielea sa tare, de fier, trecea fără păs printre suliţi, prin ziduri de săbii, săgeţi, ca printre lanuri de trestii. Dar dacă fost-a să cadă drept pradă oarbelor furii, el vindecare n-avea. Doar moartea era un liman. Să nu ne-amărâm de prisos când faptele-s fără întoarceri.

Plecă apoi Zal, după ce-şi lăudă fiul sărutându-i braţele şi fruntea — căci aşa era obiceiul în faţa unei astfel de isprăvi nemaivăzute.

Nu trecu însă mult şi îl chemă din nou.

Rustem îl găsi îngândurat.

— Ce ai, tată? Ce gânduri te frământă?

— Hei, fiule, a venit ceasul să cunoşti vechea suferinţă a neamului nostru, încă de pe vremea lui Feridun[17], şi ţi-o spun acum, înainte de a ţi se răspândi faima de neîntrecut voinic. Căci dacă ar afla lumea prea repede, planul urzit de mine s-ar zădărnici.

— Nu înţeleg unde vrei să ajungi. Sunt nerăbdător să aflu cu ce aş putea fi de folos.

— Răbdare, fiule! Şezi şi ascultă. Clocotul tău îmi unge inima, dar mai întâi ascultă, fiindcă va trebui să încingi paloşul, ca să răzbuni sângele străbunicului tău Nariman, tatăl lui Sam, părintele meu iubit. Ştii unde este muntele Sipend?

— Cum să nu ştiu, tată? Ştiu chiar, din unele izvoare, că ar fi acolo o cetate locuită de tâlhari, dac-o fi adevărat.

— E încă prea adevărat, fiule. Pe acest munte se înalţă o cetate ale cărei creneluri şi metereze se pierd între nori. Nici vulturii nu-i trec pe deasupra — căci înălţimea sa se zice că ar fi de peste patru farsangi[18]. E plină de stofe scumpe, aur şi perle, şi acolo se află o mulţime de oameni luaţi robi de stăpânitorii cetăţii, care sunt din neam în neam cei mai temuţi tâlhari, nesupuşi, îndărătnici legilor şahului nostru. Au ape, pământuri mănoase şi holde, grădini minunate cu pomi de toate soiurile, muncite de robi în grea silnicie. Mulţi au cercat să stârpească spiţa tâlharilor care, după ce dau o raită sălbatică prin ţinuturile dimprejur, prădând şi luând în robie oameni paşnici, se închid cu anii în cetate, de unde ies iar la jaf, hăt, cine ştie cum şi pe unde, când nimeni nu-i mai aşteaptă. Fiindcă nici calea de ajuns acolo nu-i uşoară şi rari sunt cei ce o ştiu.

— O singură călăuză îmi trebuie! strigă Rustem. Ce s-a întâmplat cu străbunul meu? Îmi fierbe sângele! Îi spulber!

— Mă bucur că încolţeşte în sufletul tău dorinţa unei răzbunări, dar mai ales a nimicirii unor hoţi la drumul mare care de zeci de ani nu şi-au primit pedeapsa fărădelegilor. Ascultă acum ce s-a întâmplat. Cum îţi spuneam, pe vremuri, Neriman, bunicul meu, viteaz între viteji, primi poruncă de la şahul Feridun să-şi strângă oastea şi să treacă prin foc şi sabie cuibul nelegiuiţilor. Ajuns după mari greutăţi sub zidurile cetăţii, un an şi mai bine a înfruntat, când cu vicleşuguri, când cu lupte pe scări şi fascine[19], când cu asalturi nebuneşti, zidurile şi porţile de nepătruns. Până când, într-o neagră zi, o piatră bine ţintită de împresuraţii de pe metereze a nimerit nobila ţintă şi-a pierit de pe lumea asta Neriman-Pahlivan ucis de mişei. Oştirea, pierzându-şi căpetenia, s-a înapoiat cernită de durere la şahul Feridun. Sam, tatăl meu, aflând ştirea a fost cuprins de o întristare fără margini, dar şi de o mânie asemeni, cu totul îndrituită.

După şapte zile de jale, închise bărbăteşte izvorul lacrimilor şi se duse cu oastea să împresoare la rându-i cetatea. Şi-a aşezat astfel cetele încât toate locurile cu poteci sau alte ieşiri cu putinţă să fie straşnic străjuite. Până şi deşerturile dimprejur erau tot timpul bătute de călăreţi cu ochi ageri. Luni şi ani stătu acolo să-i înfometeze şi să-i silească să se dea prinşi. Dar nici gând! Niciun om nu ieşi pe poarta cetăţii, după cum niciunul nu intră. Fiindcă erau aşa de bine pregătiţi hainii, încât se părea că nu le trebuia niciun pai, chiar dacă ar fi stat încercuiţi o viaţă de om. În cele din urmă, Sam îşi pierdu nădejdea, se înapoie fără să-şi răzbune sângele tatălui şi fără să înscăuneze dreptatea. Târziu, hăt târziu, s-a aflat totuşi de la călători că tâlharii stăpânitori şi-au înfometat robii şi au ucis pe cei vârstnici, ca să nu rămână cumva fără merinde „dar cine să ştie la timpul potrivit ce se petrecea înlăuntrul cetăţii? Ei, ce zici acum?

Rustem căzu pe gânduri…

— Vezi, dară, urmă Zal, nu-i chiar aşa de uşor pe cât îţi închipui. Doi viteji de seamă au dat greş.

— De, tată, ştiu eu? N-ar fi altă cale decât puterea oarbă sau împresurarea nesfârşit de lungă?

— Ba da, fiule, la asta mă gândesc de mult. Ca să n-ai a lupta cu tăria zidurilor şi cu urâtul timpului, va trebui să încerci să pătrunzi printr-o şiretenie.

— Mărturisesc că mi-e scârbă… chiar ruşine de astfel de arme.

— Poate, dar n-ai ce face. Scopul tău e mai presus decât şovăiala mândriei. Tâlharii trebuie certaţi cu sabia, dojeniţi cu buzduganul, şi robii lor trebuie sloboziţi.

— Bine, dar nu văd cum să le pătrund în bârlog.

— Iată. Până acum numele tău n-a ajuns până acolo. Vei face o caravană de cămile încărcate cu saci de sare. Te vei îmbrăca în negustor. Nimeni nu trebuie să afle cine eşti. O încărcătură de sare e tot ce-ţi trebuie, fiindcă acolo sus nimic nu e mai căutat, din câte ştiu. Gustul mâncării e mai la preţ decât înălţimea cetăţii, să ştii asta. Când vor afla de sare, vor veni cu mic, cu mare în întâmpinarea ta…

ŞI PLECA RUSTEM SPRE MUNTELE SIPEND

Astfel sfătuit, Rustem îşi începu pregătirile chibzuind bine fiecare mărunţiş, cât de neînsemnat. Aduse cămile din deşert, ascuţi săbiile, ghioaga lui vestită o îngropă într-un sac cu sare şi la fel făcu şi cu armele voinicilor aleşi, unul şi unul, tot pe sprinceană, pricepuţi în mânuirea lor. Când totul a fost gata, Rustem se duse în camerele sale şi se îmbrăcă în straie de negustor. Faţa şi-o unse cu alifie cafenie, îşi lipi lungi mustăţi stufoase şi-şi încinse capul într-un şal de mătase. Astfel gătit ieşi pe o uşă dosnică, îndreptându-se spre pâlcul de tovarăşi de drum care se tot învârteau nerăbdători pe lângă cămile.

— Ce faceţi voi aici? îi întrebă Rustem schimbându-şi glasul.

— Îl aşteptăm pe Rustem, răspunse unul din ei, dar de unde vii şi cine eşti tu că te încumeţi să ne iscodeşti, negustor venetic?

— Ia, oi fi şi eu cineva că îndrăznesc, zâmbi Rustem mulţumit că nici măcar ai lui nu-l recunosc. Atunci să mergem!

— Ce să căutăm cu tine? Ţi-am spus doar că…

— Haideţi odată, nătărăilor! izbucni în râs de-a binelea voinicul.

După râs, prietenii l-au recunoscut şi au făcut mare haz de meşteşugul prefăcătoriei. Şi aşa, cu voie bună, porniră în grabă către Sipend unde nu-i aştepta chef ori petreceri, ci trudă şi primejdii. Dar tot e mai bine să pleci cu inima uşoară la treabă oricât de grea, căci ajungi mai lesne la liman.

Au străbătut deşerturi mergând mai mult pe răcoarea nopţii, au trecut râuri înspumate, când, iată, s-au apropiat de munte. Şi câtă grijă şi caznă să nu-şi scufunde preţioasa încărcătură care s-ar fi topit în volbura apelor! Dar în sfârşit, după cale lungă şi grea s-au ivit în

zarea străjilor cetăţii. Paznicul de la porţi alergă într-un suflet la capiştea tâlharilor:

— Se vede în vale o caravană cu multe cămile şi oameni. Dacă luminăţia sa mă întreabă ce caută aici, îi voi spune că, după cum mă duce capul meu albit cu credinţă la paza porţilor, cred ca sunt încărcaţi cu sare.

— Trimite degrabă iscoadă să-ntrebe ce au ei în saci. Dar repede, să nu ne-ocolească. Şi-aşa ai pierdut vreme multă pân-ai venit să îmi spui ce bănuiai mai înainte de-a fi-ncredinţat pe deplin. De pleacă-n ăst timp caravana, neghiob, ţi-o spun ca să ştii că nu-ţi va mai fi de folos nici capul ce singur ţi-l lauzi. Cu mâna mea îl retez, să guste pământ, şi nu sare, răspunse stăpânul cetăţii, cruzimea lucindu-i în ochi.

Plecă paznicul. Zbură la vale iscoada şi ca o săgeată se înfipse înaintea lui Rustem.

— Bun venit, mare negustor ce-Ţi porţi cu cinste caravana! Puternicul stăpân al cetăţii de pe muntele Sipend întreabă ce cari în desagii de pe cămile.

— Sare, doar sare avem, şi o ducem departe, acolo unde-i căutată, răspunse Rustem nepăsător.

— Dacă o duceţi unde se caută, atunci nu-i aşa departe, zâmbeşte trimisul. Abateţi-vă pe la noi, şi veţi fi mulţumiţi de târg.

— E greu urcuşul pentru cămilele noastre obosite, zise Rustem, tot aşa, într-o doară.

— Trimitem oameni sa vă ajute, dar negreşit veniţi la noi. Ducem mare lipsă.

— Dacă-i aşa, să mergem, se lăsă înduplecat — chipurile — voinicul.

Au venit şi ajutoarele care au dus aproape pe sus cămilele, s-au deschis şi porţile, şi le-a ieşit în întâmpinare chiar căpetenia cea mare şi neîndurătoare.

Rustem semeţul, călcându-şi pe inimă pentru a-şi păstra taina, i se închină, după obiceiul vremii, cu ploconeli şi vorbe mieroase, bine căutate, şi-i puse înainte saci numai cu sare, ştiuţi dinainte şi daţi cu grijă deoparte. Totodată aduse laude şi binecuvântări locuitorilor cetăţii. Marele tâlhar îl salută şi-l binecuvântă, mulţumind că s-a oprit şi în cetatea lor.

După care, toată gloata nerăbdătoare se îndreptă către piaţă, unde negustorii noştri îşi desfăcură marfa. Să fi văzut înghesuială! Căci mulţimea era doritoare de cine ştie când după prea umila dar nepreţuita sare din bucate. Unii dădeau pe ea haine scumpe, alţii argint, alţii aur.

Nu apucară însă mulţi să plece bucuroşi cu blidul sau cofiţa încărcată, că noaptea se lăsă iute, întunecoasă. Prietenii noştri, ajunşi la jumătatea sacilor, stăteau acum cu mâna pe arme.

Rustem dă semnalul. Măcelul începe. Dintr-o răsucire de buzdugan şi de săbii, piaţa se goleşte. Căpetenia tâlharilor află într-o clipă de şiretlicul lui Rustem, adună tovarăşii de blestemăţii şi vine la luptă. Hei, dar cu cine se punea? Nu mai erau nici zidurile, nici înălţimile să-l ocrotească. Avea în faţă pe Rustem în al cărui gând gâlgâia vijelios sângele vărsat al străbunului Neriman şi al nenumăratelor vieţi de robi irosite de tâlhari întru benchetuială şi huzur cu pumnalul în mână.

Dar nici căpetenia lor nu era slab de înger. Se încinse o luptă pe viaţă şi pe moarte. Ghioaga lui Rustem vâjâia ca o roată de moară. Întâlni de câteva ori scutul tâlharului din care ieşiră scântei. Era zdravăn, şi ţinu o vreme. Paloşul potrivnic îi ţiui de câteva ori pe la urechi viteazului nostru Rustem, dar acesta se feri cu îndemânare până când, venindu-i bine, lovitura căutată de ghioagă îşi atinse cu sete ţinta. Tâlharul, tare ca un trunchi, primind-o, s-a-nfundat în pământ până la piept, cu capul zdrobit.

în vremea asta, ostaşii lui Rustem se luptau ca leii şi, sfârşind cu ceata tâlharilor care-i înconjura, porniră să caute pe cei rămaşi în viaţă care dăduseră, îngroziţi, bir cu fugiţii. Sigur că ar fi fost greu să-i găsească, prin neştiutele ascunzişuri ale cetăţii, dacă vestea izbăvirii nu s-ar fi răspândit ca fulgerul. Robii trudnici şi obidiţi din tată în fiu pe ogoarele hoţilor au ieşit ca din pământ, alergând cu făclii, coase şi cuţite, s-au alăturat mănunchiului de voinici ai lui Rustem în căutarea asupritorilor lor, şi până în zori nu se mai afla nici sămânţă de nelegiuit în viaţă.

în ziua următoare, Rustem, singur stăpân pe cetate, slobozi pe robi, spunându-le să ia din averea asupritorilor tot ce le era de trebuinţă şi să coboare în văile de baştină. Lucru care se făcu. Lacrimi de bucurie şi recunoştinţă scăldau feţele celor ce se îndreptau spre libertate şi vetrele strămoşeşti.

Rămas cu ai lui, Rustem scotoci cetatea cu de-amănuntul. Într-un loc, poarta de fier a unei clădiri prelungi era ferecată cu lanţuri şi lacăte. O lovitură de ghioagă de-a viteazului o făcu să sară în ţăndări. Pătrunse înăuntru şi — minunea lumii! Într-o sală boltită, întinsă că nu-i vedeai capătul scufundat în beznă — grămezi de bani de aur, giuvaeruri, scumpeturi, mormane de perle, înmărmurit de uimire, muşcându-şi buzele să nu fie vis cumva, Rustem le-ar fi grăit atunci alor săi: „Ci, spuneţi şi voi, oare credeţi că a mai văzut cineva vreodată atâtea comori?! Eu zic că n-a mai rămas nici aur în băi[20], nici argint, nici bob de mărgăritar pe fundul mării adânc, căci veacuri la rând ei au strâns şi-aici au îngrămădit tot aurul de pe pământ şi mărgăritarele lumii".

O zi întreagă au petrecut în mijlocul comorilor, tot minunându-se şi scăldându-se ca nişte copii în aurărie, dar apoi îşi făcură socoteala că nici nu puteau căra, nici lăsa de izbelişte asemenea avuţii.

Rustem scrise atunci o epistolă lungă lui Zal, înşirându-i bob cu bob tot ce făcuse, cum izbutise vicleşugul, cum se încinsese şi se desfăşurase lupta, cum sfărâmase lanţurile robilor şi cum găsise comoara. „Avem aici, departe, ca la cinci sute mii de-ncărcături de aur şi de argint curat. Avem şi ţesături, covoare şi scumpeturi, podoabe, giuvaeruri bune de dăruit, avem atât de multe, că cine le-ar socoate, chiar de ar fi să numeri zile şi luni întregi? Ce soartă hărăzeşte comorii noastre Zal? Poruncă să-mi trimită, cum, ce să fac cu ele? Noroc să-ţi poarte urma şi sufletul senin să-ţi fie, scumpe tată. Aşa închei răvaşul!”.

Trimisul plecă iute ca vântul şi se înfăţişă vestitului Zal-Pahlivan. Când Zal citi, izbucni în strigăte de bucurie şi apoi spuse:

— Norocul şi izbânda să-ţi fie-n veci tovarăşi, o viteazul meu copil! La veştile trimise eu parcă tinereţea pierdută mi-am aflat. — Citesc din nou scrisoarea. A fost o luptă grea şi demnă doar de tine. Te-ai dovedit bărbat! Al lui Neriman sânge n-a curs deci de prisos. O, de-ar trăi bătrânul şi clipa bucuriei! Duşmanii sunt înfrânţi, iar împilaţii sloboziră recunoştinţa lor ţi-o duc spre vetre azi. Tu ai acum în faţă averi nenumărate. Eu îţi trimit cămile cu care să le-aduci, De-ndată ce ajunge la tine cartea mea, încalecă pe cal, grăbeşte către casă, mi-e dor de tine tare şi leac doar chipul tău e. Încarcă pe cămile ce crezi că e de preţ şi apoi la plecare dă foc mistuitor cetăţii, ca să piară şi urma *fărădelegi* şi amintirea ei.

Şi chiar aşa a şi făcut Rustem, după ce a primit animalele de povară trimise de Zal.

Purces pe calea întoarsă cu sufletul împăcat de împlinirea dorinţei părinteşti, nu-i fu dat însă lui Rustem să ajungă uşor şi repede la binemeritata odihnă. Şirul de oameni, cai şi zecile de mii de cămile trimise de Zal şerpuia la nesfârşit printre văi şi dealuri. Într-un întins deşert de nisip şi ciulini se porni un vânt năprasnic. Praful şi nisipul stârnite de uragan întunecau soarele, uscau gâtlejurile şi orbeau vietăţile, oameni şi animale. În zadar au încercat să se adune, să se lege cu frânghii între ei. În coada convoiului s-a iscat spaima şi lipsa de rânduială. Cămilele au luat-o care încotro cu preţioasa lor povară, înnebunite de groază.

Strigătele slujitorilor se pierdeau în furtună sau le mureau pe< buze. Rustem cu glas de tunet împărţea porunci. Cu o mână de ostaşi destoinici, cu ochii însângeraţi de acele nisipurilor spulberate de vântul duşman, alergau de colo-colo în goana cailor să readucă printre oameni şi animale curajul şi rânduiala. Când furtuna s-a potolit, pieriseră doar nouă cămile, dar pieriseră fără urmă, cu oameni, cu încărcături cu tot. Caii voinicilor erau scurşi de vlagă. Cine să caute şi să salveze sufletele rătăcite, dacă nu Rustem? Trei zile şi trei nopţi a cutreierat neobosit ţinutul, până a dat pe rând de urma celor nouă

„corăbii ale deşertului”, înecate ici-colo pe jumătate în nisipuri, împreună cu slujitorii lor morţi de foame, de sete şi de frică.

În toată această încercare abătută asupra uriaşei caravane, Rustem a fost din nou izbăvitorul, dar minunatul său cal, un bidiviu arăbesc de sânge curat, şi-a dat duhul, sfârşit de oboseala la care îl supusese vajnicul stăpân. Şi aşa, îndurerat de pierderea unui prieten credincios, ce-l purtase pe atâtea meleaguri, dar încărcat de izbândă şi comori, intră Rustem pe poarta palatului părintesc.

RUSTEM ÎŞI ALEGE PE RAKŞ, UN CAL MINUNAT

Cu toate că fusese primit cu mare cinste pentru strălucita izbândă împotriva cetăţii tâlharilor, cu toate că nenumărate bogăţii intraseră în visteria ţării, Rustem rămase abătut şi întristat de moartea calului său drag. În grajdurile palatului cercetase cu grijă, dar nu găsise niciun bidiviu care să-l mulţumească. Zal porunci atunci să i se aducă toate hergheliile pe care le aveau în Zabulistan, ba încă şi unele din Kabul, de la bunicul său Mirab.

Lui Rustem i se perindară mii de cai sub priviri. Destoinicii crescători îi desluşiră semnele regale pe care fiecare animal le purta pe crupă, lăudară pentru fiecare în parte isprăvile şi sângele curat al părinţilor şi strămoşilor, căci fiecărui cal de rasă, atunci ca şi azi, i se cunoşteau înaintaşii, iuţeala la fugă, curajul în luptă şi virtutea de a îndura foamea, setea în deşerturi, drumurile nesfârşite, arşiţa şi frigul.

Când unul dintre cai i se părea mai de soi şi mai pe plac, Rustem îl lua deoparte şi nu făcea decât să-şi aşeze palma grea pe spinarea lui. Şi mereu, mereu, spinările se îndoiau sub apăsarea palmei sale, pântecele animalului atingea pământul şi-un nechezat de suferinţă îl silea pe Rustem să întoarcă nemulţumit spatele.

Zile în şir a tot încercat voinicul nenumăraţi armăsari. Aproape că îl descurajase neputinţa de a-şi găsi ceva mai de soi, când iată că sosi o herghelie din Kabul, cu cai de toate culorile. Cât pe ce să nu o mai ia în seamă, dar privirea îi fu atrasă de o iapă sură, cu pieptul de leu, şolduri scurte, ochii ca două pumnale scânteietoare, pulpe pline şi mijlocul şui. În urma ei, mândru în trap săltat, un mânz abia ajuns la vârsta când poate purta şa şi călăreţ. Cu pieptul şi crupa late ca ale maică-sii, cu ochii negri, coada fluturând mândră în vânt şi copite de oţel, mânzul era, tot, galben ca şofranul şi presărat cu pete trandafirii. Povestea spune că părea „puternic ca un elefant, mare cât o cămilă şi vânjos ca un leu din muntele Bistun”. Pasămite acestea erau cele trei însuşiri ale unui armăsar pursânge.

Lui Rustem i se aprinseră lumini de bucurie în priviri. Pregăti arcanul să prindă şi să smulgă mânzul din herghelie, dar în aceeaşi clipă, bătrânul herghelegiu care venise cu caii din Kabul îi ieşi smerit în cale şi grăi:

— O, tu, bărbat puternic, întârzie puţin… socot că nu e bine că iei

un cal străin.

— Ce vrei să spui bătrâne? Al cui e acest cal? Pe crupă semn nu poartă.

— Nu căuta vreun semn. E calul nimănui! Se spun despre el multe… şi multe nu se ştiu… Noi toţi îi zicem Rakş. O taină el ascunde şi taina-i ferecată. Cei înţelepţi ar crede că-i hărăzit să poarte în şa doar pe viteazul ce va-ndrepta Iranul. Născutu-s-a acela? Hei! Vorbe-s doar de clacă…

— Să îndrăznesc să cred? Dar s-ar putea, bătrâne, o să fii în faţa lui… doar mânzul mai rămâne, acuma să-l încerc…

— Slăvit să fie cerul… mai e însă o hibă. Priveşte iapa sură! De cum simte arcanul ţintit spre mânzul ei, în fiară se preface… ar sfâşia şi lei, ar rupe leopardul zdrobindu-l în copite*, a* darmite pe flăcăul ce-ar îndrăzni s-arunce în şerpuiri viclene arcanul pe grumaz!

— De e numai atâta… hai să-mi încerc norocul…

Şi Rustem răsuci frânghia în rotocoale deasupra capului de câteva ori, apoi o lăsă să se întindă. Laţul căzu cu îndemânare pe gâtul mânzului pătat. Nici nu apucă să smucească bine, că iapa se şi repezi ca o leoaică turbată să înhaţe în dinţi capul voinicului. Dar Rustem răcni o poruncă de tunet. Iapa împietri la auzul glasului. Cu o palmă peste bot şi una peste ceafă, viteazul o răsturnă în ţărână. Tremurând, iapa făcu un salt şi pieri din faţa lui în fugă spre herghelie, înţelegând că mânzul i-a încăput pe mâini vajnice şi nu-i chip să-l scape.

Rustem strânge ochiul arcanului, întinde mâna şi apasă, aşa cum făcuse la toţi caii până atunci, cu toată puterea pe greabănul mânzului. Spinarea lui Rakş rămâne însă ca de stâncă, de-ai fi zis că n-a simţit nimic.

— Aici îmi este locul! Acum să-i văd galopul! Se bucură Rustem, şi dintr-un salt fu călare, pe deşelate.

Rakş însă, neînvăţat cu supunerea, sare în faţă, se ridică pe picioarele dinapoi, nechează sălbatic, se zbate, aleargă nebun şi se opreşte semeţ pe copitele din faţă, aruncând în slăvi pe cele din spate, se scutură încercând să lepede povara îndeamnă cu călcâiele la un galop de vijelie, dă roată cetăţii şi se întoarce cu animalul îmblânzit, supus, în faţa bătrânului herghelegiu care acum zâmbea pe sub mustaţă.

Rustem grăi către dânsul:

— Să-mi spui al cui e calul… şi preţul lui e… cât?

— Tu eşti Rustem-Viteazul, încalecă, şi-atât. Sunt nedreptăţi în ţară mai multe ca oricând. Tu să le-ndrepţi, voinice, pe Rakş încălecând. Cutreieră ţinuturi şi unde-i împilare a zdrobeşte-o fără milă. Duşmanii-s la hotare a şi fraţi de-ai noştri zac sub stăpâniri haine. Tu singur să-ţi ştii rostul… Poartă-l pe Rakş cu bine! O lume te aşteaptă. Uneşte-i sub o lege… dar vezi să fie dreaptă!

La auzul acestor cuvinte, inima viteazului crescu în piept ca o pâine, obrajii i se îmbujorară de mândrie. Gândul de a împlini dorinţele bătrânului i se înfipse în minte şi nu-l va mai lăsa liniştit cât va trăi.

Dar acum, bucuros că şi-a găsit tovarăş de luptă pe potrivă, se tot învârtea în jurul lui Rakş privindu-l pe toate părţile. Calul părea o zămislire de vis. După semnele din gură, semne pe care numai cei pricepuţi le desluşesc, se vedea că e iute, puternic, de sângele cel mai ales. Căci nu orice cal putea purta armura, coiful, ghioaga şi uriaşul trup al lui Rustem, în cele mai grele încercări. Mai presus de orice însă, Rakş era deştept. Gura sa fragedă, înspumată, simţea de la Mu prin zăbală tot ce dorea Rustem, chiar şi umbra unui gând, unui îndemn. Şi avea un mers nobil, de se mira până şi puternicul Zal care, de bucurie că în sfârşit Rustem e mulţumit, deschise lăzile vistieriei şi împărţi la săraci aur cu nemiluita.

Ca să îmbie însă soarta cea bună să ocrotească pe cal şi călăreţ, Zal scoase un strigăt ce se auzi la mari depărtări şi aruncă pietricele într-un vas zugrăvit în şapte culori, după obiceiul străvechi al vremii. Dădu de asemenea poruncă să ardă în fiecare noapte buruieni de leac în faţa ieslei lui Rakş, să-l ferească de molime.

ZAL SE ÎNDREAPTĂ CU OASTE ÎMPOTRIVA LUI AFRASIAB

Legendele mai povestesc că-n vremurile şi mai vechi, lui Minotşir, şahul Iranului pe timpul lui Sam, i-a înveninat cei din urmă ani de domnie Afrasiab, regele turanienilor, veşnic căutător de pricini, ceartă, război şi jaf. Aşa, odată l-a încolţit pe Minotşir pentru o vreme în mlaştinile Tabaristanului, pe malurile mării Caspice. Şi se mai spune că acolo Minotşir a făcut cetăţi şi a tăiat canale ca să stăpânească apele mlaştinii şi să folosească pământul. Când pacea dintre cei doi regi s-a încheiat, Minotşir a fost silit de Afrasiab să domnească pe un ţinut întins doar cât îi bătea săgeata arcului. Dar săgeata pornită de pe muntele Demared s-a oprit tocmai pe malurile fluviului Oxus. Acolo s-a tras hotarul cu Turanul.

După moartea lui Minotşir, pe tronul Iranului s-a suit Naudar, un prinţ tânăr care a domnit puţină vreme, dar nu atât de puţin cât să nu nemulţumească poporul prin purtarea sa. Închis în palat, huzurind în chefuri şi blestemăţii, adunând numai averi, Naudar nu mai asculta păsul lumii, nu mai împărţea dreptate. Atunci poporul nemulţumit a pornit răzmeriţă împotriva lui. Sam — bunicul lui Rustem — mare dregător, a reuşit, prin greutatea cuvântului, să potolească lumea şi să hotărască pe şah să-şi împlinească îndatoririle cum se cuvine.

Nu au apucat însă a se îndrepta cât de cât treburile prin ţară, că Afrasiab a năvălit iar cu oaste, a pârjolit Iranul şi l-a ucis pe Naudar. Urmaşul său, pe nume Zav, un nepot de-al lui Minotşir, mai înţelept, a căzut la pace cu turanienii şi-a început să dreagă pe de-o parte stricăciunile făcute de Afrasiab, iar pe de alta cele rămase de pe urma

nechibzuitului Naudar. Dar Zav, murind pe neaşteptate, n-a izbutit să-şi ducă la bun sfârşit treburile ţării.

La cârma Iranului, rămas fără şah, stătea acum sfatul marilor dregători printre care se număra şi Zal. Marii dregători mai se înţelegeau, mai nu. Ţara era mereu ameninţată de oştirile turaniene, duse vrând-nevrând la luptă, după toanele lui Afrasiab. Duşman jurat, Afrasiab trebuia doborât pentru ca Iranul şi Turanul să-şi găsească liniştea.

Sfatul marilor dregători ai Iranului, căpetenii ale mai multor seminţii, hotărî să sune tobele şi goarnele, să adune războinicii de meserie şi poporul şi să pornească la luptă neîndurată, până la pieirea lui Afrasiab.

Astfel surlele şi trâmbiţele, elefanţii de război şi clopoţeii indieni făcură o larmă în Zabulistan şi în alte părţi, mai mare decât cea din timpul marilor sărbători. Parcă şi pământul striga morţilor: „Treziţi-vă, veniţi şi voi alături! Mergeţi să-l judecaţi pe-acela ce v-a-nsemnat cu moartea fruntea!”

În capul oştirilor, cu glas mare, Rustem împărţea porunci. În urma lui, bătrâni războinici rânduiau cetele nenumărate care acoperiseră văile şi câmpiile „de nu îndrăznea nici corbul să zboare pe deasupra”.

Era în anotimpul trandafirilor.

Afrasiab află cu îngrijorare vestea că oastea strânsă de Zal se îndreaptă către Turan şi îşi pierdu somnul, odihna şi pofta de mâncare. Strânse în grabă la rându-i armată şi se aşeză să-i aştepte în mlaştinile de pe malul râului Rei, cu gând că acolo, ascunşi în trestii, cu oameni mai puţini, dar cunoscători ai locurilor uscate dintre ape, îi va fi izbânda mai uşoară.

în ăst timp, iranienii străbătuseră deşertul şi se apropiau de câmpul de bătaie. Între pahlivanii diriguiţi de Zal se iviră însă neînţelegeri asupra felului în care trebuia începută lupta. Unii mai nerăbdători ţineau să se repeadă toţi ca o furtună asupra lui Afrasiab, alţii, văzând mlaştina, chibzuiau, pe bună dreptate, să-l atragă pe Afrasiab la locuri mai uscate, unde mişcarea cailor, elefanţilor şi oamenilor era mai uşoară, lipsind primejdia înnămoliră. Alţii voiau să atace dintr-o parte, alţii din partea dimpotrivă. Depărtarea dintre cele două oşti era acum de numai doi farsangi. Câteva cete mai înaintate se hărţuiau chiar cu duşmanul, când înţeleptul Zal luă cuvântul:

— O, voi, bărbaţi destoinici, cu capete întregi! E de prisos gâlceava! Am strâns oştire multă, dar azi, în faţa luptei, în sfaturile noastre domnesc neînţelegeri fiindcă ţara este lipsită de şah! Când fericitul Zav ni s-a urcat pe tron, ne-am bucurat cu toţii — păcat că azi e mort! Ne trebuie un şah, iar cingătoarea lui bătută-n nestemate să fie semn unirii ce va-nsemna putere! Am auzit de-un prinţ pe nume Keikobad, de neam cu Feridun. Chiar ghioaga lui o poartă. Măreţ, e ’nalt de stat

şi inima-i vitează e plină de dreptate, de cinste şi de har.

— Grăit-ai înţelept, răspunse-n cor tot sfatul. Să vie, dar, la noi. Trimite-l pe Rustem să ni-l aducă-n grabă, şi-om asculta de dânsul în lupte şi la pace. Îl vrem pe Keikobad de şah pentru vecie, şi pe urmaşii lui, pe nume Keianizi[21], i-or asculta ai noştri, urmaşi după urmaşi.

Hotărârea este luată. Bucuros că a izbutit să fie ascultat în clipa grea, Zal îl cheamă pe Rustem şi-i spune:

— Ia-ţi ghioaga şi calul şi pleacă în grabă la muntele Alborz. Alege-ţi voinici unul şi unul, la Keikobad alergaţi. Înclină-te, dar nu te opri. Oştirea te cheamă, şi tronul, poporul te-aşteaptă chiar azi. Atât să-i spui, şi să-l iei! Mai mult de o săptămână să nu întârzii, fiul meu, căci oastea lui Afrasiab în lipsă-ţi ne poate izbândi.

De cum sfârşi vorba Zal, Rustem atinse pământul cu fruntea, în semn de adâncă supunere la poruncile primite, apoi sări sprinten pe Rakş, alese un pâlc de prieteni destoinici şi zbură ca vântul spre muntele Alborz.

Dar mişcarea din tabăra iranienilor şi plecarea lui Rustem ajunseseră prin iscoade la urechea lui Afrasiab, care, înţelegând că i s-a încredinţat viteazului o solie de seamă, trimise de îndată după dânsul o gloată de războinici încercaţi să-i stăvilească drumul. O luptă crâncenă se încinse între ceata lui Rustem şi turanienii urmăritori. Ghioaga cât un cap de bou a lui Rustem se rotea vâjâind şi doborând duşmanii ca pe spice. Asemeni lui, ceilalţi tovarăşi făcură prăpăd printre duşmani.

De abia-ncepuse lupta, că sfârşitul se şi zări; îngroziţi de curajul şi furia iranienilor, turanienii rămaşi în viaţă făcură degrabă cale întoarsă la Afrasiab şi-i povestiră despre măcel şi mai ales despre ţinta drumului lui Rustem.

Cu inima însângerată şi ochii scăldaţi în lacrimi de ciudă, Afrasiab chemă atunci la dânsul pe Kalun, cel mai viteaz şi încercat războinic al său, şi îi spuse:

— Alege-ţi oştire cât vrei, căci lupta cu Zal nu începe. Rustem e plecat spre Alborz, pe Keikobad să-l aducă. Primejdie mare ne paşte, uniţi dacă sunt pahlivanii, de şahul Kobad într-un gând.

— Preabine, stăpâne, mă duc, răspunse aprinsul Kalun.

— Să-ţi iei şi elefanţii, iranienii-s tari! Fii dar cu ochii-n patru, să-i urmăreşti pe-ascuns, iar când vei da atacul, ca trăsnet din senin să cazi asupra lor. Ucide-l pe Rustem — apoi va fi uşor să-l prinzi pe Keikobad şi capul să i-l tai.

— Preabine, stăpâne, alerg, răspunse aprinsul Kalun şi, părăsind pe Afrasiab, cu călăuze pricepute urmări de departe pe viteazul Rustem în drumul ce ducea spre Keikobad, viitorul şah al iranienilor.

Când voinicul nostru ajunse ca la un farsang depărtare de muntele Alborz, i se ivi în faţa ochilor un strălucit palat în mijlocul unei

grădini brăzdate de pâraie cristaline şi repezi, smălţată cu flori şi presărată cu copaci stufoşi, la umbra cărora bărbaţi îmbrăcaţi în straie alese înconjurau cu cinste un jilţ pe care stătea un tânăr strălucitor. După port şi rânduială ai fi zis că te găseşti în faţa unui şah înconjurat la sfat de pahlivanii mari dregători. De cum îl zări pe Rustem, unul dintre ei, mai vârstnic, înaintă şi grăi cu vorbă socotită:

— O, strălucit pahlivan, căci de departe se vede că asta eşti, ne bucură că-n drum te-abaţi pe-aici! Oriunde mergi, noi oaspete dorim să te avem, măcar o zi sau două. Să bem din cupă vinul, să ne veselim. Te-oi duce-apoi în lume, dacă te cheamă drumul!

— Cinstite feţe, drag mi-ar fi să stau, şi vinul bun la fel îmi e de drag, însă hodina nu mi-e hărăzită azi. Mă poartă paşii spre Alborz degrab! Ţara Iranului nu are şah pe tron, iar la hotare se aţin duşmanii ce-au pustiit-o şi-au cernit poporul! Cum aş putea să beau şi să fac haz?

— De ce nu spui că vrei să mergi spre Alborz? Noi paznicii ţinutului suntem. Ce cauţi tu acolo? Spune dar! Te însoţim de mergi cu gând curat. Prietenia noastră se va-nchega pe drum.

— Din ce-am aflat, trăieşte în Alborz un prinţ semeţ, pe nume Keikobad. E neam cu Feridun, vestitul şah. Sunt sol şi am câteva vorbe să îi spun. E oare cineva să-mi dea de ştire unde-i acuma prinţul Keikobad?

— Eu îl cunosc pe Keikobad, voinice, răspunse tânărul ce sta în jilţ, tăcut. De vrei să ştii mai mult, mai stai pe-aici şi ai să afli tot ce vrei să ştii.

Auzind Rustem că i se făgăduiau veşti despre Keikobad, coborî într-o clipă de pe Rakş, porunci însoţitorilor să descalece şi alergă cu ei spre malul apei unde se aşezară cu toţii la umbră. Tânărul din jilţul de aur luă mâna lui Rustem, porunci să i se umple cupa, iar altă cupă cu vin i-o dădu lui Rustem şi bău în cinstea oaspeţilor.

Rustem duse cupa la gură, dar îşi muie numai buzele, în semn de plecăciune, nu bău cu toată inima.

— Cine eşti tu, viteze călător, şi de Kobad de unde-ai auzit? îl întrebă tânărul.

— Eu sunt Rustem, şi tatăl meu Zal-Zer, şi pahlivanii toţi m-au făcut sol, să-i duc lui Keikobad o veste mare: că tronul ţării şi al şahilor străbuni i-au pregătit şi să-l aduc degrab. Acum, de poţi să-mi dai vreo veste despre prinţ, tu dă-mi-o ca s-ajungă repede la tron.

— O, pahlivane! Eu sunt Keikobad, de-a dreptul coborând din Feridun, iar şirul de strămoşi din tată-n fiu cu glorii… hibe… ca pe apă-l ştiu.

Auzind Rustem aceste cuvinte, dădu frâu bucuriei cu înţelepciune:

— O, şah al şahilor de pe pământ, tronul Iranului să-ţi fie pururi sfânt. Arcanul tău strunească elefanţii, iar mantia să-ţi fie măreţie.

Prin mine, Zal-Zer-Pahlivan se-nchină ţie. Popoarele Iranului, la fel, în jurul tău fac ziduri de oţel!

După această cuvenită închinare, Rustem ceru îngăduinţă să-şi depene în întregime solia cu bune şi rele câte se petreceau acolo, departe, unde Zal stătea faţă-n faţă cu Afrasiab, aşteptând cu nerăbdare venirea lui Keikobad.

Prinţul ascultă cu luare-aminte şi inima îi bătu de bucurie că fusese ales şahul tuturor iranienilor, dar şi cu mânie auzind despre faptele regelui duşman.

înainte de a porni la drum, Keikobad ceru vin şi bău în cinstea lui Rustem. Rustem la rându-i, înălţând cupa, răspunse:

— Aidoma lui Feridun să fii glorios tu, stăpâne, şi ani nesfârşiţi să domneşti, iar şirul urmaşilor tăi Keianizi să se-ntindă pe veci!

Keikobad îi destăinui atunci un vis:

— În chiar noaptea trecută doi şoimi se-ndreptau către mine şi albi erau precum neaua, în zbor legănat ei duceau, ca soare-n văpăi, o coroană. În joacă mi-au pus-o pe cap, iar eu m-am trezit fericit cu gândul la şoimi şi coroană. Am strâns adunarea de azi să-ntreb care-ar fi tâlcul, dar tu mi l-ai tălmăcit. Din vis, şoimul alb e Rustem. Coroana — vestea ce-mi dai.

— Mă bucur c-ai fost prevestit, răspunse Rustem surâzând, dar bine ar fi să plecăm, fiindcă vitejii te-aşteaptă şi timpul ne e măsurat.

Kobad înţelese atunci că nu are vreme de pierdut în vorbe şi istorisiri mărunte. Ţâşni ca o flacără, sări pe calul de luptă.

Rustem strânge cingătoarea, încalecă pe Rakş, porneşte în grabă cu Keikobad, însoţit de războinici, pe calea întoarcerii.

Cam după o zi şi-o noapte de drum, fiindcă nu-şi îngăduiau odihna nopţii, tocmai când treceau printr-o vale închisă, un fel de strâmtoare, numai ce se pomenesc înconjuraţi de oastea lui Kalun, care socotise bine locul unde să le aţină calea.

Proaspătul şah Keikobad, văzând primejdia, vru să-şi rânduiască oştirea în faţa turanienilor, dar Rustem îi spuse zâmbind:

— Stăpâne, această bătaie nu-ţi este nicicum pe potrivă. O pleavă măruntă stă-n cale, cu toate că au elefanţi! Destul să fiu eu şi cu Rakş.

Zise şi se abătu asupra duşmanului cu o ploaie de lovituri înspăimântătoare. Când îi ostenea buzduganul, lua paloşul şi reteza dintr-o singură rotire câte trei capete. Smulgea cu o singură mână călăreţii din şa şi-i trântea pe pământ. Kalun crezu că vede un div, adică un vrăjitor fioros, care şi-a rupt lanţurile şi zboară cu ghioaga bântuind văzduhul. Se năpusti la Rustem, îl lovi cu suliţa şi-i rupse nodurile cu care îi era închingată platoşa. Voinicul nostru întinse numai braţul, prinse din zbor ca pe o trestie suliţa lui Kalun, rămas împietrit de atâta îndrăzneală, dădu apoi un strigăt războinic, de tunet, şi-o împlântă în chiar stăpânul ei.

— Aşa să piară de acum încolo toţi cei ce ţara noastră cotropi-vor! răcni voinicul şi se-ntoarse-n luptă. Dar cu cine să se mai bată? Văzând pe Kalun mort, ostaşii lui dădură toţi bir cu fugiţii care încotro, lăsând câmpul de luptă acoperit cu leşuri, cu răniţi, cu cai, cu elefanţi şi arme scumpe, tot ce-aveau.

Keikobad privise uimit desfăşurarea bătăliei, uraganul iscat de vajnicul Rustem printre duşmani şi sfârşitul neînchipuit de iute al încrâncenării.

— Cu-aşa viteji Iranul n-are grijă! Afrasiab va cere singur pace. Să ne grăbim, sunt dornic să-i cunosc pe capii seminţiilor irane. Să mă închin poporului iubit. Şah înţelept voi fi şi voi domni în pace.

Se lăsa noaptea. În linişte desăvârşită convoiul cu Keikobad şi Rustem se îndrepta spre tabăra lui Zal, pe râul Rei.

Sosiră în zori şi-n mare taină. Marii dregători pahlivani şi înţelepţii mobezi se întruniră. După ce se sfătuiră iar şapte zile, hotărâră cu toţii că, într-adevăr, nicăieri pe lume nu-i de găsit un şah mai bun decât Kobad. Afrasiab, cu puţina oaste ce-i mai rămăsese, se recunoscu învins, făgăduind să nu mai atace niciodată pământul Iranului. Râul Oxus rămase hotar între iranieni şi turanieni, iar pacea fu încheiată spre bucuria popoarelor amândouă.

încă şapte zile de veselie şi ospăţ urmară în tabăra lui Keikobad, căruia i se pregăti un tron de fildeş, iar capul îi fu încins cu o coroană. Zal, Rustem şi ceilalţi pahlivani hotărâră ca Persepolis să fie cetatea de scaun unde Keikobad să-şi înceapă domnia.

Porniră cu mare alai într-acolo, în sunetul trompetelor, tobelor, clopoţeilor de toate felurile şi strigătele mulţimii care se socotea scăpată pe veci de război. Ajunşi acasă, alte serbări mai frumoase ţinură zile şi săptămâni.

însă doar cincisprezece ani de rodnică şi paşnică domnie îl aşteptau pe Keikobad la Perse polis.

Muri în floarea vârstei, iar fiului său, Kaus — Keikaus numit la suirea pe tron — i-a fost dat să poarte un şir întreg de lupte cu vrăjmaşii.

Povestea spune că mai cumplit din toate a fost războiul cu divii — nişte vrăjitori amarnici, ce stăpâneau ţinutul Mazenderanului. Într-o luptă cu divii, Kaus a fost făcut prizonier, împreună cu întreaga sa oaste, şi dacă n-ar fi fost Rustem, în veci ar fi rămas în lanţuri. Dar mai-nainte de-al elibera, Rustem a trebuit să săvârşească, trecând prin grele încercări, şapte isprăvi minunate.

CELE ŞAPTE GRELE ÎNCERCĂRI ALE LUI RUSTEM

PRIMA ISPRAVĂ — RAKŞ SE LUPTĂ CU UN LEU

Gândul că în Mazenderan, Keikaus cu o întreagă oaste era ţinut de înspăimântătorii divi, prizonier în silnicie, cernea inima poporului iranian.

Marii pahlivani ţinură sfat şi găsiră cu cale să-l trimită pe Rustem ca iscoadă, să vadă cum stau lucrurile şi ce s-ar putea face pentru liberarea şahului şi oştenilor săi de sub puterea vrăjitorilor. Căci cine altul s-ar fi încumetat să le pătrundă în bârlog, străbătând până acolo drumuri neumblate şi deşerturi încinse, dacă nu Rustem Viteazul?

Şi iată-l pe Rustem, gloria lumii, părăsindu-şi tatăl, pe cei dragi şi ţara de baştină, pornit spre necunoscută şi plină de primejdii ţintă. Grabă mare îl mâna. Copitele lui Rakş înghiţiră drumul o zi, o noapte şi încă o zi fără răgaz. Dar om şi cal, fiinţe de lut fiind, oboseala şi foamea îşi spuseră de la o vreme cuvântul. Se întâmpla tocmai să se găsească într-o câmpie întinsă pe care păşteau asini sălbatici, nemunciţi, a căror carne fragedă era tare preţuită în acele vremuri şi locuri. Voinicul nostru pregăti arcul, struni calul între genunchi, şi Rakş, cu puteri adunate din sângele pur al străbunilor, porni în goană după un asin sătul şi odihnit. Nu a fost treabă uşoară, dar iuţeala bidiviului şi îndemânarea călăreţului, împins de foame, aduse asinul în laţ. Cât te-ai şterge la ochi, jupuit şi curăţat, vânatul se rumenea la un foc pe care Rustem l-a iscat învârtind iute între palme săgeata, cu vârful înfipt într-un lemn anume ales să se aprindă dacă-i frecat cu nădejde. Când uriaşa friptură fu gata, viteazul înfometat o mâncă toată pe îndelete, în timp ce calul, uşurat de frâu şi povară, păştea iarba din preajmă.

Se lăsase întunericul. La o aruncătură de piatră foşneau trestii pe malul unei bălţi. Era o linişte şi o pustietate de necuprins. Din vreme în vreme, urletele fiarelor ieşite la vânat sfâşiau tăcerea nopţii. Inima oricui s-ar fi strâns plină de grijă, fiindcă nu bănuiai de unde se poate ivi primejdia. Rustem însă căută printre trestii un loc mai bătătorit şi-şi pregăti un aşternut să doarmă, de parcă ar fi fost acasă la el. De unde să ştie că se afla tocmai în culcuşul unui leu, cu care nici măcar un elefant n-ar fi îndrăznit să se măsoare?

După prima veghe, adică pe la miezul nopţii, leul urmărit de nenoroc, fiindcă cutreierase câmpia fără să înhaţe vreo jivină ce i-ar fi potolit foamea, se întoarse la culcuş mârâind furios. Nu mică îi fu mirarea şi ciuda când dădu acolo de trupul uriaş al voinicului scufundat într-un somn fără vise. La câţiva paşi, strălucitorul cal ciulise urechile şi sforăia răscolind pământul cu copitele în faţa primejdiei. Înfometatul leu îşi zise atunci în sine: „Să sfâşii întâi calul, să capăt puteri noi. Cu călăreţul ăsta mă voi sfădi apoi. O labă grea ajunge să-mi mătur aşternutul, să-i dau şi somnul veşnic. Să facem începutul…” Dintr-un salt fu lângă Rakş, dar acesta ţâşni ca o flacără, se ridică pe picioarele dinapoi, iar cu copitele dinainte năuci leul, lovindu-l în cap iute şi cu sete. Parcă se abătuse o ploaie de baroase mânuite de nenumăraţi fierari peste ţeasta de criţă a fiarei hămesite. Leul căzu jos — cârpă, Rakş îşi înfipse dinţii în ceafa lui care pârâi sub

încleştarea fălcilor armăsarului, şi târnui pământul cu leşul gigantic pe care la urmă îl trânti lângă Rustem. Din toată încrâncenarea, voinicul nu auzise decât un zvon slab ce îl făcu să se întoarcă pe cealaltă parte şi să simtă că nu mai avea loc în culcuş, că nu mai era la largul lui, ca decuseară. Deschizând ochii, crezu că visează. Într-o clipă pricepu ce se petrecuse. Rakş bătea uşurel cu copita în pământ, dând din cap de sus în jos, cu un smoc de iarbă în gură.

— O, animal minunat! mai înţelept te credeam. Cum te-ai bătut singur cu leul? Dacă, mai iute ca tine, ghearele şi colţii sălbatici Mi-ar fi curmat draga viaţă, cât de-ntristat rămâneam? Şi oare-n Mazenderan cum m-aş fi dus fără tine? Cine să-mi poarte cea ghioagă, şi coiful, şi arcul? O, dacă-aş fi prins eu de veste, lupta era de-o clipă! Dar somnul mi-a fost ca de plumb. Altădată trezeşte-mă iute.

Cu aceste cuvinte, Rustem arunca departe leul sfâşiat, mai adună un braţ de trestii şi, noaptea neagră încă fiind, se scufundă iar într-un somn adânc ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Când soarele îşi ridică fruntea de dincolo de munţii albaştri din zare, se trezi odihnit, îşi răcori faţa în apa lacului din preajmă, ţesălă bine pe Rakş, îi puse şaua, încălecă şi porni pe cărări neumblate, mânat de mare grabă.

A DOUA ISPRAVĂ — RUSTEM GĂSEŞTE UN IZVOR ÎN DEŞERT

După o vreme, trapul grăbit îi purtă într-un deşert ale cărui margini nu se zăreau nicăieri. Era o întindere mohorâtă, sub dogoarea unei arşiţi atât de cumplite, încât povestea spune că păsările cădeau din zbor în pulbere. Pământurile şi nisipurile erau atât de fierbinţi, de parcă atunci s-ar fi fost stins un foc pustietor. Apa din burdufurile de capră le ajunse o vreme să-şi astâmpere setea, dar în cele din urmă se isprăviră şi ultimele picături.

Trece o zi, trec două, trec zile arse şi nopţi fără rouă. Cal şi călăreţ înaintează vitejeşte.

Dar dogoarea creştea mereu în faţă, după cum crescuse mereu şi în urmă, înghiţindu-i ca un cuptor de iad. Trupul calului şi călăreţului se uscau de căldură şi sete. Sudoarea încinsă le opărea pielea, limbile li se încleiau, deznădejdea li se strecura ca şerpii de sloi în suflete, înfigându-le fiorii morţii ce parcă le dădea târcoale din ce în ce mai strânse.

Din înălţimi, corbi şi vulturi se roteau aşteptând prăbuşirea. Ca un om beat, Rustem descalecă, sprijinit în suliţă umblă clătinat în uibul locului[22], fără să vadă vreo scăpare. Cade. Se ridică ars de nisip. Mai face câţiva paşi, şi din nou, puterile îl părăsesc. Rakş nechează prelung cu cea din urmă vlagă, văzându-şi stăpânul în pragul sfârşitului. Deodată, Rustem îşi aminteşte de credinţa părinţilor în Ahura-Mazda, izbăvitorul. Sufletul îi clocoteşte de mânie când rosteşte:

— O, cerule ce spui că-mparţi dreptate! De ce te-abaţi nedrept

asupra mea? De ce-mi pui piedici şi necazurile curg? Îţi place oare să mă chinui, să mă-ncerci? Te bucură o zvârcolire ca pe jar? Dar cupa suferinţelor mi-e plină! Răbdarea mi-e la capăt pe-astă lume. De mă târăsc s-ajung la Keikaus, credeam c-o să m-ajuţi să-l dezrobesc. Pe el şi oastea-ntreagă din Iran, ce-n gheara Divului se zbate-n van!

Rostind cuvintele, îşi simţi trupul greu sleit de sete. Cu capul în mâini, cuprins de un vârtej ameţitor, se prăbuşi fără putere pe pământul încins.

Din limba crăpată de uscăciune, i se prelingeau firişoare de sânge vâscos. Dar în aceeaşi clipă avu un fel de nălucire: un berbec bine hrănit îi trecu prin faţa ochilor. Îl fulgeră un gând, şi el împleticit de sărăcia minţii bolnave: „De-arată aşa straşnic berbecul, e semn că are cu ce să se-adape. Prin preajmă va fi vreun izvor”.

Nu, fără îndoială nu era o părere, şi Rakş văzuse berbecul, fiindcă sforăia şi strănuta uşor. Rustem strânse iar suliţa în dreapta şi se ridică adunând toată virtutea ce-i mai rămăsese în trupul vlăguit. Se luă târâş după urmele berbecului, cu calul de dârlogi. Care nu-i fu mirarea şi bucuria când, după o vreme scurtă ce i se păruse un veac, dădu de un izvor cu apa lină care se strecura de sub o stâncă îndreptându-şi undele printr-o vâlcea către o margine a deşertului. Hulpavi, călăreţ şi cal sorbeau cu nesaţ acum de parcă ar fi vrut să-l sece. Se opreau, răsuflau adânc şi iar sorbeau din apa binecuvântată care li se răspândea prin trup ca un val de viaţă, de putere, de bucurie, de speranţă împlinită. Când, înviorat şi vesel, Rustem se uită să vadă berbecul mântuitor, nici urmă. Şi nici urme primprejur de adăpătoare bătătorită. Dar în depărtarea în care se pierdea izvorul, se mişcau, cât nişte gărgăriţe, asini sălbatici. Fusese o întâmplare fericită. Străbătuseră deşertul cu cei din urmă stropi de vlagă şi puţin lipsise să nu cadă istoviţi la marginea întinderii de foc.

Şi Rustem binecuvântă astfel berbecul.

— M-ai dus la izvor fără vrere, fiinţă măruntă sub cer! Ce fire te leagă de mine? Sau vieţile-s rude-n pustiu? De unde ştiuşi legea setei, să-mi fii spre izvor călăuză? Plecând, nu-mi ceri niciun semn. Răsplata să-ţi fie doar pacea şi iarba cea verde mereu. Ghepardul sau leul în veci*a* să nu-şi afle foamei astâmpăr cu preţul trupului tău. Oricin’ te-ar vâna cu săgeata, să-i crape-n obraz coarda, arcul întins spre tine, berbece! Căci tu l-ai scăpat pe Rustem ce nu mai avea de-aşteptat nici giulgiul cernit pentru veci. Hainii balauri sau lupii sau corbii croncănitori *a* i-ar fi răpus trupul vajnic, găsindu-l duşmanii doar oase.

Aici îşi opri viteazul vorba. Scoase apoi şaua de pe Rakş care necheza nerăbdător lângă pârâu. Îl scufundă într-o bulboană limpede, îl frecă peste tot cu mângâietoare grijă. La sfârşit, calul scânteia ca soarele, înviorat pe deplin, după cele îndurate. La rându-i, voinicul se îmbăie îndelung. Nu-i mai venea să iasă din apa răcoroasă. Îl grăbi

însă foamea.

Luă arcul, adună săgeţile, umplu tolba, şi se afundă în zarea unde păşteau asinii.

Doboară iar unul, îl frige întreg, la un foc năprasnic, îl înfulecă aşa cum numai el putea, până la cea din urmă fărâmă de carne, mai se scaldă încă o dată şi se gândeşte la un binemeritat pui de somn în care să-şi regăsească toate puterile. Are însă grijă să stea de vorbă cu Rakş, ştiind cât e de năstruşnic bidiviul:

— Ascultă, cârlane! Mă culc. Tu stai şi paşte prin preajmă. Nu-ţi căuta nici dejoacă, asinele-s tare departe. Iar de zăreşti vreun duşman, aleargă la mine îndată. Nu te mai lua la bătaie cu leii sau chiar cu vreun Div. Să fii cum te ştiu: înţelept. Păzeşte-mi somnul tihnit, căci multe-nainte ne-aşteaptă.

A TREIA ISPRAVA — RUSTEM SE LUPTĂ CU UN BALAUR

Să tot fi fost către miezul nopţii, dar se vede treaba că nu-i era dat voinicului să aibă tihnă, fiindcă din pustie se ivi un balaur uriaş care vărsa foc pe nări, fulgere ti scăpărau din ochi, în timp ce coada lungă de şapte stânjeni plesnea pământul cu un harapnic înfricoşător, cutremurând zările văzduhului. Pasămite îşi avea vizuina prin vecinătăţi, şi de frica lui nici picior de om, nici umbră de div nu se mai încumetase până atunci să-i calce tărâmul. Care nu fu uimirea jivinei când dădu cu ochii de Rustem dormind fără grijă şi visând poate la stăpânirea lumii după isprăvi vitejeşti! Iar drept apărare, un cal păscând. Ştia balaurul de lei îndrăzneţi, de elefanţi puternici, de divi vicleni, cu vrăji şi tertipuri de luptă negândite. Din auzite ştia, fiindcă nici ei nu dăduseră pe-acolo de veacuri, teamă fiindu-le să-i înfrunte pârjolul răsuflării şi puternicele-i gheare ce-ar fi arat pământul doar mângâindu-l. De toate ştia balaurul de la străbalaur, bunicu-său, de aceea mirarea îl ţintuia pe loc ca în faţa unei nemaipomenite îndrăzneli. Deodată porni târâş spre Rakş. Dar Rakş, văzându-l, cât ai clipi alergă spre viteaz. Bătu în pământ cu copitele de bronz, necheză cât îl ţinu pieptul, şuieră prin aer cu coada până îl trezi. Rustem, buimac de somn, se uită în toate părţile. Balaurul se făcu nevăzut în beznă ca prin farmec, şi voinicul nu zări nimic. Ameţit şi înciudat, îl certă pe Rakş că-i strică somnul degeaba şi se culcă la loc adormind buştean.

Dar năprasnica jivină iese iar din întuneric, aruncând fulgere şi flăcări. Din nou Rakş aleargă, zvârlind bulgări peste stăpânul adormit. Mirat, dar mai ales furios peste măsură că-i strică fără rost odihna, Rustem cată în toate părţile, şi iar nu vede nimic prin noaptea neagră în care se mistuise din nou balaurul.

Mimos, grăi atunci către credinciosul Rakş, de care nu se lipea somnul:

— Tu nu poţi goni bezna nopţii, şi-atunci nu faci altceva decât să-mi

tulburi odihna. Prea mult te-oi fi răzgâiat, că nu poţi adăsta zorii zilei, treaz să mă vezi lângă tine. Dar uite, o zarvă ca asta, o dată să mai faci, îţi tai capul fără cruţare. Cât despre Mazenderan, m-oi duce pe jos târând coiful şi ghioaga şi paloş şi tot!" Spusu-ţi-am încă de-aseară că numai un leu de-ar veni sau altă dihanie rea, să vii să mă scoli s-o dobor. Te tot năpusteşti peste mine degeaba în miezul de noapte!" Ci lasă-mă-n tihnă să dorm! Ori vrei să mă ţiu de cuvânt?

Săracul Rakş nu păţise în viaţa lui arc menea ruşine, şi încă pe nedrept. Nu mai pricepu nimic. Căta când nedumerit către Rustem care-l dojenea şi-l amenința fiindcă nu simţea primejdia, când cu teamă înspre păcura nopţii, unde se scufunda mereu balaurul.

Şi aşa, iată că pentru a treia oară voinicul adormi acoperindu-se bine cu platoşa de leopard. Dar îngrozitoarea jivină se ivi din nou cu răget cutremurător şi izbucniri de foc pe nări.

De data asta calul, înfricoşat din două părţi, adică şi de Rustem şi de balaur, o luă razna orbeşte prin câmpie. Nu mai îndrăznea să se apropie de pahlivan, dar inima lui de animal credincios i se sfâşia de îngrijorare. Până la urmă, dragostea de stăpân fu mai tare. Iute ca vântul se-ntoarse la el, nechezând amarnic. Galopul lui cutremura văzduhul şi brazda scormonită în copite. Din somnul dulce Rustem se trezi şi furia iar îl cuprinse. Dar întâmplarea făcu, spre binele lui şi-al lui Rakş, să simtă, să vadă-n sfârşit balaurul, pufăind primprejur.

Deopotrivă de mânios şi înciudat fiindcă-şi certase prietenul fără rost, toată vitejia i se adună în piept şi în pumn când puse mâna pe paloş. Tună spre balaur ca un nor de primăvară:

— Să-mi spui de îndat' cum te cheamă, jivină iscată-n pustia pe care n-o vei mai cotropi din clipa asta, în veci! Nu vreau să te sfârtec pe loc, să-mi spurc paloşu-n smoala *a* stârvului tău blestemat, fără să ştiu cine eşti.

Dar balaurul, care pasămite grăia şi în limba lui Rustem şi a altora care poate i-ar fi călcat hotarul, răspunse la rându-i:

— Mi-e milă de tine, voinice. Mai bine spui tu cum te cheamă, şi vântul să ducă un nume s-ajungă urechea de mamă, să afle că mori pe aice, să plângă cu lacrimi de sânge o durerea, cu lacrimi amare, *a* din inima care s-ar frânge şi-n veci n-ar avea alinare. Mai află că de mine, din gheara mea de fier, nicicând nu scapă nimeni. Mi-e acoperiş un cer, *a* dar pasărea nu-l taie, nici steaua nu-l străpunge. Pustia mi-e lăcaş, şi nu-i lăcaş de rând, căci piere cel ce-ajunge să-l calce, chiar în gând.

— Cine sunt eu, întrebi, jivină blestemată? Apropie-ţi grumazul, şi vei afla îndată cine-i Rustem-Viteazul. Zal-zer îmi este tată, bunic, Sam-Pahlivan, străbun mi-e Neriman. Şi-acum ce-atâta vorbă! Arată-te la luptă!

Nici nu terminase bine Rustem cuvintele, că balaurul se aruncă

asupră-i, încercând să-l nimicească strivindu-l sub trupul lui de matahală. Luat fără veste, voinicul fu aproape copleşit. Sub mormanul de piele scorţoasă şi carne buhăită nu găsea loc de mânuit paloşul. De-abia dacă putea să-l împlânte ici-colo fără mare spor. Dar nici dihania nu se clintea de deasupră-i, deşi nu-l ajungea să-l sfâşie nici cu ghearele, nici cu botul. Sângele gâlgâia în jurul voinicului, ameninţând să-l înece în peştera boltită sub pântecele balaurului. Rustem căuta o ieşire. Împingea cu braţe vânjoase în vintrele moi, dar cum ajungea către margine, fiara-şi trăgea trupul uriaş mereu peste viteaz, vrând să-l ţină înăbuşit, încleiat în sângele ei otrăvit care ţâşnea acum din toate părţile ca dintr-o uriaşă strecurătoare. Şi poate, mai ştii, ar fi reuşit, dacă Rakş, văzându-şi stăpânul la ananghie, n-ar fi sărit în ceafa şi umerii balaurului. Cu dinţii ca de leu, armăsarul smulgea fâşii-fâşii din pielea şi carnea dihaniei. Balaurul se zvârcoli să se apere de Rakş care-l rupea de greabăn, dar în răsucirea lui, Rustem îi scăpă de sub pântec. Era şi timpul. Se şterse la ochi. De sânge şi-şi văzu bidiviul în primejdie de moarte. Cât pe ce să fie înşfăcat de gura jivinei, căptuşită cu dinţi cât săbiile.

O dată doar răsuci Rustem paloşul, de lăsă ţiuind o dâră luminoasă prin noapte, şi fălcile înfricoşătoare clămpăniră sec în capul despărţit de trup. Ca un şivoi negru, clocotind, sângele ţâşni din gâtlejul retezat al fiarei, curse şi tot curse până umplu câmpia cât se vedea cu ochii. Cal şi călăreţ.

frânţi de oboseală, stăteau acum cutremuraţi de fioroşenia priveliştii şi primejdiei prin care trecuseră. Rustem nu mai contenea cu laudele către Rakş, căruia îi mângâia cu palma grumazul înspumat.

Merseră apoi la un râuşor din apropiere şi se spălară îndelung. Porniră înviorați la drum şi iar bătură cale lungă, rar umblată, până se treziră la hotarul Mazenderanului, împărăţia divilor.

A PATRA ISPRAVA — RUSTEM UCIDE O VRĂJITOARE

Erau aproape de ţinta călătoriei, dar nu şi de sfârşitul încercărilor. Greutăţile cele mai mari de-abia de-acum încolo trebuiau să se ivească. Căci divii erau vicleni şi puternici, de vreme ce izbutiseră să-l prindă pe şahul Keikaus şi să-l ia în robie cu oaste cu tot. Pe şah şi pe iranieni era trimis să-i sloboade Rustem, de aceea trebuia să întreacă în isteţime şi curaj pe toţi vrăjitorii la un loc sau pe fiecare în parte, după cum va fi nevoia.

Mai făcu o bună bucată de drum şi, când soarele tocmai apunea în zări, numai ce se ivi un crâng, în care ţâşnea susurând un izvor „cât un ochi de fazan” între maluri de iarbă mătăsoasă.

— Nu se poate loc mai potrivit pentru popas de noapte, strigă Rustem către Rakş şi, descălecând în grabă, uşură animalul de povara trupului său şi a armelor grele. Dar care nu-i fu bucuria când găsi. Câţiva paşi mai încolo, o masă întinsă pe un covor scump! Bărdace şi

cupe cu vin rubiniu, berbecul atunci scos de sub jar, pâine, sare şi dulceţuri şedeau rânduite cu grijă, neatinse încă. Se uită împrejur. Nici ţipenie de om. Rustem înţelese pe dată că era cina unor iscoade de vrăjitori, care fugiseră la auzul vocii sale. Fără să-i pese, flămând şi însetat, se aşeză vesel pe un maldăr de trestii, îşi umplu o cupă cu vin roşu, o goli dintr-o sorbitură şi, găsind în iarbă o liră de preţ, o sprijini pe piept şi începu să-i ciupească strunele cu mare meşteşug, însoţind dulcele zvon al corzilor, cu glas de bărbat:

Vă cântă Rustem, hărăzit
Pierzanie celor haini,
Odihnă de mult n-a-ntâlnit
Umblând ne-ncetat prin străini.
Pustiul sau munţi mi-s grădina,
Plimbare pe câmp — doar la luptă,
Şi-oriunde pacea e ruptă
Rustem stă să caute vina.
Şi cum să mai am desfătări
Cu vin şi parfumuri de flori,
Când divi şi balauri, anume,
Se nasc pentru rele pe lume?
Mi-e soarta câmpie de spini,
Dar dorul mi-e clocot în piept,
Cu paloş sau gând înţelept
Să curm răul din rădăcini.

Cântecul voinicului şi isonul mângâiatei lire străbat depărtarea şi ajung la urechea unei vrăjitoare. Aceasta înţelege cine-i, de unde vine, ce poartă în suflet, şi-i pune gând rău. Se preface, din slută cum era, într-o mândreţe de fată, rumenă, mlădie, care vine în pas uşor şi jucăuş, îi dă bineţe, îl întreabă ce face şi se aşază lângă dânsul, aşa, într-o doară, chipurile să-l asculte cântând.

Când, după atâta amar de vreme petrecută în singurătate şi în arşiţa deşertului, se văzu Rustem cu o masă întinsă, cu vin, cântec şi o fată frumoasă care să-i ţină de urât, să schimbe o vorbă, să ciocnească o cupă, mai că nu-i venea să-şi creadă ochilor. Cum să-i treacă prin minte că un duh al lui Ahriman-hainul poate sălăşlui într-o asemenea minune de făptură? Îi puse în mână o cupă cu vin rubiniu şi rosti cu glas înfierbântat numele lui Ormuz cel drept, dătătorul binelui şi stăpânul iubirii pe pământ. Dar de îndată ce pomeni de Ormuz, chipul frumoasei se întunecă, fiindcă ea nu ştia ce e dragostea şi limba ei nu putea nici îngăima numele duhului binelui. Se schimonosi la faţă şi dădu să fugă în desişul crângului de unde ceilalţi vrăjitori iscodeau nevăzuţi. Iute de mână, Rustem aruncă arcanul şi prinse maştera de

gât.

— Mărturiseşte cine eşti, acum, şi-adevăratul chip să ţi-l arăţi! strigă voinicul de s-a cutremurat pădurea.

Chiar în arcan frumoasa se prefăcu într-o babă. Adusă de spinare, cocârjită, cu faţa de smochină putredă, ochi vicleni şi degete ca ghearele, smucea de funie, ţipând răguşit după ajutor. Lui Rustem i se făcu silă şi vru să-i dea drumul, dar un foşnet printre frunze îl făcu să întoarcă privirea — vrăjitorii ascunşi până atunci strângeau roata în jurul lui.

— Dacă-i pe-aşa, spre pildă să vă fie! spuse Rustem şi tăie vrăjitoarea în două cu o singură lovitură de paloş. Din babă izbucni o duhoare de pucioasă. Trupul pieri ca un fum dus de vânt. Pieriră şi divii, înspăimântaţi, dar odată cu ei şi masa îmbelşugată din care nici măcar nu apucase să se înfrupte voinicul nostru. Dar dacă asta îl era norocul, de ce să se mai oţărască de pomană? Înfulecă şi el ce găsi prin traista de la oblânc, bău din apa rece a izvorului şi se trânti pe iarba înaltă, căzând într-un somn fără vise. Când mijiră zorii, încălecă pe Rakş şi porni grăbit mai departe.

A CINCEA ISPRAVĂ — AULAD CADE ÎN MÂINILE LUI RUSTEM

Nu merseră cei doi decât preţ de un sfert de zi, când pătrunseră deodată într-un ţinut fără lumină.

„Era o noapte neagră ca faţa de harap, nu se vedeau nici stele, nici luna lucitoare, ziceai, cât despre soare, că e cuprins în lanţuri *a* şi stelele duiumuri, în ochiuri de arcan.” Aşa zugrăveşte Firdousi acel ţinut al întunericului.

Mai ales că şi ploua, Rustem lăsă frâul în voia lui Rakş şi încercă să pătrundă cu ochii bezna, dar nu zări nici munţi, nici pârâuri, nici dealuri, nici copaci. Nimic. Merseră aşa orbecăind prin potopul de apă nu vreme multă, şi iată că pătrunseră repede în locuri scăldate în lumină şi acoperite cu o mantie de grâne verzi şi mătăsoase. Povestea spune că, pătrunşi pe acele meleaguri, bătrânii întinereau, tinerii rămâneau tineri, timpul stătea în loc sau curgea atât de leneş încât nimeni nu-l simţea.

Sufletul lui Rustem fu năpădit de încântare. O toropeală molcomă îl cuprinse şi fiindcă era ud până la piele îşi scoase platoşa de leopard, tichia de sub coif şi, lăsându-le să se usuce, se-ntinse la soare.

Lui Rakş îi scosese zăbala şi-l lăsase să pască printre lanurile proaspete. N-am zice că a fost o faptă bine socotită, dar tare era obosit. Cât despre armăsar, mult n-a stat nici el pe gânduri până să-şi aleagă un loc de păscut chiar în ţarinile însămânţate de curând.

Paznicul câmpiei, zărind calul în grâne, veni în fugă, mâniat, şi fără vorbă îi trase lui Rustem, care tocmai aţipise, un ciomag zdravăn peste picioare, mai-mai să-i rupă oasele. Ba mai şi strigă la dânsul:

— Ascultă, venetice! De ce-ţi laşi calul în grâne? De ce-ţi baţi joc de

o muncă în care sudoare n-ai pus? Şi iar îl lovi cu sete, peste piept de data asta.

Dreptate n-o fi avut Rustem, şi cu vorba bună ar fi răscumpărat greşeala, plătind poate paguba nu prea mare, făcută de Rakş neştiutorul. Dar care voinic iute de mânie ar fi îndurat izbiturile şi şi-ar fi cerut şi iertare? Rustem se sculă de jos fără nicio vorbă, se repezi la paznic, şi-l prinse de urechi. Dar trase cam tare, aşa că se pomeni cu ele în palme! Nefericitul păzitor îşi luă în grabă urechile de pe jos şi, zbierând de durere, alergă la Aulad, războinic tânăr cu mare faimă, stăpânul acelui cuprins.

Rustem îşi chemă bidiviul şi îl certă; vina însă nu era tocmai a lui Rakş… După care, îmbrăcând platoşa, puse şaua şi stătu în loc, neştiind pe unde s-o apuce, să găsească mai repede ascunzişul divilor.

Mai totdeauna însă dintr-o gâlceavă de nimic ies marile nenorociri.

Căci iată, între timp paznicul ajunsese văicărindu-se în faţa lui Aulad. Şi-n loc să-i povestească cinstit cum s-a petrecut toată tărăşenia, cum l-a lovit el mai întâi pe Rustem, începe să se vaiete, născocind fel şi chip:

— Stăpâne, stăpâne, vai mie! Venit-a un div între lanuri. E negru ca dracu la faţă, veşmântul din piei de pardos, balaur cu chipul de om. Dormea. Un dor rău are-n piept. Găsindu-i eu calul în grâne, m-am dus să-l gonesc, cum e drept, *a* dar el, furios peste fire, din somn ca un zmeu a ţâşnit, îmi smulge urechile, — uite! — le-aruncă în praf, pe-amândouă. O vorbă n-a scos. Blestematul se-ntoarce-apoi iarăşi la somn!

Aulad ieşise la vânătoare cu nobilii săi prieteni, şi tocmai dibuise urma unui leu pe care se pregătea să-l găsească. La auzul celor povestite de paznic, atât el cât şi tovarăşii săi întoarseră caii şi se îndreptară semeţi către locul pătăraniei.

După cum ştim, gata de plecare, Rustem se întreba încotro să-şi îndrepte paşii, când zări de departe ceata de războinici venind spre dânsul. Un val de mânie îl năpădi. Sări în şa, trase paloşul şi înaintă încet către ei, ca un nor negru, din care răzbat tunete.

Nici nu se apropiaseră bine, că şi începură să se certe — şi când războinicii se ceartă, rar să mai caute vreunul unde este dreptate adevărată sau calea spre împăciuire. Aşa se iscă din senin prăpădul. Şi din îngâmfare fără temei ori din mânie nestăpânită la vreme.

Cel dintâi grăi Aulad:

— Cum te cheamă, cine eşti şi care este şahul ce-ţi ocroteşte capul? Cum de-ndrăzneşti să-mi stai în faţă, să calci hotarul leului războinic, să smulgi urechile acelui pe care însumi l-am fost pus de pază? Să-ţi îndemni calul printre lanurile crude, să-mi pască grâul, preţ atâtor trude?

Rustem îi luă vorba, stăpânit, şi tot în cuvinte pe-ales, cum se cădea

între feţe de seamă ca ale lor:

— Ascultă tinere, au ştii tot adevărul? În locu-mi de-ai fi fost ai fi făcut la fel.

— Nu vreau să ştiu nimic, răspunse Aulad. Am să-ţi întunec lumea şi coiful tău de aur va zace în ţărână, alături de urechi!

— Te cam întreci cu gluma, grăi Rustem. Eşti leu? Numele meu e Nor, şi dacă norul vine să lupte cu un leu, te va ploua cu suliţi, cu grindină de paloş, cum va ploua aşijderi cu capete în jur! Cădea-vor în ţărână nobilii tăi, cu vracul vedeţi-vă de cale, să nu vedeţi pe dracul!

— Cine crezi tu că suntem, înfumurat străin? Ne sperii cu trei vorbe în care pui venin?

— Vreţi, deci, cu dinadinsul să ştiţi tot despre mine? De v-aş rosti un nume v-ar detuna urechea, *a* v-ar îngheţa suflarea şi sângele în vine, v-ar furnica piciorul şi v-ar cuprinde strechea. La voi n-ajunse zvonul, după amar de vremi, de-un arc fără cruţare şi ghioaga lui Rustem? Cum mama-şi plânge fiul şi giulgiu scump îi coase când pleacă împotrivă-mi, şi i se-ntorc doar oase? Cu arme staţi în faţa-mi? Bicisnici adieri de vânt ce-ar vrea să-nfrunte nemărginitul cer. Pieriţi într-o clipită, cât îmi înfrâng mânia ca-n loc de grâu, doar leşuri să nu dea rod câmpia!

în zadar însă încercă Rustem să le strămute gândul de la luptă. Ştiindu-se mulţi, fiindcă între timp se adunase o adevărată oaste în jurul lui Aulad, strângeau mereu cercul ameninţător. Rakş bătea din copită şi sforăia cu furie simţind primejdia şi valul de duşmănie.

Nestăpânit şi setos de răzbunare, Aulad trage nesăbuit sabia şi dă semnalul. Iute ca fulgerul, paloşul lui Rustem croieşte o cărare largă, din galopul calului. Cădeau secerate câte două-trei capete deodată.

Ieşit din împresurare, voinicul crede că pilda este îndeajuns. Se opreşte la o bătaie de piatră şi strigă:

— A fost doar începutul! mai căutaţi pricină? Mai bine-aţi cere pace şi-apoi mi-aţi arăta un drum spre Divul Alb, lăcaşul lui Polad ce-i fiu al lui Gaudi. De Bid iar vreau să ştiu. Ei ţin închişi pe-ai mei, în frunte cu Kaus…

Dar nu-l lăsară să-şi sfârşească vorba. Oastea lui Aulad, descumpănită o clipă de felul în care-şi făcuse loc printre rânduri Rustem, alesese acum fără cugetare lupta şi venea ca un uragan stârnit de furie.

Viteazul înţelese că nu mai era vremea sfaturilor şi nici îndurării, ci viaţa lui în joc. Le făcu faţă ca o stâncă. Ghioaga în stânga şi paloşul în dreapta îi şuierau năprasnic, trăgând brazde adânci prin valul duşmanilor. Curând groaza îi cuprinse în faţa prăpădului pe care singuri îl dezlănţuiseră. Călare pe Rakş în spume, Rustem părea o nălucă pustiitoare printre rândurile risipite. Toţi căutau acum în fugă izbăvirea, pe coclaurii de dincolo de zări. Însuşi Aulad alerga mâncând

pământul în copitele calului. Necruţător, după el, Rustem agăţă din goană armele la oblânc şi, desfăşurând arcanul de şaizeci de ori răsucit pe braţ, îl învârti deasupra capului, lăsându-l apoi să zboare ca un şarpe uriaş şi să cadă pe gâtul lui Aulad. Smuls din şa, nechibzuitul prinţ îşi aştepta tremurând moartea. Dar Rustem, după ce îl legă fedeleş, îl trânti la pământ şi-i spuse:

— Mai ai o singură scăpare: să nu-ndrăzneşti să mă minţi. Să vii cu mine să-mi arăţi lăcaşul Divului cel Alb, ce ţine-n crunta lui robie pe şahul Kaus şi pe-ai mei.

Dacă-mi dezvălui adevărul cinstit, şi eu, Rustem, mă leg să te fac şah peste regatul Mazenderanului întreg. Coroana, tronul, buzduganul vor face strălucirea ta. Dar dacă vorba-ţi mincinoasă mă-mpinge pe greşite căi, ţi-oi scoate ochii din găvane, să n-ai nici lacrime-şuvoi, să nu mai vezi nici calea bună, nici drumul de întors acas', nici glas să n-ai să-ţi plângi de milă, şi nici minciunii să-i dai glas.

Simţind Aulad că-i mijesc zorii scăpării din ghearele morţii, se grăbi să răspundă cu tărie:

— O! limpezeşte-ţi mintea şi uită de mânie. Dă-mi îndurarea-ntreagă, viteaz între viteji! Nu-mi smulge din trup viaţa şi lasă-mi ochii treji. Te-oi duce drept la ţintă. N-am să-ţi ascund nici fir. Cetăţi cu de-amănuntul şi peşteri largi în şir le-om bate împreună dacă tenduri acum… Ţi-e norocoasă urma când te aşterni la drum, voinic fără pereche, să smulgi din lume răul. Spre Divul Alb să mergem — spre peştera-i cât hăul. E cale pân-acolo, farsangi… ca la o mie, şi-n tainiţe ascunse stă Kaus în robie. În munţi… o văgăună unde se pierde glasul… vulturii-i dau ocolul… primejdii la tot pasul pândesc pe-oricine trece spre peşteri… două sute, iar una, cea mai mare, cu margini nevăzute, o adăposteşte fiara, pe Divul Alb, cum ştii. Doarme păzit acolo de divi… vreo zece mii. Un ghinărar năprasnic e capişte: Polad. El bântuie pe munte şi toţi vitejii cad, doar când privesc la dânsul şi la ortacii săi. Ai tu virtute atâta cât au duşmanii tăi? Şi de-ai avea… eşti singur şi… drept să-ţi spun… mă tem…

— Să nu-mi porţi tu de grijă — răspunde-atunci Rustem. Călăuzeşte-mi paşii. Îţi dau tot crezământul…

— Credintă-ţi port de-a pururi. Şi tu… să-ţi ţii cuvântul. Îmi dai Mazenderanul când cade Divu-n luptă?…

— Făgada-mi, prinţ netrebnic, din cinstea mea e ruptă. Nici n-am pornit la treabă şi te gândeşti la plată. Ţi-e mintea la mărire… Nu ţi-o socot curată. Vei sta legat tot drumul — zi-noapte, cât de mare.

— Legat? Dar braţul, spada?…

— Mi-e teamă de trădare… mai mult decât de oastea de vrăjitori duşmani.

— Ţi-e teamă de prieteni?…

— Nu dau pe ei doi bani, *a* când preţul înfrăţirii nu uită să îl

ceară…

— Tu uiţi de Divul Alb ce ţine lumea-n gheară. El calcă peste creste într-un smintit galop, de se cutremur munţii ca frunza de pe plop. La braţele-i vânjoase, de zece stânjeni lungi, la pieptul de cinci stânjeni, tu, singur, vrei s-ajungi? Ai mâinile ca fierul şi paloş ascuţit, dar despre Div se vede că n-ai prea auzit. Va fi o luptă cruntă. Te ştiu vârtos în faptă. Chiar de-l dobori, voinice, tot nu ştii ce te-aşteaptă. Cu ghioaga şi arcanul, cu suliţă sau paloş, *a* învingi un Div, o mie, zdrobeşti pe Divul Alb. Dar drumul mai departe e-ntr-un deşert de stânci*a* încinse precum iadul. Ce faci cu armfe-atunci? Eu pot să car povara burdufelor de apă…

— Am mai răbdat de sete… Nu sunt din cei ce crapă uşor, un strop de rouă mi-ajunge, Aulade.

— Dar rouă în pustia în care mergi nu cade.

— M-adapă-atunci credinţa în lupta noastră dreaptă.

— Să fie precum spui… După deşert ne-aşteaptă *a* un râu lat de-un farsang şi-adânc asemeni, parcă…

— Sorbim ajunşi la ţărmu-i şi Rakş îmi va fi barcă.

— Dar râul este straşnic păzit de Kunareg.

— Un div?

— Chiar unul groaznic…

— Atuncea te dezleg, să văd ce-ţi poate osul ca să rămâi întreg.

— Am să mă lupt cu ghioaga, cu spada, cu arcanul şi dacă-nving, Rusteme, e-al meu Mazenderanul?

— Mă faci să cred că divul ţi-o fi cam pirpiriu…

— Îmi dai Mazenderanul de-i scap din labă viu?

— O ţii mereu tot una. Nici vorbă că ţi-l dau. Mă-nveselişi acuma. Dar uite cum mai stau la sfat când vremea trece, c-un găgăuţ de prinţ ce n-are alt sub ţeastă decât de tron dorinţi. Ci spune, după fluviu, mai e mult de umblat?

— Ajungi la Buzgeusk. Aici e un palat, întins cât o moşie, stăpân e Nerempai. De vrei, îl cucereşti. E bine să nu stai. Te-aşteaptă cale lungă. Călătorind un an, ajungi sub zidul marii cetăţi Mazenderan…

Aulad i-a mlaţişat apoi cu de-amanuntui, desluşit şi înfricoşător, felul alcătuirii oştilor pe care aveau să le-nfrunte. De o mie de ori o mie de călăreţi războinici cutreierau în lung şi-n lat ţinutul Divului Alb.

— Cu toată-a lor mulţime, n-ai să găseşti un laş, iar elefanţi — o mie se află în oraş… poate mai mulţi la număr, dar numărul e tainic. Când te găteşti de luptă, îl taci, nu-l strigi prin crainic. Sunt fiare-de-război ţinute-n lanţuri grele. De-ai fi puternic — munte — cum să te baţi cu ele şi cu o oaste-ntreagă, mai deasă ca nisipul, de fii de Ahriman ce-i moştenesc tertipul?

Rustem zimbi la aceste vorbe şi-i răspunse:

— Călăuzeşte-mi paşii şi ai să vezi pe loc, ce-mi poate braţul, soarta purtată de noroc, ce poate vitejia, credinţa nesmintită *a* într-o izbândă dreaptă, de bine-nsufleţită. Când vor simţi pe ţeste dojana mea cu ghioaga, când le-oi cresta în piele mânia mea, întreagă, li s-o-ncuiba o spaimă cum n-au simţit ades, că nu vor şti nici frâul, nici scările unde-s. Zbura-vor de-a călare în patru părţi de vânt, de groaza mâinii mele intra-vor în pământ să caute scăpare ăşti fii de Ahrimani, ce-au scris cu sânge răul de-atât amar de ani! Dar ce atâta vorbă? Să ne-aştemem la drum…

— Ţi-am înţeles, Rusteme, întregul gând acum… răspunse Aulad şi, sărind pe cal, o luă înainte, iute ca o nălucă. Rakş ţinea pasul în goană, fiindu-i mereu aproape.

Cale lungă străbătură printr-un deşert ars de razele nemiloase ale soarelui. Limbile cailor şi călăreţilor se umflaseră de sete, când ajunseră în sfârşit după zile şi nopţi nesfârşite pe malul unui râu ce-şi învolbura ape întinse, că de-abia se zărea celălalt mal. Băură întâi cu nesaţ. Căutară apoi un vad, dar râul era atât de adânc, încât lângă mal ar fi înghiţit într-o clipită cal şi călăreţ nepriceput. De barcă nici vorbă în asemenea pustie. Rustem îl îndemnă pe Rakş. Armăsarul intră atunci curajos şi înfruntă înot, cu stăpânul în şa, furia apelor. Pilda lui Rakş prinse bine şi bidiviului lui Aulad care sări în valuri. Dar nu făcuseră nici zece stânjeni şi o bulboană, un vârtej, răsuci perechea din urmă trăgând-o în adâncuri. Cu un nechezat de groază calul lui Aulad se tot ducea la fund. Rustem se întoarse atunci şi aruncă îndemânatic arcanul în urmă. Aulad îl prinde, se înfăşoară cu cal cu tot în frânghie. Rakş simte greutatea, îşi adună, îşi îndoieşte puterile. Trage, trage cu nădejde şi înoată voiniceşte. Furia râului, când ajung la mijloc, îi poartă o vreme la vale. Dar până la urmă, curajul şi mintea nobilului animal înving iureşul orb al apelor, şi iată-i pe celălalt mal şuruind de apă, însă înviorați de bucuria izbânzii.

Cu ochii plini de recunoştinţă, Aulad încercă să mulţumească:

— Îţi datorez iar viaţa! Cum să-ţi întorc, Rusteme?

— Ne ţinem de palavre! Nu vezi că n-avem vreme?

Într-adevăr, nici nu apucaseră să se zvânte, că într-un nor de praf ce creştea văzând cu ochii se năpustea spre călătorii noştri Kunareg, divul paznic al tărâmului pe care de-abia puseseră piciorul.

— Găteşte-te! E divul cu care-ai spus că lupţi!" Să nu ieşi din bătaie cu mai toţi fulgii rupţi! Strigă către Aulad Rustem, înveselit la gândul că o să privească odată o încăierare la care era hotărât să nu ia parte decât dacă…

Aulad aproape încremenise de frică. Totuşi, trase sabia şi înaintă mai mult dus de cal către vrăjitorul ce venea precum un elefant turbat şi înaripat. Te aşteptai la o ciocnire grozavă, dar… Kunareg încercă să treacă în zbor pe deasupra şi să-l smulgă din şa pe Aulad. Acesta însă,

mort de spaimă, dădu drumul la scăriţă şi dârlogi, şi se trezi alunecând sub burta calului. Kunareg prinse în gheare numai vântul, şi cu un pleoscăit uriaş, din goană, se pomeni în râu. Prinţului îi mai veni inima la loc. Ieşi din ascunzătoare şi, când divul se lupta în valuri să se agaţe cu labele de malul înalt, Aulad se aţinu cu paloşul, ghemuit pe vine. Cum se ivea câte o labă cu ghearele încovoiate ca securile şi se înfigea în pământ. Aulad o şi reteza cu sete, de parcă tăia răgălia[23] groasă a vreunei sălcii bătrâne, până le termină pe toate câte or fi fost, căci povestea nu spune dacă erau patru sau mai multe.

Divul slut se prăbuşi în apele înroşite de sânge şi se tot duse înghiţit de străfunduri.

În ăst timp, Rustem râdea ţinându-se cu mâinile de pântec, Rakş necheza şi el într-un anume fel, de-ai fi zis că-i vesel, iar calul prinţului păştea cât-colo, liniştit, parcă făcându-se că nu ştie nimic.

Scăpat de primejdie, Aulad se întoarse cam ţanţoş de pe mal.

— Văzuşi ce isteţime, să mă ascund sub burtă?

— Văzui! Scăriţa stângă îmi pare că-i mai scurtă… Să-ţi potriveşti scăriţa… căci ai căzut de spaimă.

Mofluzul Aulad, roşind, atunci îngaimă:

— A fost o viclenie şi am scăpat întreg…

— Scăpaşi… dar vezi, băiete, şi divul ţi-a fost bleg. Halal de aşa labe! I le tunseşi! Pesemne stătea ca prostu-n baltă să vadă cum tai… lemne! Hei! În sfârşit, e bine că Mi-ai răpus duşmanul.

— Acuma, Pahlivane, îmi dai Mazenderanul?

— Să mai vedem… Domnia e singura ta grabă… De-abia de-acum în faţă ne stă atâta treabă, atâtea lupte grele ne-aşteaptă-n munţi şi văi, până la izbăvirea lui Kaus şi-alor săi…

Cu aceste vorbe, încălecară din nou şi se aşternură la drum neobosit zi şi noapte, noapte şi zi, săptămâni de săptămâni, până ajunseră la poalele muntelui Asprus. Acolo venise Keikaus cu oaste şi-l lovise năpasta divilor, căzând în robie.

Era cam pe la miezul unei nopţi de catran, când Rustem şi Aulad aud dinspre câmpie bătăi de tobe şi văd luciri de focuri nenumărate în zare.

Rustem îşi întreabă călăuza:

— De ce se aprind focuri în stânga şi în dreapta?

Aulad răspunde:

— Aici e poarta ţării… Mazenderanu-aşteaptă… De veghe la hotare, din trei divi, doarme unul, căci şi-au făcut în lume duşmani… tot cu duiumul. Unde auzi un vuiet de tobă şi de surlă, Arzeng, divul năprasnic, şi-ai lui războinici urlă să sperie pustia…

— În surle şi în tobe le stă deci vitejia! O să le-arăt eu mâine cine-i sub soare domnul. Acum să ne culcăm… Simt că mă prinde somnul.

Şi fără să-i pese de nimic, Rustem se întinse pe un petec de iarbă

adormind.

Se trezi numai când săgeţile calde ale soarelui îl împunseră blând sub pleoape. Şi cum presimţea o luptă aprigă, teamă fiindu-i de trădare, fiindcă Aulad era cam de partea celui spre care bătea vântul victoriei, îl legă pe prinţ de un copac, înfăşurându-l în toată lungimea arcanului. După care, agăţă la oblânc vestita ghioagă a bunicului său Sam şi se avântă plin de curaj şi ascuţită isteţime.

A ŞASEA ISPRAVA — LUPTA LUI RUSTEM CU DIVUL ARZENG

Purta pe cap un coif împărătesc, de aur, iar pieptul îi era acoperit de o platoşă din piele de leopard. În trapul mândru al lui Rakş, Rustem se apropie de tabăra lui Arzeng, căpetenia oştirilor Divului Alb, stăpânul Mazenderanului.

Văzut de departe de iscoade, viteazul nostru era aşteptat în zăngănit de arme şi nechezat de cai de-abia ţinuţi în frâie.

După obiceiul vremii, să-şi vădească vrerea şi gândul de luptă fără cruţare, Rustem scoate un strigăt de-ai fi zis că va spinteca marea şi va străpunge munţii. La auzul lui, spaima încremeni oastea duşmană, iar Arzeng Jigni din cort uluit, într-un galop de fulger, Rustem fu lângă el, trecând printre oşteni ca printre nişte stane de piatră. Fără o vorbă, îl apucă pe Arzeng de cap, i-l smulse din trunchi şi-l aruncă spre oastea Divului Alb. Atât a făcut. Dar destul ca să bage fiorul groazei în inimile potrivnicilor săi rămaşi fără căpetenie. Mai puse mâna pe ghioagă, şi cât ai clipi făcu un luminiş larg împrejur. O fugă nebună cuprinse pe cei ce erau mai aproape de el. Scăpărau copitele cailor şi duruia pământul. De grabă, se călcau în picioare care pe care, doar-doar să se pună la adăpost de vuietul şi izbitura uriaşei ghioage moştenite de la Sam-Pahlivan. Pe cei ce ruşinea de fugă îi împinse la o împotrivire nesăbuită, puternicul Rustem îi făcu să-i cunoască tăişul neîndurător al paloşului.

în goana lui Rakş, voinicul cutreieră o zi întreagă câmpia, răpunând pe rând pe toţi divii, până la cel din urmă. „Iar când soarele lumii se stinse în apus, se-ntoarse şi voinicul la muntele Asprus."

Aici îl aştepta, după cum ştim, legat fedeleş, Aulad, furnicat de nemişcare şi strânsoarea arcanului. Rustem îi desfăcu nodurile şi, până să se mai dezmorţească prinţul care tot bombănea ţopăind nemulţumit, se întinse la umbra unui copac să răsufle. O parte din ce fusese greu trecuse. Odihna era binemeritată, dar nu o putea lungi. Cetatea era pe-aproape, iar şahul Kaus nu trebuia să mai aştepte. Destul durase robia! Şi ce poate fi mai amarnic decât o aşteptare nesfârşită, în care nădejdile istovesc şi se irosesc una câte una, odată cu scurgerea nemiloasă a clipelor?

îşi îndemnă călăuza să-i arate drumul. Aulad nici nu mai încălecă. Atât era de ţeapăn, încât alese fuga pe jos cu calul de dârlogi.

Când să intre în cetate, Rakş slobozi un nechezat ca tunetul.

Din întunecimea tainiţelor în care stătea ferecat în lanţuri, Kaus auzindu-i glasul pricepu îndată ce se petrecea şi izbucni în strigăte, fără de înţeles la început, dar mai apoi cu noimă:

— Zilele noastre de chin au trecut. Aud nechezatul lui Rakş undeva, la fel ca pe timpul când zări împungea, pe timpul lui Afrasiab înfrânt de şahul Kobad. Rustem era braţul lovind, iar Rakş era calul, gonind. Uitara-ţi vremurile-acele?

— O! Aste lanţuri grele ni l-au smintit pe Kaus… strigară prizonierii… şi-n şoaptă, ca adaus: S-a stins lumina noastră — vorbeşte ca din vis! Bun simţ şi judecată pierdute-s! Ne-a fost scris să nu ieşim din temniţi întregi, cu mintea-ntreagă! E oare-n toată lumea o minte să-nţeleagă ce cruntă e robia, smintelii de-i dă glas? Şi oare-ai noştri, liberi, ce fac la noi acas'? Cum le tihneşte somnul, mâncare, libertate?

— Auzi, auzi cum umblă copita-i prin cetate! E Rakş! Răsună piatra într-un anume fel!

— Păreri… vedenii oarbe, cum v-aţi legat de el? Se tânguiau Kustahem, Şidusk şi Bahram — leul.

— E om — întoarce Guderz — ca noi… Şi nu-i vreo lege o să ocrotească şahul: sminteala nu alege. De Divul Alb învinşi şi-nlănţuiţi mişel, acelaşi lanţ ne roade pe noi ca şi pe el. Aceleaşi patimi grele… Dar nu sfârşi cuvântul… Trosnind zbură o poartă… Rustem intră ca vântul!

Cine poate povesti aici bucuria izbăvirii, bucuria regăsirii? Cine poate mângâia cu vorbe şi îmbrăţişa în tăcere zorii slobozi mai bine decât cei ce văd cum li se dărâmă zidul temniţei şi le curg la pământ, topite, lanţurile?

în genunchi, Rustem îl căină din suflet pe şah. Kaus îl strânse la piept, îl întrebă despre Zal, despre toţi cei rămaşi în Zabulistan, despre greutăţile drumului. Se întoarse apoi către tovarăşii de suferinţă şi-i dojeni blând:

— V-aţi îndoit de mine, dar capul îmi e teafăr… Urechea mi-e subţire… O rază de luceafăr, un zvon simţit mai iute e că doream s-alin mai iute chinul nostru… Nebun nu-s. Nici divin. Un şah e om, Guderze… se-nşală, poate, des, dar la Alborz — îmi pare — voi singuri ne-aţi ales! În întuneric ochiul se-nchide spre afară, o urechea se ascute, auzul zboară, zboară, cu gândul împreună, iscoadă se preface… şi sfâşie tăcerea şi se întoarnă-ncoace… Un nechezat… copite… copite numărate… o clipă mai devreme un zvon de libertate lărgeşte bucuria de nu încape-n piept! E-atât amar de vreme, cu voi, de când aştept…

Rustem se prefăcu a nu înţeleg[24]; că s-ar fi întâmplat cârtire împotriva lui Keikaus — de fapt nici nu fuseseră decât vorbe de deznădejde, iar înţelepciunea lui Keikaus care, după cum vom vedea

mai târziu, va dori să se înalţe către soare cu mijloace lumeşti, depăşea ceasul vremii.

Şahul Kaus îi spuse apoi lui Rustem:

— Acum începe greul cel din urmă. Încalecă pe Rakş în taină mare, căci Divul Alb, de află cum se curmă robia noastră cruntă, e în stare e s-adune vrăjitori din lumea largă, cât frunză, câtă iarbă, cât nisip, păduri de suliţi platoşa să-ţi spargă, nori de săgeţi să-ntunece-al tău chip.

Îi mai spuse că dacă s-ar întâmpla o astfel de îngrămădire de oaste, truda de până acum i-ar fi zadarnică. Vestea morţii lui Arzeng, răspândită în Mazenderan, ar umple inimile vrăjmaşe cu veninul urii şi al răzbunării. Oricâtă putere sau vitejie l-ar însufleţi pe voinicul nostru, puzderia duşmană l-ar copleşi. Să ia deci îndată drumul care şi aşa era destul de lung, să nu lase trupului odihnă şi nici duşmanilor răgaz să afle şi să se adune.

— Să nu laşi paloşul să-ţi stea în teacă, să nu laşi coarda arcului tău moale, nici ghioaga la oblânc să nu petreacă. De-atingi un Div, de jos să nu se scoale să dea de ştire altora că vii.

— Aşa voi face, Kaus, dar să ştii c-a lor mulţime nu mă înspăimântă.

— Când te aud, Rusteme, aud cum cântă în mimă noiane de viteji: strămoşii toţi în tine azi!

sunt treji. Vei trece şapte munţi ce-s plini de cete de vrăjitori şi de ciraci de-ai lor. Să-i hăcuieşti cum poţi, pe îndelete sau ca un vânt turbat, pustiitor, să nu-ţi urzească-n urmă iar pieirea.

— Aşa va fi! Plecând eu dintre oameni, m-am juruit să mântui omenirea de duhuri rele…

— Stai acum şi-ascultă despre o peşteră şi-un Div năprasnic…

— De Divul Alb vorbeşti? i-om face praznic cum se cuvine fiecărui mort…

Era mulţumit în sinea lui Keikaus, de nepăsarea cu care Rustem aştepta grelele încercări, dar crezu că e mai bine să-i spună tot ce ştia despre ascunzătoarea şi felul de apărare al Divului Alb. Aşa, îi povesti despre înfricoşătoarea peşteră, păzită de războinici în stare să se lupte doar cu braţele împotriva tigrilor. În peşteră întunericul era o stavilă grea pentru muritorii de rând, în timp ce ochiul Divului Alb scruta prin beznă ca ziua.

Şi îi mai spuse către sfârşit:

— Şi-acum de o năpastă ce ne-a lovit pe toţi e bine iar să ştii… în închisori de hoţi, ţinuţi fără o rază de soare sau opaiţ nu ni s-a frânt cerbicea, dar cum să nu te vaieţi, când ni s-a stins privirea, când ochii noştri-s duşi, când soare şi luceferi ne sunt pe veci apuşi! Noi ne uităm spre tine, dar nu ca-n alte daţi: găvanele ni-s oarbe! Nici nu ştim cum arăţi.

— Ce spui, mărite şah? se îngrozi Rustem… o Şi ce-aş putea să fac,

pe care vraci să chem? Au ştii vreun leac în lume sau pe un alt tărâm? Să vă-ndărăpt lumina, pământ şi cer sfărâm, le-aleg în sita palmei până găsesc scântei să pic în ochii voştri… v-aş da chiar ochii mei, o dac-aş putea…

— Voinice, va fi mult mai uşor să ne redai privirea, pe Div dacă-l dobori. Tot cercetând pe-ascuns, mi-a spus un vraci vestit e că leacul de orbire e-n sânge tăinuit. Dar nu în orice sânge îl afli, de cutreieri. Doar Divul Alb îl are în inimă şi creieri. Trei picuri, stropi de sânge, cât rouă strop de apă, o trei lacrimi de rubină… doar le prelingi sub pleoapă, şi curge iar lumina, şi curge iar şivoi, din ochii care cată spre lume seci şi goi.

— Atâta tot, stăpâne? Alerg să-ţi caut leac! Am încă o pricină — îndemn să-i vin de hac!

Viteazul cu trup de elefant strânge chinga lui Rakş, se încinge bine cu brâul, cearcă tăişul paloşului pe un fir de păr din coama calului: brici. Aruncă ghioaga uşurel în văzduh. Ghioaga cade şi se afundă de trei palme în pământ — mai grea ca plumbul şi ca aurul. Încordează arcul, şi săgeata pornită spre tării se tot duce fără să se mai întoarcă din albastrul văzduhului. E gata de luptă.

Pentru cea din urmă oară grăieşte către Kaus, şi mai ales către cei ce rămân să-l apere:

— S-aveţi auzul ager, nu fiţi uşoară pradă. Mă duc. Dau piept cu Divul, dar va fi greu să cadă, *a* păzit cum e de oaste şi-ntreg Mazenderanul, de-a lui virtute însăşi. Îi e viclean arcanul, dar dacă steaua bună m-o ocroti de laţ, dacă prin întuneric putea-voi să-l înhaţ, să-i dau la mir cu ghioaga sau să-i retez grumazul, de-mi va fi scris, în luptă, să nu-mi pătez obrazul, atunci şi ţara asta va fi a noastră iar, şi şahul Kaus — trunchiul — va da din nou vlăstar.

Şi porni la drum.

A ŞAPTEA ISPRAVA — RUSTEM UCIDE DIVUL ALB

Cale lungă, grea şi întortocheată la nesfârşit îl aştepta prin coclaurii munţilor necunoscuţi. Îl luă şi pe Aulad cu el. Porniră ca vântul.

De la început se înfundară într-o pădure atât de deasă, încât erau nevoiţi să-şi facă drum uneori retezând copaci mai tineri sau lăstărişuri încâlcite ca pâsla. Nu erau poteci, dar ziua se călăuzeau după soare, iar noaptea, căci nici atunci nu se opreau, după stele. Nu se odihneau decât când caii erau sleiţi de puteri sau când norii îngroşau întunericul făcându-l zid. În luminişuri, când se iveau, cete de divi pândeau încercând să-i ucidă, să-i prindă sau să-i sluţească izbindu-i cu suliţe, pietre şi săgeţi, aruncate hoţeşte din ascunzişuri. Aşa că se cam fereau de poieni, dar pe unde puteau dibui vrăjmaşul îl scurtau de cap, îl străpungeau cu spada ori cu săgeata, ori îl puneau pe fugă.

într-o noapte pe când, frânţi de oboseală, se odihneau ocrotiţi de

întuneric, într-un hăţiş de goruni, îi deşteptă nechezatul lui Rakş care păştea prin preajmă. Un vuiet ca de trâmbiţă şi trosnet de crengi rupte se apropia dinspre miazăzi. Iscoadele duşmane îi dibuiseră de cu seară şi, pe ascuns, îndemnau acum trei elefanţi de luptă, furioşi de împunsăturile cornacilor, să rupă totul în caleii să-i zdrobească în picioare pe călătorii noştri. Într-o clipă, Rustem smulge câţiva copaci înalţi, groşi ca pe picior, şi-i împleteşte printre gorunii bătrâni, făcând un fel de ţarc. Nici nu terminase bine treaba, că se şi pomenesc cu elefanţii dând pieptiş în îngrăditură. Aulad aprinsese între timp câteva tufe de iarbă uscată, să spargă bezna. Rustem, cu ghioaga din tinereţe a bătrânului Sam, trăsni pe rând ţestele celor trei animale, ce se opriseră nedumerite de stavila înjghebată de viteazul isteţ.

Auzind bubuiturile trupurilor prăbuşite, divii alergară în grabă să vadă şi să se bucure de izbândă.

Dar nu apucară decât să ajungă… Cât te-ai şterge la ochi, împărtăşiră soarta elefanţilor. Apoi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, Rustem se trânti pe pielea de leopard şi adormi. Rakş se apucă de păscut, dar de Aulad, care nu mai văzuse de când era, trei elefanţi doborâţi cu câte o singură lovitură de buzdugan, nu se lipi somnul până înspre dimineaţă.

La mijitul zorilor, Rustem-Viteazul se trezi ca nou-născut, se întinse. Încheieturile înţepenite de răcoare şi hodină trosniră viu. Strigă pe Rakş, îl zgâlţâi pe Aulad care de-abia aţipise, şi fără multă vorbă se aşternură din nou la drum greu. Intrară în cei şapte munţi sălbatici. Era un iad de stânci şi pietre colţuroase. Copitele cailor, căutând cel mai potrivit loc de reazem, scăpărau negăsindu-l totdeauna. Şi în toată această vânzoleală de steiuri înţepenite, cete de divi se iveau la tot pasul, îi hărţuiau mereu, şi mereu li se rostogoleau capetele ca bolovanii în hăuri. Rustem era fără îndurare. Lăsa îndărăt, cu socoteală, drumul plivit de duşmani, urmând sfatul şi porunca şahului Kaus.

După o vreme, străbătând în sfârşit toate căţărişurile şi văile celor şapte munţi, ajunseră pe la asfinţit aproape de vestita peşteră fără fund, adăpostul temutului Div Alb.

Şi ce le văd ochii? Cât cuprindeai cu ei, oaste nenumărată păzea intrarea, înţesată scut de scut, lan întins de suliţi şi de săbii.

— Ca peria „griul”. Să-ncep dar „secerişul”.

— Păzeşte-te, Rusteme, să nu-ţi ştirbeşti tăişul… îl întrerupse Aulad, care cunoştea mai bine puterea şi meşteşugurile divilor.

Rustem era cât pe-aci să dea pinteni lui Rakş, dar se opri scurt, smucind zăbala:

— Până acum credinţa ţi-ai dovedit întreagă, ci spune, Aulade, dacă ţi-e viaţa dragă, de ştii vreo altă taină cum să-mi înfrunt mişeii.

— Aşteaptă răsăritul! Desfă şi chinga şeii, ascunde-l şi pe Rakş, nu-i

seara ceas prielnic ca să te baţi cu divii. Sunt ocrotiţi vremelnic de noaptea fără stele, ei văd ca ziua-n beznă, prin care om ca tine nu vede pân' la gleznă. Când însă mândrul soare va răspândi văpăi, s-or duce la culcare mai toţi duşmanii tăi. Pe cei puţini rămaşi la peşteră de pază c-ai să-i retezi în glumă cu-a paloşului rază, iar dacă cerul însuşi ţi-o fi într-ajutor, pătruns la Div în hrubă la fel să-l dobori.

— Să pierd o noapte-ntreagă, tot croncăni ca un corb?! în Divul Alb e leacul lui Keikaus cel orb! Vrăjitorescul sânge de-i pic în ochi, lumina…

— Dar de greşeşti, Rusteme, e-a ta întreagă vina. Eu iar ţi-aduc aminte — mai zise Aulad că pân-la Divul Alb dai piept şi cu Polad, un ghinărar năprasnic, un fel de munte viu… *'a* neîntrecut vreodată de nimeni… pe cât ştiu. Nu vreau să te-nspăimânt… Ascultă-mi doar povaţa — atâta crezământ: aşteaptă dimineaţa… Un timp pierdut la vreme poate-nsemna izbânda, pe când pripeala poartă ades în ea osânda.

Rustem, îndoit dar înţelept, ascultă sfatul lui Aulad, se ascunse cât putu mai bine între stânci şi trase un pui de somn până la răsăritul soarelui. Atunci luă arcanul lui Aulad şi-l legă din nou fedeleş, cum mai făcuse altă dată, fiindcă tot nu căpătase încredere desăvârşită în el, încălecă pe cal. Trase sabia din teacă, dădu — precum îi era obiceiul — un strigăt de tunet, rostindu-şi numele să fie auzit de la cinci farsangi, şi intră asemeni uraganului în mijlocul divilor rămaşi de pază. Zburau capetele, cădeau trupurile ca spicele. În mijlocul lor se ivi însă deodată o matahală cu pieptul cât o stâncă şi braţe cât copacii, rotind un paloş de un stânjen în dreapta şi o ghioagă pe potrivă în stânga. Era vestitul Polad ce se aţinea în gura peşterii să-şi apere stăpânul.

Rustem îşi zise că e bine să dea lupta mai la depărtare, decât să se apropie de armele uriaşului care vâjâiau ca nişte mori de vânt. Şi cum avea arcanul său la oblânc, şi-l potrivi la iuţeală, îl răsuci cu grijă prin aer o dată, de două ori, de trei ori, apoi îl lăsă liber să şerpuiască înspre Polad. Ţinta nu trebuia greşită. Ar fi însemnat primejdie de moarte: divul se apropia ameninţător. Dar nu greşi: laţul îi căzu pe gât. În aceeaşi clipă, Rakş se încordă şi făcu un salt într-o parte, pornind apoi în galop. Smucitura calului strânse laţul şi răsturnă divul cât era de mare la pământ. Rustem îndemnă calul cu vorba: nu avea nevoie de pinteni pentru Rakş! Matahala prăbuşită era grea, dar nici puterea calului nu era de ici, de colo. Târâş, din ce în ce mai iute printre bolovanii şi stâncile colţuroase, divul Polad nici nu izbutea să se ridice. Între timp, ostaşii se şi repeziseră pe urma călăreţului, înconjurându-l din toate părţile încercând să-i prindă dârlogii calului, să-l oprească, să-l împungă cu suliţele, să-l taie în săbii. Dar paloşul lui Rustem secera în stânga şi în dreapta, înainte şi înapoi, cu o iuţeală de

trăsnet. Şi Rakş fugea, fugea din ce în ce mai tare cu povara duşmană în arcan, lăsându-i bucăţele din trup în muchiile steiurilor de care se izbea. Curând, nu mai rămase din Polad decât un leş ce mai strângea încă în pumni, fără folos, o ghioagă şi un paloş. Cal şi călăreţ se opriră, desfăcură laţul arcanului şi făcură calea întoarsă spre peştera Divului Alb.

Ajunşi, nici ţipenie de duşman împrejur. Fugiseră toţi îngroziţi, înţelegând că altfel le-ar fi sunat ceasul cel din urmă. Rustem descălecă, intră în hăul negru ca iadul, ale cărui margini se pierdeau înfricoşător în beznă. Viteazul stătu o clipă ca ţintuit cu spada în mână. Nu era un loc în care să dea lupta. Aici, la capătul drumului, curajul nu-i lipsea, dar primejdia îl putea prinde de peste tot, fără să poată şti de unde venea lovitura. Se spălă pe ochi, se frecă, şi aşteptă să se înveţe cu lumina din ce în ce mai puţină. Izbuti până la urmă să înceapă a zări, apoi să vadă din ce în ce mai bine. Prinse apoi să caute, cu grijă, pas cu pas, mergând mai mult prelins pe un perete colţuros, să fie apărat măcar dintr-o latură sau din spate. Îşi făcu plan să dea astfel cu încetul ocol uriaşei hrube, gata să răspundă cu o lovitură la orice mişcare din întuneric.

Căută, căută aşa îndelung, mai mult pe pipăite, până când zări ceva ce nu semăna a piatră şi se opri într-un fel de zid moale. Sări iute înapoi, în bruma de lumină ce mai licărea din străfundurile pe unde intrase, Rustem deosebi în faţă-i o namilă mătăhăloasă dormind ghemuită, cu spinarea pierdută în întunecimea bolţilor. I se zărea o coamă ca de leu şi, deşi i se spunea Divul Alb, era negru ca păcura. Putea să-l omoare în somn, dar Rustem-Viteazul avea în faţă pe cel mai temut potrivnic al său de totdeauna. Vroia o luptă dreaptă, pe faţă, luptă de viteaz. Răcni o dată ca un tigru, după obicei. Divul sări ca ars din toropeală, desfăşurându-şi corpul în lung, în lat şi înalt. Parcă se umpluse peştera cu un munte îmbrăcat în zale. Capul îi era de asemeni acoperit cu un coif de fier, din care ieşeau scântei când atingea bolta de piatră. Smulse un bolovan uriaş şi-l aruncă şuierând spre Rustem. Acesta de-abia se feri din calea bolovanului care, trăsnind peretele din spatele voinicului, se sfărâmă în mii de bucăţi, cu tunet lung, răbufnit de ecourile peşterii. Până şi lui Rustem i-a îngheţat atunci inima de spaimă. Credea că i-a sunat ceasul morţii. Dându-şi seama însă că e pentru întâia oară în viaţă că simte frica, se înfurie pe el însuşi mai tare ca un leu sălbatic. Răsuci paloşul şi dădu Divului o lovitură cu atâta sete, încât îi desprinse un picior de sus, din coapsă. Năprasnic, precum un elefant dezlănţuit de furie, uriaşul se năpusti la rându-i într-un picior, doborând tot împrejur. Îl prinse pe Rustem cu labele ce-i slujeau de mâini şi cu ghearele îi sfâşie platoşa, împlântându-le adânc în carnea voinicului. Sângele ţâşni din rănile proaspete. Dar în focul încăierării niciunul nu simţea durerea. Se

prinseră strâns în braţe, fără cruţare. Divul încercă să-l trântească de perete pe Rustem, dar acesta îşi propti tălpile în stei, izbind pe Divul Alb în şale şi tăindu-i răsuflarea. Descleştaţi, se odihniră fiecare un timp, cât să-şi tragă sufletul.

„De scap cu viaţă azi, am să trăiesc de-a pururi!" gândea Rustem în sine scrutând întunecimea şi duşmanul, în timp ce Divul Alb cugeta la rându-i: „O, dulce viaţa mea s-a dus, chiar de nu mor! Cu carnea sfâşiată, schilod de un picior, nimeni, nici mic, nici mare, de pe întreg pământul din ţara mazenderă nu-mi va cinsti cuvântul! Nici s-or uita la mine decât cu scârbă-n silă."

Străbătuţi de astfel de simţiri răscolitoare, cei doi prinseră iar a se înfrunta cu puteri înzecite. Curgea în valuri năduşeala amestecată cu sânge proaspăt din rănile deschise. Înverşunarea creştea mereu, dar puterile se iroseau cu vremea din ce în ce mai mult. În luptă însă, voinţa de a birui arde la văpaia ţelului spre care te îndrepţi. Ţelul lui Rustem, libertatea lui Kaus şi a celorlalţi aflaţi în silnicie, apărarea vieţii lui însuşi, închinată stârpirii răului şi nedreptăţii în lume, îi păstrară neştirbită vlaga, pe când Divul Alb se istovea treptat. De la un timp, simţindu-l sleit, Rustem se încordă o dată, adunându-şi toate puterile, îl prinse strâns şi, ridicându-l până deasupra capului, îl trânti de piatră atât de vârtos, că vrăjitorul îşi dădu duhul. Atunci voinicul deschise cu un pumnal leşul, îi luă inima, ficatul şi creierii, din sângele cărora aveau să-şi afle tămăduirea Keikaus şi ceilalţi dezrobiţi care îşi pierduseră văzul. Trupul neînsufleţit al Divului umplea peştera, iar tot împrejurul părea o mare de sânge.

Obosit, dar cu sufletul încărcat de bucuria împlinirii, Rustem ieşi cu pas domol din hruba divului răpus. Îl desfăcu pe Aulad din strânsoarea arcanului în care îl înfăşurase pentru cea din urma oară, îşi strânse colac frânghia, îşi şterse paloşul în iarbă, le puse pe toate la oblânc şi sări în şa îndreptându-se către cetatea Mazenderanului unde îl aştepta Keikaus. Călăreau în tăcere, copleşiţi parcă de ce trăiseră până atunci.

Pe drum Aulad îi spuse într-un răstimp, cu vorbe meşteşugite:

— O, leu fără pereche, tu ce-ai supus o lume de vrăjitori haini cu spada ta vitează! Pe trup port adânci urme de ochiuri de arcan, drept orice răsplătire pentru credinţa mea. Te-am dus fără ocoluri pe cea mai scurtă cale ca să-ţi găseşti duşmanii şi să te-nfrunţi cu ei. De sfatu-mi, la nevoie, ai ascultat supus şi-apoi desfăşurarea a fost precum ţi-am spus. N-ai vrut să crezi în mine decât legat în frânghii… Mi-am strâns obida-n palme şi am simţit-o-n unghii, a scrâşnind de umilinţă am stat tot la pripon; a renaşte-mi azi nădejdea întru doritul tron! N-ar semăna cu tine să nu îţi ţii făgada…

— Din gură-mi, Aulade, nu va ieşi tăgada! îţi dau Mazenderanul cu-ntinsele-i fruntarii, dar pân-atunci sunt multe şi greu de-nfăptuit. Ne-aşteaptă lupte încă… întâi e şahul ţării Mazenderan. Fugit, Uiţi că nu

ştim pe unde-i. Îl apăra Divabii la ucis de mine azi. Pe tronul lui de şah vei sta tu, Aulade, dar trebuie găsita şi luat cu noi sub pază, la fel precum Kaus, învins de divi în luptă, aici a fost adus. Pe divii risipiţi apoi să îi găsesc oriunde-ar fi pitiţi, să-i spulber pân' la unul… Şi să stârpesc tot răul, să-nscăunez dreptatea şi cinstea peste tot. *Am să-mi îngădui tihna atunci când o fecioară purtând un sac de aur va colinda prin ţară zi-noapte, orişiunde şi încă ne-nsoţită, dintr-un hotar la altul de nimeni stingherită.*

Cu aceste cuvinte potoli pentru o vreme nerăbdarea lui Aulad. Făcură calea întoarsă către cetate, unde erau aşteptaţi.

În drum căutau însă duşmani prin toate cotloanele şi ascunzişurile. Le luau jurământul de supunere, sau, la împotrivire, viaţa. Întâmplarea făcu să fie găsit şi pus în lanţuri chiar şahul fugar.

Când Rustem îşi făcu intrarea în oraşul unde lăsase pe Keikaus, un strigăt de bucurie şi recunoştinţă izbucni din piepturile marilor dregători şi al însuşi şahului. După auz se îndreptară către voinic. Rustem se grăbi să le întâmpine şovăitorii paşi:

— O, înţelepte şah şi voi, mari Pahlivani, nu-mi mulţumiţi! făcut-am ce trebuia să fac. Luptând cu Divul Alb, venitu-i-am de hac. Am prins duşmanul rege. În lanţuri tu-l aruncă! Adusu-v-am şi leacul. Acum aştept poruncă!

Pătruns de măreţia clipei, mândru că avea un astfel de oştean care, după şapte isprăvi nemaiauzite, îi stătea în faţă cu atât de puţine vorbe, Keikaus grăi:

— Sunt fericit, Rusteme, viteaz ca din poveşti, că mi-eşti supus… iar oastea în veci să n-o lipseşti de braţul tău ca fierul, de mintea-ţi luminată! Numele mamei tale — o! Binecuvântată, *a* ce te-a adus pe lume, să nu fie rostit, decât plecat, sfielnic, de-a pururea cinstit. Aşijderi, mulţumirea întreagă s-o aducem *a* lui Zal zămislitorul ca şi întregii ţări Zabulistan în care tu, om, tu, rod al humii, viteaz fără pereche, văzuşi lumina lumii. Norocul meu cel mare şi de duşmani temut, a fost să vină ziua în care să-mi fii scut.

— Mă copleşeşti, stăpâne, cu lauda… mai bine-i să-ţi tom acum sub pleoapă din sângele jivinein trei picuri precum zis-ai…

— Uitasem chiar, Rusteme, de bucurie multă că-s orb, de-atâta vreme! răspunse şahul Keikaus.

Rustem stoarse din inima şi creierii Divului Alb câţiva stropi de sânge în fiecare ochi al şahului, şi apoi trecu pe rând la toţi cei ce-şi pierduseră vederea. Ca prin minune, ochii, din tulburi cum erau, se făcură strălucitori ca soarele, spune mai departe povestea. Şi aşa trebuie să fi fost, de vreme ce toţi se bucurară numaidecât că pot să-şi privească izbăvitorul în toată măreţia făpturii.

Trecură apoi la ungerea lui Keikaus ca şah al Mazenderanului. Pentru aceasta aşezară tronul şahului captiv sub flamura împărătească

a Iranului, atâmară deasupra coroana, iar Keikaus se aşează înconjurat de viteji vestiţi ca: Tuz, Kustehem şi Feriburz, Guderz şi Ghiv, Gurguin şi Rehn şi Bahram şi mulţi alţii, fără să lipsească dintre ei nici Rustem şi Aulad, despre care nu ştiau mai mult decât că e ocrotitul viteazului. Sărbătoriră biruinţa nu mai puţin de şapte zile încheiate, în ospeţe şi cântece de veselie. În cea de-a opta, înainte de a încăleca pe cai să se întoarcă în Iran, Keikaus ţinu sfat să hotărască pe cine va lăsa să diriguiască trebile Mazenderanului în numele său. Dar înainte ca vreunul din sfetnici să înceapă a-şi da vreo părere, Rustem cuvântă:

— Mărite şah! Mă iartă de-atâta îndrăzneală… Venind spre voi, la graniţi făcut-am învoială cu călăuza mea, cu prinţul Aulad, să îmi arate calea şi felul cum să lupţi cu divii… obiceiuri ascunse, vicleşug, şi drumuri neştiute… Legai prieteşug, Mi-a dovedit credinţă, iar eu i-am dat cuvânt să-l fac cârmuitor. Îmi poartă crezământ. Cunoaşte bine ţara şi lumea din popor. Cum e cinstit, stăpâne, şi-acum… e şi-ncercat, socot că este bine să stea el în palat!

— Dorinţa ta e lege, răspunse Keikaus — pe el îl vom alege să-mi stea în loc, supus.

Nemaiputându-şi stăpâni bucuria, Aulad se repezi întâi la Rustem să-l îmbrăţişeze, dar iute îşi luă seama şi se prăbuşi în genunchi la picioarele lui Keikaus, mulţumind mai mult cu bolboroseli decât cu vorbe înşiruite.

înainte de a părăsi Mazenderanul, Keikaus, Rustem, Aulad şi ceilalţi războinici dădură o raită prin ţara plină încă de divi mărunţei. Voinicii noştri erau precum focul în trestii uscate; pe unde treceau pârjoleau pământul, spulberând vrăjitorii, să rămână pildă pentru urmaşi stârpirea răului. Dar tot mai rămase pe ici, pe colo, sământă vicleană, când oastea şahului părăsi Mazenderanul, lăsând pe Aulad cârmuitor, şi se îndreptă cu mare alai către cetatea de scaun a Iranului, Persepolis, unde era aşteptată cu nerăbdare.

Din Zabulistan, Zal, auzind prin ştafete de întoarcerea lui Kaus şi a lui Rustem, viteazul său fiu, le ieşi cel dintâi în cale. Îmbrăţişări şi laude, lacrimi de fericire şi uşurare se revărsară din amândouă părţile în valuri nestăpânite.

Pacea se împământeni pentru o vreme în Iranul înfrăţit printr-însa cu ţara mazenderă. Rustem se întoarse cu Zal acasă, să-şi caute o binemeritată odihnă printre cei ce erau dragi inimii sale.

KEIKAUS ÎNCEARCĂ ZBORUL SPRE CER

Keikaus era un şah îndrăzneţ şi cu minte ageră. Din îndrăzneală pornise la război drept cu divii asupritori, iar dacă se întâmplase să cadă prins, unii dintre supuşii săi îl socotiseră nesăbuit fiindcă — socoteau ei — nu-şi cântărise puterea oastei. Izbăvit din robie de Rustem şi întors la palatul său, Keikaus nu se schimbase. Era la fel de frământat şi temerar.

Străbătut de gânduri către fapte măreţe, nemai săvârşite de oameni până atunci, vroi să zboare către cer ca păsările, dar fără aripi.

Spuse unuia şi altuia mai de vază, dar asemenea năstruşnicie nu găsi răsunet în niciuna din minţile luminate ale vremii. Cel mai hârşit şi vechi dintre sfetnici, Guderz, stătea mereu în fruntea celor ce încercau să mute gândul şahului spre treburi mai la îndemâna muritorilor.

— Cum? Vrei să te înalţi? Vrei să te lupţi cu cerul? Ca să-ţi pierzi mintea, Kaus, mai ai un singur pas! Striga Guderz bătrânul cu patimă în glas. Omul e robul lumii de când e lumea-lume. Nesocoteşti o lege şi-ai să te faci fărâme!

— Nu înţelegi, Guderze? Vreau să mă-nalţ spre soare. Văzut-ai tu vulturul topindu-se-n lumină, să nu se-ntoarcă-n cuibul în care pruncii-i plâng? Să zbori nu-i nicio vină!

— Dar nimeni n-a făcut-o! Şi tu, boţ de glie, te-ncumeţi către soare! Curată nebunie!

Şahul se întorcea descumpănit în odăile sale, dar nu contenea să-şi muncească mintea. Dorul de zbor i se înfipsese, în creier ca un ghimpe. Chema astrologi şi-i descosea despre alcătuirea bolţii cereşti, despre depărtarea până la lună, despre rotirea stelelor, şi câte altele legate de înalturi.

Vestea frământării sale străbătuse depărtările ajungând la urechea lui Iblis, căpetenia neştiută a celor din urmă divi scăpaţi prin ascunzişuri în Mazenderan. Acesta ţinu în taină sfat, plănuind să-l piardă pe Keikaus.

— Şahul ne face viaţa tare grea şi aspră, începu el. Acum îi dă prin cap o trăsnaie pe care desigur o va împlini, umilindu-ne şi mai rău. Ar trebui găsit printre noi un div viclean, să cunoască obiceiurile palatului, să se apropie de sufletul lui, să-l iscodească şi să ne dea de veste despre clipa în care va zbura. Ajuns în înălţimi, vom găsi noi o cale să-l prăbuşim şi să scăpăm pe veci de el.

Cel mai tânăr şi viclean dintre divii de faţă se ridică şi grăi:

— Mi s-ar cădea doar mie această încercare! îl vom zdrobi pe Kaus; la cer de se înalţă. La curte plec să-l fac la fapt să se pripească, să n-aibă timp, procletul, să-l şi desăvârşească!

După aceste vorbe se prefăcu într-un bărbat în floarea vârstei, merse cale lungă, ajunse la Persepolis şi, nu după multă caznă, se înfăţişă lui Keikaus cu daruri şi vorbe mieroase. Şahul tocmai se pregătea să plece la vânătoare, să-şi mai uite de obida neîmplinirii năzuinţelor sale. Divul se apropie de el şi, după obiceiul vremii, îi întinse un buchet de trandafiri:

— Străluminate şah cu braţul de oţel! Se-aude de departe ce gând porţi şi ce ţel te-ndeamnă către soare, că vrei să-nfrunţi tăria *a* văzduhului albastru…

— Să nu-mi stârneşti mânia! Nu voi să smulg vreun astru… îi

răspunse înţelept Keikaus.

— Poate cuvântul meu n-a fost prea bine-ales, o, glorie a ţării! Greşit m-ai înţeles! Vorbeam că tot pământu-i supus voinţei tale, că tu, păstorul mândru al mândrei tale turme, nu eşti făcut de pronii pământul doar să-l scurme. Destinul ca şi faima ce-n veci de veci nu-ţi pier să străbaţi, mărite, şi drumul către cer. Pe calea către stele de dincolo de nori, să se-mplinească scrisa, tu trebuie să zbori!

Nimeni dintre cei din preajmă nu-l încurajase până atunci. Era făcut ca îndemnul să-i vină de la un duşman neştiut, de la un div care-i dorea pieirea.

Părăsi pregătirile de vânătoare şi, întors în odăile sale, reveni la gândul zborului. Era cu atât mai chinuit cu cât se zbătea între îndemnul inimii sale către văzduh şi legea strâmbă, veche, prin care se spunea că: „n-ar fi chip de înălţare către boltă făr-de-aripă, cum n-ar fi pe lume viaţă, fără de Ormuz vreo clipă. Cât în hău stau fără număr stelele, şi fără moarte, nu se naşte om să-atingă ale cerului mari toarte.”

Keikaus simţea că uscata lege trebuie înfruntată, măcar cu o încercare, cu o pildă.

îmboldit şi de cuvintele vicleanului străin venit la curte, el se grăbi să poruncească oamenilor de încredere să meargă noaptea şi să dibuie cuiburile vulturilor, să ia un număr de pui, să şi-i împartă câte doi la fiecare casă şi să-i hrănească din belşug cu păsări, carne friptă, şi din când în când să le aţâţe pofta de miei. Când puii de vulturi ajunseră mari şi puternici ca leii, de puteau ridica un berbec sălbatic în gheare, şahul ceru să se întocmească un fel de tron din lemn de aloe indian, întărit cu plăci de aur. Pe laturile tronului legară suliţi lungi. Arzând de nerăbdare, Keikaus diriguia singur pregătirile, în timp ce unii curteni se minunau, alţii erau cuprinşi de grijă pentru soarta lui, iar alţii, în sfârşit, încercau, mai pe faţă, mai pe ocolite, să-i mute gândul de la săvârşirea unei fapte împotriva vechilor legi. Câţiva cârteau de-a dreptul şi-l judecau cu asprime. Printre ei, bine-ştiutul Guderz, dar Keikaus nu avea timp şi nici chef să-i dojenească, nici să-l scoată cu binişorul pe bătrân dintr-ale lui.

Guderz dădea din cap cu tristeţe, legănându-şi barba pe piept:

— Te-a-ncurajat un tânăr necunoscut, un ins ce-ţi plănuie pieirea şi minte într-adins!

Zâmbind, Keikaus răspundea:

— Adeseori, Guderze, în viaţă nu e-n van s-asculţi şi de imboldul venit de la duşman. O glorie ascunde şi-un sâmbure de rău, dar fapta dăinuieşte mai mult ca trupul tău. De pier în încercare, de trup de mă despart, va şti viitorimea c-am vrut să mă înalţ!

Şi cu aceste spuse, întoarse spatele tuturor, porunci să se înfigă în suliţi bucăţi mari de miel, apoi, legând patru vulturi flămânzi şi

puternici de toartele tronului, îşi luă o cupă cu vin şi se aşeză în scaunul de aloe. Vulturii îşi desfăcură aripile. Smucind către bucăţile de carne, ridicară tronul de pe pământ şi se tot duseră în înaltul câmpiei. Zvâcnind întruna, lacom, către hălcile de miel, purtară tronul şi pe Keikaus mereu mai departe, până se pierdură în slava cerului, lăsând în urmă uimire şi îngrijorare.

Divii din Mazenderan. Înştiinţaţi de iscoada lor, aşteptau să le treacă pe deasupra hârzobul cu vulturi, pregătiţi cu arcuri uriaşe şi săgeţi ca suliţele. Şi într-adevăr, tronul lui Kaus se ivi cât un grăunte în văzduh, dar încordatele arcuri vrăjitoreşti nu-l ajunseră cu săgeţile, şi nu-l doborâră din înalturi. Şahul Kaus părea un învingător, atât al prietenilor cât şi al duşmanilor săi.

Zvonuri umblau, cum că îndrăzneţul şah s-ar fi ridicat deasupra boitei cereşti şi ar fi zburat mai departe, ba chiar că ar fi încercat să înfrunte cerul cu arme, şi câte altele, vrute şi nevrute, scornite de gura lumii.

Vulturii însă, după ce zburară vreme lungă, obosiră. Hămesiţi, şi în zadar trăgând mereu spre hrană, deznădăjduiră până la urmă să o ajungă. Cu aripile întinse şi ciocul spre pământ coborâră în zbor plutit, cu tron cu tot, aproape de o pădure, lângă Amol. Scurşi de vlagă, se repeziră cam iute în câmpie, aşa că temerarul nostru zburător Kaus scăpă ca prin minune să nu se zdrobească. Izbutise însă fapta neîncercată de nimeni până la el. Bucuros şi flămând, după ce dădu vulturilor libertatea să înfulece carnea din suliţi, vână o raţă sălbatică, o fripse şi o mâncă adormind apoi buştean.

în vremea asta, întreaga oştire îl căuta pe întinderea Iranului. Şi îi fu dat tot lui Rustem, însoţit de Ghiv şi Tuz, să afle de urmele lui, să-l găsească şi să-l poarte spre casă. Rustem îi povesti pe drum, râzând, ce se întâmplase în urma lui la Persepolis.

— N-a înţeles, stăpâne, nimic Guderz, bătrânul zicea că-n zbor spre cer n-a mai cercat niciunul. Că a văzut în viaţă „tot tronuri şi coroane, prinţi mândri, îngâmfaţi, dar nicicând, pahlivane, aşa înfumurare cât dovedi Kaus când s-agăţă de vulturi şi-n slavă s-a tot dus".

— Dar tu, Rustem, iubite, ce zici de încercare?

— Alături sunt de tine. Cine n-ar vrea să zboare? Te-ai avântat, mărite, însă împins de grabă. N-ai cântărit puterea vulturilor… e slabă. Sunt păsări… Prins de ele, nu te-ai gândit tu, oare, că te-ar pândi duşmanii, din zbor să te doboare?

— E drept, au tras cu arcul vreo câţiva divi… E drept, dar nu denfumurare n-am stat să mai aştept.

Şi aşa, întorcând de pe-o parte pe alta întâmplarea şi privindu-i toate feţele, ajunseră la Persepolis, unde unii, tinerii, chiuiau de bucurie lăudând pe Keikaus, iar alţii, cei mai vârstnici, stăteau tăcuţi şi posomoriţi în sfatul ce urmă cu marii dregători.

— O bolniţă[25], Kause… să-ţi lecuieşti trăsnea la…

— Sunt fericit, Guderze! îţi iert chiar îndrăzneala. A ta şi alor tăi, care gândesc la fel. Eu ştiu că ţii la mine, că nu eşti vreun mişel ca să mă ponegreşti…

— Un şah să stea la cârmă şi nu pe căi cereşti! Nu-i cerul pentru oameni. Pe şah nu-l poarte vântul…

— Dar cerul e al nostru ca marea şi pământul!

— E timpul, Keikause, să stai şi prin cetate. Să laşi pe cei ce umblă, pe drumuri neumblate. Nu părăsi de-a surda şi tron şi ţara-ntreagă, pentru un gând năstruşnic pornind prin zarea largă. Avut-ai pătăranii din hotărâri pripite… război şi cuceriri cu oşti nepregătite… şi altele asemeni ce ţi-au adus robia…

Şi uite aşa, s-a tot întins dojana spre Kaus, venind când de la un sfetnic, când de la altul, vorbind fiecare în felul lui, toţi fiind de părere că temerarul şah era pentru altceva hărăzit.;

Pentru a-i împăca pe toţi, Keikaus şi-a ascuns grijuliu mulţumirea reuşitei într-un zbor nemai încercat, şi s-a îndreptat temeinic spre trebile săhiei.

ŞI IAR RĂZBOI CU AFRASIAB, REGELE TURANULUI ISPRAVA CELOR ŞAPTE VITEJI

După învoiala de pace de la râul Oxus, când şahul Keikobad şi pahlivanii săi îl învinseseră pe Afrasiab, timp de peste cincisprezece ani s-a aşternut linişte între cele două ţări. Turanienii, rude de sânge cu iranienii, îndurau însă cu greu domnia lui Afrasiab, despot crud şi hrăpăreţ ce-i ţinea numai sub spadă, biruri şi împilări. Cât n-ar fi dorit poporul turan să se unească, sub domnia blândă a lui Keikaus, cu fraţii irani! Ştiută era această năzuinţă şi la Persepolis, dar pacea era iscălită şi nu trebuia ruptă fără pricină.

Afrasiab însă, după ce îşi alcătui iar oastea „fărâmată de Rustem cu ani în urmă, nu stătea locului şi, dacă altceva nu făcea, măcar dădea câte-o raită prin Iran, călcând hotarul, chipurile să vâneze. Şi cum veştile în acele vremuri făceau zile şi săptămâni de la hotar până la cetatea de scaun, la Persepolis nu se prea dădea însemnătate preumblărilor lui Afrasiab, nici încercărilor lui de a stârni mânia lui Keikaus. Mai ales că şahul, după ce scăpase din robia din Mazenderan, dorea să trăiască mai liniştit, spre bucuria poporului nemulţumit de lupte şi războaie în care sângera ades, numai ca să sature ambiţia ostaşilor de meserie.

Dar iată că odată viteazul Rustem dă o serbare în cinstea marilor dregători, într-un loc numit Nemend, o aşezare de palate măreţe. Era de fapt reşedinţa vestitului pahlivan Berzin, despre care se spune că strălucea ca o faclă, era semeţ şi înţelept, dar că se aprindea la mânie ca nimeni altul. Şi cine nu putea fi văzut la astă mare petrecere făcută de Rustem? Erau şapte mai de seamă: era Tuz, prieten bun, era şi

Guderz cel cu barbă albă, în stare să înfrunte cu vorba pe însuşi şahul. Era şi Bahram, leul neînfricat, vânător de fiare sălbatice, şi Gurazeh şi Zevare, fratele lui Rustem, şi câţi alţii, mai mărunţi, floarea vitejilor Iranului străvechi.

Fiecare dintre cei mai sus amintiţi adusese câţiva oameni destoinici la arme, alcătuind un fel de alai mândru şi ales, care nu se mai sătura de jocuri, de cântece, de întreceri la ţintă cu arcul, vin şi vânătoare. Zile se scurgeau după zile, luminoase şi vesele, până când într-una din ele, în beţia clipei, Tuz începu să-i spună lui Rustem:

— O, tu, vestit războinic şi bunul meu prieten! Ce-ai zice să ne strângem gheparzii-naripaţi şi şoimii, călăreţii şi caii înşăuaţi şi să pornim în goană, stârnind în urmă praful, cât să se-aştearnă noapte pe soare, sub zăbranic, către ţinutu-n care vânează Afrasiab?

— Eu cred că nu se cade…

— Vânăm doar printre stânci…

— Aşa parcă şi mie mi-ar da inima brânci… Am auzit că are, în îngrădiri păzite, întinderi uriaşe păstrate pentru el. Vâna-v-om cu arcanul asini sălbatici, iuţi, cu leii ne vom bate la spadă sau hanger, vom fugări mistreţii zile şi nopţi întregi, i-om frige-apoi în suliţi ca la ospăţ de regi!

Sporovăială voinicilor ajunse la urechea bătrânului Guderz, carele se împotrivi:

— Nu-mi place gândul vostru. Aveţi şi-aici vânat pe plac şi pentru toţi. Porniţi nebuni degrabă, să zgândăriţi acuma mândria-afrasiabă?

— Şi el, pe-aici, Guderze, de câte ori n-a fost, de-a hăcuit vânatul cu rost şi fără rost. A omorât degeaba cât n-a putut să ducă, precum un lup în turmă omoară tot ce-apucă… se bagă în vorbă şi Berzin, de prin partea locului fiind.

— Îl ştiu cât e de hulpav. Dar iese iar război… N-ar fi-nţelept, băiete, să treacă de la noi?

Berzin se mânie atunci pe Guderz:

— Tu stai la Persepolis… de-acolo cum să-ţi pese că mi-a rărit vânatul? Cutreier câte-un an până să-nhaţe şoimul o puică de fazan. Gheparzii se îngraşă, vânatul de-o să piară, le piere şi mirosul, când nu le pui sub gheară…

— Ţi-e milă de vânat, de şoimi şi de gheparzi. Vrei să porneşti la luptă, te văd, te simt cum arzi! Şi nu-ţi pasă de lume, de suferinţa ei…

— Afrasiab şi-ai lui sunt toţi nişte mişei! Au împilat Turanul. Poporul subjug geme.

— Şi tu cauţi măcelul? Erai mai bun, Rusteme… ţinu Guderz piept şi acestuia, care izbucnise mânios la paşnicele îndemnuri ale bătrânului pahlivan.

Rustem însă aduse vorba iar de unde o pornise Tuz:

— Nu vreau niciun măcel. Vreau să petrec oleacă, vânatu-i prin

bârlog. N-are decât să tacă Afrasiab, tiranul, să facă precum noi făcurăm pân-acuma, dacă nu vrea război!

S-ar mai fi purtat gâlceava dintre tineri şi bătrân multă vreme, dar vorbele lui Rustem înveseliră adunarea care izbucni în strigăte de încuviinţare a vânătorii plănuite.

Porniră pregătirile. Încordară arcurile, umplură tolbele cu săgeţi uşoare, ascuţiră hangerele, hrăniră caii, dar lăsară flămânzi şoimii şi gheparzii învăţaţi să vâneze fiecare cu stăpânul lui.

A doua zi în zori, larma oamenilor şi animalelor umplea cărările ce se îndreptau spre râul Sad, unde-şi avea locurile de vânătoare puternicul Afrasiab. De o parte se înălţa muntele, de alta curgea râul înspumat peste care se zărea cetatea Larkş. În faţă li se întindea o câmpie străbătută de turme de cerbi şi berbeci sălbatici. Păsări de pradă, corbi şi vulturi se aţineau de-asupra cetei zgomotoase. La popasuri ridicau corturi, frigeau cerbi întregi şi lăsau în urmă atâtea resturi, încât stolurile croncănitoare se ghiftuiau ca nicăieri alt unde.

Pofta de vânat a voinicilor era şi ea din plin săturată de mulţimea animalelor. Ce se iveau în cete, stoluri, în haite, în turme, din toate hăţişurile şi cotloanele. Erau uimiţi de atâta bogăţie şi noroc. Când isprăveau săgeţile sau când, obosiţi de alergătură, gheparzii li se încolăceau ca pisicile la picior, când şoimilor le zbârnâiau inimile sub aripi de atâta zbor, făceau iar lungi popasuri, deşertau cupele cu vin, cântau şi povesteau despre alte vânători încă mai bogate sau mai năstruşnice, cu lei cât elefanţii şi elefanţi cât mieii, cu şerpi de şapte stânjeni ucişi doar c-un ciomag, şi câte altele ce li se întâmplă vânătorilor când fac isprăvile singuri sau cu alţi prieteni decât cu cei ce ascultă.

Şapte zile petrecură astfel nestingheriţi de nimeni, risipiţi după plac, fiecare căutând să-i cadă ceva cât mai de soi. Într-a opta, Rustem îi adună sunând din corii şi le vorbi solemn:

— O, voi, viteji vestiţi, puternici şi semeţi! Nu am nici-o-ndoială că şahul din Turan, Afrasiab hainul, aflat-a despre noi. O veste ca aceasta nu poate să-ntârzie, căci el are iscoade oriunde pe câmpie, în munţi ori în deşert, Nu trebuie ca şahul s-adune dregători, să pregătească oaste, de i-a venit vreo toană, şi-n timp ce vânătorii se-ncurcă, se-nhâijoană, el să urzească planuri, sortindu-ne pierzării. Sătul să-i stric vânatul, pustiul să-l tot dricui[26], de are chef de harţă, mai bine cheful stricu-i! Să aşezăm o strajă pe drum. La-ntâiul semn, să ne vestească iute să nu fim încolţiţi hoţeşte, pe tăcute, şi să ne taie calea. Gurazeh să stea de strajă!

Gurazeh, unul dintre cei mai tineri şi isteţi din ceata celor şapte, îşi încordă arcul, strânse chinga calului şi pomi la datorie. Cei rămaşi, fiind încredinţaţi că nu li se mai poate ivi primejdie din spate, fără să aibă ştire, porniră iar la vânat, dar cam fără chef de data asta.

Afrasiab aflase într-adevăr ce se petrecea. Chemă războinicii să ţină sfat în puterea nopţii. Le povesti din fir-a-păr despre fiecare din cei şapte tot ce ştia, cât sunt de iscusiţi în mânuirea armelor, cât sunt de puternici, de mândri şi mai ales viteji de neînvins.

— A sosit clipa — zise — să termin cu Kaus. De-i prindem pe toţi şapte, şi fala i-a apus. Sunt floarea oştii sale, sunt braţul ce loveşte. Ascultă orb de dânsul, se luptă vitejeşte şi nu ştiu ca vreodată, în cel mai crunt război, să fi cătat scăpare cu fuga înapoi.

Mai le spuse că de i-ar ataca de-a dreptul, în ciocnire făţişă, sorţii de izbândă le-ar fi puţini. Cu viclenie trebuiau înconjuraţi pe neştiute, despărţiţi unul de altul şi ucişi, fiecare copleşit de număr. De aceea alese, se zice, treizeci de mii de oameni, oşteni încercaţi, iuţi de spadă, neînfricaţi în faţa morţii. Le porunci să ocolească drumurile mari, deschise zărilor. Să nu poposească decât ziua prin ascunzişuri, zăbranicul nopţii slujindu-le să se apropie, să împânzească ţinutul în care cei şapte viteji cu ciracii lor tineri vânau şi benchetuiau.

Şi aşa, într-o dimineaţă, se iviră, potrivnici din toată roata orizontului. Gurazeh, străjerul, văzu mai întâi un cerc de colb însoţind galopul cailor vrăjmaşi. Era ca un nor de furtună ce se strângea din toate părţile. Desluşi apoi flamuri cu semnele lui Afrasiab. Se întoarse vijelie la ai săi, vestindu-i de departe cu strigăte de chemare la arme. Ajuns la locul vânătorii, dintr-o suflare îi spuse lui Rustem:

— O, inimă de leu, lăsaţi ospăţul! Ceasul huzurului apune pentru noi. Oaste nesfârşită ne-nconjoară, iar cercul, larg acum, se strânge iute. Cât vezi cu ochii, flamuri, zale, oameni. Cum bine te-ai gândit, Afrasiab în taină s-a gătit ca să ne piardă!

— Se vede c-a uitat ce-a pătimit, Afrasiab, şi-acum dă iar cu oaste înspre noi ca-n vremi apuse! strigă Rustem nepăsător. De am venit, cum a venit şi el alt dat pe locurile noastre de vânat, eu nu socot că e prilej de sfadă, nici pacea încheiată lângă Ox să o stricăm din te miri ce. Şi-apoi… să ne-nfricăm? Dar cine suntem noi? De partea noastră e norocul şi izbânda. Stârneşte praf Afrasiab; cuminte ar fi să nu îşi afle-n praf osânda.

— Nu cred că vine să ne dea bineţe, se îndoi Gurazeh.

— Ce ne va da primi-va însutit. Cetele lui or fi de zeci de mii, dar de-aş fi singur-cuc pe câmpul ăsta, cu buzduganul şi împlătoşat, în glumă i-aş lua precum la treier, i-aş mătura, i-aş ceme-apoi prin sită, de-ar mai rămâne-n ciur un pumn de pleavă, să aibă vântul ce purta în slavă. Dar nu sunt singur, Gurazeh, ci şapte!

— Sunt risipiţi!

— Din corn tu sună-i să-ndărapte, să se adune toţi în mare grabă, să-ntâmpinăm oştirea-afrasiabă. De vin cu gânduri bune, noi le-om întoarce harul, ne-om veseli-mpreună şi-om închina paharul. Dar dacă duhuri rele le-or da vreun gând de ceartă, tu ştii că buzduganul şi

spada mea nu iartă. Paharnic! Umple-mi cupa cu vin zabulistan!

Zise, luă cupa şi privi în depărtarea de unde creştea acum înfricoşător tropotul cailor, zăngănitul armelor şi strigăte de război. La sunetul cornului de vânătoare, în galop întins, sosiră ceilalţi prieteni de pe unde se găseau, cu însoţitorii lor mai tineri.

— Ce este, ce se întâmplă, de ce se văd venind călăreţi din toate părţile? curgeau întrebările.

— Vine asupra noastră mânia lui Afrasiab, şahul Turanului, le răspunse Gurazeh neliniştit. Rustem e fără grijă şi soarbe cupă după cupă, de pm că acum ar începe marele chiolhan.

— De unde ştii, Gurazeh, că nu e chiar aşa? zbucni Rustem. Paharnic! Mai umple iarăşi cupa! Beau pentru Keikaus. În sănătatea lui sărut acest pământ! Şi în genunchi aşa făcu. Ceru să i se umple din nou cupa, sărută iar pământul şi spuse: Beau pentru Tuz! Să faceţi şi voi acum la fel!

Dar tinerii lui prieteni se ridicară şi-l rugară:

— Ce e la tine glumă la noi de-a dreptu-i chin. Nu ducem, Pahlivane, să bem atâta vin! Noi ştim că la ospeţe te-arăţi ca la război. Nici Iblis nu te bate la vinuri vechi, dar noi!

Rustem parcă nu auzea. Ceru iar vin roşu de Zabulistan şi închină pentru Zevare, fratele său de sânge. Zevare însă luă cupa din mâinile lui Rustem. Sărută pământul, rosti numele lui Keikaus şi o goli dintr-o sorbitură.

Obiceiul vremii era ca fiecare să bea numai din cupa lui. Fapta lui Zevare, care încercase astfel.

şi izbutise, să-l oprească pe Rustem de la băutură în preajma luptei, putea fi socotită o îndrăzneală nemaiîntâlnită până atunci, şi încă faţă de bine! Viteazul Rustem, departe de a se supăra, îl binecuvântă şi zise:

— Cine-a-ndrăznit vreodată să bea din a mea cupă? îi e dat lui Zevare ca datina s-o rupă. Urez de azi-nair. Te, oricui, buze curate, ca bând din cupa mea să mi se facă frate!

De atunci a rămas obiceiul, la unele neamuri de pe meleagurile acele, de a se întări prietenia, frăţia între inşi, sorbind din acelaşi potir cu vin.

Abia rostise voinicul caldele vorbe, şi Ghiv, războinic încercat, îi spuse cu îndrăzneală:

— Măreţe pahlivan, gloria ţării, aş vrea să-mi faci o mare cinste. M-aş duce, de mă învoieşti, să aţin calea lui Afrasiab la urechea podului ce trece peste fluviu. Socot că e mai bine să-i opresc acolo decât să-i las să treacă grosul oştii înspre noi. Mai ales că, pe cât ştiu, podul e îngust. Cu pieptul şi cu paloşul, am să-i răzbesc până vă gătiţi voi de luptă, până vă legaţi platoşele şi vă încordaţi arcurile, fiindcă după cât se vede vremea petrecerii şi vorbelor de clacă s-a cam dus.

Rustem se învoi, dar până să ajungă Ghiv la pod, turanienii trecuseră dincoace şi, cu Afrasiab în frunte, îşi desfăşurau iar încercuirea. Se apropiau din toate părţile ca spiţele unei roţi la butuc, spre mâna de voinici care sfârşiseră de legat platoşele din piele de pardos, încălecaseră şi cu arcurile zbârnâind aşteptau să le vină duşmanul în bătaia săgeţii.

Rakş scurma pământul presimţind apropierea încăierării. Părea un elefant neîmblânzit, gata să dea iureşul. Rustem înfipse pintenii. Din câteva salturi, cal şi călăreţ erau la o aruncătură de suliţă de Afrasiab. Şahul turan, în trecerea anilor, uitase cum arată voinicul nostru. La vederea uriaşului Rustem cu înfricoşătoru-i buzdugan pe umăr, şi la auzul răcnetului cu care acesta avea obiceiul să-şi înceapă prăpădul, încremeni de groază. Întoarse calul, străbătu rândurile alor săi şi se aciui pe o colină îndepărtată, punând oastea între el şi Rustem, alături de care Tuz şi Guderz, înarmaţi cu suliţi, însoţiţi de ceilalţi viteji destoinici, aşteptau semeţi doar semnul. Şi semnul nu întârzie. Buzduganul vâjâi năprasnic prin pâlcul de oşteni mai îndrăzneţi ai şahului turanian.

Ca un singur om, ceata iranienilor se aruncă desfăşurată cu paloşul gol, croind largi cărări. Ghiv, fiul lui Guderz, se năpusti în învălmăşeală ca un leu într-o turmă, răsucind cu o mână sabia şi cu alta ghioaga. Căzură multe căpetenii vrăjmaşe numai sub sabia lui. Dar nici ceilalţi prieteni nu stăteau cu mâinile în sân. Năpădiţi de un noian de lefegii tocmiţi de Afrasiab, se băteau ca leii, şi nu fără folos. Lefegii, văzând cum li se răresc rândurile, uitară de simbrie şi o luară la sănătoasa. Afrasiab se bizuia pe ei, ştiindu-i meşteri în mânuirea armelor. Groaza însă era mai tare decât pofta aurului făgăduit.

Şahul se aruncă atunci furios în calea lor, izbind fără alegere. Se întoarse apoi pe colină. Rustem îl văzuse ucigându-şi ostaşii, şi strângând calul între genunchi porni ca vijelia împotrivă-i, însoţit de Kezvad, un tânăr din ceată. Ploua cu săgeţi şi suliţi, iar săbiile scăpărau în jurul lor fără să-i ajungă. Oricine se încumeta sau s-entâmpla să fie la câţiva stânjeni de voinicii noştri era pierdut. Coiful lui Rustem părea că atinge cerul, vârtejul braţului său dobora numai cu pleasna viforului iscat de buzdugan şi paloş.

Afrasiab, văzând cum se apropie prăpădul, strigă către Piran, fiul lui Wize, cel mai puternic general al său:

— O, înţelepte, vajnice prieten, mai tare ca toţi leii din Turan! Tu năzuiai să fii stăpân pe-o lume, să ai o ţară peste care să domneşti. Sosit-a clipa să arăţi ce eşti. Întoarce calul şi dă-i pinteni, dar! Îţi dau Iranul din hotar până-n hotar. Doboară-l pe Rustem cu buzduganul, de vrei un schiptru şi un tron: Iranul!

Care războinic de vază, hulpav de mărire, şi-ar fi cântărit cu mintea limpede puterea, ca să se împotrivească unei astfel de ispite? Puţini,

fără îndoială, dar printre ei nu se număra Piran. Orbit de strălucirea ce i-ar fi putut încununa fruntea, dând o izbitură norocoasă, se aruncă în galop nebun spre Rustem, viteazul care venea, venea, zdrobind şi spulberând tot în cale ca un uragan.

După Piran, zece mii de bărbaţi, fluturând iatagane, se aruncară în întâmpinarea lui Rustem, care pătrunsese între ei ca flacăra în trestiile uscate. Părea că muntele la poalele căruia se zbate fără putere marea mugind. Strălucea, cum zice Firdousi, de parcă furase lumina soarelui. Cu scutul deasupra capului şi cu un paloş indian în mână, semăna moartea. Nu după multă cazną, jumătate din oamenii lui Afrasiab îşi amestecau leşurile cu pulberea pustiului.

Privindu-i de departe, Afrasiab se întunecă şi, întorcându-se către suită, spuse:

— De va urma tot astfel bătaia, ne-ntreruptă, socot că până seara va fi căzut în luptă şi cel din urmă vajnic bărbat turanian şi-ntreaga mea oştire, noian după noian. Ne-am fost crezut puternici când s-a pornit măcelul, chiteam că într-o glumă o să le facem felul. Dar soarta bătăliei se-ntoarce împotrivă; din câte văd, departe-i un iepure de grivă. Se frânge lancea-ntr-înşii, iar paloşul se strâmbă, se sinchisesc de arcuri, parcă le cânţi din drâmbă. De pierd un strop de sânge, le curge-n loc mânie, că se reped la luptă şi-i unul cât o mie. Iranienii ăştia, în frunte cu Rustem, căzutu-ne-au pe cap precum un greu blestem.

Aşa tot ofta şi se amăra Afrasiab, văzând bătălia pierdută şi ceasurile sale numărate.

Deodata însă îşi aduse aminte de Alkuz viteazul, un turanian de frunte, carele se bătea în parte cu leii şi tigrii doar cu mâinile goale.

Trimise o ştafetă să-l caute printre pilcurile încrâncenate. Adus în faţă-i, Alkuz strigă:

— Poruncă, ’nalt stăpâne!

— Alkuz, ţi-aduci aminte cum la petreceri, vinul te tulbura? Fierbinte Mi-era atunci cuvântul, aprinsă a ta faptă să-nfrunţi pe orişicine. Acum Turanu-aşteaptă să te măsori cu leii. Sfărâmă-l pe Rustem. Aceasta e pricina la mine de te chem. Să-ţi dovedeşti trufia sau inima de leu. La vin îţi ştiu virtutea. Vreau să ţi-o văd la greu!

Pătruns de grelele cuvinte, Alkuz începu să tremure de furie stăpânită în faţa unui şah pe care îl ştia ferindu-se de luptă şi în stare să-şi piardă pe rând toţi dregătorii, trimiţându-i la moarte în locu-i.

— Nu te-ndoi, stăpâne, de mine vreo clipită. Eu aşteptam la margini o oră potrivită, să-i fie scris pe faţă, în brazde, oboseală, dar odihnit — la rându-mi — să dau fără greşeală, să dau în ăst mişel, să-i frâng pe veci grumazul şi să te scap de el. Porunca ta grăbeşte socoata mea-nţeleaptă. Tu vrei! Voi trece-acuma de la cuvânt la faptă!

îndemnul lui Afrasiab hotărăşte pe Alkuz să aleagă dintre rândurile

strânse deoparte peste o mie de oşteni odihniţi, anume păstraţi pentru a hotărî mai la urmă soarta bătăliei. Ruşinea şi furia celor ţinuţi în aşteptare întreceau orice margini. Erau juraţi să piară până la unul, să spele noroaiele înfrângerii ce se întrezărea peste tot. Când cu Alkuz în frunte se apropiară de ceata iranienilor, căutară cu ochii pe Rustem în învălmăşeală. Praful ridicat de galopul cailor întuneca ochii. Chiar şi soarele se învăluise de pulberi. Alkuz zări pe Zevare şi, luându-l drept Rustem, se repezi cu furie. Pasămite fiindu-i frate, recunoscuse în el chip din viţa lui Neriman. La rându-i, Zevare simţi că n-are în faţă pe oricine şi, cu suliţa în mână, îi ţinu piept. Alkuz însă izbi cu atâta năduf, că-i frânse suliţa ca pe un beţişor de tei. Nu mai luptau acum cu scule deopotrivă. Zevare simţi fiorii morţii. Trase sabia şi dădu ocol pe departe lui Alkuz, încercând să-l ajungă pe unde nu-i era la îndemână suliţa. Dar turanianul nu se sfii să-şi zvârle lunga armă şi să apuce sabia. Înecaţi în nori de praf, voinicii se loveau scoţând fulgere din ciocnire, până frânseră săbiile. Iuţi ca vântul, desprinseră ghioagele de la oblânc. Şi iar începu rotirea şi vânzoleala cailor, care acum trebuiau să încerce să-şi poarte stăpânul cu repeziciune în locul cel mai prielnic unde să dea lovitura de moarte. Curgea sudoarea în valuri de pe animale şi luptători. Calul lui Zevare se poticni însă, nu se ştie cum, şi ghioaga lui Alkuz nu întârzie nicio frântură de clipă. Căzu ca trăsnetul peste umărul lui Zevare. Năucit, se prăbuşi moale de pe cal. Alkuz sări şi el, gata să-i despartă capul de trunchi, când Rustem văzu de departe primejdia în care se afla fratele său. Ca gândul fu lângă el şi din piept îi ţâşni un răcnet atât de sălbatic, încât mâna lui Alkuz amorţi pe sabie. „Şi chiar tăişul se toci", spune poetul. Abia atunci înţelese turanianul că se înşelase, atât despre omul cu care-a luptat, crezându-l Rustem, cât mai ales asupra trăiniciei victoriei sale. Pe loc uită de vitejie, sări pe cal şi porni în goană, încercând să scape cu viaţă.

Dar Rustem strigă după el, întărâtându-l:

— Cu leul nu te-ai măsurat! Ci stai, un bob zăbavă! Ci stai pe loc de eşti bărbat, să guşti şi tu otravă, cum soarbe-acum, amar, Zevare! Stai să vedem care pe care!

Cu greu se ridicase între timp fratele voinicului din praf, descurajat şi abia ţinându-se clătinat pe picioare. Lovitura de ghioagă nu-i curmase însă firul vieţii, deşi mult nu mai lipsea.

Alkuz, mâniat de cuvintele lui Rustem, îşi potrivi pe cal valtrapul din stofă de Tuz, strânse chinga şeii, încălecă şi se repezi la Rustem, împungându-l cu suliţa sub cingătoare. Zalele însă împiedicară arma să pătrundă. Rustem, la rându-i, lovi. Doar o dată lovi cu suliţa care intră prin platoşa duşmanului drept în inimă. Îl aruncă apoi la şapte stânjeni, sub privirile îngrozite ale alor săi. Ca la un semnal, cei şapte viteji îmbărbătaţi de pieirea lui Alkuz dădură iama prin oastea

descurajată a lui Afrasiab. E de prisos să mai spunem că doar în fugă mai găsiră scăpare.

De pe colina lui, Afrasiab, neîndurător şi fără păs de viaţa oştenilor săi, aruncă în luptă şi ultimele rămăşiţe de oaste.

— Porniţi şi voi la luptă, duşmanul ne doboară!

— Mărite şah, degeaba-i! cercară într-o doară oştenii să cârtească. Dar cine să-i audă?

— De nu porniţi, v-aşteaptă o soartă şi mai crudă. Vă tai până la unul sau vă arunc în lanţuri!

în faţa cruzimii fără seamăn, nu le mai rămase decât să se azvârle în braţele morţii ca oile în prăpastie.

Se spune că o bună parte dintre cei care au dat acest din urmă atac fără nădejde ar fi fugit care încotro, pierzându-se în pustie, sau trecând hotarul Iranului ar fi cerut îndurare. Restul au albit cu oasele câmpul de luptă. Cursese atâta sânge la sfârşit, că râuri de rubin brăzdau glia şi nu mai era loc să calci de leşuri de cai, de oameni şi de elefanţi de luptă.

Afrasiab hainul, văzând că întreaga oaste îi era sfărâmată, încălecă pe cal şi fugi fără să mai arunce îndărăt nici măcar o uitătură de milă sau înduioşare faţă de cei care-şi jertfiseră fără noimă viaţa, ascultând de nesăbuita lui trufie.

Rustem însă îi strigă lui Rakş:

— Ci poartă-mă-n urmă-i ca vântul, ca fulgerul, drag bidiviu! Ar fi strigătoare la ceruri scăparea şahului viu! Să simtă şi el ascuţişul, să-i şuiere-n preajmă arcanul, fiorii de moarte cuprinză-l! Să piară odată tiranul!

Rakş parcă ar fi înţeles vorbele şi dreapta mânie a stăpânului. Îşi încordă puterile şi se întinse la un galop de atingea pământul cu pântecele.

Depărtarea dintre cei doi scade la început văzând cu ochii. Rustem smulge frânghia de la oblânc, o răsuceşte meşteşugit şi încearcă să-l arcănească pe Afrasiab. Laţul cade pe coif. Şahul fugar smulge coiful şi-l aruncă în ţărână, apoi, având un telegar minunat şi mai ales odihnit, sare încoace şi încolo ca o flacără. Scapă încă o dată de arcanul lui Rustem, cu obrajii scăldaţi în sudoare şi gura uscată de groază. Cei câţiva credincioşi ce-i mai rămăseseră în jur se strecoară între el şi voinicul nostru. Până să-i doboare şi pe ei Rustem, Afrasiab era departe, iar puterile lui Rakş, care alergase toată ziua ca un paraleu, încep să scadă şi ele. În van îndemnul stăpânului, în van pintenii i se înfig în pântec… „Ce-i viu, oricât de vajnic, nu-i plămădit din fier, sleieşte, nici copacul nu creşte pân-la cer!” precum zice înţeleptul.

Afrasiab goni ca furtuna, trecu fluviul înot, fiind aproape să-şi piardă viaţa în apele învolburate, şi se pierdu în zările care duceau

spre cetatea de scaun a Turanului. Abia acum se căina de greşelile făcute, dar tot pentru el se căina, nu pentru cei pierduţi fără întoarcere:

— Cerut-am lumii miere şi am primit otravă, comori de giuvaeruri şi floarea oştii, bravă, s-au irosit. Coroana mi-am terfelit zadarnic…

Cei şapte iranieni cu mica lor ceată ce se dovedise aprigă în apărare se aleseră cu o bogată pradă de război. Părăsite de fugari, zăceau peste tot cingători de aur, spade împodobite, zale, coifuri, giuvaericale de preţ, cât şi un mare număr de armăsari ce rătăceau de colo-colo fără stăpân. Au strâns cu grijă toate acestea, *dar fără a jefui morţii,* spune Firdousi, să nu se creadă cumva că erau dintre cei ce-ar fi călcat legile nescrise ale câmpului de luptă.

Se întoarseră apoi în locurile de vânătoare, scriseră o lungă epistolă lui Keikaus, povestind cu de-amănuntul. Cum se petrecuse tot, înşirând la urmă un lung pomelnic cu sculele de preţ şi animalele, cucerite. Mai petrecură apoi două săptămâni pe acele meleaguri. După care îşi strânseră corturile şi porniră la drum lung.

Ajunşi la Persepolis, se înfăţişară şahului punându-i la picioare avuţiile aduse. Keikaus îi dojeni în faţă că ar fi iscat o luptă fără învoirea sa, dar în suflet era mândru de isprava celor şapte. Nu-şi opri nimic pentru sine, cum ar fi fost datina să o facă, ci împărţi vitejilor tot ce aduseseră.

POVESTEA LUI ZORAB

Ci stai şi-ascult ăn lacrimi povestea lui Zorab,
Cum dragostea, în ţara lui Şah-Afrasiab,
Dădu un fruct de seamă — da parc-a fost blestem!
Mă-ntrebi cine-i Zorab? Chiar fiul lui Rustem!
Şi dacă vântul rece îngheaţă rodu-n floare
Ai spune că-i nedrept, sau drept, sau rău? Cum oare?
Şi dacă moartea — moarte alege făr's-aleagă
Şi-ţi plânge de la piept fiinţa ce ţi-e dragă,
Nu poate mintea ta să smulgă văl de taină:
Apui sub vălul humei, căci huma ţi-a fost haină,
Trecut de poarta vieţii, doar nimeni nu se-ntoarce!
Ce-a fost ţesut se rumpe când e urzit de Parce[27].
Dac-ar mai fi o viaţă — aşa precum se spune —
„De dincolo", şi omul răsare când apune
Găsindu-şi hărăzită odihna meritată,
Huzur şi alte cele ce n-a avut vreodată
În viaţa de pe glie, atunci cu ce cuvânt
Să plâng în urmă-i lacrimi?! Cuminte-ar fi să citit,
Să rid şi să mă bucur de tisul ce l-am stors…
Dar nu ştiu ca vreodată vreun dus să sefi-ntors,
Să-l auzim aievea spunând dintr-a-păr

De e despre „a lume” vreun bob de adevăr!
De-aceea omul luptă şi moartea o înfrână…
Binecuvântă viaţa pe stropul de ţărână.
Suflarea morţii însă e foc mistuitor:
Bătrân sau tânăr falnic — la fel de muritor.
Răboj pe legea firii: nepăs, curaj sau teamă
Pe urmele ursitei aleargă când îl cheamă…
Aşa fiind, apleacă acum a ta ureche
A plângem laolaltă povestea asta veche.. ***[28]***

PORNIND LA VÂNĂTOARE, RUSTEM ÎŞI GĂSEŞTE MIREASA

Într-o vreme, un neastâmpăr rodea inima lui Rustem. Nimeni din preajmă nu-i mai intra în voie, că se întrebau cu toţii ce o fi având, aşa, din plin senin. El însuşi nu ştia şi nici nu vrea să ştie ce e cu dânsul. Tuna şi fulgera căutând nod în papură sau prilej de ceartă tuturor. Zal îl sfătui atunci:

— Prea mult huzur îţi strică-se vede-măi, fecior! Voinicul lâncezit se mânie uşor. Puterea clocotită de-ţi dă pe dinafară, te du şi-o iroseşte. Te du la vânătoare şi bate-te cu tigrii, înfruntă munţi şi văi, dar nu câta gâlceavă, şi încă, la ai tăi! Întinsă coarda-n suflet, iau din perete arcul, şi arcul cel din minte pe fiare eu descarcu-l.

Aşa grăi bătrânul, iar Rustem, mai de ruşine faţă de tătână-său, mai că-i dădea dreptate, se pregăti într-o doară, tot mânios. Umplu tolba cu săgeţi, ieşi, încălecă pe Rakş şi pomi în galop la întâmplare, lăsându-l pe armăsar să aleagă ţinta. Bidiviul era şi el sătul de grajd şi de şedere. Simţi mohorala stăpânului, după cum îl strângea ca o bine „, îşi zise, că tot era pus pe harţă. Dădu pinteni calului şi, ajuns lângă cetatea Semengan, se găsi într-o câmpie plină de asini sălbatici, cu carnea gustoasă. Faţa” celui ce împărţea coroane” — cum îi place poetului să-l numească — se îmbujoră de bucurie ca un trandafir. Porni în salturi uriaşe cu Rakş. Când cu arcul şi săgeata, când cu arcanul sau cu ghioaga, doborî un număr destul de măricel de asini, în crudă joacă descărcându-şi mânia neînţeleasă. Aprinse apoi un foc de vreascuri, de ciulini ce creşteau din belşug, căută şi ramuri mai groscioare, şi când pălălaia se înteţi bine o hrăni până la jar. Găsi un. Copac potrivit ca frigare şi străpunse cu el un asin zdravăn, jupuit de piele cât ai clipi din ochi. Friptura asta uriaşă nu-i cântărea în mână nici cât un fulg de pasăre când fu gata. O desfăcu bucăţi şi se ospătă, înghiţind-o toată cu o poftă cum numai el putea avea. Ba încă îi sparse şi oasele pline cu măduvă. Aşa mâncau pe-atunci vitejii! — ţapăn, nu în glumă. Cu ce s-ar fi săturat două duzini de oameni, i-ar fi ajuns lui Rustem doar pe-o măsea. După ospăţ, îl cuprinse un somn de plumb. Se lăsă în voia lui pe o pajişte smălţată cu flori, în timp ce Rakş se îndestula cu iarbă grasă.

Întâmplarea făcu să treacă pe acolo un pâlc de şapte-opt paznici din

Turan. Când zăriră frumuseţe de armăsar singur, căci Rustem dormind nu se vedea dintre ierburi, se apropiară de Rakş tiptil, roată, din toate părţile. La un semn, se năpustiră deodată, încercând să-l prindă de dârlogi sau cu arcanul. Atâta îi trebui lui Rakş. Se prefăcu în fiară. Ca un leu neîmblânzit se repezi asupra primului din cale şi-i smulse capul cu un clămpănit înfricoşător. Pe alţi doi îi izbi cu copitele, trimiţându-i aşijderi în lumea drepţilor. Dar cei rămaşi în viaţă nu mai aveau timp să-şi plângă morţii. Se adunară mai crâncen dimprejur cu arcanele, până când vânjosul animal, copleşit de frânghii, nu mai putu decât să-şi urmeze târâş-grăpiş răpitorii în cetate. Toţi trăgeau acum nădejde să primească preţ bun pe nemaivăzutul bidiviu.

Când Rustem se deşteptă din somn, primul gând îi fu către Rakş care nu se vedea nicăieri. La început crezu că e iar una din isprăvile năstruşnice ale calului, care avea obiceiul să se ia la harţă cu sălbăticiunile sau să caute câteodată iarba de păscut dincolo de zări. Dar când tot căutând dădu cu ochii de cele trei leşuri, înţelese. Citind apoi în urme, văzu copite multe, şi dâra lor se îndrepta către cetate. Tare mâhnit, porni ruşinat într-acolo unde duceau urmele.

— Cum intru eu acum în Semengan pe jos, ducând greu de-a spinare coif, ghioagă, tolbă, arc? Şi spada asta lungă, şi platoşa, şi zaua? Eu. Pahlivan, pedestru! Am feştelit iacaua!" Şi-apoi la-ntors acasă, cum să străbat pustia? De-abia-mi trecu obida, şi iar m-a prins mânia!

Mai mult îi era însă necaz că-l pierduse pe Rakş şi că trebuia să lămurească turanienilor cum un asemenea pahlivan umblă ca muritorii de rând fără cal, fiindu-i ucis sau furat de lângă el ca de lângă un gură-cască. Frământat astfel de gânduri, pătrunse în cetatea Semengan.

Între timp, marele dregător al cetăţii Semenganului, un fel de şah mai mic, supus lui Afrasiab, aflase de apropierea lui Rustem, auzind şi că vine pe jos din pricina calului fugit nu se ştie cum şi unde în timpul vânătorii. Îi ieşi deci înainte să-l primească în mare cinste, ca pe un oaspete de seamă ce era, pacea de mult încheiată între Iran şi Turan cerând purtarea cuvenită.

Mulţi auziseră despre Rustem, dar puţini îl văzuseră până atunci, dintre cei ce alcătuiau alaiul de întâmpinare. Poporul alerga din toate părţile şi privind la dânsul striga: „Rustem e oare-acesta, sau soarele din zori, a cu ochi ca doi luceferi şi fruntea pân' la nori?" Însuşi şahul Semenganului, venind pe jos fiindcă nu îndrăznea să-l umilească primindu-l călare, îi spuse după ce-şi dădură bineţe cu vorbe multe şi alese:

— Ce s-a-ntâmplat cu tine şi cine a-ndrăznit să se măsoare-n arme? Nu cred că-n ţara mea s-ar fi născut vreun ins să cuteze cu spada să-ţi iasă înainte, sau calul să-ţi doboare. Noi toţi prieteni suntem şi-ţi aşteptăm porunca. De vrei, ia hotărâre — din inimă supuşi am face tot

ce spui. Ţi-am cântări în aur tot trupul calului.

Rustem înţelese din vorbele şahului că nu i se nutreau gânduri vrăjmaşe. Dimpotrivă, încercau, pe cât le era cu putinţă, să-l îmbuneze şi să-l despăgubească de o pierdere la care nu aveau amestec. Ce nu ştiau însă, nu ştiau despre strânsa unire dintre Rustem şi Rakş, tovarăşi nedespărţiţi la bine şi la greu de ani nenumăraţi. Răspunsul voinicului veni mai întâi potolit, dar către sfârşit ameninţător:

— Pe când dormeam, mărite şah, s-a-ndepărtat de mine Rakş. N-avea nici frâu şi nici zăbală. Păştea prin preajmă liniştit. Când mă deştept şi văd că nu-i, îl caut, scormonesc pustia… Găsesc trei leşuri de turani ucişi de Rakş în luptă strâmbă. De-acolo urmele pornesc, din trestii, de la râu, încoace. E împilat[29]. Îi ştiu copita de cal ce-n lume n-are seaman, şi intra urmele-n cetate, împiedicate-n mersul geamăn! De-aceea socotesc, mărite, că e furat. De mi-l găseşti, te-oi răsplăti cum se cuvine, cu daruri mari, împărăteşti, ţi-oi fi apoi prieten veşnic, te-oi ajuta şi la nevoi. Dar dacă nu… mi-e tare teamă să nu fac furilor[30] război… De cauţi mânios dreptatea, oricine-ai fi, poţi să te-nşeli, să tai nevinovaţi cu gloata, cercând să-i tai şi pe mişei.

Când auzi şahul că Rakş nu e mort, ci numai furat, se linişti în inima sa, întorcând lui Rustem cuvânt potolit:

— O, tu, viteze mândru! Nu-i de tine să spurci cinstita-ţi spadă în sângele de hoţ! Nici să ucizi orbeşte nevinovaţi, cum spui. Doar mie mi se cade să dau de urma lui. Fii oaspete la mine şi uită de mânie. Va fi găsit mârşavul cu calul dimpreună: blândeţea scoate şerpii ascunşi în văgăună, nu graba şi-asuprirea. Hai să petrecem dar, cu inimă uşoară şi vinul din pahar. Urma lui Rakş ştiută de lume, mă-ntreb cum să rămână multă vreme printre mişei ascunsă? Am să gătesc iscoadă, l-o căuta tot natul, şi până-n zori, voinice, ai să-ţi recapeţi atul[31]!

Mulţumit de aceste vorbe, Rustem goni orice bănuială din minte, orice grăunte de mânie, şi hotărî să primească a fi poftit de şah în serai. Acesta îl aşeză pe un jilţ scump, potrivit măreţiei oaspetelui, şi porunci bucătarilor să întindă o masă încărcată cu toate bunătăţile lumii. Pentru a-i îndulci supărarea, chemă cântăreţi iscusiţi, iar printre ei, frumoase din Faraz cu ochi negri şi obraji trandafirii, despre care se spunea că te făceau să uiţi şi vinul, şi cântecul, şi grijile. Şi se încinse o petrecere ca în vremurile tinereţii dintâi a lui Rustem.

Către miezul nopţii, spunându-şi oboseala şi frământările cuvântul, şahul chiti că e mai bine să pună capăt mesei, ducându-l pe Rustem să se culce într-o odaie bogat împodobită. Aşternutul era stropit cu mosc şi apă de trandafiri, iar patul — moale ca un vis de primăvară. Rustem, cu gândul la Rakş, adormi legănat de tăria vinului.

O parte din noapte se scurse liniştită. Luceafărul dimineţii trecea de-a lungul cerului, când, deodată, se auziră şoapte. Uşa odăii în care dormea Rustem se deschise binişor, lăsând să pătrundă, ca umbra, o

sclavă ce ţinea în mâini făclioare de răşină înmiresmată. În urmă-i, întrupare de abur, se strecură o tânără, văluri dese zăbrănindu-i faţa. La auzul paşilor, Rustem sări ca ars, drept în picioare, gata de luptă. Fata însă îşi smulse vălul, destăinuindu-şi toată frumuseţea. „Dar poate azi condeiul s-o zugrăvească oare? Era… precum e luna furând polei din soare… bucăţi de noapte, ochii ca ţintele de stele… sprinceana — arc întins — îi străjuia de-aproape şi fluturi negri — gene, pe cât erau de grele, din iţe de-ntuneric, stăteau povară-n pleoape… obrajii — bujori gemeni, buze — rubin de Yemen. Mijloc… de chiparos cum n-a văzut Iranul. Şi-un păr! Un păr… fuioare-mpletite ca arcanul!”

Rustem stătea în faţa ei înmărmurit de uimire, ca în faţa unei minuni ivite de pe alt tărâm. Gândea că niciodată pământul nu zămislise fiinţă mai de dincolo de închipuirea omului. Nu îndrăznea să rostească ceva, de frică să nu i se spulbere visul, fiincă vis părea. Încercă în şoaptă să o întrebe:

— Ce cauţi tu în noapte? Şi cine eşti? Răspunde! Stihie sau părere? Şi-ai răsărit, de unde?

— Sunt numai Temime… dar groaza o-ngheţase… Ce fac în noaptea asta, nici eu măcar nu ştiu…

— De eşti fiinţă vie, atunci eu nu sunt viu… îngăimă Rustem năucit.

— Aievea-s lângă tine, aievea sunt întreagă şi-aş vrea, viteaz Rusteme, aievea să-ţi fiu dragă… Sunt singura copilă a şahului de-aici. Născută-s dintr-o spiţă de lei şi de voinici, iar prinţi în ţara asta ar fi să-i numeri — stivă… Niciunul nu-i de mine, niciunul pe potrivă. Cum vezi şi spune lumea… ca mine n-ar fi alta… Dar ce ştiu eu de tine, de viaţa ta, înalta, m-a fermecat de-a pururi… Şi dacă pân-acum bărbat străin, prin văluri, nu m-a privit pe drum, o nici glasul meu vreodată n-au auzit bărbaţi, fiindcă, drag Rusteme, sunt singură, n-am fraţi, e că ştiam de tine… de singurul din lume… Sfios, a mele buze rosteau mereu un nume, şoptindu-mi-l doar mie ascuns adânc în perne.

— O, vraja, Temime, nu simţi cum se aşterne?

— Am auzit atâtea… de faptele-ţi măreţe, de cum te baţi cu leii, cu oşti de divi păgâne, curajul tău năprasnic… păreau poveşti cu zâne. Dar azi privind la tine, privindu-te în faţă, simt inima mea rece la jar cum se dezgheaţă. Credeam că nu mi-e scrisă, făptură de fecior o să îmi robească gândul. Tu, prinţ rătăcitor, mă duci în lumea largă, purtată doar de dor.

Voinicului nu-i venea să-şi creadă auzului. Stătea mut. Trăsnetul de i-ar fi căzut la picioare nu i-ar fi clintit cu încă o bătaie inima, care acum îi fâlfâia în piept-pasăre speriată. Gemuse aerul sub loviturile spadei, crăpase fierea leului şi pielea leopardului numai la vederea paloşului, vulturul nu cutezase să-i întunece soarele, trecându-i cu umbra pe deasupra, elefanţi turbaţi se culcaseră sub ghioagă adormiţi

în praf pentru vecie, norii înşişi vărsau sânge de frica suliţei sale, dar niciodată nu simţise vreun fior umblându-i nebun prin inimă ca acum.

Un zâmbet străluminat răsări pe faţa fetei, care parcă îi citea gândurile:

— La toate câte cugeţi am cugetat şi eu… Eu te iubesc pe tine, nu faptele de zeu. Şi inima se zbate, îmi părăseşte pieptul, vreau să-ţi ascult cuvântul, cuvântul-înţeleptul.

Rustem însă nu-l găsi să-şi biruie tăcerea… înfricoşată peste fire de un răspuns neaşteptat, fata strigă sfâşiind liniştea şoaptei de taină:

— Dar nu auzi, Rusteme! Sunt hărăzită ţie, te voi iubi ca nimeni! Aş vrea să-ţi fiu soţie. Iar dacă nu, năpasta pe mine doar cădea-va. Mă voi închide-n turnuri să-mi sorb pe-ascuns otrava, alean ne-mpărtăşit, cu inima mea arsă şi-ntreaga mea făptură de dinspre lume-ntoarsă. Nu m-or vedea nici păsări, nici ochi de muritor, când mi s-o scurge viul de dragoste şi dor.

Zbucni atunci Rustem:

— Cum să găsesc cuvântul, o, faţă de Péri[32]. Eu tac fiindcă vorba din mintea mea pieri şi-ntreaga mea putere s-a dus cu ea sub vraje…

Rămasă doar în mine o urmă de curaj e, într-un noian de simţuri pe care eşti stăpână. Să îndrăznesc? Nu-s volnic! Să cred că a ta mână mi-o da-o şahul… tatăl blagoslovit de cer? Chiar azi, printr-un mobed, soţie i te cer. Până acum luam singur cu totul şi de-a dreptul!

— O, drag Rustem, pierdusem întreaga judecată! Nu se cădea să vin la tine eu, o fată… Tu nu ştiai de mine, dar eu ştiam, de-aceea, simţind că sunt în mine iacăta cât şi cheia, am cutezat în noapte să mă înfăţişez…

— O, Temime, îmi pare şi-acuma că visez!

— Cum eu visez, Rusteme… din dragoste deplină un fiu să ţi se nască. Să fie doar ca tine: bărbat viteaz, puternic… Şi-i mai menesc, asemeni, cu gând curat şi vrednic, să-i hărăzească Saturn şi Soarele lumină, să ţie-n frâu o lume, dar viaţa fie-i lină. Şi-acum, am pentru tine o caldă bucurie: femeile-n serai, tot iscodind surate, au prins un zvon, îmi pare, o hurie limbută… şi tainiţa lui Rakş este de noi ştiută! În zori o să-l aducă întreg, nevătămat. Iar hoţii…

— Indurare… azi iert orice, le spune. Sub două veşti de aur, de basm şi de minune, sunt copleşit, frumoaso, cum n-am fost niciodată. Tu mi le dai! De-a pururi fii binecuvântată!

Mai vorbiră o vreme de câte-n lună şi-n stele, povestindu-şi unul altuia crâmpeie de viaţă — se cunoşteau atât de puţin! Când se iviră zorii, Temime se strecură spre odăile ei, Rustem rămase să mai prindă un ceas de somn, dar nu putu da ochii-n gene, atât era de tulburat de ce se petrecuse cu el. Mai ales că, după ce se mai dezmetici, îşi dădu seama câte greutăţi stăteau în calea unirii lui cu Temime. Mai întâi că nu era de-un neam cu el. S-ar fi trecut poate cu vederea — Zal, tătânesău, nu o luase pe Rudabe tot aşa, din Kabul? Dar Temime era fata şahului din Semengan, supus al lui Afrasiab — duşmanul vechi al Iranului, care, deşi acum se prefăcea paşnic, ţinând, chipurile, o învoială scrisă, putea oricând s-o strice, pornind război după firea lui arţăgoasă. Şi-atunci ce s-ar fi făcut Rustem; supus la rându-i şahului Kaus? Şi încă nici măcar învoire lui Kaus nu ceruse s-o ia pe Temime. Iar la război s-ar fi bătut el oare cu tatăl soţiei sale?

Aşa i se învolburau gândurile până când hotărî, ca toţi îndrăgostiţii de până la el — şi de-atunci încoace — să facă după capul, dar mai ales după inima lui robită de drăgălăşenia fetei. Va vedea el mai târziu cum s-o descurca, îşi zise, şi aţipi.

De cum se făcu ziuă, chemă un mobed priceput şi-l trimise să i-o peţească pe Temime tatălui său. Şahul dădu fata cu multă bucurie, gândind că e mai mare cinstea de a-l avea pe Rustem ginere, decât să ţină seama de toate încurcăturile ce s-ar fi iscat cu Afrasiab. Se sfătui

cu Rustem, întorcând pe toate feţele urmările ce s-ar fi putut ivi, hotărând până la urmă ca să ţină o vreme ascunsă căsătoria, cel puţin pentru şahii cei mari, Keikaus şi Afrasiab, care nu prea se aveau bine. Când s-or mai toci asprimile, o face şi Rustem cum o socoti.

Făcură deci nunta în taină, dar împlinind toate datinile şi tipicul, după dorinţa lui Rustem. Puţinii curteni de vază care împărtăşiră taina se bucurară însă peste poate de strălucirea de pe feţele Temimăiei şi-a lui Rustem, căruia îi urară, fiindcă se potrivise nunta la lună nouă:

— Aducă-ţi ăst crai-nou norocul şi fericea! Să cadă cap duşman doar cât ţi-o căta pricea. Mulţime de prieteni să-ţi stea mereu aproape, şi-n urmă-ţi, prin deşerturi, să se ivească ape! Pe unde treci, pe câmpuri să crească grâne dulci, cât să te vezi călare, cu lancea să le culci! Copiii să vă dee prilej de bucurie, precum unirea voastră, prilej de pace fie!

Petrecură seara în urări, ospătându-se şi ciocnind paharele, dar de la o vreme Rustem îşi ceru iertare de la meseni, şi se retrase cu Temime în încăperile anume pregătite pentru cei doi soţi.

Iar când soarele răsări a doua zi, aruncându-şi plasa de lumină din înaltul cerului, Rustem luă o piatră de onix, vestită în toată lumea, şi i-o dădu soţiei sale spunâridu-i:

— Păstrează giuvaerul… De va s-avem o fată, ia onixul şi-i prinde în bucle nestemată şi zodia să-i fie, precum mi-a fost şi mie. Iar dacă de la stele ne vine-n dar băiat, să-i legi pe braţ onixul, să crească mare-n stat ca Sam, ca Neriman, ca mine, ca străbunii, să poarte-n el lumina şi-a soarelui şi-a lunii, care trecând pe boltă, deasupră-i, să-l îndrume, să nu mai fie altul, viteaz, ca el pe lume. Şi nici mai înţelept!

Mai petrecură aşa încă o zi şi o noapte nemaitrăite, fără să simtă ceasurile alergând.

precum fugare clipe.

Şi făcându-se iar dimineaţă, veni vremea întoarcerii lui Rustem în Iran. Trecuse mult de când era plecat la vânătoare, şi toţi s-ar fi întrebat de ce întârzie. Îl chemau şi treburile de dregător în Sfatul şahului Kaus.

— Uşor e să spui: plec… şopti Temime cu lacrima stăpânită.

— O, draga mea soţie, n-aş da o zi cu tine pe-o-ntreagă-mpărăţie. Dar trebuie… Iranul pe mine mă aşteaptă. Mă-ntorc, tu însă, dulce fiinţă înţeleaptă, poartă în suflet pace…

— Şi pacea, dar şi dorul…

— Rămân cu gându-ncoace… Ai grijă de feciorul ce poate să se nască. Nu otrăvi plămada sub birul aşteptării.

— Cu ochii şi cu mintea până-n străfundul zării, te-oi însoţi, Rusteme, rod scump purtând în sân, pe-ntreaga mea făptură de-a pururea stăpân.

Rustem o strânse la piept cu tot aleanul, îi sărută de nenumărate ori pleoapele şi fruntea, se rupse apoi cu greu şi se duse să-şi ia bun-

rămas de la şah. Acesta îi ieşi în cale urmat de un slujitor care-i aducea pe Rakş de dârlogi. Voinicul mângâie calul, îi strânse chinga, îmbrăţişă pe tatăl fetei şi încălecă, îndepărtându-se îndurerat, tot aruncând mereu privirea înapoi, fiindcă fire nevăzute îi legau acum inima de locuri şi oameni până mai ieri străine, dar astăzi fiind bucată ruptă din el. O presimţire nedesluşită îi apăsa pe umeri ca o platoşă de plumb… ca o osândă… Când îl văzu departe, frumoasa Temimé, cu faţa de Péri, izbucni în hohote sfâşietoare, cuprinsă de aceeaşi frământare…

— De ce-ai trecut, furtună, prin viaţa mea, Rusteme? Iubirea-nsingurată, de ce, când pleci, îmi geme? În loc să-ţi cânte-n urmă, mă sfâşie, mă scurmă…

Dar voinicul de-abia se mai zărea, tânguirea purtată de valurile văzduhului nu-l ajunse decât ca un zvon ce i se părea că vine din însăşi fiinţa sa… Dădu pinteni calului, mânios în sine pe o slăbiciune ce nu-i era în fire şi nici bine nu şedea vreunui bărbat din acele vremuri, darmite lui. Galop neîntrerupt îl purtă întâi înspre Persepolis, să se închine şahului, ascultând la nevoie porunci.

Keikaus îl primi cu cinste. Treburile ţării se desfăşurau în bună rânduială, la hotare domnea liniştea, păşunile creşteau necotropite de vreo năvală, grânele unduiau pe câmpuri purtând în spic belşugul… Braţul şi sabia lui Rustem nu se cereau niciunde. Voinicul porni spre Zabulistan, acasă, unde ajunse îngândurat. Strigătele de bucurie îl înconjurară şi grindină de întrebări se abătu asupra sa, dar el răspunse scurt, cam în doi peri, tăinuind tot ce văzuse, ce auzise şi mai ales ce făcuse. Ai săi crezură că neînţelesul parapon din pricina căruia plecase nu era stins nici după atâta umblet, şi-l lăsară într-ale lui, să-l ogoiască timpul.

Rustem se închise în sine şi în odăile sale cu un grămătic tăcut. Porneau de la el pe ascuns ştafete — nimeni nu ştia nici unde, nici de ce. Când se-nturna trimisul, se mai ivea câte o lumină pe faţa voinicului, dar repede se stingea, şi iar chema grămăticul.

NAŞTEREA LUI ZORAB PREGĂTIRI DE PLECARE ÎN CĂUTAREA TATĂLUI

Şi astfel timpul se prelinse peste Iran, Turan şi peste lume până când, trecând nouă luni, Rustem primi veste că soţia sa, fiica şahului, a adus pe lume un băiat mai frumos decât orice copil văzut până atunci de oameni. Aidoma tatălui său, Rustem, era legat la trup şi adunând în trăsături ce aveau mai de seamă Zal, străbunicul Sam şi chiar străbunul de poveste, Neriman, de la obârşia neamului. Râdea gura pruncului şi faţa îi era îmbujorată de lumina dinlăuntru, însuşiri care pe Temime o făcură să-i pună numele Zorab[33]. Iar când începu să crească, ziceai că tare se grăbea să-şi ajungă din urmă tatăl: la o lună arăta de un an, făgăduind să fie lat în spete ca Rustem. Văzându-l

crescând aşa repede şi chipeş, mamei i se făcu teamă ca, aflând Rustem, să nu vină să-l ia la el, şi încetă să mai trimită tatălui veşti despre copil.

La trei ani, Zorab îşi încercă îndemânarea jucându-se cu arme de tot soiul, la cinci ani nu-l mai întrecu niciunul dintre tinerii mai răsăriţi la jocul de gerid[34] iar la zece ani nimeni din ţară nu mai cuteza să-l înfrunte. Se petrecea însă cu el un lucru ciudat, deşi azi poate am spune că nu tocmai. Crescuse la trup ca nimeni altul, repede precum plopul şi tare ca stejarul; dar mintea se vede că avea trebuinţă de ani să se coacă. Nu-i era departe de a copiilor de aceeaşi vârstă. Aşa se face că odată, înciudat de a nu-şi cunoaşte tatăl şi simţind a fi clădit altfel decât ceilalţi oameni, se duse ţintă la maică-sa, spunându-i cam răstit, cum nu se cade:

— De ce sunt oare, mamă, mai înalt decât toţi fraţii mei de lapte, cu care am supt de la aceeaşi doică? Şi ochiul meu de ce priveşte mai semeţ? De ce cu fruntea simt că dau de cer? Să-mi spui din care neam mă trag, din care viţă? Cum îl chema pe tata, din ce spiţă să spun că sunt prietenilor, când mă-ntreabă? La toate astea să-mi răspunzi degrabă!

— Copilul meu iubit, răspunse Temime, că-ntrebi de tatăl tău nu-i de mirare, însă mânia ta în faţa mea-i nedreaptă. Ci stai alăturea cuminte şi aşteaptă să-ţi desluşesc, precum ţi-e voia totul.

— Tu-mi ceri s-aştept, cuminte, dar poate că nu ştii ce îndrăznesc să spună nesăbuiţi copii, prin colţuri, despre mine: că tata e fugit, că ar fi viu, duşman al ţării, pripăşit se pare prin Iran. Cum alţii, dimpotrivă — mi-ajunse un ecou, că ar fi nu ştiu care şi preamărit erou. Nu crezi că este timpul să ştiu în adevăr… Eu vreau acum să ştiu… de adevăr mi-e sete.

— E tocmai ce-ncepusem să-ţi spun pe îndelete. Eşti fiul lui Rustem, cel mai vestit viteaz ce s-a născut vreodată — de-aceea mereu treaz să-ţi fie doar îndemnul de a-i călca pe urme. Cobori din Zal, băiete, din Sam şi Neriman. Tu, fragedă mlădiţă, eşti neam de pahlivan. Rustem, tătâne-tău, e mai presus de toţi în braţ şi în virtute. Să fii ca el de poţi!

— Dacă-i aşa, măicuţă, să-mi spui de ce nu vine să-l văd şi să mă vadă. Ori nu ştie de mine?

— Că ştie… mi-a trimis — în taină — trei rubine şi cu trei bani de aur când ai venit pe lume.

— Trei pietre şi trei bani, trimişi şi ei pe-ascuns… I-atâta timp de-atunci. Crezi oare că-i de-ajuns ca semn că mi-e părinte?

— Zorab, mai sunt de spus şi de tăcut cuvinte… Eşti mare-acum, dar mintea abia îţi dă în pârg. Ce-auzi să-ngropi în tine, să nu te duci în târg să spui ca să te lauzi… ar fi pârjol, Zorab, dacă de taină află şi Şah-Afrasiab. Rustem l-a înfruntat pe vremuri şi l-a-nfrânt. Mocnită duşmănie îi poartă şahul crunt. E pace — nu-l izbeşte — dar pumnul

lui de criţă, zdrelit de trunchiul aspru, izbeşte în mlădiţă. Copile, ura lui nu-i bine s-o aprinzi. E-atâta de hain, cât nu poţi să cuprinzi. Nu vezi? Poporul geme în sânge şi noroi. Ce-ar fi de s-ar întoarce Afrasiab spre noi?

— Ar fi că mi-aş da viaţa, cu spada să te apăr!

— Grăieşti precum Rustem… la fel şi ochi-ţi scapăr'… Dar mă-ntrebai de ce pe-aici Rustem nu vine… Nici şahul Keikaus nu ştie despre tine… S-ar mânia pe el şi puiul lui străin…

— Atunci… şi Keikaus e tot un şah hain! Îmi gâlgâie mânia şi mă furnică ghioaga…

— De-ar şti Rustem cum este făptura ta, întreaga, l-ar îmbuna pe Kaus şi te-ar lua la dânsul, iar mie mi-ar rămâne… pustia doar… şi plânsul…

Aici Temime se opri o clipă cu ochii pierduţi în negura amintirilor unde strălucea, stea singură şi de neuitat, ziua nunţii. De-atunci lumina vieţii îi fusese Zorab… dar atât de repede crescuse! Aripile lui puternice ameninţau cu zborul. Şi cât se străduise să-l ţină pentru ea! Ascunsese cu grijă tatălui minunea zămislită, lumii duşmane pe tată, şi fiului atât pe tatăl său cât şi primejdiile ce-l pândeau din partea stăpânitorilor Turanului şi Iranului. Simţind că Zorab nu va păstra tăcerea în jurul celor aflate, cu glas sugrumat de lacrimi şi obidă, îl rugă încă o dată să păstreze taina doar pentru el.

Dar Zorab era prea tânăr şi prea încrezător în puterile trupului ca să nu-i ţină trufia loc de înţelepciune. Izbucni vijelios:

— Cum crezi că poate zace această tafnă-n mine? De tatăl meu, Rustem, de ce mi-ar fi ruşine. Doar tatăl meu, Rustem, e-n cinstea tuturor, şi eu să tac? Să nu spun că-i sunt născut fecior? Când faptele-i măreţe, de basm, dau ocol lumii, să-mi lepăd obârşia? Eu, fiul lui şi-al mumei? Cinstita lui soţie asta îmi cere mie?

— Zorabe, fie-ţi milă! Dacă de şah n-ai teamă, ai barem îndurare de mine… îţi sunt mamă! O prevestire neagră mă-ngheaţă şi mă bântuie…

— Nu tac! Chiar împotrivă-mi să ştiu că tot pământu' e. Mai mult, voi scula oaste cum n-a văzut Turanul, o voi năvăli sălbatic, voi cuceri Iranul, voi răsturna pe Kaus din tronu-i de blestem, iar schiptrul şi coroana le va purta Rustem! Va fi deci taica şah, iar tu vei fi şăhiţă. Decât toţi Keianizii noi suntem mai de viţă, căci noi am dus tot greul şi-am sângerat întruna: pui stelelor coroana când Soare ai… şi Luna? Apoi mă voi întoarce — pe legea-mi de Zorab! Şi-am să sfărâm şi tronul lui Şah-Afrasiab! Dacă Rustem e tatăl, Zorab fiindu-i fiu, nu vreau, de azi încolo, de niciun şah să ştiu!

Zise şi ieşi ca o vijelie să-şi adune tovarăşii de arme. Temime, în faţa unei asemenea nesăbuinţe fără margini, rămase mută, înmărmurită de spaimă.

Pregătirile de luptă ale lui Zorab începură de îndată. Se duse mai întâi ţintă la bunicul său, şahul Semenganului, căruia îi spuse că ar vrea un cal. Dar nu oricare. Vroia un cal cum nu s-a mai văzut! Şahul porunci să-i treacă pe dinainte toate herghelиile cetăţii şi să-şi aleagă ce va crede că îi place. Iar Zorab, la fel ca Rustem pe vremuri, i-a încercat apăsându-i cu palma grea pe greabăn. De cum se frângea şira calului sub ea, îl da deoparte, întristat. Şi le spunea herghelegiilor:

— Îmi trebuie un cal, puternic cal de luptă, *a* copita-i de oţel să crape stânca-n mers, ca rândunica, iute, la ochi doar cât te-ai şters, în goana lui nebună să se topească-n zare, să fie lin la trap, ca peştele în mare, galopul, salt uşor precum în salt gazela. Vârtos să poarte arme… Şi-acum să-mi spuneţi de la cine să iau un cal? Ce-mi arătaţi nu-mi place…

— Găsi-vei… fii pe pace! Răspunse din mulţime un om de rând. Ştiu eu din spiţa lui Rakş mânz… Ce mânz?… un paraleu! Înalt e cât un munte… cât soarele la prânz. Şi sare ca un fulger, galop de-un an — nu crapă… şi-noată-n râu sau mare — păianjen e, de apă!

Calul adus plăcu lui Zorab şi îndură încercările fără să-i pese. Acum, că avea bidiviu pe plac şi pe potrivă, se întoarse la bunic şi-i spuse că el ar vrea să pornească în căutarea tatălui său Rustem şi că i-ar trebui să tocmească însoţitori. Nu se cădea, zicea el, să umble singur prin Iran.

Bunicul îi dăruieşte aur şi giuvaeruri, cai şi cămile, paloşe, arme de tot felul. Îl îndeamnă însă, cu glas domol şi gândul blând, să umble cu duhul păcii, să nu işte vreo încăierare sau să strice buna înţelegere care domnea de la o vreme între cele două ţări.

Zorab făgăduieşte bunicului cuminţenie, tocmeşte lefegii să-l însoţească, dar pregătirile sale ajung la urechea şahului Afrasiab care, bucuros că se găseşte un supus viteaz să pornească oaste împotriva Iranului, îi trimite ajutor pe Human — un viclean credincios al său — în fruntea unei armate de douăsprezece mii de ostaşi aleşi. Lui Human îi spune în mare taină:

— Tu ştii de ce se duce? Vrea să-şi găsească tatăl… Eu am un plan măreţ să-i pierd… şi planul, iată-l: Zorab nu îl cunoaşte… Rustem, în anii, zece, de când l-a zămislit, nicicum prin cap nu-i trece că s-a-nălţat cât el, că e voinic asemeni. Se vor ciocni, desigur… sunt tari ca două cremeni… Să întăriţi copilul, să-l faci să-şi bată joc. Rustem, orbit de furii, să nu simtă deloc că tânărul ce-nfruntă e chiar plămada lui. O luptă între ei, pe viaţă şi pe moarte, va fi ca între zmei. Rustem a-mbătrânit, nu prea-i mai poate osul… Căzând Rustem răpus, vom cuceri Iranul… îl spânzur pe Kaus. Şi mai târziu, Humane, după ce-atingem ţelul cu braţul lui Zorab, îi facem şi lui felul: o noapte de petreceri… o spadă pe ascuns, *a* înfiptă între spete… pentru Zorab… de-ajuns.

— Dar dacă moare-n luptă Zorab, şi nu Rustem?

— Cu-atâta e mai bine! Ce vrei mai rău blestem? Chiar tu să-l luminezi cine-i Zorab, ucisul de mâna lui… Să-l *vezi* cuprins de nebunie, să-i guşti durerea-ntreaga de tata ce-şi ucide fiinţa cea mai dragă… Privind că împietreşte într-o sminteală mută, să spui mereu: „Zorab!”… sminteala să-i ascută!

— E straşnic planul!

— Pleacă! scrâşni Afrasiab. Să-l împlineşti întocmai. Hai, du-te la Zorab!

ZORAB PORNEŞTE SPRE IRAN

Când Human înfăţişă tânărului mândra oaste trimisă de şahul Turanului fu primit cu căldură. Fără întârziere, porniră spre Iran. Şahul Semenganului şi Temime reînnoiră sfaturile de cuminţenie şi pace care trebuiau să-i diriguiască paşii, dar Zorab, de-abia trecu hotarul, că pârjoli totul în cale, îndemnat de Human.

Aproape de fruntarii, iranienii aveau o cetate numită Castelul Alb, unde străjuia pârcălabul Hedjir, un fiu al lui Guderz, mare sfetnic la curtea lui Keikaus din Persepolis. Oştenii şahului turanian înconjurară cetatea, o luară cu asalt şi făcură prizonier pe pârcălab. Un oştean bătrân, dintre cei ce izbutiră să scape cu viaţă fugind înainte de cucerire, scrise carte către Kaus, cerând ajutoare şi povestind despre toate cele întâmplate.

Keikaus, la rândul său, trimite pe Ghiv în Zabul, vestindu-l pe Rustem şi poruncindu-i să pornească într-acolo.

Rustem citeşte epistola. Imbătrânit şi sătul de umblet, scârbit să se tot bată, îi spune lui Ghiv:

— Ce crede şahul Kaus? Că sunt ca mai ’nainte? Mereu îmi dă poruncă… şi nicio rugăminte. Sunt ostenit… Povara, de ani şi ani ce trec, mă-mbie la hodină… mă-ndeamnă să petrec. Şi-apoi, de ce poruncă? De ce atâtea fumuri? M-am tot supus mereu şi-am stat mereu pe drumuri. E timpul să mă roage când este la strâmtoare. La bătrâneţea mea, nu am dreptate oare?

— E şah, Rustem viteze! Supune-te, înţelepte!

— La noi e sărbătoare! Cât e de şah, s-a teme!

într-adevăr, începuseră serbările prilejuite de înfloritul trandafirilor. Câteva zile Rustem îl opri şi pe Ghiv şi petrecu în cântece, vin şi jocuri paşnice. Plecară apoi către Persepolis. Când află pricina întârzierii, Keikaus, care-l aştepta cu inima la gură, se făcu foc de mânie şi vru, nici mai mult nici mai puţin, decât să-l spânzure pe Rustem pentru aşa îndrăzneală! Rustem află şi el, cu puţin înainte de a ajunge, ce hotărâse nesăbuitul şah, şi tare se întristă în inima sa! Îi spuse lui Ghiv cu durere în glas:

— Dacă eram mai tânăr, pentru aşa sminteală intram în Persepolis să-i trag o chelfăneală. Acum… mă-ntorc acasă să-mi treacă şi să-i

treacă. Nu scot pentru o toană eu sabia din teacă… Prea plin de sine-ajunse de-atâta-ndestulare, nu mai e Kaus şahul care visa să zboare…

Şi făcu, într-adevăr, cale întoarsă.

Bătrânul sfetnic de temei, Guderz, se duce însă la Kaus şi, după ce îl dojeneşte că a putut să-i treacă prin cap asemenea năstruşnicie, să-l supere pe cel mai de seamă erou pe care l-au văzut toate timpurile, îi cere împreună cu întreg divanul ţării să meargă la el şi să-i ceară iertare. Keikaus, căruia i se domolise mânia, văzându-şi primejduită coroana, face precum i se cere. Aleargă, îl îmbunează pe Rustem, şi cu toţii strâng oastea. Nu după multă vreme se găsesc lângă Castelul Alb. Aici întind tabăra.

Fugiţii din cetate, ascunşi prin preajmă, se strâng împrejurul celor sosiţi. Toţi îi povestesc lui Rustem despre un tânăr de basm, puternic, viteaz, neînfricat, care stătea în fruntea turanienilor cotropitori. Nici nu visează Rustem că Zorab ar putea fi feciorul lui, adus pe lume de fiica şahului din Semengan. După socoteala anilor, Zorab era un copil ce s-ar juca acum cu sabie de lemn, suliţă de trestie, călare pe vreun măgăruş blând.

Zorab, înştiinţat de străji, priveşte fără păs oastea lui Keikaus de pe meterezele Castelului Alb. Rău sfetnic Human este însă îngrijorat zărindu-l şi pe Rustem printre viteji. Şi chiar în acea noapte, Rustem vrând să pedepsească pe năvălitorii din cetate, pătrunde între zidurile ei, înveşmântat în straie turane, prin tainiţe ştiute de soldaţii scăpaţi din încercuire. Şi mânia lui cade, din întâmplare, tocmai pe Zende, un unchi al lui Zorab ivit în calea lui, pe întuneric.

Aflând Zorab că unchiul lui a fost ucis de cineva, intrat prin vicleşug, jură să-i răzbune moartea.

Când soarele îşi ridică scutul de aur. Risipindu-şi darnic razele pe cer şi pe pământ. Zorab îşi îmbrăcă armura, încălecând pe armăsarul său de culoarea mosculuí. Pe piept îi atârna o spadă grea, un coif împărătesc, de aur, îi acoperea capul, de şa agăţase un arcan încolăcit de şaizeci de ori. Înfăţişarea lui. Pe care nu se citea urmă de îngăduinţă, băga în sperieţi şi pe prieteni, darmite pe potrivnici. Se îndreptă spre o turlă de unde se putea privi bine oastea iraniană. Aici îl chemă pe Hedjir, pârcălabul prins, şi-i spuse ameninţător:

— Să nu-ncerci şiretlicuri, minciuni. Fără-ndoială!… Curat vreau adevărul, iar gura ta de-nşală, ţi-oi umple-o cu ţărână, te-oi prăbuşi în bezne… Cinstit de eşti, la rându-mi mi-e la-ndemână lesne să-ţi dau şi libertatea şi măreţia toată… Priveşte-n depărtare, cu ochii dă o roată şi-mi spune, de-amănuntul, de fiecare-n parte, cine-i, ce-i poate osul… Vreau totul ca la carte. Îţi dau comori de aur şi daruri scumpe tare, dar dacă minţi, Hedjire, am să te-arunc în fiare!

Hedjir, înfricoşat de ameninţări, dar mai ales fiind încredinţat că destăinuirile lui nu ar putea schimba nici cu o iotă desfăşurarea

lucrurilor, răspunse:

— Voi spune tot ce ştiu de oastea din Iran. Nu mint, Zorab, eu însumi sunt nobil pahlivan. Şi-apoi, de ce-aş minţi, când soarta bătăliei se hotărăşte-n luptă, nu-n marginea câmpiei?

— De unde ştii, Hedjire, că vreau să bat Iranul? Eu vin cu alte gânduri… n-ai cum să-mi ştii tu planul… Te pune şi grăieşte de Ghiv, de Tuz, de Guderz, de Bahram — leul vajnic, de alţii, ca şi el, de şah să-mi spui de asemeni, precum şi de Rustem… Am auzit de toţi, pe nume dacă-i chem…

Şi Zorab îi arată întâi o împrejmuire de brocart colorat în fel şi chip, în faţa căreia stăteau ridicate corturi din piei de leopard, înconjurate de o sută de elefanţi de război. Peste un tron bătut cu turcoaze albastre fâlfâia un steag cu soarele aşezat pe un câmp vioriu, iar deasupra lui, luna.

— Ce tabără-i aceasta din mijlocul oştirii, şi capişte vitează cine-i, împrejmuirii?

— E tabără de frunte; cu elefanţi şi lei se-nconjură doar şahul Kaus, stăpânul ei.

Zorab îşi preumblă ochii altîncotro şi întreabă:

— În dreapta… mai încolo, văd călăreţi şi corturi. În spate-s pachidermii şi-n faţă cai, puzderii. Pe steag un elefant… iar jos stau cavalerii cu cizmele de aur, cu bumbii de peruz[35].

— Pe steag, herb[36] — elefantul?… Acela-i al lui Tuz…

— Dar cortul ăla roşu, cu-o roată de-a călare? Pe steag de aur… herb, un cap de leu, îmi pare, şi-un giuvaer în mijloc?… Să nu îmi spui minciuni!

— Să mint despre Guderz, să mint despre străbuni? răspunse Hedjir cu mândrie în glas.

Adăugă apoi că toate acelea sunt însemnele de mare boierie ale tatălui său, Guderz, fiul lui Keşvad, nimicitorul oştilor, viteazul bătăliilor, înţeleptul sfaturilor dregătoreşti, bătrânul în stare să ţină piept chiar şahului dacă acesta ar încerca să ia hotărâri pripite, nepotrivite cu împrejurarea sau cu mai binele ţării. Şi mai spuse mândru:

— Guderz are, ca mine, şi optzeci de copii, ce-s tari ca elefanţii, ca leii, şi să ştii că nici chiar crocodilul, nici tigrul din deşert nu sunt iertaţi de dânşii, precum nici eu nu-i iert!

Zorab nu luă în seamă ameninţarea din vorbele prinsului său. Gândul îi era în altă parte… îşi căuta din ochi tatăl. Iscodind depărtarea, dădu cu privirea de o împrejmuire întinsă, verde, păzită de o ceată numeroasă. În mijlocul ei deosebea un tron strălucitor, iar în faţă înfipt fâlfâia steagul de care auzise a fi al lui Kaveh.

— Priveşte-acum în stânga, ocolu-acela verde, întins cât o moşie ce-n zări de zări se pierde. Un pahlivan în jilţ… dar are-o-nfăţişare cum

nu mai are altul şi-i decât toţi mai mare. Ce umeri, şi ce braţe, ce piept de elefant! Stă jos, dar îi întrece pe cei ce stau călare. În faţa-i armăsarul nechează mai avan ca mugetul furtunii ce urlă pe ocean. Deşi e cam departe, îl văd destul de bine, chiar văd ce scris pe herb e, precum văd şi stăpânul pe tronul său cum fierbe. Priveşte-i şi tu steagul cu chipu-i de balaur, o lance-n vârf purtând un leu cu cap de aur. Să-mi spui cine-i voinicul… presimt un nume straşnic…

La auzul acestor vorbe, Hedjir se înfricoşă deodată, se uită la Zorab scrutător, de parcă ar fi vrut să-i cântărească toată puterea şi toate năzuinţele ascunse. Tânărul turanian era atât de bine clădit, atâta hotărâre avea în glas, încât i se strecură în suflet un şarpe de gheaţă: o teamă pentru Rustem, căci lui era tabăra. Îl cunoştea vajnic, neînvins până atunci… dar anii trecuseră cam mulţi peste dânsul şi semnele bătrâneţii începuseră să-i fie scrise pe faţă. Poate şi-n trup i sencuibase vreo slăbiciune.

Hedjir îşi făcu socoteala că ar fi mai bine să acopere numele lui Rustem cu tăcere, să vorbească despre ceilalţi. Pentru întâia oară în viaţă se credea în faţa unui om în stare să-l doboare pe eroul ţării. O luă pe departe, prefăcut că nu vede aşa bine:

— Departe-i ce-mi arăţi. Privirea ţi-e mai tare, tu vezi şi cuiul oiştii în vârf, la Carul Mare[37]. Eu nu văd aşa bine… O fi vreun aliat trimis de prin Chitai de marele-mpărat…

— Şi nu ştii cum îl cheamă?

— Dar nici nu-mi dă prin gând… O fi, de bună seamă, sosit mai de curând… de când în mâna ta căzut-am şi eu prins, sub grele-ameninţări, şi iscodit… învins.

— Nu-ţi plânge soarta încă şi spune adevărul! De-l taci, ţi-o cade capul cum cade din pom mărul când bântuie furtuna…

— Aceasta-i tot ce ştiu, Zorabe… mi-e totuna dacă mă-ntorc acasă cu urme de arcan, sau dacă mor în lanţ, nedemn de-un pahlivan!

Zorab începu să-l creadă. Era însă mirat şi mâhnit peste măsură că nu găseşte urmă de Rustem în oastea şahului Keikaus care-i stătea mândră în faţă. Şi ce îl uluia mai mult încă era că mama sa, Temime, îi desluşise toate aceste semne, şi nu vroia să dea crezare ochilor. Stătea în cumplită cumpănă între ce-i spunea inima şi ce susţinea cu tărie Hedjir, chiar sub ameninţarea morţii. N-ar mai fi rămas decât să izbucnească faţă de prizonierul său, lămurindu-i de ce îl caută pe Rustem. Dar trufia, dorinţa lui de a nu-şi dezvălui numele şi obârşia decât mai întâi tatălui său, şi mai apoi restului lumii, îl făcu să tacă. Şi mai era ceva la mijloc, ivit tot din nesăbuinţa tinerească: în loc să-şi caute paşnic părintele, el pornise ca un războinic, şi acum, când taberele stăteau faţă în faţă, i-ar fi fost greu, dacă nu cu neputinţă, să potolească lupta pe care el însuşi o aţâţase. Ar fi stârnit mânia oştenilor lui Afrasiab, spunând că el, Zorab, este fiul unui pahlivan de-

al lui Keikaus. Toate acestea se învolburau în mintea lui Zorab descumpănindu-l. Când din nou întrebă pe Hedjir, primi acelaşi răspuns.

Îl iscodi atunci despre alţi cavaleri care se mişcau în zare, tot căutând urma lui Rustem. Hedjir însă rămase nezdruncinat în tăinuirea desăvârşită a adevărului. Îi era teamă nobilului iranian să nu-l piardă pe vestitul viteaz.

Zorab însă nu părăsi speranţa şi, arătând iarăşi cortul verde şi pe acel falnic războinic din depărtare, întrebă de-a dreptul:

— Dacă-l privesc mai bine, ar fi… Rustem… Rusteme o ştiu prea bine, simt… hai, spune, nu te teme…

— Ba e un prinţ străin! sări ca ars Hedjir.

— Un principe s-arate precum Rustem? Mă mir… De el, n-ai spus o vorbă, şi nu e de crezut să stea ascuns în corturi un ne-nfricat ca el, el, capişte de oaste şi pază la hotare. Când însuşi şahul Kaus, ce-i peste toţi mai mare, aruncă-n bătălie coroană, schiptru, viaţă, să nu stea pahlivanul Rustem de strajă-n faţă? Întâiul om al lumii, aşa cum eu îl văd, ar trage-ntâiul spada de s-ar porni prăpăd…

Hedjir, însă, îi răspunse că viteazul din Zabulistan, spaima leilor şi duşmanilor, o fi rămas în ţara unde se desfăşoară serbările trandafirilor la vremea asta.

Zorab se supără:

— De ce mă minţi astfel? Tu vrei să pot să cred că Pahlivanul lumii-i muiere sau mobed? Când sună cornul luptei, să stea cu trandafirii, să-l râdă toţi vitejii? E peste legea firii! Ia vezi-l pe Rustem între miresme moi, când arde la fruntarii şi s-a pornit război!

încercă apoi iar cu duhul blândeţii, urmând cu ameninţări. Îi reaminti că a făcut cu el, cu Hedjir, o învoială de care nesmintit s-ar ţine, şi anume că şi-ar deschide porţile tuturor comorilor şi i le-ar pune la picioare, l-ar încărca peste nevoile lui cu cinste, onoruri şi bogăţii, să i-l arate numai pe Rustem. Dacă nu, în loc de aur, la picioare i-ar sta capul… Şi iar blând:

— Nu ştii cum spun bătrânii cu minte înţeleaptă? Cuvântul nerostit, mărgăritar, aşteaptă în scoică desghiocul. Rupe-l din ţine-ţi cer! Din trupul scoicii smulge-l, făcându-l giuvaer!

Văzând nezdruncinata vrere a lui Zorab de a-l găsi cu orice preţ pe Rustem, Hedjir se întări în credinţa că vajnicul prinţ îi caută pieirea.

— O, tinere, îi zise, când ai să oboseşti de toate minunile cu care viaţa te-ar putea învrednici de-aici încolo, când te vei fi săturat de măriri, de sceptre şi de coroane, atunci să cauţi lupta împotriva unui bărbat ce doboară elefanţii furioşi, care cu o singură lovitură de ghioagă sfarmă o nicovală sau nimiceşte o sută de oameni. Frunţile duşmanilor se pleacă în ţărână în faţa lui Rustem. Nu se află pe lume fiară să-i stea împotrivă. Are în trup adunată puterea unei mii de

bărbaţi vârtoşi. Cuprins de mânie, în luptă, ce-ar fi în mâna lui un leu, un om, un elefant? Cât despre calul său, Rakş, află că praful stârnit de copitele-i în galop se-ntinde ca marea vânzolită de uragane.

Tot sângele lui Rustem, curgând însă prin vinele lui Zorab, îl zădărî pe tânăr. Strigă către Hedjir:

— Te lauzi cu Rustem! Ai mai văzut voinici? Nici nu ştii să-i cunoşti. Ar fi unul aici, dar tu nu te pricepi un trap de armăsar să-l osebeşti, Hedjire, de unul de măgar. Iar ochiul tău nu ştie care e brad sau plop, urechea nu-ţi desparte nici trapul de galop. Cât marea-i liniştită ţi-e teamă de pârjol, dar când se umflă marea pârjolu-i stins… domol. La fel şi-ntunecimea se trage-n teacă toată când soarele, cu săbii de jaruri, se arată.

Ce putea iranianul să mai înţeleagă din toate vorbele tânărului Zorab, decât că-l caută pe Rustem să-l ucidă? Îşi spuse, atunci, că dacă i-l va arăta acestui voinic, care se asemuia în putere cât şi la faţă atât de mult cu marele pahlivan, se va năpusti cu oastea, şi în furia sa dezmăţată l-ar omorî pe Rustem. Mai ales că viteazul de poveste nu mai era la prima tinereţe nici el. „Şi dacă-ar fi aşa — îşi zise ca adaus — îi va zdrobi pe toţi, va alunga pe Kaus din tronu-i de argint şi va-nrobi Iranul. Iar de-aş muri, pierind n-or fi mai tulburi ape în vaduri către vale, nici nu s-o-ntoarce luna sau stelele din cale. Căci tatăl meu, Guderz, chiar fără mine are optzeci de fii năprasnici şi care mai de care, ca Ghiv, ca Bahram-leul, ca Sidres, spadă bravă. Mai bine mor tăcând — trădarea nu-i ispravă…” Toate gândurile astea îi cutreierau capul când luă hotărârea de a-l înfrunta bărbăteşte pe Zorab:

— De ce te-nfurii, de Rustem vorbind de parcă să-l ucizi îţi vine-n gând? Mă hărţuieşti avan, în fel şi chip, cu întrebări; îmi bănui vreun tertip să scap cu viaţă? Insă viaţa mea, pe lâng-a lui, nu face o para! Să-mi cauţi deci pricină n-ai nevoie, să mă ucizi — fă-ţi repede pe voie! Tu-l vrei pe el, pe el să îl dobori, dar de-l găseşti, să nu-l scoţi din uşori[38]. Cuminte-ar fi deloc să nu te lupţi, să nu te-alegi tu cu rărunchii rupţi!

La auzul felului aspru în care îşi descărcase tot năduful, Zorab întoarse capul, îşi plecă fruntea fără să crâcnească, neştiind ce să aleagă, ce ascund vorbele lui Hedjir. Se răsuci deodată înspre el şi de sus, de pe cal, îi trânti un pumn zdravăn în ceafă, prăvălindu-l în ţărână. Cu fapta asta de copil neghiob îşi mai vărsă mânia, dar nu-l ucise pe Hedjir.

îşi strânse apoi oastea şi se retrase să judece bine ce-ar fi de făcut dacă s-ar isca vreo încrâncenare. Mai aştepta întăriturile ce nu avuseseră timp să-l ajungă din urmă. Când totul fu gata, îşi puse cingătoarea de luptă şi în locul coroanei princiare, un coif de aur adus tocmai din Bizanţ, zale şi platoşe, grele toate, că oricine altul nu le-ar fi putut nici ridica de jos. În zadar primea solii mereu de-acasă, de la

maică-sa, Temime, să mai aştepte să-i vină mintea la cap. Zorab gândea că pornind la atac i se va ivi în faţă, fără îndoială, Rustem, şi va putea astfel să-şi îmbrăţişeze părintele. Să-l înscăuneze pe el în Iran, dându-i cinstea meritată şi sie-şi împlinindu-şi trufia.

îşi luă suliţa, arcul, arcanul, paloşul şi ghioaga. Sângele îi fierbea de nerăbdare. Încălecă pe calul său focos şi porni să se bată, ridicând praful până la faţa lunii. Singur se năpusti în tabăra iranienilor, drept la cortul şahului, şi-i zbură acoperământul cu suliţa. Căpeteniile iraniene din jur se risipiră ca o turmă de asini sălbatici în care dă buzna leul flămând. Se uitau la el de departe, cutremuraţi la vederea braţelor, mâinilor şi uriaşei suliţi a voinicului Zorab. Ţinură chiar în grabă sfat spunând:

— Cum să te baţi cu el? Amarnic luptător! L-am mai văzut asemeni doar pe Rustem, fecior. Sunt ani de-atunci… chiar Pahlivanul e bătrân. Nici el pe luptă n-ar mai fi stăpân. Dar noi, croiţi dintr-o plămadă-vai, uşure?! N-avem nici ochi, privirea să-i îndure! Să ne-aşezăm mai înţelepţi, deoparte, altfel nu ne-aşteptăm decât la moarte!

Văzând Zorab că nu-i iese nimeni împotrivă, se îndreptă încotro bănuia a fi şahul Kaus pe care îl găsi şi-l aţâţă cu vorbe sfruntate:

— O, şah de neam ales! Pe câmp cum te-ai adus? Cum îndrăzneşti să spui că eşti chiar Keikaus? Tu, care-n luptă cruntă nu te arăţi vreodată, iar gloria, prepuşii ţi-aduc pe tavă toată, tu ce-i trimiţi la moarte, ca să te-mpăunezi cu laurii culeşi de alţii, nici visezi că ţi-a sunat azi ceasul! Va fi precum am spus: o oaste nimicită şi-un şah învins: Kaus. Ai tu vreun pahlivan în stare să mă sfarme? Ce zic, să mă doboare? Îi cer doar să mă-frunte! Ţi-a mai rămas vreun ins viteaz sau mai de frunte? Ci cheamă-l să se bată! Mânia mea aşteaptă şi mă furnică braţul. Vroiesc o luptă dreaptă!

După ce grăi astfel, tăcu mai multă vreme fremătând şi strunindu-şi calul. Nimeni însă nu scoase niciun cuvânt. Şedeau toţi împietriţi, în frunte cu şahul căruia fiori reci îi furnicau spinarea. Zorab se aplecă deodată pe spate şi, izbind cu fierul suliţei, făcu să sară şaptezeci de ţăruşi din adăpostul de brocart al şahului, îngrozind şi mai tare pe privitorii cortului dărâmat. Din toate părţile izbucni în vaier glasul trâmbiţelor. Keikaus, înspăimântat peste fire, împreună cu suita ce tremura prin preajmă, strigă, dar glasul său nu ajunse până la Zorab, care nu-şi mai găsea astâmpăr.

— O, voi viteji ai ţării, de viţă pahlivană! Alegeţi trei din voi să se pornească-n goană către Rustem viteazul, să-i spună: „Rustem! Scoală! Căci ţeasta alor tăi, de groază, este goală în faţa unui vajnic flăcău turanian, venit să nimicească întregul tău Iran. Nu-i nimeni pe potrivă nicicum să-i stea în cale, căci are glas năprasnic şi mâini ca ale tale!”

Plecă atunci Tuz în grabă cu câţiva şi-i duse lui Rustem cuvintele şahului, povestindu-i repede tot ce văzuse şi auzise.

Când Rustem porunci să i se pună şaua pe Rakş, îl zări pe Ghiv care o şi închingase. Gurgin striga la rându-i: „Grăbeşte-te, grăbeşte-te odată!" — în timp ce Reham împlătoşa în fier pieptul calului, iar Tuz îi punea valtrapul de za, tot îndemnându-se unul pe altul: „Repede, mai repede, că vine prăpădul".

Rustem, legându-şi pieptarul de leopard şi adunându-şi armele de luptă, îi auzea din cort şi îşi zise în sine că numai Ahriman-hainul ar fi iscat atâta zarvă, că om nu putea fi.

Când fu gata, încălecă pe Rakş şi plecă, lăsând în grija lui Zevare oastea şi corturile.

RUSTEM SE ÎNTÂLNEŞTE CU ZORAB

Cu steagul său purtat în faţă de un tânăr chipeş, Rustem ajunse mânios în faţa lui Zorab. Rămase o clipă uimit de pieptul lat şi braţele vânjoase ale neînfricatului său potrivnic. După care spuse:

— Să ieşim dintre oşti, să ne îndepărtăm de aici, dacă vrei să dăm luptă pe viaţă şi pe moarte numai noi doi.

Frecându-şi mâinile de bucurie, fiindcă în sfârşit se găsise cineva care să-l înfrunte, Zorab răspunse:

— Să mergem singuri într-un loc ferit! Se vede că doar noi suntem viteji. Să nu-ţi chemi pe niciunul dintre-ai tăi, cum nici eu singur n-am să chem. Tu şi cu mine e de-ajuns. Dar dacă te privesc mai bine mi-e milă… N-ai să poţi răbda un singur pumn, dacă ţi-aş da. Eşti 'nalt, puternic, arătos… Se vede ce ai fost cândva, dar azi… în glumă te dau jos! Povara anilor ţi-e grea.

Rustem scrută în străfund privirea voinicului. Se uită iar la umerii, la mâinile lui şi spuse blând:

— O, tinere atât de fraged… pământu-i aspru şi e rece… e dulce aerul şi cald, mai bine-n lume ai petrece. Văzut-ai marea de smarald? Văzut-ai cerul în furtună? Bătut-ai munţii căţăraţi? Ce stea vicleană şi nebună te-ndeamnă astăzi să te baţi? Tu nu cunoşti nici sarea vieţii, nici rostul nostru de pe glie. De ce în crugul tinereţii să pieri? Ce-mi foloseşte mie? Că sunt bătrân, vădeşte părul, dar braţul nu se ştie cât… şi-apoi, ascultă adevărul: nu-ţi foloseşte nici atât, dacă mor eu ucis de tine. Am biruit atâtea oşti de divi sau cotropiri străine, isprăvi ce tu nu le cunoşti… a tremurat mare şi munte şi stele şi câmpii şi cer, dar azi, cu tâmplele cărunte, îmi e totuna dacă pier… Ambiţii, preamăriri, victorii sunt de prisos… totul se şterge, se-ascunde-n cutele uitării e sub pasul timpului ce merge, e un gând duios îmi dă prin minte, e cum doar înţelepciunea, lin, dă: acum, când tu îmi stai 'nainte mă văd în tine ca-n oglindă… La fel de vajnic eşti, străine, o şi-atâta de la fel clădit, că strig nedumerit în mine: cine-nturante-azămislit? Nu eşti de-ai lor… un glas de taină mi-o spune… parc-am fi de-un singe… Pe cine ascunde a ta haină, că inima din mine plânge. O! Dac-o fi să-mi iei tu viul, ascultă-mă, n-o spun în van: mai bine

bate tot pustiul, dar nu te-ntoarce în Turan!

În faţa acestor cuvinte cutremurătoare, inima lui Zorab creştea, prindea aripi, se înălţa în văzduh, cuprinsă de o bucurie fără margini. Izbucni la rându-i:

— Să-ţi pun şi eu o întrebare. Dar, rogu-te, să îmi răspunzi. Tu eşti Rustem? Rustem eşti oare? Rustem eşti oare şi te-ascunzi? Tu eşti vestitul pahlivan de viţă fără de pereche şi ai străbun pe Neriman, de cin şi obârşie veche?

Nu ştim nici până azi de ce Rustem a înţeles strâmb rostul întrebării. Şi-a închipuit el că tânărul vroia din înfumurare să se bată cu Rustem, ca să se împăuneze apoi cu marea izbândă? Sau că tânărul i-a cântărit puterile şi, socotindu-i-le prea slabe, l-ar fi cruţat din milă pentru bătrâneţea lui şi respect pentru gloria pe cale de a-i apune? Se va fi ivit oare, pentru întâia oară, teama în sufletul eroului, şi a crezut că tăgăduindu-şi numele ar scăpa cu viaţă? Sau va fi socotit, dimpotrivă, că voinicul pe care se simţea în stare să-l răpună, dar pe care vroia să-l cruţe, ar fi părăsit lupta de vreme ce nu voia să-l aibă în faţă decât pe Rustem? Sau iarăşi, altfel privind, s-ar fi temut de luptă dacă-l ştia pe Rustem în faţă, ciocnirea dintre ei nemaiputând fi înlăturată de ochii lumii?

Nimeni nu ştie până azi ce a gândit Rustem când a răspuns neaşteptat, cum nu-i era în fire:

— Nu sunt Rustem! Ce-ţi dă prin gând? Să fiu din neam cu Neriman! Eu sunt numai un om de rând. Rustem-Viteazu-i pahlivan. Eu n-am nici tron, şi nici palat. Nu am nici aur, sunt soldat. Nimic n-am! Ştiu doar să mă bat!

Altul eră însă răspunsul pe care-l jinduia Zorab! Nădejdea lui se spulberă, auzind. O amărăciune fără seamăn îl cotropi, ziua ce i se făgăduia strălucitoare i se întunecă deodată, ca şi inima.

PRIMA LUPTĂ A LUI RUSTEM CU ZORAB

Plecă atunci Zorab către locul unde-şi ţinea armele… Nu ştia nici pe unde mergea cu gândul la cuvintele mamei sale. O mirare adâncă îl năpădise, fiindcă icoana tatălui său îi fusese atât de bine zugrăvită de Temime, încât bătrânul cu care vorbise nu putea fi altul decât Rustem. Dar oare nu-l minţise maica sa spunându-i că Rustem i-ar fi părinte? Dacă părinte i-ar fi fost, atunci de ce nu şi-a recunoscut el sada[39]? Sau dacă, totuşi, el îl cunoscuse şi numele şi l-a ascuns, nu-i semn mai rău chiar decât toate, că Rustem *n-a vrut* să-l mai cunoască? O furie fără margini îl înecă pe Zorab. Alese la întâmplare o lance scurtă şi se întoarse în strâmtoarea unde-l aştepta Rustem. Nu, nu putea fi tatăl său.

Fără să mai scoată o vorbă, cei doi se loviră fără milă. Izbiturile nu pătrundeau însă prin platoşe şi zale. Când din lănci nu mai rămăseseră nici vârfuri, nici inele de fier, întoarseră caii şi se năpustiră din nou

unul la altul cu săbiile indiene, scăpărând scântei din oţel. Se frânseră şi săbiile sub lovituri. Dar ce lovituri! S-ar fi zis că sfârşitul lumii e peaproape. Apucară apoi ghioagele grele. Vâjâiau de amândouă părţile, şi când se întâlneau, bubuiturile năprasnice cutremurau valea. Cozile ghioagelor li se îndoiră, zalele le căzură bucăţi de pe trupuri, braţele obosiră, amorţite de încordare. De la un timp, cai şi călăreţi se opriră. Mâna le era înţepenită, braţul furnica, trupul era scăldat în năduşeală, gura năclăită de praf, limba crăpată de uscăciune, dar ochii scânteiau de încrâncenarea fără seamăn. Se îndepărtară pentru o vreme unul de altul, după o lege nescrisă. Rustem era îngrijorat, Zorab răpus aproape de oboseală.

Bătrânul pahlivan îşi trăgea de-o parte răsuflarea, simţind pentru întâia dată că era sleit în focul luptei, şi gândea: N-am mai văzut vreodată nici vajnic crocodil să se repeadă-n luptă, precum acest copil! Când m-am bătut cu Divul cel Alb, a fost o joacă, dar azi parcă prin vine îmi curge promoroacă, nu sânge cald. Curajul din braţ m-a părăsit. Şi cine-mi stă-mpotrivă? Un ins… n-am unul nu greşi ţinta, dar acoperiţi fiind de zale, armuri şi platoşele din piele de leopard iscusit tăbăcite, vârful de fier al săgeţilor de trestie nu pătrunse şi nu le făcu niciun rău. Se apropiară, prinzându-se de curelele cingătorilor pentru trântă. Rustem, care în zilele lui de glorie smulgea stânca neagră de bazalt când punea mâna pe ea, apucă pe Zorab, încercând să-l smulgă din şa. Dar trupul acestuia nu se clinti. Zorab încercă la rându-i, şi parcă l-a ridicat un pic, însă picioarele lui Rustem strângeau ca într-o menghină pieptul lui Rakş. De la o vreme, vlăguiţi, dădură înapoi, se despărţiră târându-şi armele, răniţi de izbituri, sleiţi de putere. Zorab mai găsi însă tăria să ridice ghioaga, să-şi repeadă calul şi, turtind armura lui Rustem cu o lovitură năprasnică, să-i învineţească umărul. Pe altul l-ar fi zdrobit, dar trupul lui Rustem era de fier, nu alta. Încovoiat sub izbitură, găsi totuşi virtute să-şi înghită durerea fără murmur.

Zorab zâmbi în batjocură şi spuse:

— O, luptător! Te datini sub lovitură slabă! Ţi s-a turtit armura — scăpaşi, că nu e ruptă. Nu-ţi ştie sări calul, parcă-i măgar de luptă. Că eşti viteaz, bătrâne, nu-mi vine să tăgădui. Te du să-ţi tragi suflarea… căci apoi nu-ţi făgădui nici urmă de-ndurare. Vei fi clădit ca nimeni, dar eşti bătrân, voinice! Pe tânărul din faţă n-ai să-l dobori aice.

Mânia întunecă mai mult mintea marelui pahlivan, ascultând zeflemelile lui Zorab.

S-a strâns hotarul lumii în jurul lor de crapă,
Nu-i loc de-atâta vrajbă, nici bob să mai încapă.

Îşi întoarseră atunci spatele şi se depărtară care încotro.

RUSTEM ŞI ZORAB ÎŞI PIERD CUMPĂTUL

Rustem se duse să-şi verse obida peste oastea lui Afrasiab, ca un tigru flămând. Căci furia oarbă, în lupte deşarte, întunecă omului cugetul. Când intră în rândurile ei, uraganul dezlănţuit făcu prăpăd. Câte douăzeci de capete se sfărâmau ca nucile sub ghioaga lui nemiloasă. Dar nu fusese vorba aşa. Zorab zări de departe isprava lui Rustem şi, pe drept cuvânt, se înverşună amarnic. Se năpusti şi el, la rându-i, în oastea lui Keikaus, împărţind moartea ca semănătorul pumnii de grâu în ţărână.

În calea lui nu mai erau nici puternici şi nici nevolnici, nici viteji şi nici fricoşi: erau numai fugari care nu ştiau încotro s-o apuce întru ocrotirea vieţii.

Privind într-acolo, Rustem îşi dădu seama cu adâncă amărăciune de nenorocirile ce aveau să se abată pe capul tuturor din partea ăstui tânăr tigru ivit din senin, cu braţe de uriaş şi piept împlătoşat în fier. Porni spre tabăra sa cu teama în suflet. Când ajunse, îl găsi pe Zorab făcând totul una cu pământul în calea lui, de s-ar fi spus că se îmbătase de licoarea roşie a vieţii pe care o vărsa acum printre potrivnici.

Rustem dădu un răcnet ca pe vremuri, de leu furios, căci altceva n-ar fi ajuns la urechea tânărului îndârjit de măcel. Zorab se întoarse spre el, din ochi ţâşnindu-i fulgere.

Rustem îl întâmpină:

— O, însetat de sânge, voinic, os de tiran, au s-a legat de tine vreunul din Iran? De ce îi hăcuieşti cu vracul, fără milă?

— De ce te-ai aruncat tu-ntâi spre a mea oaste? Au te-a împuns vreunul de prin Turan în coaste? Au ţi-a ieşit ’nainte vreunul dintre ei? Ci piei din calea mea, tu leu ce sfâşii miei! De nu, acum te leg de şa sau de oblânc!

Răspunse-atunci Rustem, mâhnit până-n adânc:

— Greşii… greşii voinice… mi-am descărcat obida… În frunza oştii tale pătruns-am ca omida, dar îmi târam ruşinea istovului din luptă, când de virtute toată fiinţa mi-era suptă. Voinicul, stors de vlagă, în luptă vlaga-şi cere, precum făcuşi tu însuţi, ca să mai prinzi putere. Sentunecă acum… e soarele-n amurg… doar mâine pe lumină vom şti spre cine curg *a* izvoarele izbândei sau apa rece-a morţii, Vom şti cine-i de rang să stea — cum îi cad sorţii: pe tron… sau sus, în ştreang. Cum vezi, această lume, cât e de lucitoare, se cucereşte-n luptă, se stăpâneşte greu. Prea rar e făcut omul în pace să o vadă, prea des firava pace se tulbură de spadă… Fie ca tu, copile ce ai pe buze lapte, să nu mori niciodată. Să cântăreşti la fapte… O, inima mea largă senduioşeaz-amar de-ar fi să te trec însumi al morţilor hotar. Te du acum. Răgazul să-ţi dea puteri de vis. Iar mâine… fi-va mâine să fie cum e scris…

Se depărtară voinicii şi cerul se întunecă. Noaptea fără lună se aşternu, zăbranic. Rustem îşi cercetă oastea şi porunci o cinstire de seamă pentru răpuşi. Se îndreptă apoi cu pas domol şi umeri de plumb către corturile şahului Kaus, carele îl aştepta nerăbdător. De îndată ce ajunse, Keikaus îl pofti cât mai aproape de el şi-l rugă să-i povestească totul cu de-amănuntul. Rustem însă nu găsea cuvinte să se tot mire de ce văzuse, auzise şi mai ales trăise:

— N-am mai văzut vreodată copil atât de fraged cu astfel de curaj şi vitejie. Şi e clădit, mărite, cum altul cred că nu-i. Doar eu şi-ai mei pe vremuri am fost de seama lui… Cutremură pământul păşind cu fruntea-n stele, *a* 'nălţat pe mădulare. — ale cămilei grele, pe lâng-a lui, Kaus, sunt paie şi smicele! Ne-am încercat, bucată de timp ce păru veac, cu arme felurite, fără să-i vin de hac. Ba încă, adevăr zic, pe drept şi pe lumină era, aproape el, de hac mie să-mi vină. Mai spre sfârşit, mi-aduc aminte de-un meşteşug ştiut, mai vechi, să-l smulg din şa, de cingătoare, şi să-l afund pân-la urechi în glia de sub noi, adâncă. Îl prind de nod, îl zgâlţâi zdravăn, dar pas de-l mişcă: era stâncă! Nu ştiu: e munte? Piatră? Vrajă? Fier e? Că zgâlţâiala mea-ncordată părea blajină adiere! Când s-a întors şi el spre mine din şa vârtos să mă desprindă, stăpâne, trupul meu trosni, trosni ca o bătrână grindă, dar Rakş, înfipt ca o baba, şi eu legat de el, parâmă fiind picioarele… voinicul nici nu mă smulge, nici dărâmă. Dădu de se făcu şi seară — eram sleit — a fost izbavă… De mai ţinea, cădeam răpus… răpus de-o mină de ispravă! Ne-am înţeles pe mâine lupta să o lăsăm. Deci mâine-n zori se va vedea cine-i mai tare. Dar de pe-acum mă trec fiori! Cerului socoată, doamne, n-o bănuiesc şi nici nu ştiu care din noi va fi să piară şi care va rămâne viu…

După ce se uşură de toată frământarea prin vorbele de mai sus rostite, Rustem plecă spre tabăra sa. Era însă încrâncenat în hotărârea de a învinge. Îi spuse fratelui său Zevare să-şi ţină cumpătul. A doua zi era zi de răscruce. Oricare ar fi fost sfârşitul, Zevare trebuia să păstreze rânduiala oştii, grija flamurilor, jilţului şi cizmelor de aur ce-l însoţeau pe viteazul nostru oriunde îl duceau necazurile sau bucuriile vieţii lui de oştean.[40]

— Dacă voi fi biruitor, mai mult nu voi mai sta pe câmp. M-am săturat de bătălii cu rostul drept sau ţelul tâmp… Dar dacă scrisa este alta, nu te mâhni şi nici nu plânge. Oricine se aruncă-n scară şi e pornit să verse sânge, *a* bătând cu pinteni armăsarul, bate de fapt la poarta morţii, chiar de-ar trăi şi ani o mie tot asta-i calea, scrisa sorţii… Tânăr, bătrân, cinstit, nemernic, de birui sau de eşti înfrânt, ori de împărăţeşti pământul, tot nu eşti veşnic pe pământ!…

O jumătate de noapte cugetă astfel Rustem cu voce molcumă, dezamăgit de toate, gătit pentru orice… Cealaltă jumătate o dădu odihnei şi somnului.

CEI DOI VOINICI SE-NFRUNTĂ IAR

O, cât-amărăciune culeg, când ai în fire
Neînfrânate pofte sau dorul de mărire!
Şi de-ai rămâne surd… urechea ta să n-audă
Ispita şuierând, şerpeşte cerşind laudă,
De ai pătrunde-afund, în tine, ca-ntr-un tău[41]
Ai şti să osebeşti şi binele de rău,
Şi gloria de-o clipă de-o vorbă înţeleaptă
Ce dăinuie de-a pururi, te-ai ridica pe-o treaptă
De om, străin de fiara menită să sfâşie…

„Când noaptea, ca un corb cu negre pene, îşi strânse aripa în zori, zburând alene" şi soarele se ivi la geana întinsului, Rustem puse platoşa de leopard şi încălecă pe Rakş, balaurul năzdrăvan, între cele două oşti era fâşie lată de doi farsangi pe care nimeni nu îndrăznea să pună piciorul. În mijlocul ei se înfipse Rustem, mândru în aşteptare, acoperindu-şi capul cu coiful de fier.

Cât despre Zorab, îşi trecu noaptea petrecând, însoţind cu vin mâncărurile şi cântecele. Într-un târziu însă îi spuse îngrijorat vicleanului Human — credinciosul lui Afrasiab — gândindu-se la cea de a doua zi de luptă:

— Ăst leu ce se măsoară cu mine e de preţ! la fel de falnic, tare, la fel de îndrăzneţ! De îl priveşti, mai bine… ai zice că-ntr-o doară cu fir de plumb un meşter şi cu întinsă sfoară ne-ar fi zidit aşijderi pe mine şi pe el, prubuluind cu grijă ne-ar fi croit la fel… Mă uit la el călare, îi văd lungimea scării, şi-mi simt fierbinte fruntea sub unda-nduioşării. Găsesc la el tot semne de mama arătate, iar inima… tresare în piept şi mi se zbate. Eu cred că e Rustem… tu îl cunoşti, Humane, doar v-aţi văzut pe vremuri în încleştări duşmane! Ci spune-mi, e Rustem? Dacă-i Rustem, e taica. Să lupt cu el acum?! Răspunde, ce tot stai ca o stâncă şi te uiţi năuc în bagdadie? De e Rustem bătrânul, atunci mi-e tată mie! Tu îl urăşti, Humane, cu şahul împreună… Dar dacă este taica, te-nmoaie, te îmbună şi spune-mi adevărul… Nu vreau să-l mai înfrunt.

— … ti seamănă doar părul…

— Mi s-ar usca şi braţul şi sufletul în piept de-ar fi să îl răpun…

— Zorabe! Fii deştept! Pe legea mea îţi spun, străinul nu ţi-e tată. Văzut-am pe Rustem. Îl ştiu… doar nu o dată m-ara războit cu el.

— De minţi, eşti un mişel!

— Ţi-a spus chiar şi Hedjir, de-un neam cu el, mai ieri… cum să te mint? Mi-eşti drag, şi adevăru-mi ceri… Ştiu tot ce a făcut, istorii an de an, cum ghioaga sa pe divi bătu-n Mazenderan, şapte isprăvi măreţe şi altele mai mici, însă Rustem, băiete, nu e pe câmp aici! Priveşte doar la cal: cu Rakş se cam aseamănă, dară copita lui cu a lui

Rakş nu-i geamănă… Fii fără nicio grijă, străinul tău duşman de se iveşte mâine, înfruntă-mi-l avan, tu fă-l să cadă-n brânci izbindu-l, şi dă-l gata.

— Şi dacă el e totuşi… Humane… dacă-i tata?

— Ţi-e teamă de năluci, Zorab? Te temi de luptă? Tu, fiul lui Rustem, mlădiţă din el ruptă? Nici vreau să te mai văd cum tremuri ca nuiaua…

Cu vorbele astea grele Human îi întoarse spatele, prefăcându-se a fi scârbit de îndoielile tânărului. Zorab, lovit în mândrie, se prefăcu a da crezare vicleanului Human.

Se duse să se culce şi de cum se iviră zorii se îmbrăcă în platoşa de bătălie cu mintea doar la întâlnire.

Alergă pe câmpul unde îl aştepta Rustem. Zorab răsucea deasupra capului o ghioagă cât un cap de bour, dar în glumă, cu zâmbetul pe buze. De cum îl văzu pe Rustem îi vorbi cald, prieteneşte, ca şi cum s-ar fi întâlnit după o noapte de chef împreună.

— Cum ai dormit, bătrâne? Au zorii ţi-s prielnici? De ce stai încruntat, cu mintea doar la harţă? Hai să zvârlim cu ghioaga în sus, să spargem cerul şi spadele să frângem, să ne lăsăm de arme! În pumn să ţinem viaţa, iar ura să se sfarme! Nu simţi că lupta asta e nelegiuirii? Îmi spune ceva-n mine că-i împotriva firii. Mai bine stai, te-aşează colea, cuminte-n iarbă, şi linişteşte-ţi duhul… mânia nu-ţi mai fiarbă…

Rustem însă tăcu mohorât, bântuit de gânduri negre.

Zorab încercă iar:

— Ci stai cu mine-alături, să ne-mblânzim cu vin, şi uită duşmănia cu-ntregul ei venin! Să facem învoială, iar martor fie cerul că ni s-a stins mânia şi îngropăm hangerul! Eu am s-aştept pe altul, duşman, să mă întrec, iar tu găteşte masă, cu tine să petrec… Simţirea toată-mi spune că eşti de neam ales. Destaină-mi, obârşia de unde ţi-ai cules? Mă simt atât de-n stare să te-ndrăgesc, bătrâne! Încât supus în veci, plecat eu Mi-aş rămâne… Dar spune-mi, eşti Rustem? Crai în Zabulistan? Eşti fiul lui Zal-Zer, vestitul pahlivan?

— Nu sunt Rustem! răspunse iar lepădat de sine Rustem, cu ciudă neagră. Pasămite vreun div potrivnic îi picura venin în inimă şi-i tulburase mintea. De glorie eşti lacom! Ci gloria să-ţi cauţi în lupte furtunoase, nu-n vorbă prefăcută şi iscodiri mieroase!" Am hotărât bătaie, bătaie să rămână! În pumn aveai ieri ghioaga-azi şarpe-n glas şi-n vână! Doar nu sunt un copil, să îmi făgădui luna. De m-am încins de luptă, atâta ştiu, doar una! Om face fiecare aşa cum se cuvine: ori tu învingi cu spada, ori eu te-nving pe tine! Cercai noroc, ferice… în multe-a mele zile. Dacă încerc azi moarte, va fi la fel, copile, dar vorbe prefăcute nu mi-or ieşi din gură. Atât! Răbdarea mea nimic nu mai îndură.

Zdrobit de tristeţe că fusese atât de rău înţeles, pricepu atunci Zorab că altă cale nu mai era în afara pieirii unuia dintre ei. Ţinu, pentru cea din urmă oară, să răscolească în bătrân măcar dragostea de viaţă:

— Bătrâne, spusa mea nu ţi-a ajuns la suflet… Voiam în patul tău să-ţi dai obştesc răsuflet, din urmă, când suna-va şi ceasul tău din urmă. Blestem, dar, braţul meu când viaţa ta o curmă. Puteai să mori acasă, ai tăi să te îngroape, iar duhul să se-nalţe pe larg întins de ape cereşti… N-a fost să fie… Îţi legi de mine viaţa… O soartă de urgie ne-a învrăjbit degeaba, ţi-a hărăzit osândă, că surd rămâi, bătrâne, la orice vorbă blândă…

Rustem tăcu mai departe, încruntat, caii fremătau răscolind pământul cu copitele. Voinicii însă descălecară, în cămăşi de zale şi coifuri de fier, legară caii de nişte ieşituri în stânci şi se apropiară unul de altul încordaţi. Se aruncară deodată amândoi ca nişte lei prinzându-se într-o trântă fără cruţare. Şi ţinu încleştarea zi de vară până-n seară… Curgeau râuri de sudoare. Vânzolit, pământul zbura în toate părţile din călcătura lor vârtoasă. Praful îi îneca. Stătu astfel izbânda în cumpănă vreme multă, până când osteneala îşi făcu mai repede drum în trupul lui Rustem. Zorab simţi slăbiciunea şi se încordă din toate puterile, îl apucă de cingătoare, strânse de-ai fi zis că acum îi frânge mijlocul. Rustem slobozi un răcnet de furie şi deznădejde, că se cutremurară toartele văzduhului, dar Zorab îl ridică în slăvi şi-l trânti apoi în ţărână, îi puse genunchiul pe piept, scoase hangerul de oţel şi se pregăti să-i despartă capul de trunchi.

Rustem, văzându-şi sfârşitul aproape, încercă o scăpare:

— Stai! Nu lovi acum! O taină să-ţi dezvălui! Între voinici la noi e-o datină: acelui pe care l-ai trântit să nu-i tai capul iute… să-l laşi să se ridice… să-l mai dobori o dată… ai înţeles, voinice? Abia a doua oară… aşa-i cinstită lege. ® Se vede cine-i tare şi laurii culege. Nu-l tai de prima dată nici chiar din răzbunare. Dar legea n-o păzeşte decât viteazul care este de viţă-naltă, de neam ce nu se clatină. Abia a doua oară… aşa-i la noi în datină!

— Habar n-aveam, bătrâne. Dar, dacă-i obiceiul… te iert, îmi e totuna. Sunt tare precum steiul. Te cruţ, şi nu o dată, te cruţ — de şapte ori! N-ai tu vârtute, tânăr ca mine să dobori!

Zise şi, ridicându-se de pe pieptul lui Rustem, plecă în deşert unde mişunau antilopele.

Cu inima voioasă, începu să vâneze, uitând cu totul de cel înfrânt, uitând cât fusese de aproape de izbânda pe care şi-o credea oricând la îndemână.

Trecu multă vreme până să-l găsească Human, venit călare să-l întrebe de soarta luptei, cu sufletul la gură. Zorab îi povesti ce se întâmplase şi cum respectase legea nescrisă a luptei dintre doi voinici de seamă.

— Vai ţie! îi răspunse Human. Vai! Cum, Zorabe, făcuşi tu o ispravă din cele mai neghioabe? Au eşti sătul de viaţă, să scapi din mână leul? Când s-o întoarce mâine… atunci să vezi ce-i greul! Păcat de aşa braţe, de piept… o tărtăcuţă îţi stă în loc de cap… Ai fost un găgăuţă! Un şah bătrân grăit-a o vorbă cugetată. Ţi-o spun s-o ştii, Zorabe, să n-o uiţi niciodată:

la-ndemână răul fiinţelor lumeşti, oricât de slab duşmanul, să nu-l dispreţuieşti. De-l cruţi, se-ntoarce răul când nu te mai aştepţi. Să-l smulgi din rădăcină — ne spun cei înţelepţi!

Cuvintele lui Human strecurară îndoiala în sufletul lui Zorab. Rămase o vreme pe gânduri, mirat, descumpănit. Deodată se regăsi, simţindu-se iar tare şi încrezător în zodia lui bună. Îi spuse lui Human:

— Hai să uităm de griji! O să vină iar la luptă străinul, şi de data asta am să-i pun jugul pe grumaz, fără să-l mai iert!

— Aşa să faci, dar fii cu ochii-n patru! După cum vezi, e tare viclean. Legea iertării sau amânării nu se află nici scrisă, nici nescrisă în vreo datină războinică — dar el închipuit-o pentru tine, să-ţi scape din mână încolţit de moarte fiind. Cine ştie ce pune acum la cale, să te piardă mâine…

Zorab se întoarse în tabără mânios, părându-i rău de ce făcuse.

RUSTEM ŞI ZORAB STAU ULTIMA OARĂ FAŢĂ ÎN FAŢĂ

în vremea asta, Rustem, scăpat din mâinile lui Zorab, se îndreptă spre un râu din preajmă. Bău să-şi stingă setea, se spălă îndelung, răcorindu-şi înfierbântatul trup. Cuprins de-o îndoială încă mai stăruitoare decât până atunci, îşi aminti cum în tinereţe avusese prea multă putere. Povestea spune că pasul lui greu se afunda în stâncă, precum în lână moale, împiedicându-i mersul. S-ar fi rugat atunci de Ormuz să-i mai ia din prea multa greutate a trupului, să-i uşureze călcătura. Zeul, cică, se înduplecase, făcându-l mai sprinten. Însă îi mai scurtase şi din putere… Se căia amar acum Rustem, la ananghie, de vlaga irosită, după dorinţa lui.

— Nesăbuit şi tânăr mă vream pe-atunci sprinţar… Te-ai potrivit cu mine, dar tu ai mai mult har! De-mi luaşi atunci puterea, Ormuze, dă-mi-o iar. Îmi trebuie întreagă, şi încă mai avană. Ci fă-mi un braţ de fier şi trupul mi-l fă stană!

Şi iar se scufundă în apa răcoroasă. Se zice că zeul binelui l-ar fi ascultat şi i-ar fi crescut puterea trupului cu cât i-o scăzuse în urmă cu ani nenumăraţi.

înviorat ca nicicând, Rustem se întoarse pe câmpul de bătaie, cu mintea încordată şi obrazul palid. Când îl văzu Zorab, se înfurie peste măsură. Ieşi în galop, ca un elefant turbat, rotind pe deasupra arcanul, răcnind ca leul, în timp ce calul făcea sărituri uriaşe, rupând pământul cu copitele. Văzându-l aşa falnic, Rustem se minună, dar se şi cutremură punându-şi din nou la îndoială sorţii de izbândă. Zorab însă

nu-i dădu răgaz:

— Tu, ce-ai fugit de luptă, cutezi să te întorci? Ai mai găsit virtute? Ori vicleşug, să-mi storci *a* iertare de isnov? Să piei din faţa mea! Te spulber, te înlătur ca pe un fulg de nea!

Rustem tăcu, pământ.

Legară caii, dar „când soarta se arată haină şi câinească, *a* nenorocirea scrisă când stă să se-mplinească, chiar lespedea se moaie ca fagurul de ceară, iar omul se-nveşmântă în giulgiu ca să piară…"

Porniră din nou la trântă. Nu ţinu mult. O clipă de slăbiciune trecu prin Zorab ca un şarpe de gheaţă. O clipă doar! Îi fu însă destul lui Rustem să-l apuce de cap şi de braţ, într-o prinsoare meşteşugită, să-l încovoaie neaşteptat pe spate şi să-i frângă spinarea. Zorab nu-şi mai simţi picioarele şi se prăbuşi din şa, moale, fără vlagă. Rustem crezu că-i prefăcătorie, sări deasupră-i, trase hangerul din teacă şi-l înfipse neîndurător în pieptul leului fără prihană.

Dar, vai:

De câte ori, de sânge, tu om, vei fi setos,
Pumnalul pângărit, asupră-ţi, mai vârtos
Se va întoarce-n tine… şi fiecare fir
De păr în trupul tău îl vei simţi hangir[42] —
Să-ţi mursece în carne şi-n suflet nemilos!…

Zorab se zvârcoli, scoase un oftat adânc. Înţelegea că-i sunase ceasul. Cu cele din urmă puteri, şopti cuvinte întretăiate:

— Nu-i vina mea… ce se întâmplă… şi nici a ta, căruntă tâmplă… Aveai în mână cheia din poarta morţii mele… aveai, şi de aceea mă las dus către stele. M-am înălţat năvalnic spre boltă şi spre aer. Ascultă, dar, durerea sfârşitului meu caer… De-acasă când plecai, îmi spuse maica, biata, după ce semne-anume să-l recunosc pe tata, şi dragostea de el mi-aduse astăzi moarte. L-am căutat zadarnic cât paşii pot să poarte. Am iscodit duşmanii… Hedjir, precum şi rude… Aflatu-mi-am mormântul ca rob acestor trude… Nu l-am zărit la chip. Nu l-am avut în faţă. Tu, care azi mă birui, în van rămâi în viaţă*!* Să ştii: poţi să te-ascunzi ca peştele în mare, să te-nveleşti în besnă… în vizuini de fiare… stea printre stele, pulberi, să fii pierdut în cer, să furi puteri din soare… Ori ce vei fi în stare, dar nu vei izbuti să scapi de braţul lui. Se va găsi un glas, din oastea mea străine, să-i spună lui Rustem cum m-ai ucis pe mine, cum a murit Zorab… Zorab ce-i era fiu… şi ai să-i cazi în mână… curând sau mai târziu.

Rustem te va răpune, copilul Temimen şi-al lui să îşi răzbune! Nu va-ndura Rustem, feciorul lui dintâi să aibă azi, în pulberi, o piatră căpătâi…

Rustem ascultă îngrozit vorbele de pe buzele muribunde. Cine poate

zugrăvi întreaga sfâşiere ce-i cuprinsese mintea? Neguri îi năvăliră în cap, lumea se zăbrăni în faţa ochilor lui, trupul i se înmuie, puterea i se scurse toată. Vlăguit, căzu în ţărână pierzându-şi aproape minţile.

îşi reveni după o vreme, năucit şi strigând amarnic către Zorab, în hohote de deznădejde:

— Mai stai… înc-o suflare! Răsuflă când te chem! Ce semne ai, voinice, lăsate de Rustem? De ai vreunul, piară-i şi numele din lume! Eu sunt Rustem, pierire-aş, de ai un semn anume! Eu sunt Rustem, pustia aştearnă-mi-se-n urmă! Te uită cum mă arde, mă sfâşie, mă scurmă *a* nemărginit durerea! De eşti Zorab, copile, sunt tatăl tău, Rustem!" Rustem, trăsnit de soartă… Neiertător blestem!

Viteazul Zorab, auzind înspăimântătoarea dezvăluire din gura tatălui său, văzându-l cum se zbate în ghearele desperării, cum îşi smulge părul în vaier, îşi pierdu la rându-i capul, izbutind să strige cu ultimele puteri adunate:

— De eşti Rustem, bătrâne, cum ţi-ai primit osândă… cu vorba ta întoarsă, meşteşugită, blândă! Plecând eu să te caut-să-mi dovedească sada, mama scăldată-n lacrimi mi-a prins pe braţ dovada. Tu platoşa dezleagă-mi şi lasă-mi trupul gol… uşor… mă arde rana… dezleagă-mă domol, Onixul… îl cunoşti… e onixul ce-l strâng în pumn gândind la tine de ani. Dar e târziu… Sluji doar să-ţi găseşti, murind, pierdutul fiu… Mai bine-aşa… mai bine… Era de foc amarnic, de-mplântam eu pumnalul… Destinul mi-a fost darnic…

Când Rustem, desfăcând armura, văzu nestemata, vestita lui nestemată, scrutându-l, nemilos ca un ochi, de pe braţul voinicului, simţi că se prăbuşeşte lumea, şi el cu ea, într-o prăpastie fără fund.

Dar Zorab tresări şi înnodă firul celor din urmă gânduri care mai pot frământa pe o căpetenie de oaste:

— … Pieirea mea şi soarta turanilor o schimbă. Ascultă cât mai poate să-ngaime a mea limbă… Tu dragoste arată-mi, înduplecând pe şah să nu-i mai taie. Lasă-i! Să plece în Turan. Încrederea în mine i-aduse la hotare. I-am amăgit cu vorbe deşarte şi făgadă de strălucire-n lupte şi de bogată pradă! Cum puteam şti, Rusteme, o tu, viteaz vestit, plecat doar să te caut că am să fiu izbit de însăşi mâna ta? Dă semne de-ndurare şi lasă-i să se-ntoarcă acasă fiecare. Şi-aşa-s bătuţi de cer, murind Zorab stingher! Şi încă, iar mai află, că prins-am cu arcanul o pe paznicul cetăţii Castelul Alb — Hedjir. L-am descusut zadarnic despre voi toţi în şir… Să-mi spună cum arăţi şi cum să te cunosc, De toţi mi-a spus, mişelul, şi cine-i fiecare… doar despre tine, numai cuvinte-nşelătoare. Zicea, privind spre tine: „o fi vreun chitaiot". Spuneam: „Parcă-i Rustem…" Spunea că sunt netot. „Rustem… cu trandafirii se-mbată azi, viteze! Simţirile-aţipite, spre luptă, nu-i sunt treze." Scrutam prin zări mai aprig: erai… cum spunea mama, dar ochiul meu vedea, şi nu îşi dădea seama. Crezut-am pe Hedjir. De cine

să mă tem? Să cad ucis de tine? De tatăl meu, Rustem?…

Rustem izbucni atunci, sfâşnndu-şi hainele, smulgându-şi părul alb, în vaiete de jale:

— Ucis de mina mea! De mâna mea ucis! Cum să mai cred în soartă? Să cred că a fost scris netrebnică ureche să nu-i audă glasul… o simţire de părinte să nu îi simtă pasul? Ce inimă, Rusteme, ce inimă de iască ascunzi în pieptul putred, pe fiu să nu-l cunoască? Pe cât am fost de surd, neîndurat şi orb, pe-atât, în veci, la sete, otravă doar să sorb! Să cadă peste capul şi braţul ce-a lovit, uscată pătimire!… Strălung… la nesfârşit… să-l bântuie amarul… Asemeni, n-aibă parte să se aline lin, vreodată… nici în moarte!

Spunând acestea, apucă orbit hangerul pe care se închega sângele lui Zorab şi voi să şi-l înfigă în piept. Zorab, cu ochii împăienjeniţi de suflarea morţii, îl văzu şi spuse:

— Să te omori… e lesne… mai greu e să viezi… Nu poţi nimic să-ndrepţi. Nu pare că visezi?… Străvăd altcum şi parcă… nimic nu mă mai doare. Te-apropie de mine… şi dă-mi o-mbrăţişare… întâia… cea din urmă… hotarul meu de mort. Să-ţi iau cu mine chipul, lângă pumnal să-l port…

Tăcu Zorab.

împietrit de negrăită sfârtecare lăuntrică, Rustem strânse în braţe trupul voinicului care se zvârcoli moale între apele vieţii în scurgere iute, neîndurată, fără întoarcere…

CEL DE PE URMĂ DRUM AL LUI ZORAB

Soarele asfinţise de mult. Bezna îi învălui într-o tăcere de gheaţă. Rustem, cu moartea-n suflet… Zorab cu ea în trup.

Douăzeci de războinici din tabără, văzând că Rustem nu se mai întoarce, porniră să vadă ce se petrece pe câmpul de bătaie. Găsiră doar caii. Sudoarea lor, tencuită cu pulberea groasă, îi prefăcuse în două statui de lut şezând faţă în faţă, cu boturile în pământ, ca adulmecând la nesfârşit groapa vreunor voinici. Rustem, nicăieri. Oştenii crezură că a fost ucis. Orbiţi de mâhnire se întoarseră la şahul Keikaus, grăbindu-se să-i vestească precum că tronul şi ţara îl pierduse pe Rustem. La auzul ştirii, câmpul se umplu de vaier. Şahul porunci să fie trimise iute cămile alergătoare, să se cerceteze cu de-amănuntul locul şi întâmplarea.

în vremea asta, prăbuşit peste leşul lui Zorab, Rustem îşi mistuia în lacrimi de jar suferinţa. Auzind galopul din preajmă se ridică greu, luă pe Rakş de dârlogi şi le ieşi înainte zdrobit Şi înspăimântat de fapta săvârşită. Zărindu-l prin întuneric venind agale, gârbov, iranienii crezură că e numai rănit şi mulţumiră cerului că se întoarce viu. Ajunşi lângă el, îi văzură pletele albe năclăite de ţărână şi straiele sfâşiate. Abia îndrăzniră să-l întrebe, dar el, printre suspine, oftând adânc, le spuse cum se întâmplase totul şi cum îl omorâse pe Zorab,

fiul lui neştiut şi al frumoasei Temime, fata şahului din Semengan. Vitejii îi pătrunseră întreaga durere şi-l jeliră, pe viu şi pe mort, cum se cuvenea în acea vreme.

— Căinţa mi-e nespusă de ce-am făcut, şi-aştept pedeapsă fără margini, cum e cinstit şi drept, Mi-am nimicit odrasla, mlădiţa mea din trunchi pierind cu fier în piept şi ruptă din rărunchi. Puternic, vajnic, tânăr, cu mintea lui copilă, mă întrecea în vorbă, în dragoste şi milă, virtuţile de seamă ce omul desluşesc de fiarele ce urlă, ce rup şi nu grăiesc. N-am plâns de dor o viaţă! Uscatul ochi mă ardă! Cu jar să-mi plângă huma lacrima-n humă har dă! Să-l plângă tot poporul! Când ochii vor fi seci… să-l plângă marea, glia, cerul să-l plângă-n veci! Şi nu-i de-ajuns…

Nemaigăsind cuvinte, Rustem tăcu neguros… Deodată, îşi aminti de rugămintea din urmă a lui Zorab, chemă pe fratele său Zevare şi-l făcu sol purtător de veste lui Human. Îi scria:

„Sabia răzbunării trebuie să rămână în teacă. Acum eşti capul oastei Turanului. Ai grijă de ea. Du-o pe căi ştiute, nimeni nu vă va clinti niciun fir de păr. Despre mine, află, Humane, că nu mai vreau acum să lupt împotriva ta… şi-a nimănui… Dar nu vreau să te văd şi nici să schimb vreodată vorbă cu tine. Că tu ai ascuns, viclean, lui Zorab, adevărul. Mă cunoşteai, dar hain la inimă, l-ai minţit să-i pierzi lui viaţa şi mie sufletul, odihna şi pacea cât oi mai trăi. Fii blestemat!”

Zevare duse lui Human aceste vorbe şi-l întovărăşi până la malul fluviului Oxus, care despărţea cele două ţări.

Iscusitul Human îl învăţase pe Zorab meşteşugul armelor. Se legase de fiinţa tânără ce-i crescuse sub ochi cu repeziciune şi însuşiri de basm. Îl iubea în felul lui pe Zorab de moartea căruia se simţea acum îndurerat şi vinovat, fiindcă pentru a-şi păstră averile şi rangul dăduse ascultare poruncii tiranului Afrasiab. Simţind însă în scrisoarea lui Rustem o ameninţare pentru mai târziu, crezu că e bine să dea întreaga vină pe Hedjir, spunându-i lui Zevare:

— Hedjir, răuvoitorul, ţinu ascunsă taina. Zorab l-a întrebat, Hedjir a tot tăcut şi l-a-ndrumat aiurea, Hedjir e vinovat. Nelegiuirea lui făcu să ni se tragă la toţi nenorocire. Socot că este drept să îl scurtăm de cap. Zevare, să îl iei şi să-l duci lui Rustem!

Când Rustem stătu cu Hedjir în faţă, văzu negru de furie. Iranianul prizonier îşi recunoscu vina de a fi tăgăduit în faţa lui Zorab că Rustem era pe câmpul de luptă. Tăgada a pus-o însă pe seama nădejdii de-al feri pe bătrânul pahlivan de mâna puternicului Zorab, despre care nu ştia că este chiar fiul marelui Pahlivan.

Rustem nu mai pricepea mare lucru din ce se întâmpla împrejur. Îl apucă pe Hedjir de piept şi îl zgâlţâi crunt, trăgând hangerul. Dar nobilii de faţă săriră cu toţii de pe cai şi se puseră pavăză între ei, arătându-i că doar un gând nobil îl îndemnase la minciuna din care

izvorâse prăpădul, şi nu era singur vinovat.

— Zorab e mort! Nu-ţi cere să mai ucizi odat'! Zorab zace-ţărână cu moartea împăcat. Tu cruţă-l pe Hedjir. Te du, fă năsălie. De mai răpui pe altul, copilul nu-ţi învie. Zorab visa palate şi glorie şi tron. Un giulgiu de brocart peste obştescul tron[43] îi sunt azi hărăzite!

Oftând din adâncul sufletului, Rustem se întoarse dinspre vinovatul Hedjir, iertându-l. Îşi acoperi capul cu ţărână şi, împreună cu toată oastea, jeliră iar pe Zorab, cugetând înfioraţi în faţa celor petrecute şi încercând să-şi aline durerea:

— Socoata vieţii-ar fi ascunsă… Ţine-ntr-o mină o coroană
Şi în cealaltă un arcan… Te-aşeaz-n jilţ… îi vine-o toană,
Aruncă laţul şi te smulge… Tu, înţelepte, înţelege
Că gloria e fum de aur, şi fum în urmă-i poţi culege.
De ce să pungi şi de ce jale când piere unul dintre noi,
De ce să te frământi zadarnic de teama vieţii de apoi?
Şi încă, dacă viaţa asta… „de-apoi" ar fi adevărată…
Dar despre viaţă doar sub soare e adevăr ce ţi se-arată.

Se îndreptară apoi cu sicriul spre corturi. În semn de jale, dădură foc taberei. Ardeau brocarturile scumpe, în şapte culori ţesute, trosneau grinzile, curgea topit aurul giuvaerurilor. Rustem îşi aruncă în flăcări tronul şi şaua din piele de pardos, hotărât să bată calea de întors istovindu-se pe deşelate.

După retragerea turanienilor, Keikaus porunci oastei să plece spre Persepolis, în Iran.

Rustem porni spre Zabulistan. Când convoiul se clinti într-acolo, un strigăt de jale umplu iar văzduhul: Rustem îşi vedea fiul fără suflare mergând pe drum necunoscut, drumul către casa străbunilor săi.

La vestea apropiem, Zal le ieşi înainte cu tot poporul cernit, împovărat de jale. Vestea alergase înaintea sicriului, marii dregători tăiaseră cozile armăsarilor negri şi spărseseră ţimbalele şi trâmbiţele de aramă, cum se obişnuia atunci în semn de doliu după un om ales. Când se întâlniră, se înclinară în faţa sicriului coborât dintre cămile. Rudabe, mama lui Rustem, îl jeli pe Zorab ca pe însuşi fiul ei, strigătele ridicându-se până la cer. Rustem porunci zidirea unui mormânt cu boltă în formă de potcoavă, împodobit cu nemaivăzute cioplituri de marmură. Şi în lacrimile „care orbeau lumea întreagă" îl aşezară acolo pe Zorab.

Vestea morţii lui ajunsă însă la şahul Semenganului, nu ştim mai mult decât că Temime, mama lui Zorab, îşi pierdu minţile de durere. Şi se zice că umbla pe drumuri fără văluri, că purta prin odăi în braţe o umbră văzută numai de ea şi cânta un bocet molcum, fără şir, fără sfârşit.

…Doar eu, doar eu port vina…
Că-mi dă fiori căldura
Mă doare-n piept lumina
Şi-nveseleşte ura…
De cine mă tem? De ce să mă tem…
Că a mura Zorab, Zorab şi Rustem
Da' mai ales Zorab… şi Rustem mai ales…
Cine-a murit mai mult? Nu-i chip de înţeles…

Un an întreg îşi preumblă făptura cernită prin cetate, vorbind când cu Rustem pe care îl mângâia sau blestema, când cu Zorab, rugându-se de el în genunchi să nu plece, să nu plece la luptă… După un an se stinse de jale.

POVESTEA LUI ESFANDIAR

Am ascultat mai ieri privighetoare-n crâng…
Mi-a spus iar o poveste… Poveştile le string,
Le scriu cu har domol, le-aştem mereu în carte,
Le fac un lanţ de aur ca să ţi-l las comoară,
Să le spui tu apoi şi altul, mai departe
Legendele persane, purtate, să nu piară.

Aşa începe Firdousi să povestească despre marele prinţ Esfandiar şi lupta lui cu viteazul Rustem.

Ehei! Dar câtă vreme nu s-a scurs de la moartea lui Zorab până la ceea ce va să se mai întâmple! Poate un veac, poate mai mult, fiindcă viaţa lui Rustem, de vreo şase sute de ani, s-a desfăşurat de-a lungul întregului şir de şahi Keianizi.

De supărare neagră, după moartea fiului său, Rustem s-a închis în palatele din Zabulistan şi nu mai ieşea de-acolo decât când se arătau duşmanii la hotare.

Şahul Keikaus avea un fiu, pe Siavukş, voinic şi îndrăzneţ. Şi iată că Afrasiab pornind iar, după obicei, război Iranului, fiul lui Kaus, ajutat de Rustem îi iese în cale şi-l învinge fugărindu-l până în Turan. Aici, spune legenda că Siavukş a cunoscut-o pe Firingis, frumoasa fată a lui Afrasiab, s-a îndrăgostit de ea şi a vrut-o de soţie. Afrasiab, învins, s-a învoit să i-o dea, dar lui Keikaus, pasămite, nu i-a plăcut alegerea făcută de băiat şi s-a împotrivit. Îndemnat de inimă însă, Siavukş a rămas în cetatea turană şi s-a însurat cu Firingis, aleasa lui, care i-a născut un fiu, pe Koşru, hărăzit să domnească mai târziu pe tronul Iranului.

Se vede însă că şahul Kaus avea dreptate să nu se încuscrească cu Afrasiab, fiindcă nu trecu multă vreme şi bietul Siavukş căzu pradă trădării la curtea socrului său, fiind omorât după o învinuire

nedreaptă.

Aşa se face că la moartea lui Keikaus, nemaifiind alt urmaş decât prinţul Koşru, născut pe meleaguri străine, s-au pornit marii dregători să-l caute şi abia după şapte ani au izbutit să-l aducă şi să-l încoroneze în Iran, la Persepolis.

întronat, Keikoşru avea însă de pedepsit uciderea tatălui său. Ajutat de Rustem, îl prinde pe Afrasiab lângă lacul Taeţast şi îl scurtează de cap. Veşnicul duşman fiind acum răpus, domnia lui Keikoşru se desfăşura în linişte, dar afară de fete, patru, nu avu noroc de niciun fecior să-i fie urmaş. După datină, trebui încă din viaţă să-şi aleagă pe unul din nepoţii săi keianizi, iar acesta fu Lorasp. Înţeleptul Koşru îl făcu pe nepot părtaş la tron, să înveţe din timp cum se cârmuieşte mai bine o ţară. Şi mai spune povestea că, nu după multă vreme, Keikoşru vrând să vadă cerul mai de aproape, porni să urce un munte înalt şi pieri într-o furtună de zăpadă cu însoţitori cu tot.

Lorasp, rămas moştenitor al tronului, mută cetatea de scaun de la Persepolis la Bactra, unde clădi un templu zis „al focului", ce se poate vedea şi în zilele noastre.

Şi a avut Lorasp doi fii: pe Guştasp, întâiul născut, înfumurat şi nestatornic, şi pe Zarir, mezinul, mai înţelept şi aşezat.

Dornic de mărire şi putere, nici nu-i dăduseră bine tuleiele din barbă, că Guştasp îi şi ceru tatălui său tronul şi schiptrul, luând de pildă ce făcuse Koşru. Şahul încercă să-i potolească poftele, sfătuindu-l să mai aştepte, să i se mai coacă mintea. Dar Guştasp nu vru să ştie de nimic, şi de necaz plecă în lume.

Multe sunt întâmplările care se povestesc despre pribegia lui Guştasp prin ţări străine, dar până la urmă se întoarse acasă, însurat cu Kitabun, fata chezarului din Bizanţ. Tătâne-său l-a primit cu bucurie, ca pe un fiu ce-i era şi căruia credea că îi venise mintea la cap. Ba încă i-a dat şi tronul, căci bătrân şi bolnav fiind acum, ducea cam greu Lorasp grijile împărăţiei.

Ajuns în scaunul Iranului, Guştasp a dobândit curând de la soţia sa un fiu pe care l-au numit Esfandiar. Când prinţul a crescut, devenind un tânăr viteaz şi puternic, iată că Ardjasp, moştenitorul lui Afrasiab în Turan, porneşte iar război Iranului.

O luptă sângeroasă se dădu pe malurile Oxului, iranienii ieşind învingători. Dar în luptă fusese răpus Zarir, fratele şahului. În timp ce oştile cernite se îndreptau spre Persepolis pentru înmormântarea lui Zarir, Ardjasp, aflând că Bactra nu mai e bine apărată, veni din nou cu oaste şi o cuceri.

Bătrânul Lorasp, care se retrăsese de mult în templul focului, părăseşte sihăstria, ia arma în mână împreună cu locuitorii cetăţii, dar piere în învălmăşeala năvălirii.

Guştasp încercă să recucerească Bactra, dar fu înfrânt de această

dată şi nu-şi găsi adăpost decât fugind în munţi cu puţina oaste ce-i mai rămăsese. Sfetnicul său, Djamasp, îi spuse atunci că numai Esfandiar, tânărul prinţ, ar fi în stare să-l scoată la liman. Se întâmplase însă că tocmai atunci, pe temeiul unor învinuiri nedrepte şi necinstite mărturii despre vechi purtări necuvenite la curtea şahului, Esfandiar să fie trimis în închisoare din însăşi porunca tatălui său — cam iute la mânie.

La strâmtoare fiind, Guştasp îl trimite pe Djamasp să-l libereze pe tânăr, să-l îmbuneze şi să-i făgăduiască tronul Iranului de pe care el, Guştasp, s-ar retrage dacă turanienii vor fi învinşi.

Zis şi făcut. Esfandiar porneşte bătălia, Ardjasp se descurajează la vederea vajnicului luptător şi fuge. Nu-i mai rămâne prinţului decât să izbăvească din robie pe cele două surori ale sale prinse şi luate de turanieni din cetatea Balk, unde se adăposteau în vremuri de bejenie. Ca să-şi atingă ţelul, trece prin şapte încercări grozave, ajunge în faţa „Cetăţii de bronz", o cucereşte, ucide pe şahul duşman, slobozeşte prinţesele şi se întoarce la curtea tatălui său, aşteptând să i se dea tronul după cum fusese învoiala şi făgada.

Când se întoarse Esfandiar învingător, după ce străbătuse calea plină de primejdii a celor şapte încercări, tatăl său Guştasp dădu un ospăţ în cinstea sa, îl încărcă de daruri, cum se cuvenea, fără însă a pomeni nicio vorbă de făgăduiala pe care i-o făcuse de a-i da tronul şi coroana, lăsându-l să domnească în locul său dacă îi va aduce izbânda împotriva duşmanului.

Esfandiar se întoarse de la palatul şahului cu capul tulburat de vin şi mânios că nu primise chiar atunci ce aştepta. Mama sa, Kitabun, fata chezarului din Bizanţ, îl întâlni pe sălile întunecate şi îl îmbrăţişă. Cum însă feciorul nu-i răspunse cald la îmbrăţişare, îl întrebă ce-l roade, că e cu gândul în altă parte. Esfandiar ceru o cupă, se aşeză neguros şi într-un târziu începu să se destăinuie:

— Şahul se poartă rău faţă de mine! Întâi, ţi-aduci aminte, nevinovat m-a-nchis pe-o mărturie calpă şi m-a ţinut aşa până duşmanii ţării în luptă i-am înfrânt. Abia atunci mă cheamă. Eram, pe drept, cuprins de supărare neagră. Nici vream ca să-l mai văd. Îmi spune: „Drag fecior, în ţară e prăpăd. Tu uită-mi nedreptatea, iar eu pe drept mă leg, dacă învingi duşmanul, în locu-mi să fii şah. Ucide-l pe Ardjasp ce ţi-a ucis bunicul, pe tatăl meu Lorasp!" După aceea, mamă, iar ştii cum m-a trimis să-mi scot din silnicie surorile furate… Bătui cu truda mea cărări nenumărate… în şapte încercări am fost mereu în frunte, şi numai eu ştiu, mamă, o, cât au fost de crunte! Dar îmi făgăduise, dacă strecor iar spaima în toţi duşmanii ţării, de îmi voi face faima că-s cel mai potrivit să-i stea pe cap coroană, să-mi dea împărăţia. Acum se răzgândeşte şi uită tot ce-a spus. Dar eu, să ştii, nu uit! A soarelui rotire aştept să se sfârşească, *a* aştept zorii de mâine. La

şah mă duc. E drept să-i amintesc făgada. De este înţelept, nu va-ndrăzni în faţă cuvântul să-şi tăgăduie. Un adevăr curat, cum să-l răstălmăcească? Dar dacă şovăieşte îi smulg din mână schiptrul, coroana mi-o pun eu, împart Iranul celor ce vor să mă urmeze, şi iar pornesc la luptă cu oştile viteze!

La auzul acestor cuvinte, îndurerata mamă s-a înspăimântat atât de rău, încât „şi rochia de mătase ce o purta pe sine părea cusută toată, în spini, şi nu rubine". Îl cunoştea pe Guştasp. Îl ştia trufaş, dornic de putere. Ştia că nu se va lipsi niciodată de tron şi diademă, chiar dacă trebuia să-şi ia înapoi cuvântul dat la mare strâmtoare. De asemenea, nu se mira nici de dorinţele lui Esfandiar, os din osul şahului, setos de mărire. Dar era mare fărădelege să te ridici împotriva şahului, mai ales când acesta ţi-e părinte. De aceea încercă să-l aducă pe drumul cel paşnic şi cinstit:

— O, fiul meu cel vajnic, necazuri şi nevoi te-au încercat departe. Te-am aşteptat plângând. Am tremurat de teamă să nu pieri prin străini… Te-ntorci nevătămat. Ai glorii, ai comori, putere, eşti bogat, Ai drept în sfatul ţării să îţi rosteşti cuvântul. La cârmuirea oştii, cât cerul şi pământul, nu-ţi stă în faţă nimeni. Ce gânduri ai, deşarte, când alţii, înţelepţii, stau potolit deoparte, mai vârstnici decât tine, şi-aşteaptă-abia prilej să poată arăta că sunt şi ei viteji?! Când minunate daruri le ai în jur şi-n braţ, se vede că mărirea-i neostoit nesaţ! Poartă coroana şahul. S-o poarte! Tu ai vreme… La moartea lui, Iranul, pe tine-o să te cheme s-o porţi. Până atunci, te bucură de viaţă! E grea o diademă şi arde precum spija[44] de bunul mers al ţării, când te apasă grija. Şi ce e mai frumos: un leu viteaz slujind pe tată cu credinţă, cu dăruiri, nu jind!

Esfandiar însă era un tânăr prea înfumurat ca să asculte la vorbele bine socotite şi din suflet smulse ale mamei sale. Se întoarse mânios chiar către dânsa, nechibzuit grăind:

— Avea dreptate-acela care grăia aiurea, că dacă ai o taină n-o împărţi nicicum unei femei, căci taina ai să ţi-o vezi în drum… Şi nici nu asculta îndemn de la femei, rar vei găsi vreuna să-ţi dea un sfat cum vrei. Prea-i paşnică femeia, prea e cu ochiul treaz, să nu se işte vrajbă…

— O, dacă eşti viteaz… dar nu-şi sfârşi cuvântul. Kitabun îşi acoperi obrazul roşu de mânie şi ruşine că zămislise un copil în stare de gânduri ca acestea.

Esfandiar însă nu era aşa de hain pe cât îl arătau cuvintele nestăpânite. Rămase acasă, nu se duse la şah. Bău vin curat cu câţiva prieteni şi, împăcându-se oarecum cu gândul aşteptării, le spuse aceasta şi lor. Pesemne însă că vreunul dintre ei a scăpat vreo vorbă sucită. Şahul a şi fost înştiinţat de răuvoitori că fiul său râvnea puterea, că se frământa amarnic, singura dorinţă fiindu-i tronul şi

coroana Keianizilor. Guştasp chemă de îndată pe magul Djamasp, sfetnic în divan, şi de asemeni pe astrologii cititori în stele, care sosiră cu tablele zodiacului la subsoară[45]. Întâi le puse o mulţime de întrebări ce nu aveau legătură cu nimic din ce vroia să ştie anume şahul. După o vreme îi întrebă ca într-o doară:

— Dar despre Esfandiar ce spun stelele? Va avea, oare, zile multe? Va duce el o viaţă curată, aşa cum se cuvine unui moştenitor de tron? Şi când îşi va aşeza pe cap coroana împărătească? O va păstra-ndelung?

Djamasp, înţeleptul Iranului, auzind întrebările, iscodi bătrânele lui table şi hârţoage. Deodată însă, ochii i se umplură de lacrimi.

— Ce zi blestemată e asta? Ce zodie am, blestemata? Păcat de o viaţă pierdută la buchea citirii în stele? Urgie mi-aduce ştiinţa. Mai bine nu mă născteam, sau soarta în gheare de lei, ori tigri m-ar fi aruncat. Sau taica de m-ar fi ucis la naştere, bine era! Scăpăm de clipa de azi. De piaza mea rea, iar scăpăm! Bărbat ca Esfandiar, în faţa căruia leii şi chiar crocodilii hulpavi îngheaţă şi crapă de spaimă; bărbat ca Esfandiar, curăţind de duşmani tot pământul, căci teama nu o cunoaşte şi nici slăbiciunea de rând; bărbat ca Esfandiar, care taie balauru-n două, va fi pentru el să strigăm: vai nouă! Vai nouă! Vai nouă! Cerniţi îi vom plânge din urmă. Cernită-i e soarta, haină, înscris îi e-n zodii amarul, sortit e nenorocirii! Mai bine sfărâm zodiacul, hârţoagelor foc să le dau! Ursita lui Esfandiar de groază mă umple, de groază!

Dar Guştasp îi porunci:

— Tu, mag bătrân, vorbeşte! Din calea-nţelepciunii să nu dai vreun ocol! Despre Esfandiar vreau adevărul gol! De trebuie să piară, tu te grăbeşte, spune! Ştiinţa ta mă umple, adânc, de-amărăciune. Mi-ar fi în urmă-i viaţa pustie cât e zarea… Să-mi spui, de a cui mână ursită-i e pierzarea? Şi cine va-ndrăzni să întristeze şahul?

— Răspunsul m-apasă mai greu, decât pe tine năpasta, căci moartea-n Zabulistan lovi-va pe Esfandiar prin mâna viteazului fiu al înţeleptului Zal.

Şahul căzu pe gânduri. Magul tăcu la rândul său, cotropit de neagra prezicere. Astrologii îşi clătinau încruntaţi bărbile.

Deodată, şahul se întoarse din lăuntrul său spunând:

— Dar dacă i-aş da tronul, coroana, vistieria? Atunci ar sta aici ferit de un destin ce în Zabulistan ni l-ar pândi hain? Ci spune-mi, drag Djamasp, de ştii cumva o poartă pe care, strecuraţi, să ne ferim de soartă.

— Cuminte ar fi, zic Mărite, să nu cauţi ceasul să-l afli! Căci viaţa, ştiindu-ţi sorocul, ar fi o povară prea grea. Pieri-va Esfandiar de mina unui voinic, chiar dacă duhul Seroş[46] i-ar sta lângă tron la picior!

Proorocirea îl aruncă pe Guştasp în ghearele unei frământări

nebănuite în el până atunci. Mintea îi rătăcea printre gânduri ca într-o pădure încâlcită: Era într-o încleştare de cuget şi simţăminte pe care nu vroia să şi le mărturisească nici mut, în sinea sa. Un sfetnic rău dinlăuntru nu îi da pace. Nu mai lipsea decât atât.

ESFANDIAR CERE TATĂLUI SAU TRONUL

Se poate ca şi prinţul să fi avut răi sfetnici ce-şi zic prieteni. Când noaptea se duse şi „zorile dădură bice cailor arătându-şi razele scânteietoare" — şahul fiind în sala tronului de aur, Esfandiar se înfăţişă umil, îngrijorat şi ţinându-şi braţele încrucişate, cu palmele la subsuori, semn de mare plecăciune. Se întâmpla să fie adunat acolo tot ce avea mai de vază sfatul ţării: războinici, nobili viteji, mobezi şi sapebezi, aşezaţi în rânduri tăcute, după rang şi preţuire.

Viteazul Esfandiar, frământat de ambiţii, nu ştiu cum să înceapă cuvântul mai căutat, mai blând, să nu dezlănţuie chiar de la început mânia şahului.

— Măria ta! Să-ţi fie nesfârşită viaţa! Prin tine străluceşte pe pământ cerească măreţie! Tu, arătând dreptate şi iertare împodobeşti ca piatra nestemată un tron şi o coroană glorioasă. Supuşi voinţei tale, noi fără de cârtire, când a sosit Ardjasp întâia dată cu oaste, încrâncenată luptă am încins.

Nu am ştiut ce-i frică, nici cruţare, nu am lăsat cotropitor în şa… Apoi, ţii minte? Tu ţi-ai plecat urechea la vorbe mincinoase. Dăduse-n tine rod o mătrăgună… Mi-ai arătat dispreţ chiar după luptă, în faţa ta m-au cetluit fierarii. În temniţă apoi, la Gunbendan, să putrezesc într-un castel uitat… să simt încă mai mult regeasca ură, eram păzit doar de străini netrebnici… Aşa m-ai răsplătit pentru credinţă şi vitejie-n faţa lui Ardjasp.

Şahul Guştasp tăcea, bântuit de tot felul de gânduri, în timp ce Esfandiar îşi urmă firul vorbei sub privirile îngrijorate ale curtenilor:

— Dar sabia turană s-a întors, şi iar a sângerat cumplit hotarul. Bunicul a ieşit din sihăstrie, s-a îmbrăcat în za din nou Lorasp, să apere în locul tău Iranul, şi a căzut sub spada lui Ardjasp. Nici n-ai văzut la ochi duşmanul bine, că ai fugit în munţi să te ascunzi şi l-ai trimis pe sfetnicul Djamasp la mine… Când a sosit la Gunbendan, tot trupul mi-era o rană, frământat în lanţuri. Zicea că-mi dai regat, coroană, tron, să viu degrabă să-l înfrâng din nou pe Ardjasp… O zi întreagă, meşter la cuvânt, cinstitul mag s-a istovit cu mine, doar-doar m-o face să primesc făgada… Şi mai apoi, cu cita uşurinţa prigoana mi-a fost darul după luptă…

— Aşa a fost, şi tare-mi pare rău… Căinţa mea şi azi îmi stă pe buză… răspunse şahul cu jumătate de gură, ca să rupă şirul vorbelor lui Esfandiar, care îl stânjeneau în faţa lumii… Dar nu izbuti. Pornit să-şi verse tot focul, tânărul urmă ca şi cum nu auzise nimic:

— Bătrânul mag, ce martor stă şi-ascultă în clipa asta tot amarul

meu, m-a întrebat atunci într-o suflare: „Oare toţi morţii calzi acuma încă, şi nobilul tău frate Ferzivend, a care ţi-a stat alături ca o stâncă, şi alţi ce doborâţi acum se sting, se pierd, voinici străpunşi în bătălie de săgeţi, nu îşi mai află-n tine astăzi niciun preţ? Oare surorile ţinute în robie şi şahul, tatăl tău, fugit în munţi, căindu-şi cât nu ştii, acum, prin mine, o nesăbuita aruncare-n lanţ, nu sunt destulă pricină să uiţi? Să ierţi şi să te-nalţi ca un vultur, necazuri, spaime, nedreptăţi din jur să vii să le alungi cu braţul tău?" Aşa-mi spunea Djamasp cu glas domol, Puteam rămâne de simţire gol? Lovea în mine vorba cum barosul lovise fierul să-mi încingă osul… Sau, ascuţit, intra în inimă ţepuşe. M-am ridicat. Mi-am sfărâmat cătuşe şi cu deschise răni pornii la luptă. N-aş mai sfârşi povestea… Ucis-am pe Ardjasp, o am curăţat de glod chiar faima ta, Guştasp. Din sângele meu scurs, mi-a mai rămas doar truda: tu mi-ai luat tot, hulpave, cu nepăsarea-ţi, cruda! Spuseseşi că vei pune pe mine mai mult preţ, decât pe viaţa ta, şi te-am crezut, mărite, că însuţi aşeza-vei pe capul meu coroana, că tronul tău de fildeş va fi al meu. Prigoana crezusem ca-ncetat, dar astăzi iar începe! Din tot ce-ai spus… cuvântul nu-ţi face… două cepe! Când nobilii mă-ntreabă unde-i tezaur, oaste, râd toţi pe-ascuns de mine, râd de se ţin de coaste*!* Şi eu roşesc, stăpâne, ajuns de râsul lumii, căci dat să fiu eu şahul, se vede-acum că nu mi-i! Ce născoceşti, stăpâne, să-ţi îndărăpţi cuvântul? Unde-am ajuns? Făgada şi-o ţine şahul, sfântul?

Aproape speriat de îndrăzneala fiului său, şahul căută o ieşire prielnică. Nu mai putea fi vorba să-l pedepsească iar pentru neobrăzare sau uneltire împotriva tronului de care se vedea că este flămând. Găsi o viclenie pe care şi-o ascunse pe cât putu în vorbe făţuite:

— Cine se-ndepărtează de dreptate se rătăceşte de pe căile luminii! făcut-ai mult mai mult decât ai spus! Eu nu-ţi mai văd acum duşman pe lume nici la lumina zilei, nici în taină. Cine-ţi aude numele, Esfandiar e înecat de spaimă şi moare la hotar. Să te înfrunte astăzi, nu-i niciunul, afară de Rustem, Rustem nebunul! El stăpâneşte azi Zabulistanul şi Bostul şi Gazninul şi Kabulul. De la un timp nu e supusul nimănui. El crede doar în el şi-n vitejia lui. Când m-am urcat pe tron el ar fi spus că cinul meu e nou şi nu se teme, că neamul lui se pierde în negură de vreme, De-atunci tributul, daruri, supuneri sunt uitate. Eşti omul potrivit să pleci să faci dreptate, să îl aduci pe calea cea cinstită către şah! Să-l iei cu viclenie, putere, şiretenii, ameninţă cu ghioaga, cu sabia, arcanul, fă cum vei şti şi adu-l în fiare pe Rustem! Pe fraţii lui, asemeni, te-ndemn, căci aşa vrem. Iar eu mă jur pe lege că fără strâmbătate, dacă vei face-aşa, mă jur, să îţi dau toate — şi tronul, şi tezaur. Fără să-ţi cat pricină, îţi va luci pe frunte coroana de lumină!

Cutremurat de învoiala pe care i-o punea în faţă şahul, Esfandiar răspunse tare:

— O, mândru şah, viteze, tu pizmă nu purta e unui bătrân pe care Keikaus îl numea „învingător de lei”. În vremea lui Manucer şi a lui Keikobad, a apărat Iranul. Când toţi duşmanii-i cad sub sabia vitează, de-atât amar de vremi, îmi ceri să-l umilesc eu însumi pe Rustem? „Învingătorul lumii”, „cel care dă coroane”, răpus de mâna mea, doar că-ţi veniră toane? Rustem nu mai e tânăr, nici dornic nu-i de faimă. Ce-mi ceri, Guştasp, mă umple de silă şi de spaimă! Că nu te-a uns şi el, de ce să mă mai mir? Avut-a învoială cu Kei Koşru, ca mine cu şahul meu de azi, dar după cum văd bine, acum ca şi atunci nu vă cinstiţi cuvântul, ne cereţi doar credinţă, deplină ascultare… când sângele ni-l dăm ne răsplătiţi cu fiare!

Vorba sfruntată a lui Esfandiar îl umplu de uimire pe şah, dar îşi păstră firea. Pornise pe calea vicleşugului, trebuia să o urmeze fără să lase strecurată în glas vreo urmă din furia lăuntrică, de aceea spuse:

— O, inimă de leu! Aprinsă vitejie! De nu asculţi de şah, nici oamenii de tine n-or asculta vreodată. Credinţa lor ca praful în vânt e spulberată. Vreau să mi te supui *acum* acestei munci: îmi datorezi credinţa, şi tronul te aşteaptă. Mai ai o datorie, şi-apoi înalta treaptă o urci fără oprelişti. Te las în locul meu! Ia-ţi deci întreaga oaste şi mergi în Zeistan[47]. De cum ajungi, doboară-l şi leagă-l pe Rustem. Încinge-l cu arcanul şi-atârnă-l la oblânc. Aşa să vii cu el, îl vreau la mine viu, să-l judec după lege, să-l judec eu cum ştiu! Fereşte-te de curse întinse de ai lui. Ia-l şi pe Zal ostatec, pe Faramurz, Zevare, aşijderea să-i prinzi şi să-i aduci în fiare! Să-i porţi numai pe jos. Aşa… Esfandiare!

Văzând prinţul că şahul îl pune la o încercare ce-i depăşea cu mult puterile, înţelese ţelul şi, încruntat, îi răspunse:

— O, şah stăpânitor, peste al cărui cuvânt nu pot trece! De ce-ţi fuge gândul şi se ascunde sub negura relei credinţe? E oare vorba de Zal, de Rustem sau de fraţii lui? Ştii bine că nu sunt răzvrătiţi, nici zavistnici. Nu pedepsirea lor o cauţi, ci pieirea mea! Rămâie-ţi coroana şi tronul! Mai sunt atâtea colţuri în lume unde îmi pot găsi pace şi trai liniştit.

Şah-Guştasp rămase neînduplecat. Folosind legea străveche a ascultării oarbe datorate capului încoronat, porunci cu mânie în glas:

— Nu te ştiam fricos. Ia călăreţi câţi vrei. Adună elefanţii, bărbaţii cei mai vajnici şi cei mai pricepuţi. Vei cuceri Zabulul. Te vei întoarce teafăr. De vrei să meriţi tronul, adună-ţi toată oastea şi pleacă. E târziu! Nu vreau nicio cârtire. Adu-i. Atâta ştiu!

— Ce-mi trebuie oştire? Când sună ceasul jalnic, nu-ntoarce coasa morţii nici şahul cel mai falnic!

Esfandiar însă era un tânăr dornic de putere, oricâte mustrări i-ar fi frământat sufletul gândindu-se că n-ar trebui să-l înfrunte pe

legendarul erou şi să-l umilească. Dorul de tron şi strălucire îl orbea. Retras în palatul său, supus legii ascultării, sfâşiat de simţiri potrivnice, vorbe nebune, de-a valma cu cele înţelepte, i se iveau pe buze, cutreierând odăile, pregătindu-şi armele, împărţind porunci.

Când Kitabun află ce se petrecea cu fiul său, se duse la el şi, cu ochii plini de lacrimi şi mânie, îi spuse:

— O, tu urmaş viteaz al marilor viteji! Mi-a spus Baman cum vrei să părăseşti odihna, să te supui poruncii de a porni la luptă. Pleci tu să pui în fiare pe fiul lui Zal-Zer? Pe meşterul în spadă şi-n ghioagă? Pe Rustem? Mai bine stai şi-ascultă povaţa maicii tale*:* nu te-arunca nebun! Nu-i ieşi morţii-n cale! Rustem este puternic. Nici Nilul în viitoare nu-i poate pune piedici. Nici Divul Alb, cel care a-nspăimântat o lume, lui piept nu i-a ţinut. În faţa spadei sale se pleacă orice spadă. N-a îndrăznit vreodată în faţa lui să şadă vreun ins cu vorbă aspră. Mai ştii cum răzbunat-a pe Siavukş ucisul, cum prin duşmani da roata şi a-necat pământul în sânge trădător? Nu-ţi pierde capu-n vânt, voinic nerăbdător. Vei moşteni… aşteaptă… De ce să te mai baţi? Doar şahii nu se nasc de-a dreptu-ncoronaţi!

— Vreau tronul chiar acuma! Porunca mi-este dată! Dacă înving, o mamă!…

— Să fie blestemată coroana, diadema şi tronul şi omorul şi jaful ca şi lupta în care-mi pierd feciorul! împovărat de ani e tatăl tău! Eşti tânăr! Nădejdile toate sunt puse azi în tine. Nu-ntoarce reaua piază cu năzuinţi haine, O clipă de mânie… şi prăbuşeşti o viaţă. Atâtea te aşteaptă! Ci lasă Zeistanul. Un vânt de nebunie te bântuie, copile! De ce vrei să-mi întuneci şi zori şi nopţi şi zile? Pierind în lupta strâmbă sau învingând acuma, mereu îndurerată îţi va rămâne muma. Sau merit eu osândă?

Esfandiar răspunse:

— O dulce mamă, blândă, mă arde ce îmi spui, fiindcă-i adevărul: precum îl zugrăveşti, Rustem este acesta, E sfânt tot ce-a făcut, ca sfântă Zend-Avesta. Poţi căuta cât vrei, Iranul răscolindu-l, n-ai să găseşti prin secuii un altul mai de bine. Nu-i drept să-l pun în fiare, s-acopăr de ruşine cu fapta asta hâdă eu pe Rustem-Viteazul… De tata va să râdă o lume, veac de veac… dispreţul şi ruşinea de-a pururi nu au leac. Dar pe de altă parte te-aşează-n locul meu să-nduri şi tu cumplita poruncă… Nu e greu, peste puterea mea de fiu şi de războinic*,* să nu-i dau ascultare, să nu îi fiu destoinic? Nu vezi cât e de crunt? De nu înfrunt viteazul, eu legea o înfrunt! Şi-apoi, cum să pierd tronul? Cu mintea nu cuprind *a* cât mi se-ntinde fapta, ce-i bine, ce e rău? Învingător — pe tron? Învins — pierdut în hău?… Plec la Zabul! Rustem dacă mă va-nţelege, dacă veni-va singur, supus în lanţ, mă jur că nicio clipă tihna eu n-am să i-o mai fur*,* că nicio vorbă aspră, din gura mea de rege, n-o auzi vreodată! Mă jur pe sfânta lege!

Lacrimi de sânge ţâşniră atunci dintre genele mamei care, zmulgându-şi părul de deznădejde, îi spuse:

— Înflăcărarea ta nu pune preţ pe viaţă! Eşti tânăr şi viteaz, dar n-ai să-l poţi înfrânge. Nu mă-ndoiesc, de-aceea tot sufletul îmi plânge! Dar ia cu tine oaste. Dai cu vrăjmaşul piept. Să-i stai cu arme-n faţă, cu elefanţi de luptă. Nu-ţi da degeaba viaţa când pacea este ruptă de Ahriman hainul. De-ai hotărât să pleci, el te-a-ndemnat, mişelul, în moarte să petreci! Să-ţi laşi acasă fiii, nu-i lua în iad cu tine. Fii om cu mintea-ntreagă şi socoteşte bine. Prea cruzi-s şi de viaţă s-au bucurat puţin.

— Cuvântul tău îmi umple pocalul cu venin! Să-i las? E o greşeală pe care n-am s-o fac. Un tânăr ce rămâne în urmă lâncezeşte, pierde sclipirea minţii, la suflet se-njoseşte. Îi vreau în bătălie, căliţi în încercare! O, înţeleaptă mamă! Nu iau o oaste mare. Copiii, neamul meu, prieteni, doar câţiva, aleşi, de neam războinic. Atâţia am să chem, căci vreau, cu vorbă bună, să-nduplec pe Rustem.

ESFANDIAR ÎŞI DUCE OASTEA ÎN ZABULISTAN

A doua zi, la ceasul cântatului cocoşilor, la poarta palatului răsunau ţimbale. Esfandiar, împlătoşat, puternic, încălecă şi porni cu o ceată aleasă de războinici, iute ca vântul. Merseră ce merseră până ce ajunse la o răscruce de drumuri. Elefanţii şi călăreţii se opriră: unul din drumuri ducea spre Gunbendan, celălalt spre Kabul. Dar cămila din capul convoiului se culcă, făcându-se una cu pământul. În zadar omul care o mina o îndemna cu vorba blândă sau răstită. În zadar o bătu cu băţul. Cămila nu se mişca, iar caravana nu se îndemna să-şi urmeze drumul trecând peste ea. La faţa locului venit, Esfandiar zise:

— Nu vreau să cred în semne, dar este un semn rău! Ce simte animalul? Ce-o fi în gândul său?

Chemă un mag să-i tălmăcească purtarea cămilei. Magul îl sfătui să taie capul şi picioarele cămilei, cică piaza rea — cum zicea el — să cadă asupra ei, de-ar fi fost vreuna. Să nu întunece drumul glorios al prinţului. Şi aşa au făcut războinicii, crezând că ocolesc semnul nefast. Esfandiar se linişti, de ochii lumii, dar rămase scufundat în gânduri după întâmplarea cu cămila sfârtecată fără vină. În cele din urmă, încălecă şi hotărî să nu se mai ia după semne, să nu le mai pună la inimă. Cugetă chiar, cu voce tare, către ai săi:

— De vrei să birui, când lumina o răspândeşti din tronul tău, cu zâmbet înţelept pe buze să stai la bine şi la rău!

Porniră mai departe, alegând calea până la malurile Hirmendului, dar viermele îndoielii şi teama de nenoroc îi rodea.

Căutară un loc potrivit pentru corturi şi făcură tabără cum se cuvenea; cortul lui Esfandiar, din stofe scumpe, în mijloc, ale nobililor împrejur. Prinţul îi adună pe toţi, fără osebire de rang şi vârstă, şi porunci să vină cântăreţi şi să se aducă vin din belşug. Meşterul

Betuşem se aşează în faţă şi-i desfată cu cântece, iar vinul vechi le înflori feţele cu bujori. Ridicând cuvânt, Esfandiar spuse într-un târziu:

— După cum vedeţi, suntem departe de ţinta călătoriei noastre. Nu am urmat drumul drept după porunca tatălui meu, şi nu fără rost m-am abătut. Mi-a cerut să merg la Rustem şi fără pricină să i-l aduc în lanţuri. Să nu mă las înduplecat de nimic, şi cumplit să-l umilesc. Nu am făcut-o, n-am urmat porunca nesăbuită, fiindcă bătrânul Rustem nu merită o astfel de purtare. Bărbat cu inimă de leu, oricând gata de luptă, de multe greutăţi scăpat-a pe marii dregători din ţară şi pe întregul şir de şahi ce au trăit în vremea sa. Cu ghioaga ghintuită, cu sabia şi cu vorba înţeleaptă a ţinut bună rânduială în lumea întreagă. Ţările Iranului, Mazenderanului, Zabulistanului, Turanului, unite azi sub o singură lege, tot poporul care nu mai sângerează în lupta dintre fraţi îi poartă recunoştinţă, fiindcă el a înfăptuit unirea şi a adus pacea. Rustem a avut nişte învoieli vechi cu şahul Kei Koşru, iar şahul nu le-a ţinut. Putem să-i facem o vină lui Rustem că nu mai vine cu plecăciuni şi temenele în cetatea de scaun? Mai ales că, aşa mâhnit cum era, când au intrat duşmanii în ţară a sărit să o apere.

— Nu putem! răspunseră într-un glas toţi cei de faţă.

— Dacă-i aşa, atunci socot că-i bine să-nduplecăm bătrânul prin scrisoare, fiindcă nici cu arme nu se cade să-i năvălim acasă, la Zabul. La grea-ncercare îl pune azi Guştasp: vrea doar în lanţuri să-l aducem viu. Îl va ierta, desigur, când ajungem, dar pân-atunci e greu să-l umilim. Îmi trebuie un sol acum, să ştie carte, îndemânatic şi vioi la minte, călăreţ, cu faimă, arătos la chip şi încă să poată cu alese vorbe să-l înfrângă. O, de-ar vroi Rustem să vină singur, ar fi atâta de-nţelept bătrânul, că ar înlănţui chiar răul ce i-l fac! Eu silnic nu mă-ncumet să încerc.

— Adevărat grăieşti, Esfandiar! Fii cel ce-aduce pace-ntre viteji!

ESFANDIAR TRIMITE PE BAMAN LA RUSTEM

Prinţul chemă pe unul dintre cei trei fii ai săi cu care plecase la drum, pe Baman, cel mai răsărit. Un sol, pe vremea aceea, trebuia să fie îmbrăcat cu grijă, după rangul celui ce-l trimitea. De aceea îi spuse:

— Încalecă pe armăsarul negru, o împodobeşte-te ales cu tot ce ai: coroană ţintuită-n pietre scumpe, brocaturi de mătase din Chitai. Pe unde treci să minunezi privirea, să ştie toţi că eşti viţă de şah, binecuvânt să ţi s-aştearnă-n cale. Nu te grăbi, şi mergi la pas agale, cu măreţie, pace, linişte adâncă. Să iei cu tine, iar, cinci cai de rasă, zece mobezi de faimă mare încă, să-ţi vezi de drum, să nu te oboseşti pân-la palatul lui Rustem. Salută-l când ajungi, cu vorba bună, din partea mea, apoi citeşte-i ce eu te pun acum să scrii:

O, Pahlivane mărit! Îţi scrie Esfandiar.
Şi grea solie ţi-aduc! Dar mă trimite Guştasp,

Iar tu să nu zăboveşti, plecat să i te supui —
Un înţelept trece iute peste necazul vremelnic:
Atâtea avut-ai în viaţă, că unul mai mult e uşor
Să-l duci, chiar dacă porunca-i să vii în fiare legat.
Aşa vrea Şahul Guştasp — să faci cum vrea el se cuvine!
Tu, ce-ai slujit pe toţi şahii, ţi-ai cucerit măreţia,
Averile, cinstea, puterea… Pe el însă nu l-ai cinstit!
De când stă pe tron, niciodată la curte n-ai fost. Nici răvaş
N-ai scris mult smerit să te-nchini, să-i spui măcar că ai fi
Prea bătrân să te porţi pân-acolo, coroana să i-o săruţi.
De aceea crede Guştasp că ţi-ai ales şi-un hotar
Departe de Scaunul Ţării şi că te-ascunzi într-adins,
Că eşti îngâmfat şi nu-ţi pasă de cel care-ţi este stăpân,
Ba încă, gurile rele i-au spus, şi el a crezut,
C-ai sta departe de luptă, la schiptru-i duşmani de-ar râvni.
Cuprins de furie oarbă, Guştasp s-a jurat să te aibă
De mine adus, umilit, pedestru şi-n lanţ ferecat!

Se înfiorau cei din jurul lui Esfandiar când auzeau vorbele spuse de prinţ şi scrise de Baman în răvaşul soliei, dar Esfandiar urmă:

Venit-am acum să te iau! Ne-ngăduită-i odihna!
Cutremură-te şi te supune mâniei sale de fier.
Ştii oare ce pară de foc ar putea arunca ochii săi?
Dar dacă i te supui, căindu-te că stai-ai departe,
Mă jur pe ne-nfrânta cenuşă a atâtor strămoşi din trecut,
Mă jur pe soarele lumii, pe sufletul tatălui meu,
Stăpânul ţarii iraniene, că-l fac pe şah să-şi căiască
Asprimea fără de seamăn.
Că face-voi să-i strălucească mai tare lumina-ndurării!
înţelepciunea şi mintea suit călăuzele mele
Şi martor îmi e Beşutem că văzându-ţi greşelile toate
Cercat-am să-l liniştesc pe şah, dar el e Stăpânul,
Iar eu supusul lui sunt: nicicând nu mă voi depărta
De poruncile sale, chiar strâmbe!
Degrabă adună-ţi tot neamul: pe Zal, Faramurz şi Zevare,
Şi chiar Rudaha mândra mamă, trecută prin grele-ncercări.
Ce scriu eu aici cântăriţi, judecaţi fiecare pe tind
Şi vorbelor mele simţite plecaţi-vă, dând ascultare!
N-aş vrea ca mândrul palat în care liberi trăiţi
Să vi-l prefac în pustiu, pradă vitejilor mei!
Dar dacă mergi ferecat, în faţa tatălui meu,
Cald voi grăi despre tine, în genunchi cădea-voi la tron,
Umilit îi voi stinge mânia şi dând de răzbunare!

Nu voi răbda adierea vuitului, chiar, să te-atingă,
Căci doar aşa se cuvine unui bărbat ca Rustem!
Am zis! Aştept împăcat!

De îndată ce aşternu vorbele tatălui său, Baman porni la drum înveşmântat în mantie regească, ţesută cu fir de aur, şi coif princiar. Tânărul, zvelt ca un chiparos şi iute ca o gazelă, trecu râul Hirmend. Un străjer îl văzu şi dădu de veste în Zabulistan că un călăreţ de seamă sosea pe un armăsar negru, închingat cu frâie de argint, urmat de câţiva însoţitori de rând. Bătrânul Zal-Zer încălecă îndată ce zări în depărtare pe Baman şi un oftat de uşurare îi ieşi din piept:

— E mândru, semeţ pahlivan, îmbrăcat în straie regeşti. E, fără greş, cineva din spiţa şahului Lorasp! Fie ca urma paşilor săi să aducă noroc gliei noastre!

Zicând acestea se întoarse la poarta palatului şi rămase mult timp aplecat pe cal, cufundat în gânduri, aşteptând. Baman sosi cu pas măsurat, flamura Keianizilor fluturând purtată de un oştean. Cum nu-l cunoştea pe Zal, întinse braţul şi întrebă:

— Bătrâne om, fiu de Dikhan, unde e oare cârmuitorul poporului, Rustem, fiul lui Zal-Zer, nădejdea vremurilor noastre? Căci a sosit Esfandiar-Viteazul în Zabulistan şi a poposit pe malurile fluviului vostru.

Zal răspunse:

— Mă bucur, tinere înflăcărat, de veste, dar coboară de pe cal, stinge-ţi setea cu vin şi odihneşte-te puţin. Rustem la vânătoare-i şi se întoarce curând cu fraţii săi Zevare, Faramurz şi-ntreg alaiul. Intră-n palat cu toţi însoţitorii, nobile tânăr, să ne veselim de minunata veste ce duci, sa închinăm pocalul, să ne-mprietenim!

— Esfandiar nu mi-a îngăduit să mă gândesc la vin, la noi prieteni. Alege un om, bătrâne, chiar acum, să mă călăuzească spre Rustem, te rog eu iarăşi.

— Ţi-e prea de grabă. Cum te cheamă şi ce-l aduce astăzi pe la noi pe prinţ Esfandiar? Eu cred că eşti din viţa lui Lorasp, dacă n-oi fi chiar fiul şahului Guştasp. Mă-nşel eu, oare? Spune mai urând!

— Sunt Baman, fiul lui Esfandiar, viitorul şah, cu trup de munte dăltuit în bronz, bătrâne!

— Şi eu sunt Zal, sunt tatăl lui Rustem, Bamane. Mă bucur să te văd, mă-nchin chiar ţie! Zise Zal şi, descălecând, se plecă în faţa fiului lui Esfandiar.

Baman coborî şi el de pe cal. Zâmbind îl întrebă pe Zal de sănătate, de ce e nou prin ţară şi cum merg trebile pe acolo. La toate răspunse Zal cu grijă şi înţelepciune, dar văzând graba tânărului sol, îi bănui un rost ascuns şi nu prea bun. Alese un voinic care ştia drumul. Călăuza porni înainte, dar când se apropiară îi arătă numai cu degetul locul

unde vâna Rustem şi făcu de îndată calea-ntoarsă.

ŞI IATĂ CUM BAMAN, FIUL LUI ESFANDIAR, ÎŞI ÎNDEPLINEŞTE SOLIA

Se găsi în faţa unui munte pe care îl urcă la pas călare; când ajunse pe creastă se vedea de sus, în vale, ceata vânătorilor. În mijloc, pahlivanul vestit, uriaş, ţinând în mână un trunchi de copac având înfipt — ca în frigare — un asin sălbatic. Lângă el stăteau aşezate o ghioagă nemăsurat de mare şi hamurile calului. În cealaltă mână ţinea o cupa de argint cât o vadra, pe, care slugile abia pridideau să o umple. Rakş, vestitul Rakş — despre el auzise nenumărate poveşti Baman — alerga pe câmpie printre copaci, sărind peste ape repezi.

Solul îşi spuse: „Este Rustem acesta, sau soarele în zori? Când doar mă uit la dânsul, mă şi cuprind fiori. Căci n-am văzut, nu ştiu bărbat ca el să fie, nici printre moşii mei, nici în împărăţie! *O* frică mă pătrunde: Esfandiar-Viteazul, venit după poruncă să-i plece lui grumazul, nu-l va putea înfrânge şi o să moară-n luptă! Mai bine-l omor eu cu piatra asta ruptă din munte. Rostogolitul bolovan năprasnic îi va zdrobi duşmanul chiar azi, acum, la praznic. L-o plânge Rudabe şi Zal, alţii ca ei, dar eu salvez pe tata, pe mine şi pe-ai mei."

Zis şi făcut. Desprinse cu multă cazną o bucată de stâncă mare cât o casă şi o împinse în vale. Bolovanul porni la început încet, apoi din ce în ce mai iute, cu vuiet, sărind din colţ în colţ spre masa vânătorilor. Zevare-l văzu venind şi-i auzi bubuitul în cădere:

— O, pahlivane, frate, sări repede şi fugi, se prăbuşeşte-o stâncă întreagă drept spre tine! Din munte ca furtuna şi ca năpasta vine!

Dar Rustem zâmbi şi, spre marea spaimă a lui Zevare, nici nu dădu drumul frigării. Aşteptă până ajunse bolovanul aproape de el, învăluind tot povârnişul în colb de piatră, şi abia atunci îl lovi cu călcâiul, schimbându-i mersul către un loc pustiu. Zevare şi Faramurz, care înţepeniseră de spaimă că vor împărtăşi soarta voinicului, dacă stâncă îşi atingea ţinta, uimiţi îl copleşiră cu binecuvântări.

Baman însă, de sus, ramase înmărmurit de ispravă. Lămurit despre puterea şi curajul lui Rustem, îşi zise: „Esfandiar nu poate nicicum să îl învingă. E bine orice vrajbă să-ncerce să o stingă, căci Şahului, doar lacrimi rămâne-i-ar amare de-ar vrea Esfandiar să-l ferece în fiare pe-acest Rustem de criţă. O, dacă-ar fi înţelept! Altfel, Rustem-Viteazul s-ar mânia pe drept, n-ar trece-n vârful spadei divanul şi şăhia, ar cuceri cetatea şi toată-mpărăţia!"

Cu aceste gânduri îşi încălecă armăsarul cu copite de vânt şi coborî îngrijorat muntele. Povesti mobezilor nemaipomenita minune văzută şi, ocolind pe departe, se înfăţişă la locul vânătorii, ca şi cum ar fi venit de undeva de la şes. Rustem îi ieşi înainte, împreună cu Zevare, Faramurz şi ceilalţi tovarăşi de vânat. Baman când îl văzu, descălecă şi, cu multă cuviinţă, îi puse iute ca fulgerul întrebarea obişnuită:

— Tu eşti Rustem, vestitul în fapte vitejeşti?

— Nu-ţi voi răspunde până nu-mi spui tu cine eşti, întoarse atunci întrebarea, puţin supărat, bătrânul cap de oşti.

— Esfandiar mi-e tată, bunic îmi e Guştasp, străbunul meu, bătrâne, a fost şahul Lorasp. Cu inima curată născut sunt pahlivan. Dacă tu eşti Rustem, eu mă numesc Baman, răspunse tânărul sol.

— Rustem sunt, luminate nepot de înţelepţi, şi iară cer iertare că te-am făcut s-aştepţi răspunsul… dar ce treburi te-aduseră pe-aici, să-mi faci atâta cinste? Bineţe la voinicii Să mergem, dar, spre locul unde aveam popas, să-ţi auzim cuvântul şi nobilul tău glas…

Ajunşi la masa întinsă vânătoreşte pe piei de animale, Baman se aşeză şi rosti:

— Din porunca marelui şah Guştasp, Esfandiar a părăsit în grabă cetatea de scaun şi, venind în Zabulistan, şi-a rânduit corturile pe malul râului Hirmend. Eu vin din partea tatălui meu cu o solie, iar viteazul pahlivan o va asculta, dacă va găsi de cuviinţă.

Rustem însă, păstrând datina cuvenită oaspeţilor de seamă, răspunse:

— Dar fiul prinţului e obosit, a făcut un drum lung, să nu ne grăbim. Să mâncăm întâi câte ceva din ce s-o găsi pe aici, şi apoi îi vom sta la poruncă.

Drept care aşezară pâine proaspătă pe pielea de căprioară, ce ţinea loc de masă, aduseră un asin sălbatic fript, fierbinte, şi-l puseră înaintea lui Baman, vorbind în răstimp despre vechi întâmplări vânătoreşti. Lângă prinţ stătea Zevare, şi, în semn de respect faţă de rangul mare al oaspelui, niciunul din nobilii mai mici de faţă nu a fost poftit să şadă la prânz. Rustem îşi luă şi el un asin dinainte, îl presără cu sare, îl rupse în ciosvârte şi îl mâncă tot. Semeţul Baman îl privea minunându-se, dar el însuşi nu mâncă din asinul său nici a suta parte.

Rustem zâmbi:

— Mă întreb cum se face că poţi fi puternic, că poţi învinge în bătălii de iad, când atât de puţin mănânci?

Baman însă răspunse:

— Un fiu de şah se cuvine să vorbească şi să trăiască foarte cumpătat. Dacă hrana îi este puţină, râvna la luptă trebuie să-i fie mare. Un fiu de şah îşi ţine viaţa în palmă, întru deplină dăruire, şi poftele în frâu, întru deplină stăpânire.

— Mă bucur tare că te aud grăind aşa, însă nu trebuie să-ţi ascunzi vitejia în faţa vitejilor, izbucni Rustem în râs, umplând o cupă de aur cu vin vechi.

Bău în sănătatea oamenilor liberi, apoi puse în mâna lui Baman altă cupă, spunându-i să bea în sănătatea cui doreşte. Dar cum se apropia sfârşitul mesei, şi deci şi clipa grea a înmânării epistolei, tânărul se frământa din adânc, neizbutind să soarbă decât câteva picături. Se

minuna de Rustem, de foamea lui grozavă, de setea lui nestinsă, de întreaga lui făptură clădită din belşug. Când termină ospăţul, cei doi încălecară, şi Baman, dând bineţe din partea lui Esfandiar, îi înmână viteazului Rustem trista lui solie. De la primele rânduri, faţa bătrânului erou se întunecă de presimţiri. Îl puse pe Baman să citească mai departe. Ascultă în desăvârşită linişte, înnegurându-se mereu, pe măsură ce auzea cele scrise. La sfârşit, ridică din pământ capul său nins de plete strălucitor de albe şi, cu glas aşezat, grăi:

— Am auzit cu durere solia şi tristul cuprins. M-am bucurat că te văd, fie-ţi viaţa uşoară, Baman, dar ia acum un condei, răspunsul meu să-l însemni:

O, prinţ strălucit ca un leu, oricine-are minte gândeşte
La ce se poate ivi dintr-o asemenea carte,
Prevede când cere un lucru; se poate-mplini el, sau nu?
Viteaz eşti, victorios, şi ai din plin ce-ai dorit:
Comori, putere şi nume, cinstit de puternicii ţării,
În lume când ai locul tău, fereşte ca reaua voinţă
În suflet să ţi se strecoare. Iubeşte dreptatea, respinge
Cu însăţi mâna ta răul Dar vorbele sunt de prisos,
Ca pomul fără de fruct şi neîncărcat de miresme,
Ca frunza subţire de umbră şi lemnul de putregai.
Târât când se lasă de patimi, un suflet îşi pregăteşte
O viaţă fără foloase. Iar când vorbeşte un prinţ
E bine să îşi cântărească tot greul cuvântului său,
Şi mult mai de preţ e tăcerea decât vorba nepotrivită.
M-am bucurat totdeauna — doar slugă ţi-eram, mai bătrână! —
De cele aflate de mult de la cei care spun că nicicând
O mamă n-a născut fiu mai vajnic, Esfandiar!
Vroiam ca ajuns pe aici să nu-mi schimbi cu o iotă ştiuta
Că-ntreci pe strămoşi în virtute, înţelept, iscusit şi isteţ.
Că numele tău îl slăveşte Chitaiul, Bizanţul şi ţara
*Berberilor celor haini, şi ţara de la apus**[48]***
Iar strânsa unire ce leagă ţinutul Zabulistan
De tronul sortit ţie mâine, o, prinţ fericit al coroanei,
Pe mine, Rustem, mă umplea de mare şi caldă mândrie.
Şi tainic mă frământa acea ne-mplinită dorinţă:
Să-ţi văd chipul drag să privesc bărbatul vestit şi puternic.
Viteazul să stea lângă mine şi cupa cu drag să golim
În sănătatea deplină a Şahului-Şahilor — toţi
Alerg chiar acum să mă bucur de împlinirea dorinţei
În faţa ta voi sosi, cu gândul curat, fără oaste,
S-aud nemijlocit porunca marelui Şah.
Aduce-voi zapisuri toate câte mi-au fost încheiate

De şahi începând cu Koşru şi urcând până la şahul Kobad.
Dar acum, viteze bărbat, dacă stai să gândeşti şi la mine,
Aminte ţi-adu despre multe isprăvi de laudă multă;
De binele ce l-am făcut, de truda, durerile toate,
Pătimiri trăite de mine, ştiute şi de popor;
De slava pe care-am clădit-o din timpuri, şahilor toţi
Şi dacă doar lanţuri — răsplată atâtor grele-ncercări —
Se-ndură să-mi dea şahul azi, de vrea să mă piardă aşa
Stăpânul Iranului sfânt, mai bine nu mă năşteam.
Când viaţa loveşte astfel, mă lepăd de ea bucuros!
Ce mişelii am făcut să merit capul să-l pierd?
Fiind eu fără prihană, de vorbe nemeritate
Şi aspre scuteşte-mă, dar! Îndreaptă-ţi veninul aiurea!
Aspreşte-ţi cu alţii cuvântul şi nu-ndrăzni mie, Rustem,
Să-mi spui ce nimeni vreodată în faţă nu a-tidrăznit!
Oricât ai fi de puternic, tu vuitul în cuşti nu-l închizi,
Nu treci prin pârjol neatins, nici fluviul fără să-noţi,
Nici vulpea nu o faci leu — oricât ai fi de viclean,
Nici soarele lumii vreodată, în palmă nu poţi să-l ascunzi
Nu încerca să te-aţii cu ceartă, gâlceavă, în drum;
Fă, dar, ce se cade ca prinţ, şi sfatul duhului rău Străin să fie de tine.
Curaj găseşte să scoţi Răzbunarea, mânia din suflet. Năvalnica ta supărare
S-o ţii în zăbală şi frâu. Să nu loveşti stâlpul bătrân
Ce sprijină bolta întreagă. Primejdie-i pentru palat!
Cinsteşte, venind, casa mea, într-o petrecere caldă…
Noi te slăvim. Tu nu sta departe de cei ce te vor.
La fel cum pe vremuri am fost lui Keikobad de supuşi,
Şi ţie, Esfandiar, ţi-om fi tot aşa, credincioşi.
Ci vino la noi şi cu ai tăi. Şi stai cu noi două luni,
Cu oameni şi cai la odihnă, iar pizma cea rea va orbi
Ochiul duşmanilor noştri. Deşertul plin e de fiare,
Cum plină e lumea de păsări. Şi-oricât popasul de lung
Vânatul va fi din belşug. Încearcă-ţi tăria pe lei,
Pe leoparzi dovedeşte cât poate sabia ta…
Iar când vei dori să te duci, cu oastea-ndărăt, în Iran,
Deschide-voi lăzile mele, comori adunate să-ţi dau
Cât vrei, tot ce-ţi place să iei, iar restul să-l dai alor tăi.
Când ceasul plecării veni-va, când dor ţi se face de şah.
Şi frâul calului meu îţi va sta alături tot drumul.
Vesel voi merge să cer în faţa sfântului şah Râvnita-mpăcare.
Mânia ca ceara se va topi,
Şi-apoi întreba-voi pe şah de ce mădularele mele
În lanţuri ar trebui să vină încinse la el?

Acesta îmi este răspunsul. Am zis. O pecete.
Rustem.

— Iar tu, Baman, grăbeşte-te acum către Esfandiar cu scrisoarea mea, având grijă să-i povesteşti tot ce-ai văzut şi auzit.

Plecă Baman. Rustem îl trimise pe Zevare să vestească pe Zal şi pe Rudabe, luminoasa fiinţă a Zabulistanului, că trebuie să facă pregătiri pentru o serbare pe potriva unui şah, în cinstea lui Esfandiar. Încălecă apoi pe Rakş şi se opri pe malul Hirmendului, aşteptând răspunsul prinţului, îngrijorat de presimţirea unei primejdii. Baman alergă la rându-i şi povesti tatălui său tot ce se petrecuse, lăudând în cuvinte înflăcărate purtările lui Rustem şi nemaivăzuta putere de care dăduse dovadă înlăturând bolovanul. Totodată îi înmână răspunsul bine cumpănit al eroului.

Esfandiar, după ce îl citi, se mânie peste măsură — atât de cuprinsul lui, cât şi de preţuirea fără margini a lui Baman faţă de Rustem.

RUSTEM ŞI ESFANDIAR SE ÎNTÂLNESC

Şi porunci Esfandiar să se pună o şa de aur pe calul său negru ca pana corbului. Porni apoi cu mândru alai de peste o sută de călăreţi la malul Hirmendului. De peste râu începu să necheze Rakş, iar de partea cealaltă nechezatul calului princiar îi răspunse cu un fel de bineţe. Rustem trecu râul înot şi, ajuns la mal, descălecă, aplecându-se adânc în faţa lui Esfandiar, cu preţuirea cuvenită fiului de şah.

După obiceiul vremii şi locului îşi aduseră unul altuia laude în vorbe meşteşugite şi îşi urară de toate câte i-ar fi omului de folos şi rar le are într-o scurtă viaţă. Rustem îl pofti din nou pe Esfandiar, prin viu grai de data asta, la palatul său. Dar prinţul nu se învoi, răspunzând:

— O, tu, coborâtor al vremilor de glorii, o mândria ţării noastre şi-antregii vechi istorii, ce-ai dăltuit cu spada, cu braţul şi cu mintea. Cine-a-ndrăznit vreodată să îţi stea înaintea voinţei tale iute? Să treacă de hotar şi să nu-ţi intre-n casa. Eu cred că foarte rar, şi doar duşman fiind. Nici eu n-aş fi făcut-o. Şi dacă nu primesc, este că nici în taină, şi nicidecum pe faţă, n-am să încalc porunca celui ce mi-a dat viaţă. Oprit îmi e ospăţul cu vin zabulistan. Tu mergi! Te cheamă şahul, cinstite pahlivan! Picioarele în lanţuri şi mâinile-n cătuşe, aşa va să pătrunzi tu prin regeasca uşă! Aşa a vrut! Porunca e straşnic de amară, în schimb, nu el pe tine, ci tu-l faci de ocară! Îmi sângerează gândul că lanţul te încinge, dar stau chezaş în faţă: ocara nu te-atinge. Te rog iar, pahlivane, ia totul înspre bine. Cătuşele de şah nu necinstesc! Senine vor fi a tale zile când voi purta coroana. Îţi voi da lumea-ntreagă, puteri nemăsurate, şi îmi vei sta la suflet mai cald decât un frate!

Aşa încerca Esfandiar să-l facă pe Rustem îngăduitor faţă de toanele şahului Guştasp. Iar mai departe, îi făgăduia să-l încarce cu daruri

preţioase la întoarcerea în Zabulistan, pe vremea trandafirilor, atât de multe daruri, încât întreaga ţară îi va fi mai frumoasă. Sub toate acestea se ascundea însă dorul de coroană al lui Esfandiar. Lui Rustem nu-i putea scăpa adânca şi felurita înţelegere a întregii întâmplări, după cum nu putea trece peste mândria ce-i călăuzise paşii de-a lungul vieţii. Tăcu îndelung după ce prinţul, secătuit de vorbe, tăcuse şi el. Într-un târziu, îşi ridică ochii încărcaţi de obidă şi-i răspunse:

— O, mândre prinţ, ale cărui fapte vestite amintesc vremurile mele de tinereţe! Cât doream să aud din gura aceluia care-mi urmează meşteşugul armelor, întru apărarea marelui Iran, vorbe calde făcând unirea între un viitor glorios, ca al tău, şi un trecut nu mai puţin strălucitor în războaie, ca al meu. Dar iată, suntem doi bărbaţi: unul în dimineaţa vieţii, altul la asfinţitul ei. Doi pahlivani semeţi, cu minte înţeleaptă, şi ochii noştri văd deosebit aceeaşi împrejurare. Nu cumva fruntea ta ascunde în spatele ei gânduri nemărturisite? Cugetul meu îmi stă pe buze când îţi spun: mi-e teamă să nu cadă vreun blestem pe clipa în care m-am întâlnit cu tine. Mi-e teamă că, din ascunzişurile negrăite, duhul răului să se strecoare între noi, iar pripita poftă de coroană şi de tron să-ţi întineze sufletul. Mi-e teamă să nu mă trezesc dintr-un vis care începuse frumos. De ce nu ţi-ai goni din tine ura pe care o învălui în vorbe, năzuinţa pătimaşă de mărire? Ai timp destul să fii şah, fără să calci în picioare nepreţuite preţuri clădite cu trudă, lacrimi şi sânge de-a lungul unei întregi istorii. Dacă ţi-ai smulge din fiinţă buruiana gloriei, câştigată uşor şi viclean, dacă ai înţelege toată cinstea ce mi-o faci intrându-mi în casă, întru petrecere şi desfătare, căci, precum ştii, este o mare ocară să-mi respingi poftirea, m-ai încărca de fericire şi m-aş supune tuturor poruncilor tale, numai la una nu:

Nu-mi cere umilirea cea mai mare,
Nu-mi cere să mă duci legat, în fiare!
Cătuşa e ruşine! E pieire!
Cu preţul vieţii, şters din amintire,
Eu viu, înlănţuit, nu voi fi dus,
Prăvale-se şi cerul, Esfandiar! Am spus!

Dar prinţul nu deznădăjdui nici acum să-l supună pe Rustem planurilor sale. Îi dădu ocol cu vorbe potrivite, spunându-i că îi înţelege toată frământarea, că nimic din ce grăise nu se îndepărtase de seva adevărului, dar, martor îi era fratele său Beşutem, că astea erau poruncile date de şah la plecarea lor. Dacă i-ar intra în cetate şi în palat, bucuros i-ar fi oaspete, însă ar pieri strălucirea zilei, ştiind că bătrânul nu s-ar supune până la urmă celor hotărâte de Guştasp. Şi încheie cu vorbele ce se vroiau împăciuitoare:

— De vrei să închinăm o cupă azi, s-o închinăm, căci mâine… nu se ştie… Se poate, în vreo luptă, Rusteme, tu să cazi, sau poate moartea crudă mi-e hărăzită mie… Zadarnică e vorba: vino la prânz la mine.

— Voi face cum Mi-e placul, răspunse pahlivanul. Plec să îmi schimb veşmântul. De-o săptămână-ncoace, tot hăituind vânatul, sunt colbuit cu totul. Iar cât despre mâncare, numai asini sălbatici în loc de mieii fragezi. Aşadar, când e vremea, tu pune să mă cheme prin crainic sau o slugă. Aşează-te la masă cu cei din neamul tău, şi voi veni îndată aşa cum se cuvine.

Apoi, ferecându-şi suferinţa în sufletul rănit, încălecă pe Rakş şi se întoarse în goană la palat să aştepte, după datină, chemarea.

DAR ESFANDIAR NU-L POFTEŞTE PE RUSTEM LA MASĂ

După plecarea lui Rustem, puternicul prinţ căzu pe gânduri. Chemând pe fratele său Beşutem îi spuse:

— Dacă lucrurile stau aşa cum singur vezi, nu am ce căuta în casa lui Rustem, după cum nici el n-are ce căuta la mine. Să se întoarcă, dacă vrea, el singur, fiindcă eu nu-l voi chema aici. Când mâine s-ar putea ca unul dintre noi să moară, inima celui rămas în viaţă ar sângera. Legată o prietenie, s-ar revărsa în jale. Cu cât mai mult te legi în viaţă prin iubire, cu-atât prilej de suferinţă-i când o pierzi. Iar când sământa de pierzare tu eşti încă, mâhnirea te pătrunde mai adâncă!

înduioşat de frământarea fratelui său, Beşutem răspunse, căutând calea cea mai înţeleaptă de ieşire din încâlcita stare:

— O, mândre prinţ, cine mai are un frate ca Esfandiar? Mă jur pe ce am eu mai scump că, văzându-te împreună cu marele Rustem la vorbă liniştită, căutând împăcarea, am fost atât de fericit încât inima mi-a crescut ca o pâine caldă şi primăvara parcă răsărise-n mine! Dar văd că duhul rău, vreun div sălbatic, în întuneric îţi aruncă mintea. Ascultă vorba mea, tu viaţa pe o nălucă nu-ţi primejdui. Am auzit tot ce-a rostit Rustem. Mărinimia lui atât de largă-i pe cât înspăimântătoare-i e puterea! Cu lanţurile tale vrei să-l fereci? Ar fi păcat să izbuteşti. Nu încerca! Nesăbuinţa asta o plăteşti cu preţul cel mai scump: cu viaţa ta. Viteazul lumii, fiul lui Destan, fiul lui Sam şi altor mari viteji orice i-ai spune stă cu ochii treji. Nu va cădea uşor în cursa-ntinsă, iar cearta dintre voi — tot mai aprinsă, tare mă tem că va fi lungă, neîndurată, aprigă, de moarte! Eşti, mare prinţ, mai înţelept ca şahul, eşti mai puternic chiar decât Guştasp, căci voinicia ta în lupte s-a văzut. El cere doar supuneri, averi şi desfătare şi te-a trimis aici că ţi-a dorit pierzare, să nu îşi piardă tronul pe drept făgăduit şi meritat de tine! Cu greu l-ai cucerit. Mereu el cu ospeţe, mereu faci tu corvoada, şi azi, dând ascultare poruncii lui, neroada, în cumpănă te afli şi cumpăna e grea, căci trage ne-ndurată, în taler, viaţa ta!

Aşa îi vorbi Beşutem, fără patimă şi fără părtinire. Dar prinţul îi

răspunse:

— Degeaba încerci, frate! De nu dau ascultare, pe astă lume vina îmi va cădea-n spinare. Îmi va lipsi lumina în vremea cea din urmă. Supus sau răzvrătit, oricum, ar fi la fel, iar pricina de chin o poartă numai el. Nu vreau pentru Rus tem să beau cupa trădării! *Nu coşi cu acul pleoapa pe ochiul răzbunării.*

— Ţi-am spus tot ce-am crezut că poate fi un sfat, să-ţi ocroteşti şi trupul şi sufletul curat. Rămâne să alegi ce crezi tu că e bine. Dar şahul, nu e drept, spre ură să se-ncline! Răspunse mâhnit până în străfund cinstitul Beşutem.

Parcă duşmănos până şi pe fratele său, Esfandiar porunci să se întindă masa, însă nu trimise pe nimeni să-l cheme pe Rustem.

în vremea aceasta, Rustem aştepta ca pe jar în palatul său. Timpul trecea, nimeni nu se arăta. Rustem ieşea în drum, privea în lungul lui nerăbdător, se întorcea tunând şi fulgerând pe dinlăuntru de mânia ce i se urca gâlgâind în cap, şi iar ieşea şi se uita, nădăjduind totuşi într-o întârziere… Când văzu însă că vremea mesei trecuse de mult, o furie fără margini îl cuprinse. Nu şi-o arătă. Zâmbind silit îi spuse lui Zevare:

— O, frate! Porunceşte să se întindă masă. Pofteşte-i pe viteji. Eu plec. E dureroasă, şi nu uita vreodată, purtarea unui prinţ, de şah ce nu păzeşte nici bune cuviinţi! Pune şaua pe Rakş! Podoabe din Chitai, valtrapuri aurite, de preţ tot ce mai ai. Mă duc. Esfandiarul, dacă-l găsesc eu treaz, i-oi spune două vorbe să-i crape în obraz şi să-i plesnească buza de-abia ştearsă de lapte, căci îngâmfat în vorbă, aşijderea-i şi-n fapte!

Porni Rustem năvalnic, adunând în făptura-i uriaşă măreţia anilor de glorie, vioiciunea puternică a leului dezlănţuit şi călcătura nimicitoare a elefantului de război. Nobila mânie stăpânită îi scăpăra în ochi, nimbându-i fruntea cu o mândrie neasemuită. Rakş necheza sălbatic, de se auzea la doi farsangi, simţindu-l întinerit şi neînduplecat. Când se ivi în galop pe malul apei, întreaga oaste a şahului îi ieşi în cale uimită, şi în inimile celor ce de ani nenumăraţi îl cunoşteau încolţi o dragoste fără ţărm.

Mândru viteaz, ziceau, leit e cu Sam, leit Zal-Zer şi stă pe cal ca muntele de fier, iar Rakş e fiu de Ahriman încins de vajnic pahlivan! De s-ar lupta cu-n elefant străbunul, de fiară ţi-ar fi milă „, zicea unul.” Semeţ e Şah-Guştasp că îi veni o toană să-şi preţuiască fiul sub tron şi sub coroană! „se tânguiau câţiva prieteni ai lui Esfandiar, privind la Rustem. Iar alţii strigau parcă să fie auziţi tocmai la Bactra, acum cetate de scaun:” Guştasp! Îmbătrâneşti mai lacom de comori şi nu te dai din cale nici fiul să-ţi dobori!”

Glasuri se ridicau din toate părţile, osândind planul tatălui şi temând soarta fiului.

Când Rustem ajunse la cortul lui Esfandiar, prinţul îi ieşi înainte zâmbitor, cu gând să-şi ceară iertare de ochii privitorilor. Dar bătrânul îi reteză cuvântul fără cruţare:

— O, pahlivane tânăr, care scorneşti noi chipuri de-a te purta în lume! Au bunele moravuri tu nu le ai supt în casă? Crescut-ai pe pustie? Asinii ţi-au fost dascăli? Te-au învăţat năravuri? Scârbavnica hienă ţi-a spus ce e un oaspe?" Eşti fiu de şah, sau ce eşti? Unde eşti tu, Loraspe, străluminat bunic, să vezi nepot de rege cum buna-cuviinţă nu ştie, nu-nţelege! Eram cumva eu, oare, atât de ne-nsemnat să nu-mi trimiţi poftire prin crainic la palat? Făcut-am învoială — ţinu doar cât s-o strici? De am venit eu singur şi nechemat aici, tu ai aminte vorba rostită înţelept: te mânii pe bătrâni, nebun eşti şi nedrept! Când preţ nesăbuit, pe tine, singur pui, va să-ţi întoarcă lumea doar preţul… nimănui.

— Tocmai voiam să-ţi spun că-mi pare tare rău… încearcă încurcat şi înciudat Esfandiar.

Rustem însă nu se lăsă până nu îşi vărsă întregul foc:

— Târziu! În ochii tăi trecutul meu de fier nu preţuieşte nici cât… o boabă de piper, Mă crezi mai slab de înger şi tot aşa la minte. O, dacă-ar fi aşa, cum oare de-am făcut atâtea pentru ţara în care fost-am scut? Şi fost-am strălucire la tron lui Neriman, că Divul negru-şi muşcă şi astăzi mâna-ghiară. Doar singur, eu, făcut-am pe vrăjitor să piară. Vrăjmaşi de mă zăreau venind spre ei aşa, sau leul-Rakş răcnind, cu trupul meu în şa, fugeau mâncând pământul, pierind pe apucate cu arcuri şi săgeţi de groază lepădate. I-am dus legaţi pe prinşi din creştet la picioare. Şi Divul Alb, o prinţe, cine-l răpuse oare? Tu uiţi, dar lumea toată nu-l uită pe Rustem, *a* ocrotitor de şahi şi sprijin peste vremi! Îţi port credinţă-adâncă, dar vreau, Esfandiare, să nu fii mai prejos, să dai încredinţare înţelepciunii mele, din inima mea ruptă, să nu-mi cunoşti mânia!… Şi mai ales în luptă!

Esfandiar se prefăcu a nu pricepe ameninţarea din vorbele bătrânului şi-i răspunse domol, zâmbind:

— O, nepot al marelui pahlivan Sam, eşti pe drept nemulţumit că nu te-a înştiinţat un cuvânt de-al meu, dar nu mă sfiesc să-ţi spun că sunt mândru de a fi făcut aşa, fiindcă aşa am gândit. Era arşiţa atât de cumplită şi drumul atât de lung prin câmpie, încât nu am vrut să oboseşti, nici sudoarea să-ţi moaie hainele scumpe. Aşadar, nu mi-o lua în nume de rău! Chiar dis-de-dimineaţă, mâine, spusesem alor mei că mă voi aşterne la drum către tine, să-ţi cer cuvenita iertăciune. Mă bucuram să-l văd şi pe tatăl tău, pe Destan. Dar acum, că tot te-ai umilit[49], ţi-ai părăsit palatul şi ai venit în deşert, odihneşte-te. Şezi molcom, ia cupa şi nu te mai preface a fi iute la mânie sau mai neîngăduitor decât eşti, la supărare.

Rustem îşi trecu peste inimă şi primi să rămână. Dar Esfandiar îl

aşează mai întâi la stânga sa, cum nu se cădea. Îl aşează apoi în dreapta, şi abia mai târziu, văzându-l încruntat că nu se ţine tipicul faţă de oaspeţi cu adevărat de seamă, îl aşează în faţa lui, pe un jilţ de aur, cum se cuvenea. Dacă s-ar fi mulţumit însă numai cu astfel de tertipuri neobrăzate faţă de cinstitul obraz al lui Rustem, s-ar fi trecut cu vederea, s-ar fi zis că e o neîndemânare a unui prinţ crescut mai mult pe câmpuri de bătaie şi la vânătoare, decât în palate, şi neînvăţat cu obiceiurile lustruite. Dar nici nu sosiră bine mâncărurile, că, încins de băutură, Esfandiar începu să-l întărite, ponegrindu-i neamul. Îi spuse că Destan era fiul unui div josnic, şi că de aceea se născuse oacheş la trup şi la faţă, dar cu părul alb ca bătrânii; că fusese părăsit şi că Simurgul, pasăre-zgripţuroi, de milă nu-l mâncase, de urât şi costeliv ce era, şi tot de milă l-ar fi crescut cu rămăşiţele de stârvuri aduse puilor săi. Că apoi, când se făcuse mare, îl dusese în Zeistan şi-l lăsase acolo gol, iar Sam, care era bătrân şi dăduse în mintea copiilor, îl luase pentru că nu avea alţi urmaşi, şi numai strămoşii lui, ai prinţului Esfandiar, şahii, îl ridicaseră şi-l înzestraseră cu nenumărate bogăţii. Iar dacă avusese noroc — cu toată sămânţa lui rea de vrăjitor — şi crescuse înalt ca un chiparos, pe urmă călcase legea şi se însurase cu o prinţesă venetică, Rudabe. Fructul ei, Rustem, uitându-şi obârşia, ridicat până la cer prin vitejie şi isprăvi nemaivăzute, se apropiase în rang de măreţia şahilor. Dar acum părăsise calea bunei-cuviinţe, şi cele datorate şahinşahilor, fiindcă îi crescuseră peste măsură puterile şi avuţia. Ba, îl învinui şi de uciderea lui Zorab cu bună ştiinţă, cică spre a nu se găsi muritor care să-i umbrească gloria, fie acela chiar mlădiţă din el.

înţeleptului Rustem nu-i venea să-şi creadă auzului, aşteptând răbdător pe prinţ să-şi sfârşească potopul vorbelor mişeleşti. Mesenii şi cei de pe margine înlemniseră de spaimă, gândind că din cele înşirate nu putea ieşi decât prăpădul. Bătrânul însă socoti că poate Esfandiar era prea tânăr să cunoască adevărul şi va fi ascultat la ponegrirele unor făpturi duşmane şi pizmaşe. De aceea, fără ura, dar plin de mâhnire, încerci să-l lumineze:

— O, tu ce aminteşti, schilav, de un trecut pe care nu-l trăişi, şi nici nu l-ai făcut! În faţa răutăţii — venin în cupă plină — inima ta de criţă nu geme, nu suspină? Cum dai tu frâu ocării şi scârbii, umilirii, plecând ponciş urechea la glasul clevetirii? Batjocura pe buze… n-ai sfânt nimic în tine? Cinstirile străbune îţi sunt, de tot, străine?

Esfandiar nu răspunse la dojană decât cu un zâmbet trufaş.

Rustem atunci urmă să-i amintească, în lumina adevărului, că şahul Guştasp îl ştie bine pe Zal, fiul lui Sam, a fi un om puternic şi înţelept, că Sam era fiul lui Neriman, coborâtor prin Keriman din Huseng, purtător de coroană regească la rându-i. Ba încă despre Sam, bărbat strălucit al tuturor timpurilor, îi spuse isprăvi uitate în negura vremii:

cum era la Tuz un balaur căruia nimeni nu i se putea împotrivi, căci dihania părea crocodil în apă şi leopard pe uscat. Pentru ea, frumuseţile lumii n-aveau preţ nici cât praful şi pulberea, stricându-le oriunde le-ar fi găsit. Balaurul acela avea puteri să pârjolească peştii în mare şi aripile vulturilor în cer, cu coada era în stare să tragă o turmă de elefanţi. Inimile celor mai tari pământeni se cutremurau doar când se vorbea de el! Şi a mai fost tot pe atunci încă un balaur. Trupul său cutreiera pământul, iar capul, văzduhurile. Marea Chinei nu-i venea decât până la brâu, lumina soarelui o întuneca matahala. Golea marea de peşti şi îşi frigea prada la soare, izbind cu capul în bolta cerească. Gemea pământul întreg de groaza celor două dihănii, dar amândouă s-au temut şi au tremurat, pierind sub spada lui Sam, bunicul lui Rustem.

Aducându-şi aminte cu mândrie, dar şi cu duioşie, de isprăvile înaintaşilor săi, sufletul lui Rustem se mai înmuie, mai uită de vorbele nesocotite ale lui Esfandiar când îi spuse:

— Iar Rudabe mi-e mamă, fata lui Şah-Mirab… Esfandiar, răspunde acuma şi degrab': e în Divanul ţării un neam mai strălucit? Nu trebuie să-mi cauţi, dar, ceartă pe nedrept. Am apărat Iranul. Când mulţumiri aştept, că am ucis pe Arzeng, pe Divul Alb şi chiar pe Afrasiab, vicleanul, şi-am şters acel hotar ce despărţea pe fraţi, Iranul şi Turanul, că am unit, asemeni, de noi, Mazenderanul, că am făcut o ţară şi un popor ferice, vii să mă legi în lanţuri?

De-aceea vii aice? Sunt, iată, şase sute de ani de când trăiesc, şi nu-mi văzură ochii asemeni dar crăiesc! Ţi-am spus, Esfandiare, ce ştie tot poporul. Să nu mai pleci urechea. S-alungi clevetitorul… Eşti tânăr prinţ, dar mâine vei fi un şah de seamă. Alege firul trainic şi zvârle acea scamă ce ţi-ar slăbi tăria… Dar am vorbit destul. Să bem! Vinul alină! Să potolesc mâhnirea din inima mea plină!

Esfandiar îl asculta zâmbind mai departe… Luă şi el cuvânt apoi, reamintindu-i a sa obârşie precum şi faptele vitejeşti făcute ca să îndeplinească poruncile şahului. Rustem răspunse, adăugind alte amintiri din şirul nenumăratelor sale isprăvi, îi povesti din nou cum scăpase pe Kaus din robie în Mazenderan şi în Hamaveran (căci şi acolo căzuse Kaus prins!) şi încheie cu durere în glas:

— Dacă murea în fiare robitul Keikaus, nici Siavukş urmaşul, nici Keikoşru adus de el urmaş pe lume, niciunul n-ar fi fost; întreaga dinastie apusă fără rost. Căci având tron de fildeş, coroana, schiptre, pace, de aur diademe, ziceau: „Sunt datorite braţului tău, Rusteme!" Şi tu… vii cu poruncă să mă arunci în fiare! Să merg pe jos, în lanţuri, ba chiar să cer iertare! Cui! Cum! De ce? Ruşine! De cine ascultând? Cumplită înjosire-i doar răspunzându-ţi blând!

Tăcu bătrânul în care clocotea furia amestecată cu scârba. Esfandiar zâmbea mereu. Deodată îl apucă puternic de mână spunând:

— O, Rusteme, eşti aşa cum mi se spunea: puternic ca un elefant, curajos ca un leu, pieptul şi mădularele tale nu le-a mai avut alt viteaz, şi uite ce mijloc subţire şi mlădios ca al leopardului mai ai încă. Cine te-ar putea înfrunta?

în timp ce vorbea, îi strângea mâna cât putea, până când sângele îi ţâşni de sub unghii. Bătrânul surise tânărului şi nu se sinchisi de durere. La rândul său apucă mâna prinţului zicând:

— Ferice de Guştasp cu aşa fiu! Esfandiar e un vlăstar de fală! Urmaşii săi la fel de străluciţi i-ar duce faima peste mări şi ţări!

în timp ce rostea însă aceste cuvinte strângea mâna prinţului ca într-o menghine, încât faţa lui Esfandiar se făcu precum para focului, sprinceana i se mohorî încruntată. Rustem se opri din strâns când începură oasele să pârâie. Cu o sforţare, prinţul îşi scrise pe faţă un zâmbet făcut şi rosti înciudat, dar nu fără trufie:

— Preaglorios Rustem — cum zici că eşti… bea vin! Mâine, ori fugi de luptă, ori în genunchi te-nchini!

Şi apoi urmă amenin̦ându-l că dacă se va urca în şaua lui de aur, pe armăsarul negru, şi îşi va acoperi capul cu coif de aur, o să-l ridice cu sulița de pe cal şi o să-l azvârle în pulbere. După aceea însă nu-l va ucide, şi nici nu o să se mai bată cu el. Se va mulţumi să-l lege şi să-l poarte aşa până în faţa şahului. Acolo ajuns, jura Esfandiar, îi va susţine tatălui său nevinovăţia lui Rustem, iar pe erou îl va uşura de marea mâhnire pricinuită, încărcându-l cu bogăţii. E lesne de închipuit că asemenea vorbe şi ademeniri nu au avut decât darul să stârnească noi pricini de mânie în sufletul bătrânului care îi răspunse:

— Ai să te saturi tu de luptă cât şi de laudă de sine! Ai mai văzut voinici adevăraţi? Dar şuieratul ghioagei mele auzit-ai? Şi dacă socoteşti că între noi nu-ncape altfel, hai să ne batem de pe-acum! Ţimbale ascuţite să răsune, în loc de muzică aromitoare! Arc încordat şi-arcan viclean, ghioaga şi spada să rostească vorbe în locul trăncănelii fără noimă!

Şi zicând aceasta, încălecă întorcându-se la palatul său, hotărât ca a doua zi să se bată pe viaţă şi pe moarte. În zadar încercările şi sfaturile lui Zal, să părăsească gândul, spunându-i că, decât să-l lovească pe Esfandiar, fiul şahului — faptă cumplită, după datină — mai bine să plece şi să-şi trăiască viaţa retras, departe de lume. Dar mânia lui Rustem nu mai putea fi îmbunată. Răbdase prea mult ocările şi îngâmfarea prinţului.

Pe de altă parte, în tabăra lui Esfandiar, Beşutem, fratele său, încercă la rându-i în zadar să-i mute gândul.

LUPTA LUI RUSTEM CU ESFANDIAR

Când se lumină de ziuă, Rustem îşi îmbrăcă o cămaşă de zale, pe deasupra puse o platoşă din piele de leopard, agăţă arcan, ghioagă, paloş, arc şi toate cele la oblânc, chemă pe fratele său Zevare — mâna

lui dreaptă la ocârmuirea ţinutului — şi porniră cu oastea credincioasă la malul Hirmendului. Degeaba însă arăta voinicul plin de încredere, inima îi era de plumb la gândul că se vor bate iranienii între ei. Ajunşi, trecu singur râul, se urcă pe o movilă şi rămase o vreme scufundat în gânduri. Dar socotind că nu se mai putea altfel, îl strigă pe prinţ:

— Esfandiar, prinţ norocos! Găteşte-te de-ncrâncenată luptă!

— Ci iată-mă, neînfricat te-aştept, de cum s-au ivit zorii, răspunse tânărul şi, proptindu-se-n lance, sprinten sări drept în şaua bidiviului care scormonea nerăbdător ţărâna în copite.

Văzându-l avântându-se ca leopardul în spinarea asinului sălbatic, oastea întreagă izbucni în strigăte de uimire şi urări de bine.

— Nu iau pe nimeni, îl dobor eu singur — îi mai spuse lui Beşutem, văzându-l şi pe Rustem tot singur.

Dar când porniră unul împotriva celuilalt, oştile amândouă tăcură întristate „de s-ar fi zis că toate sărbătorile pieriseră din călindar”, după cum scrie Firdousi îndurerat.

Nechezau caii, zăngăneau armele. Rustem mai încercă un ocoliş:

— Nesocotit bărbat! De ce vrei sânge? Când, iată călăreţii tăi şi-ai mei s-or strânge, greu s-or izbi în lănci, tăia în spade! Te-oi sătura de morţi văzând cum cade o răpusă floarea oştii din Zabulistan şi tinerii aduşi de tine din Iran! Încăierarea lor te-o potoli o vreme!

— Ce-s aste vorbe fără rost, Rusteme? Nu aprind eu războiul între fraţi! Ci singur tu cu mine-ai să te baţi! Noi doi să ne-ncercăm în lance zaua, şi-al cărui cal s-o-ntoarce-n grajd cu şaua fără voinic, se va vedea apoi. Deci luptă dreaptă numai între noi!

Şi vocile tăcură când grăiră armele. Se năpustiră unul asupra celuilalt cu lăncile până rupseră legăturile platoşelor şi vârfurile lăncilor.

Apucară săbiile şi se încinse un zăngănit de s-ar fi zis că o sută de fierari bat pe nicovale fierul pentru o mie de paloşe. Fulgere ieşeau din oţeluri până când, ştirbite, nu mai puteau folosi la nimic. Se îndreptară spre ghioage. Începură să plouă lovituri şi pe unul, şi pe altul, ca stâncile ce se prăvălesc din munţi. Se băteau cu furie de lei fioroşi, izbindu-se unde nimereau, şi nu se opriră decât când nu mai ţineau în mâini decât cozile ghioagelor rupte. Trecură atunci la arcane, unde era cerută şi priceperea cailor. De cum au simţit bidiviii că le vine un rost deosebit în luptă, au şi început să zboare focoşi, încercând să ajungă în locurile de unde uşurau stăpânilor mânuirea meşteşugită a laţurilor. Alergau astfel roată, căutând prin iuţeală să apuce urma vrăjmaşului. Dar amândoi, fiind de mânji învăţaţi cu astfel de horă ameţitoare, nu reuşeau să câştige niciun stânjen. Esfandiar izbuti după o vreme să prindă-n laţ capul lui Rustem. În clipa următoare însă, arcanul bătrânului luptător, cu şuier de şarpe,

era pe gâtul prinţului. Şi începură să tragă cu furie unul de altul. Li se istoveau puterile. Încleştarea rămase în cumpănă, fiindcă niciunul nu reuşea să-l smulgă pe celălalt din şa.

Caii trăgeau şi ei din răsputeri, fără folos, zdrobiţi la rândul lor de oboseală, cu gurile înspumate şi însângerate de smuciturile zăbalelor; zalele voinicilor şi pieptarele cailor erau rupte.

în vremea asta, văzând Zevare că lupta celor doi se lungeşte la nesfârşit, iar Rustem nu se întoarce, îşi trece oastea pe malul dimpotrivă şi începe să-i ocărască pe oştenii lui Esfandiar. Le spunea anume că sunt josnici şi nerecunoscători. Ei, care ştiau minunatele isprăvi ale fratelui său, se încumetaseră să vină, însoţind pe Esfandiar şi pe copiii săi, să-l sprijine întru doborârea celui mai strălucit erou al împărăţiei. Vorbele grele plouau. Până când cei doi copii mai mici ai prinţului, Nuş-Ader şi Miri-Nuş, nemaiputându-le răbda, tineri fragezi şi nesăbuiţi, au ţâşnit la bătaie cu Zevare şi Faramurz. Vârtoşii fraţi ai lui Rustem, căliţi în lupte şi neasemuit mai pricepuţi şi mai hârşiiţi în mânuirea armelor decât prinţişorii care de-abia schimbaseră săbiile de lemn pe spade adevărate, dar uşoare, atât au aşteptat. Fără să cugete nici cât negru sub unghie la neghiobia pe care o fac, într-un timp mai scurt decât şi-ar fi legat încălţările, Zevare răpuse pe Nuş-Ader, iar Faramurz pe Miri-Nuş.

Baman îşi văzu cu groază fraţii ucişi. Alergă într-un suflet la Esfandiar, pe care îl găsi în toiul luptei şi-i strigă:

— Năprasnic leu! în timp ce tu te baţi, nenorocirea ne-a izbit din greu: doi fraţi, copiii tăi iubiţi, doi muguri Keianizi ţi-au fost ucişi într-o învălmăşeală. Să ucizi regească spiţă nu s-a pomenit, de braţ iranian. Au fost în stare de mârşăvie Faramurz şi cu Zevare, năpârcile ce îl slujesc pe frate. Nelegiuire plănuită, fără-ndoială, în cetate, de Faramurz, Zevare şi Rustem, pe când la masă aştepta să-i chemi.

Cum auzi Esfandiar înfierbântat de luptă, nu durerea de tată, ci o furie fără margini îl cuprinse. În minte i se învârteji o vijelie, iar din ochi îi ţâşneau flăcări când îi spuse lui Rustem:

— Nelegiuitule! Aşa fu învoiala? Aşa îşi ţin maimarii rânduiala, când lupta dreaptă s-a încins între viteji? La faimă şi la nume nu stai cu ochii treji?" Le terfeleşti în sânge nevinovat de prinţi? Cu praf în ochii lumii, ucizi pe-ascuns şi minţi? Ţi-ai îndemnat mârşavii să-mi hăcuiască fiii, gheenă de simţire care ucizi copiii!

Rustem rămase înmărmurit. Tremurând ca varga şi cuprins la rându-i de mânie, răspunse:

— Mă jur pe şah, pe soare, pe cinste şi pe spadă că n-am dat eu poruncă! Şi trăsnetul să cadă pe cei ce-au săvârşit nelegiuirea mare. Atât pe Faramurz cât chiar şi pe Zevare, am să ţi-i leg în lanţuri, să-i duci la şah târâţi, cum au ucis să fie la rându-le-omorâţi. Cine omoară astfel, cu moarte se alege! Ţi-oi răzbuna feciorii! Să fie după lege!

Dar Esfandiar grăi bântuit de durere:

— Nu-ţi ostoieşti mânia strivind capul tăunului, cu sângele de şarpe nu speli moartea păunului! Fii blestemat! Încearcă de moarte să te aperi. Ai scăpărat, pe vremuri. Dacă mai poţi să scaperi ai să-ţi aprinzi făclia la ceasul cel din urmă. Priveşte cum mormântul copitele ţi-l scurmă. Te-or ţintui pe Rakş săgeţile dreptăţii, să fiţi un singur leş la porţile cetăţii, amestecaţi asemeni ca laptele cu apă, să nu-ndrăznească rob, ca voi, să mai înceapă măcel, să trageţi spada faţă de os domnesc, Dacă trăieşti, Rusteme, învins, atât doresc: Să-ţi târnuiesc mândria în lanţuri, să te port la şah, să-ţi iei pedeapsa, iar dacă vei fi mort să ştii că mori, Rusteme, ca să-mi răzbun feciorii *doar tu pierind* — nu luna, nici soarele sau norii!

De cum rosti vorbele, Esfandiar prinse arcul. Rustem făcu la fel, dar era uluit de cele întâmplate, nu mai avea vlagă să-şi îndemne nici armăsarul la fuga în roată, cerută de lupta cu arcul. Traseră, şi tot traseră, unul într-altul de la depărtare nu prea mare. Ieşeau scântei din vârfurile săgeţilor când loveau pieptarele de zale, pătrunzându-le de parcă ar fi fost cuie. Era năprasnic de încrâncenat la faţă prinţul, iar când ţintea din fuga calului, ocolindu-l pe Rustem, niciuna din săgeţi nu-şi greşea ţinta. Se zice că peste şaizeci răniră bătrânul şi calul, în timp ce pe Esfandiar nu-l ajunse niciuna. Puterile lui Rakş — sângerând şi îndurerat mereu de alte şi alte săgeţi — îl părăsiră. Rustem văzu lupta pierdută şi alt mijloc de scăpare nu găsi decât să fugă în vârful unui munte, iar calul se târî cât putu mai iute la palatul lui Sam în Zabul. Văzându-l pe Rustem fugind, Esfandiar strigă după el râzând:

— Hei! Strălucite pahlivan! Unde-ţi sunt fumurile de mai-an? Au te-a lăsat puterea de elefant turbat, că azi, precum berbecii alergi la adăpat în munţi, sau cauţi iarbă de hrană prin ciulini? Nu mai dobori copacii? Nu mai mănânci asini? Din leu te făcuşi oaie sau iepure, sau hulpe şchiopârcă[50], să-ţi ascunzi săgeţile din pulpe? Tu l-ai ucis pe Div şi l-ai făcut să plângă la flacăra din spada aprinsă, azi nătângă?

Şi în vreme ce Rustem, încovoiat de suferinţă, asculta de departe ocările prinţului, care parcă îi prăfuiau rănile cu sare, Zevare zări urmele lui Rakş ce izbutise să treacă râul, aşa împuns de săgeţi cum era. Înţelegând cele petrecute, fratele eroului văzu negru înaintea ochilor de supărare şi alergă la locul luptei. După dârele de sânge, ajunse la Rustem către carele strigă văzându-l doborât:

— Ridică-te, ia calul meu, iar eu, cu platoşa-ncinsă, mă-ntorc la Esfandiar să-l spulber şi să te răzbun!

— Destul! Neghiobia ta neagră-cândai ucis pe copii — îmi luă tot avântul în luptă, şi ţintă am stat la săgeţi, parcă-mpietrit de o scârbă cum n-am simţit niciodat'! Te du la Zel-Zer şi să-i spui că gloria noastră apune. Mai cere-i, de ştie, vreun leac sau taină asemeni

ascunsă, de rănile astea să scap. Sleit de putere acum, mă bântuie jalea fiindcă mă ştiu încă-n stare să-l frâng! Te du! Vezi de Rakş, oblojeşte-l… eu vin mai încet de pe urmă.

Înciudat şi ruşinat, Zevare porni să facă precum glăsuia porunca fratelui său.

Nerăbdător să pună capăt luptei, Esfandiar aştepta în vale, după legile vitejilor, întoarcerea lui Rustem. De la un timp, văzându-l că nu vine, strigă: — O, strălucit Rustem! Dar zăboveşti cam mult! De la săgeţi, curajul ţi-e ciuruit şi smult[51]? Aştepţi vreun ajutor? Aşteaptă-l mult şi bine! Aruncă arcul, ghioaga şi zaua de pe tine şi lasă-te legat în lanţurile laşe… Te duc aşa rănit, singur să-ţi ceri ispaşe de la stăpânul tău. Doar şahul e-n putere să-ţi desluşească soarta după regeasca vrere. Iar dacă, dimpotrivă, vrei iarăşi să te baţi, rămas-bun tu ia-ţi-l de la părinţi şi fraţi… Să-ţi ispăşeşti pedeapsa, îţi sec al vieţii vad, căci ai să cazi, Rusteme, ca frunzele ce cad în toamna vieţii lor când le loveşte bruma. În lanţuri, sau sub spadă! Te hotărăşte-acuma!

Răspunse-atunci bătrânul:

— O, principe, -i târziu să ne-nfruntăm în seară. Cum vezi, sunt încă viu. Mâine începem iară. Întoarce-te la cort, doar ştii că luptă dreaptă în beznă nu se poate. Viteazul zori aşteaptă, să se vădească ager… nu noaptea, pe ascuns. Nu strică nici odihna… Iar eu am răni de uns…

Esfandiar îl privi trecând râul. Aşa de voiniceşte înota Rustem, că Esfandiar îşi zise că parcă n-ar fi om. Cu toate rănile deschise, împunsăturile săgeţilor îl făceau să-şi iuţească lunecarea pe ape, în loc să i-o îngreuneze. Întors apoi la corturile sale, desprins de furia ciocnirii, se regăsi în faţa trupurilor neînsufleţite ale celor doi feciori ai săi. Îndurerat şi mânios, porunci să fie puse în două sicrie de aur şi le trimise cu epistolă şahului pe care îl socoti vinovat de moartea lor.

Priveşte-ţi rodul urzelii! Îngroapă-ţi nepoţii, Guştasp,
Şi umple-l de daruri pe sfetnic: le merită ghiujul Djamasp.
Visai tronul singur pe veci, şi visul acum ţi-l văzuşi:
În tronul de veci Nuş-Ader, şi-alături de el Miri-Nuş!
Mlădiţele-s rupte, Guştaspe, iar ramul ce nu le mai poartă,
Esfandiar, mai trăieşte, dar inima lui este moartă…
O, mâine! Să-mi vină putere s-ascult de trunchi-putregai!
Să pier, făcându-ţi pe plac! Te blestem, o, gâde de crai!

ZAL CHEAMĂ IARĂŞI SIMURGUL

în vremea asta, Rustem ajunse la palat; Zal, Zevare şi Faramurz, precum şi toţi ai săi se îngroziră văzându-i rănile căscate prin care i se scurgea viul. Doborât de oboseală şi suferinţă, Rustem îi spuse lui Zal:

— Altădată săgeţile mele treceau prin zale şi scuturi. Acum, spre Esfandiar trimeteam parcă spini într-o stâncă. Nici spada nu pătrundea — ce zic? — prin platoşa lui, dar nici prin mătasea cu care-şi învelise

capul voinicul! Am răsuflat, în sfârşit, uşurat, când bezna ne-a cotropit şi ochiul lui îşi pierdu agerimea ce-avea peste zi. Numai aşa am scăpat din ghearele ăstui balaur, iar mâine va fi şi mai greu: nu cred că pot să scap viu. Mă bate un gând — nu văd alt — decât să-ncalec pe Rakş, să plec şi să mă tot duc să-mi piardă urma-n pustiu!

— Cum, fiul meu! Zal îi răspunse, să fugă de luptă Rustem? Când te aud mă cutremur. E vremea Simurgul să-l chem. Sunt sute de ani… Niciodată, de-atunci, de la naşterea ta, nu i-am cerut ajutorul… de-ar vrea să m-ajute, şi ţara şi tu veţi scăpa neatinşi… De nu, va fi tot o ruină, iar noi vom fi hrană la corbi, căci prinţul Esfandiar nu iartă, şi are de ce…

Zicând acestea, Zal chemă trei magi înţelepţi şi porni cu ei să urce un munte înalt din apropiere, luând şi trei căţui cu jar. Odată ajunşi pe creastă, înteţiră focul, iar Zal scoase dintr-o bucată de brocart pana, vestita pană lăsată pe timpuri de pasărea măiastră. Îi înmuie în foc vârful care arse. Se aşeză apoi să aştepte. Veghea lor ţinu o bucată de noapte, pasămite îmbătrânise şi Simurgul în scurgerea veacurilor…

Dar iată că un nor negru, mişcător, întunecă strălucirea stelelor.

Veni Simurgul şi-l văzu pe Zal îndurerat. În faţa focului. Magii ardeau tămâie. Valurile de fum aromitor învăluiră pasărea. Zal se ridică, o binecuvântă şi se închină cum se cuvenea, în timp ce lacrimile îi năpădiră obrajii.

Măiastră pasăre rosti atunci:

— Destan-i-Zend, fiule, spune, de ce aste trâmbe de fum? Simţind de departe cum arde o pană… pornit-am la drum. În grabă tărâmul îl trec… Vâslii… Văzduhul vâscos poleia cu bale de melc un zbor ca mersul pe jos. Cu aripa mea, lâncezită, de secole strânsă pe trup, treceam anevoie cercând, prin timp, o cărare să rup. Zăbava mi-a fost, aşadar, noianuri de veacuri în cale. Ajuns-am… Acum te destaină de păsuri şi grijile tale.

Zal glăsui domol, trist:

— Decât să nu vii deloc, mai bine un bob de zăbavă… Azi oameni, fără temei, ne varsă în suflet otravă. Rustem e rănit, scump Simurg, iar rănile lui înfioară, atât de adânci sunt şi grele! Rustem, doborât, stă să moară alături de Rakş ce-i străpuns de săgeţi cu vârful de fier. Se scaldă în apele morţii feciorul şi calul şi pier. Căci iată, Esfandiar, ca vifor nebun peste noi, măceluri, supunere grea şi lanţuri pentru eroi adus-a. Poruncă de şah. Şi vrea împlinirea ei oarbă. Mândria, trecutul şi viaţa, de-a valma vrea să le soarbă!

Tăcu o vreme bătrânul, parcă privind îndărăt la toate cele întâmplate, la glorioasele lor fapte peste care se aşternuse o uitare de neiertat. Tăcea şi Simurgul, aşteptând. Deodată, Zal reluă nestăpânit:

— De-ar vrea numai ţinutul, averea… dar din trunchi vrea rădăcina smulsă şi rodul în genunchi, de-atâta a fost bun Rustem luptând o

viaţă: ca viaţa lui să ţină acum de-un fir de aţă!

Puternicul Simurg îi spuse atunci să nu se lase abătut. Să-şi cheme fiul şi să aducă acolo sus şi calul. Zal trimise îndată veste în cetate. Se făcură târgi, oşteni voinici puseră umărul, întocmiră schimburi, şi cu multă caznă îi aduseră.

Când îl văzu, pasărea măiastră îl dojeni blând:

— O, tu, Rustem-Viteze! Cine, ce braţ păgân te-a sfârtecat la harţă? Au mintea-ţi nu mai ştie bine de rău să-mpartă? Luptând c-un prinţ de sânge, de ce-ţi pui jar în sân?

— Aveam o învoială şi şahii n-o ţinură… răspunse Rustem, dar Zal îi luă vorba:

— Stăpâne pe văzduhuri! O, pasăre măiastră! Coboară-ţi îndurarea pe soarta rea a noastră Şi spune-mi: unde-n lume găsi-voi adăpost, dacă Rustem se stinge, trăind eu fără rost? Pustie… vizuină de leu sau leopard va fi Zabulistanul, când holde, case ard, se spulberă sub spada de foc! Esfandiar va nimici tot neamul, va şterge un hotar ce l-am păzit în veacuri acoperiţi de glorii…

— Tăcere! Timpul trece! Curând se ivesc zorii, iar vrăjile puterea şi-o pierd la prea-lumină! Simurgul puse astfel capăt plânsetelor, privi rănile cu luare-aminte, scoase patru vârfuri de săgeţi din carnea voinicului, supse sângele cu ciocul, şterse rănile cu aripa, şi îndată vlaga începu să se ivească şi să curgă din belşug în trupul uriaş. Îl sfătui apoi să şi le lege, să nu se lovească o săptămână şi să le atingă din când în când cu o pană de Simurg înmuiată în lapte. Trecu apoi la Rakş care privea, aşteptând cu botul fierbinte să-i vină rândul. Lunecându-şi ciocul de-a lungul, crupei, pasărea scoase şase vârfuri de fier, îl atinse cu aripa şi, minune, numaidecât Rakş se simţi sănătos, ca şi cum nu ar fi suferit de nimic niciodată. Dădu chiar un nechezat vesel, care îl făcu şi pe Rustem să zâmbească. Însă după ce sfârşi oblojelile, Simurgul întrebă şi pe Rustem:

— Bătrâne, ce pricina te-aduse iar la sfadă cu prinţul?

Rustem răspunse înciudat:

— De nu-mi vorbea de lanţuri, nimic nu mă-nfrica. Ci spune-mi tu, Simurge, cu-nţelepciunea ta: puteam eu înjosirea s-o-ndur fără de vină?

— Decât o vrajbă cruntă între vitejii ţării, mai de dorit, Rusteme, e calea împăcării. Nu-i clipa şi nici locul să nu dai ascultare, o când şahul porunceşte. Puterea lui e mare. Te du la prinţ, îmbună-l. Aşa să faci, te-ndemn, iar dacă nu te cruţă, dispreţul e un semn că întrecând măsura smintit aruncă sorţii şi lui Esfandiar îi sună ceasul morţii. Eu însumi îţi arăt un mijloc să te aperi.

Bucuros că se ivesc zori mai senini, nemaifiindu-i teamă de ruşinea încătuşării, Rustem răspunse:

— Dorinţa ta-i poruncă, şi n-o voi încălca. Sub ploaie chiar de săbii

de-ar fi să stau, aş sta!

Iar Simurgul urmă:

— Mai ştiu încă o cale, dacă-mi urmezi îndemnul. Încalecă pe Rakş, şi vino să vezi semnul!

Rustem nu aşteaptă să i se spună şi a doua oară. Într-o clipă se aruncă în şa, galopând sub zborul păsării măiestre ceasuri multe. De la un timp, o văzu rotindu-se la malul mării, deasupra unui tamarin uriaş. Nu trecu mult, şi Simurgul se opri în tamarin[52]. Povestea spune că o mireasmă îmbătătoare de mosc năpădi văzduhul în acele clipe. Era o noapte de vrajă, cum nu mai trăise Rustem: marea unduia întunecată până la nesfârşit, topindu-se în cerul de catran. Privind în sus, spre slăvile în care se pierdea vârful copacului, zări Simurgul cât un bulgăre de argint şi-l auzi grăindu-i parcă de pe altă lume:

— Alege ramura cea mai dreaptă şi mai subţire. Ia-o cu grijă, îndreapt-o la foc după meşteşug, caută-i un vârf de fier, întocmeşte-i chibzuit penele dinspre coarda arcului… Aceasta va fi săgeata de care ţine soarta lui Esfandiar… Este vrăjită.

Rustem făcu întocmai, iar Simurgul îşi urmă sfaturile, călăuzindu-l în drumul de întoarcere:

— De te-ntantă prinţul, tu nu te mânia. Înduplecă-l, vorbeşte-i cu cinste şi blândeţe. Cu niciun preţ nu pune în faptă vicleşug. Se poate să se-ntoarcă şi el la vorbe blânde şi să-şi aducă-aminte de vremurile vechi când tu cutreierai în lung şi-n lat o lume, când înfruntai primejdii şi piedici şi-ai slujit la pacea şi unirea Iranului slăvit. Dar dacă nu te-ascultă, cuvântul cu dispreţ dacă-ţi primeşte prinţul, sfidându-te semeţ, ca şi cum tu, Rusteme, n-ai fi ceea ce eşti, înmoaie-atunci săgeata de tamarin în vin şi încordează-ţi arcul spre ochii cu venin. Ţinteşte între ei ca şi cum ai ţinti spre tamarinul falnic din care ea e ruptă şi-ai vrea să i-o întorci, ca şi cum n-ar fi luptă. Sloboade struna-ntinsă… spre locul ei din frunte se va iuţi săgeata şi va cădea un munte: Esfandiar tiranul, ce te-a dorit în fiare. Dar nu uita, Rusteme, întâi doar împăcare să-i ceri… apoi săgeata, dacă nu-i chip altfel.

Pasărea măiastră îl îmbrăţişă şi pieri. Viteazul Rustem îşi pregăti săgeata vrăjită cu sufletul încărcat de un simţământ necunoscut de el până atunci: îndoială şi ruşine. Socotea nedemn să lupţi cu astfel de arme şi era tare înciudat pe Estandiar care-l silise să ceară şi sa dobândească ajutorul Simurgului.

Şi când zorile începură să coboare de pe culmile munţilor, păşind cu sfială parcă printre umbrele nopţii, Rustem se întoarse la luptă împotriva lui Esfandiar.

Dar cu cât se apropia mai mult de oastea venită cu prinţul împotriva lui, cu atât mânia lua locul vorbelor înţelepte la care îl îndemnase pasărea măiastră.

Când ajunse, privind pe aceia care îi fuseseră tovarăşi de bătălii şi acum stăteau în faţă, vrăjmaşi din senin, de hatârul unui şah înfumurat, o furie cumplită îi puse stăpânire pe gânduri. Clocotind, strigă spre Esfandiar:

— Hei! Tu, nesăbuite! Tot mă mai vrei în fiare? Tot nu ţi-ai mutat gândul? Hei, tu, Esfandiare, m-auzi? Sau somnul dulce ţi-a cotropit fiinţa? Ci vino să ne batem, căci asta mi-e voinţa: să îmi crestez pe ţeastă-ţi năduful, ca o rană, şi rana să te doară, să vezi cât e de vană porunca lui Guştasp — minte de şah nerod ce te-a trimis la mine să i te-ntorci schilod!

La auzul acestor vorbe, Esfandiar îşi luă armele, îşi prinse platoşa şi strigă la rându-i mânios:

— Orbirea şi trufia ajung ades pe-o culme că, în prag de moarte, fiara nici moartea nu-şi adulmecă! Pieriţi-ar de pe lume şi zodia, Rusteme, că mi-ai uitat de arc în aşa iute vreme! Te-a vindecat vreo vrajă? Ai ocolit mormântul căscat sub pasul tău, şi-acum te-mpinge vântul cu farmece din spate să te întorci, bătrâne, să te zdrobesc, să-ngroape din tine ce-o rămâne nefericitul Zal, aflând astfel târziu că e mai bine rob, nu leş într-un sicriu?

Văzându-l atât de înfuriat, Rustem băgă de seamă că trecuse peste îndemnul Simurgului, uitând vorbele blânde, şi cu o sforţare îşi înmuie glasul:

— O, Esfandiar, viteaz între viteji, eşti tânăr şi însetat de lupte, dar nu-ţi înjosi inima şi mintea năzuind moartea unui erou bătrân! Uită-mi vorbele nesăbuite ce mi-au scăpat fără voie, oricât de tari vor fi fost ele. Nu! Azi nu mai vin să mă bat, ci să cer cuvenită înţelegere, să-mi ocrotesc numele şi cinstea. De ce te-ai lupta cu mine? De ce ţi-ai înlătura din minte gândul înţelept al judecăţii? Te rog, pe Zaratustra al tău cel drept, te rog! Re buna mea credinţă, pe Nuş-Ader şi Miri-Nuş, pieriţi nevinovaţi, pe măreţia şahilor, pe Soare şi pe Lună, te rog să nu mai pleci urechea la glasul ce îndeamnă către măcel năprasnic. O, de ai veni doar o dată în casa mea, cred că dorinţa de a-mi lua viaţa ţi s-ar topi ca un vis urât, deschizând ochii. Iar eu mi-aş deschide porţile comorilor, ţi-aş încărca dobitoacele de povară şi-aş merge apoi cu tine să mă înfăţişez şahului. Oare nu vezi, Esfandiare, cum încerc să ocolesc pieirea unuia dintre noi? Sau chiar a amândurora? Braţul tău şi al meu sunt încă de folos Iranului străbun. De ce să lipsim ţara de oricare dintre ele?

Dar Esfandiar nu putea şi nici nu avea cum să înţeleagă o schimbare atât de mare în purtarea lui Rustem, petrecută într-o clipă, de aceea răspunse răspicat:

— Te ştii în ziua luptei, în ziua cea de spaima: unde găseşti minciună cât gura ta îngaimă? îţi meştereşti senină înflăcărata-ţi faţă, făgăduieşti ospeţe, comori, să scapi cu viaţă, Şerpească viclenie

răstălmăcind porunca. Să capeţi îndurare, în fiare te aruncă! Supune-te poruncii, de vrei crezarea-ntreagă: tu singur adu lanţuri şi singur tu te leagă!

Rustem încercă din nou:

— O, prinţule! Te-ndură! Un strop dă-mi de-ascultare: mă poţi lega de tine altcum decât cu fiare! Încearcă, eşti un prinţ de straşnică ispravă. De ce mă vrei în lanţuri? De ce să torni otravă în cupa unei vieţi ce-nclină spre apus? E vorba ta din urmă? Atât mai ai de spus?

Dar Esfandiar îl înfruntă trufaş:

— Dar cât să te mai rabd să trăncăni în deşert? Chiar de-aş putea s-o fac, nici eu nu te mai iert! Mi-ai omorât copiii… Pe şah vrei să-l înfrunt? Purtare fără seamăn, păcatul cel mai crunt: cine de şah n-ascultă, cine pe şah înşală! Ce-mi ceri e răzvrătire sau e curat sminteală.

— Spre pace, orice cale găseşti, dar, că e ruptă?

— Alege între lanţuri, sau moartea ta în luptă! Atât mai spuse neguros Esfandiar, şi împietri aşteptând.

Rustem înţelese că rugăminţile nu mai folosesc la nimic. Întinse arcul şi aşeză cu grijă săgeata din lemn de tamarin, înmuiată în vin.

Viteazul încăpăţânat, Esfandiar, văzându-l că umblă la arc şi tolbă, crezu că şovăie să înceapă lupta cu alte arme şi-i strigă în batjocură:

— Cu vicleşuguri încă tu nu vrei să-nceţi? Voi slobozi în tine săgeţi după săgeţi, o funie-mpletită — săgeată cap-la-cap: Doar ciuruindu-ţi pielea de tine vrei să scap?

o întinsoare a arcului de-a dreptul între ochii lui Esfandiar… Şi lumea se întunecă înaintea nefericit-strălucitului fecior de şah. Trupul de chiparos se încovoie, puterile îl părăsiră şi leşină, agăţându-se de coama calului său negru. Arcul chinezesc pe care ştiuse să-l mânuiască atât de iute, încât făcea, după cum el însuşi spusese cu o clipă mai devreme, funie de săgeţi, îi scăpă din mână în sângele ce înroşea ţărâna.

Cu nesfârşită părere de rău Rustem rosti:

— Tu ai sădit sămânţa acestui rod amar. O singură săgeată… şi mori, Esfandiar!

Chiar atunci strălucitorul prinţ căzu de pe cal cu capul în jos. Rămas câtăva vreme în nesimţire, se zvârcoli, se întinse şi apoi se trezi. Apucă săgeata şi o smulse din trup. Baman şi Beşutem, aflând că steaua lui Esfandiar pălea, veniră în grabă cu strigăte de jale, sfâşiindu-şi veşmintele şi îmbrăţişându-l.

Esfandiar găsi putere să vorbească, în pragul morţii:

— Pe lume, veşnic, nimeni nu poate să rămână… Tot ce trăieşte are culcuşul în ţărână… Dar nu vreo vitejie a lui Rustem mă-nvinge. Un ram de tamarin — şi viaţa mi se stinge… Cu farmece… descântec… Zgripţurul de Simurg… săgeata lui vrăjită mă prăvăli-n amurg…

Rustem plânse de durere, căindu-se că s-a lăsat împins la astfel de faptă. Că tot ce spunea Esfandiar era adevărat, că, folosind săgeata vrăjită la ananghie, a ţinut în cumpăna arcului viaţa prinţului, deşi încercase mai înainte în toate chipurile să înlăture durerosul sfârşit.

Esfandiar auzindu-l îl chemă aproape şi-i spuse cu ultimele puteri:

De greabănul vieţii m-agăţ… dar în zadar…
Ascult-acum, Rusteme, pe Prinţ-Esfandiar!
Îmi deapăn firul iute şi crud spre nefiinţă,
Ascultă-mi cea din urmă, îndurerat-dorinţă!
O, nu eşti tu pricina năpăstuirii mele!
Şi dac-a fost aşa, aşa sta scris în stele…
Tu n-ai fost decât mâna, n-ai fost decât unealta…
Mintea ce-a pus la cale a fost, cum bănui, alta.
Nici tu, şi nici Simurgul! Şahul mi-a vrut prigoana,
Să-şi ghiftuie mândria cu tronul şi coroana
Făgăduite mie pe când era-n strâmtoare…
Îl sature urzeala-i… şi fiul lui când moare!
Îţi las… limbă de moarte… pe fiul meu, Baman,
Pe viitorul şah… Să-l iei în Zeistan,
Ferindu-l de Guştasp… să-l ţii şi să-i fii tată…
Şi să-l ajuţi la cârmă… când va fi şah… odată!

Esfandiar oftă adânc şi mai spuse: „Guştasp mi-a vrut pierzarea…” şi sufletul său părăsi trupul rănit de moarte, care se aşternu în ţărână fără suflare.

MOARTEA LUI RUSTEM-VITEAZUL

Rustem avea un frate vitreg zămislit de Zal cu o frumoasă roabă din odăile femeilor sale. Roaba cânta minunat din gură şi din strune şi, fermecându-l pe Zal, aduse pe lume un fiu, care prin strălucirea sa făcea să pălească aştrii de pe cer. Semăna cu Sam-Pahlivan la chip, şi tot neamul viteazului a fost bucuros văzându-l. Şi Zal i-a dat numele de Segad.

Când s-a făcut mare, l-a trimis pe Segad în Industan, la şahul din Kabul, care nu avea urmaşi. Tânărul ştia să mânuiască ghioaga şi arcanul, avea o înfăţişare plăcută şi era iute la minte. L-a îndrăgit şahul şi i-a dat de soţie pe fata sa cea mai mică, încărcându-l şi cu bogăţii nenumărate. L-a înconjurat apoi cu grijă şi sfaturi, pregătindu-l să-i fie urmaş la tron.

în vremea asta, Rustem nu-şi vedea fratele decât rar. De când unise poporul Iranului, Indus anului şi Turanului într-un singur stat puternic şi paşnic, Rustem primea în dar, în fiecare an, din Industan şi din Turan, câte o piele de vacă, în semn de recunoaştere a puterii şi înţelepciunii sale.

Marii dregători ai ţării găseau cu cale însă că acest dar, care nu făcea decât un dirhem[53], ar fi trebuit să dispară, socotindu-l înjositor pentru ei — un fel de bir. Stăpânitorul din Kabul, acum când Segad era ginerele său, credea că nu o să i se mai vorbească de acest aşa-zis bir. Dar când sosi vremea, oamenii lui Rustem veniră să-l ceară. Amarnic se mâniară toţi, şi poate nu atâta şahul cât Segad, fratele vitreg al lui Rustem, pe care-l rodea invidia faţă de gloria viteazului Pahlivan, şi care-i împărtăşi socrului său, clocotind de furie:

— Scârbit mă simt de lume şi nedreptatea ei! De ce mă umileşte de dragul unei piei? Făcuţi suntem de-un tată… mai vârstnic e Rustem. De ce mai cere birul? Să-l simt şi să mă tem de oastea lui, de ei, de gloriile lor? De ce să mă-ngenunche?

Vorbind aşa, vorbi pe inima socrului, care de mult cârtea, dar curaj nu avusese nicicând să i se împotrivească lui Rustem făţiş, necum să-i plănuiască pieirea.

Nopţi întregi se socotiră şi puseră la cale un plan mârşav. Lui Segad îi dădu prin cap să facă şahului din Kabul o petrecere la care să poftească tot ce avea cetatea mai de seamă — înţelepţi, dregători şi capete de oaste. Să cânte muzicile şi să curgă din belşug vinul. Iar când veselia va fi în toi, şahul să-l ocărască pe Segad cu nepăsare şi vorbe grele.

— Văzându-ţi purtarea nedreaptă şi luând martori pe toţi cei de faţă, mă voi preface adânc jignit, mă voi ridica de la masă şi în văzul lumii voi pleca în Zabulistan să mă plâng lui Rustem. Ajuns acolo, îi voi spune anume că m-ai luat în batjocură, atât pe mine, cât mai ales pe el. Înfumurat şi mândru cum este, nu va răbda ocara şi va veni să-ţi ceară socoteală. În timpul ăsta tu să-i pregăteşti moartea, dar nu prin luptă, ar fi greu să-l doborâm aşa, ci prin viclenie. Vei săpa gropi ca acele capcane pentru prins fiare. În fundul lor vei pune să se înfigă ţăruşi, săbii şi suliţi ascuţite. Să fie apoi acoperite cu dibăcie, dar încăpătoare, aşa ca să-l cuprindă şi pe armăsarul Rakş, cu Rustem cu tot, când va fi să cadă într-una din ele. Acesta este planul, iar tu să-l treci în faptă! Îi spuse Segad.

Şahul s-a cutremurat de îndrăzneala ginerelui său, dar s-a alăturat lui şi aşa a făcut.

În focul petrecerii, vinul şi cântecele curgeau în valuri. Segad aştepta să înceapă şahul cearta socotită. Dar frica şahului în faţa nelegiuirii ce urma era mai puternică decât dorinţa de a-l ucide pe Rustem. De aceea tăcea, tăcea mereu, şi timpul trecea.

Nerăbdător şi înfierbântat de aburul beţiei, tot Segad a început prin a-i striga şahului:

— Eşti un fricos şi de neam prost, bătrâne! De neam ales, din astă adunare nu-s decât eu! Rustem îmi este frate, iar înţeleptul Zal îmi e părinte! Mai multe ce pot să-ţi spun? Nici nu-s cuvinte să-nfăţişeze o

mai mare fală. Mărunţi pe lângă mine sunt toţi în astă sală!

Văzând că începutul e făcut, dar mai ales de ochii lumii uluite de îndrăzneala tânărului, şahul intră în primejdioasa horă iscată de Segad. Răspunse mânios:

— De ce-aş tăcea mereu privind la tine? Nu eşti de neam cu Sam şi nici cu Zal. Nu ţi-e ruşine să spui că ai fi frate cu Rustem? De câte ori veni să-ţi zică frate? Eşti fiul unei sclave cu purtări sfruntate, şi meriţi numai poarta s-o păzeşti, un fiu de sclav, Segad, atâta eşti!

Sorţii fuseseră aruncaţi! Prefăcută sau neprefăcută, cearta izbucnise.

Segad ţâşneşte într-o clipă, mânios, încalecă pe cal şi la drumul Zabulistanujui. Şahului din Kabul nu-i mai rămânea alegere. Trebuia să împlinească şi restul mârşăviei. Puse aşadar să se sape o mulţime de gropi într-un ţinut cu vânat bogat.

În timpul acesta Segad, cu inima plină de ură şi suspinul je buze, ajunse la curtea bogatului său părinte. Când îl zări Zal, care de mult nu-l văzuse, rămase încântat de statura lui falnică, de înfăţişarea-i regească. După ce îl întrebă de câte toate, îl trimise să-l vadă şi Rustem, care se bucură pe faţă şi din toată inima de cum arată tânărul ce-i era frate numai după tată. Îi spuse chiar:

— Din neamul lui Sam, leul, se nasc numai viteji, Am auzit de tine că eşti şi cumsecade. Mă bucur că mi-eşti frate. Să ne trăieşti, Segade! Dar spune-mi, la Kabul, merg treburile bine? Ce fiice socrul tău? Şi ce spune de mine? Ajunsu-m-a o vorba… ţineam la o cinstire. Dar pielea cea de vacă ar fi iscat cârtire… E-adevărat? Sau… cum?

— De-aceea, drag Rusteme, m-am aşternut la drum. Cât despre şah… mai bine ar fi să nu mă-ntrebi. N-aş vrea să mă amestec… Sunt prea gingaşe trebi… *a* zicea că, până când o să-ţi plătească bir? Că eşti hulpav, Rusteme… dar ce să-ţi mai înşir tot ce zicea, hainul… că n-ai fi al lui Zal… De-un timp, de când se-mbată, mă suduie-ntr-un hal, că nu găsesc cuvinte să îndrăznesc să-ţi spun… De tine mai zicea: „E un bătrân nebun”… Că ţi-ai ucis copilul, de glorie avar, cum l-ai ucis asemeni şi pe Esfandiar… De-aceea am plecat… Bine-ar fi fost să tac…

Spunând acestea, Segad stătea cu ochii în pământ şi se prefăcea adânc întristat. Săgeata vicleniei îşi atinse însă ţinta. Rustem începu să clocotească de mânie şi izbucni deodată, ca în vremurile tinereţii năvalnice:

— Să taci? Dar astea-s vorbe ce trebuie ascunse? Răstălmăcite fapte în minţi mişele-ajunse? Segade, fii pe pace! Nici nu gândesc să-l iert. Pe şah, cu buzduganul porni-voi să mi-l cert. În locul lui, Segade, tu vei purta coroana. Plecăm! Îi vântur oastea… Nu scapă nici cu goana. Din gaură de şarpe o scot, de-ntind doar mâna… iar de-a avut vreun soare, i-o zace în ţărâna cu care-i umplu gura spurcat-clevetitoare, când retezatul cap i-o sta lângă picioare!

Rustem nu porni însă numaidecât. Îl mai ţinu câteva zile pe Segad,

înconjurându-l cu cinste şi preţuire, găzduit într-un palat măreţ. Îşi alese din oaste pe cei mai destoinici viteji care-şi arătaseră curajul în multe bătălii şi le porunci să se. Pregătească pentru a merge la Kabul. Văzându-l că întocmeşte o oaste atât de puternică, vicleanul Segad îi ieşi în cale într-o zi şi-i spune:

— Dar pentru cine oaste? E-atâta de mişel!… Pui preţ pe el mai mare decât şi-ar pune el… Căci şahul din Kabul singur mormântu-şi sapă de ţi-ar citi, Rusteme, numele scris… pe apă!

îi mai spuse apoi că nimeni n-ar îndrăzni să-i stea în faţă să-l înfrunte. Ar avea cineva îndrăzneala să-l aştepte cu arme? Mai mult chiar, era sigur că, ştiindu-l pe ginere plecat înspre Zabulistan, şahul se şi căieşte de vorbele spuse mai des la beţie şi că îi va ieşi înainte cu căpeteniile Kabulului, să-i ceară îndurare.

Rustem găsi că are dreptate şi micşoră numărul ostaşilor la o suta călăreţi şi o sută de pedeştri, iar însoţitor de cinste luă pe fratele său, Zevare.

în vremea asta, la Kabul, şahul a ales un loc bogat de vânat, a săpat câteva zeci de gropi mari şi adânci pe care le-a împănat cu suliţi, ţăruşi, lănci şi săbii tăioase, cu mânerul înfipt în pământ. Cu multă dibăcie gurile gropilor au fost apoi astupate, aşa ca nici ochiul omului, nici al calului să nu bănuie primejdia.

Când porniră din Zabulistan, Segad avu grijă să trimită pe ascuns, înainte, un călăreţ pe un cal iute, să-l vestească pe şah că Rustem soseşte fără oaste şi că trebuie să-i vină în întâmpinare spre a-i cere umilită iertăciune pentru vorbele nesocotite spuse pe seama lui. Şahul ieşi, dară, din cetate, „pe limbă cu miere şi-n inimă fiere". Zărindu-l pe Rustem, descălecă de departe, îşi scoase tichia indiană de pe cap şi înaintă cu capul descoperit şi mâinile pe frunte, îşi smulse şi încălţările din picioare, ca semn de mare părere de rău, văicărindu-se şi vărsând lacrimi cât pumnul.

Atingând pământul cu capul, i se înclină pocăit cu bine-alese cuvinte:

— M-am îmbătat, netrebnic, ocară grea rostii… căinţa îmi rămâne şi îndurarea ta… ci iartă, dar, greşeala… în văzul tuturor îmi plâng amar sminteala!

Rustem îl iertă, îl pofti să-şi acopere capul şi să se încalţe, îi făcu cinstire ca unui prinţ şi-i spuse să încalece şi să pornească la drum împreună, fără să bănuiască nici urmă din toată prefăcătoria şahului.

Şi era în faţa cetăţii Kabul o câmpie a cărei proaspătă verdeaţă încânta ochiul şi mângâia inima. Pâraie, copaci şi flori de nu-ţi venea să treci fără a te opri îndelung. Aici porunci şahul să se aducă toate cele pentru un ospăţ ca în basme, cum se cuvenea la sosirea lui Rustem-Viteazul. Iar când în mijlocul petrecerii vinul îşi suise aburii încălzind minţile, îl îmbie pe înaltul său oaspe, ştiindu-l dintotdeauna

dornic de vânătoare, să meargă în anume locuri pentru el păstrate, unde hălăduiesc sălbăticiunile în turme: berbeci, asini sălbatici şi căprioare. Cu un cal iute, nu se putea închipui o vânătoare mai bogată şi mai voinicească.

Cum se putea împotrivi Rustem unei asemenea ispite? Porunci să se pună şaua pe Rakş şi să se dea drumul şoimilor pe câmpie. Aşeză arcul regesc în taşcă. Alături de Zevare, Segad şi alţi câţiva bărbaţi aleşi, galopă întins spre locurile arătate de şah. Alaiul se răspândi la întâmplare, dar Segad avu grijă să-l îndrepte pe Rustem spre locurile cu gropi. În preajma lor, Rakş, simţind mirosul de pământ proaspăt răscolit, începu să sforăie, se ridică pe copitele dinapoi şi dădu semne mari de teamă. Rustem nu înţelese decât că ar fi vreo pandalie şi răsfăţ de animal răzgâiat şi îl îndemnă cu călcâiele, făcându-l să înainteze. Dornic să nu-i ia altul înainte la doborârea primei sălbăticiuni, scoate chiar biciul, fiindcă Rakş se încăpăţâna să nu se mişte din loc, şi-l loveşte fără milă cum nu mai făcuse vreodată. Calul se repede îngrozit înainte şi, dintr-un salt, ajunge între două gropi, unde din nou frământă pământul în copite, împotrivindu-se mersului. Alt bici, mai neîndurător, îl face să sară peste groapa ce-i stătea, simţită numai de el, în faţă. Dar săritura este acum prea lungă… dincolo de ea, o altă capcană în adâncul căreia Rakş cade cu picioarele dinainte, străbătând înşelătorul înveliş de pământ. Fundul gropii, înţesat de săbii şi suliţi, îi pătrunde pe amândoi odată. Vitejia era acum de prisos, iar fuga cu neputinţă. Din crupele bunului Rakş şi din pieptul viteazului sângele ţâşneşte în valuri. Rustem mai găseşte însă tărie să-şi smulgă trupul din spăngi şi să se caţere din străfund pe marginea gropii, leşinând apoi de durere.

După un scurt răstimp, când deschise ochii, Rustem văzu lângă el pe Segad şi înţelese din sclipirea de răutate a ochilor şi rânjetul ce-i schimonosea faţa că el pusese la cale uneltirea vicleană, că el îi era duşmanul şi el îl răpunea.

Străfulgerându-l cu privirea, Rustem îi spuse:

— O, frate! Vitreg frate, născut cu piază rea! Tu, dar, ai pus la cale, netrebnic, moartea mea? Întregul neam iran în inimă îmi bate, când pier azi în legendă vândut de tine, frate! Dar însuţi tu, Segade, tu însuţi ai să pierim ca luntrea pe furtună, ca ziua cea de ieri. Eu te credeam aproape… dar erai mort de-atunci, *a* mai mort decât chiar moartea în care tu m-arunci! Căci numele „Segad”, pentru ce-ai fost în stare, în veac de veac, de-a pururi, va însemna: Trădare!

Lăţindu-şi rânjetul, Segad răspunse cu venin:

— Ba eu socot bun cerul şi nimeni nu va plânge în urma ta, Rusteme! Vărsaşi atâta sânge! Atâţia regi supuşi, atâtea oşti izbit-ai.

— Am vrut unire, pace, şi viaţă ca în basme popoarelor de-o limbă şi de-o credinţă-n bine — menirea mea pe lume… ta a fost… ruine!

în acea clipă sosi din depărtare şahul din Kabul şi, zărind pe viteazul Rustem atât de greu rănit, se făcu a băga de seamă că rănile nu i-ar fi oblojite:

— O, mândru cap al oastei, dar ce ţi s-a-ntâmplat în timpul vânătorii? în grabă mă întorc să vin cu leac de preţ şi tămăduitorii… Ci iată, lacrimi grele, fierbinţi, îmi curg de milă…

— Să pieri de dinainte-mi, şacal nemernic! Pieri, să nu te port şi-n moarte — povară — în privire. Vânzarea mă-mpresoară în clipa cea din urmă… Rustem… e dat să moară răpus de viclenie, cum vicleniţi poporul: trădare… biruri… lanţuri… şi-atât de des… omorul!…

îşi îndreptă apoi privirea către vitregul Segad:

— Fiindcă tot m-a ajuns nenorocirea, mai poţi cu o faptă să-ţi speli cât de cât din păcate: Scoate-mi arcul din teaşcă, întinde-l şi-l aşază cu două săgeţi lângă el în faţa mea. S-ar putea ca înainte de a-mi da duhul să vină vreun leu şi să mă rupă. Ar fi un sfârşit nemeritat de un erou. Mi-ar putea fi arcul atunci de folos…

Segad îi scoase arcul, întinse şi legă coarda, îl mai întinse o dată să-l încerce şi apoi, mulţumit de moartea care se apropia de viteaz, i-l aşeză în faţă, zâmbind. Rustem apucă arcul, chircindu-se de durere… Deodată, lui Segad i se făcu frică; mişelului nu-i trecuse prin minte că bătrânul s-ar mai putea folosi de armă. Înspăimântat, căută ascunziş în scorbura unui copac secular din preajmă. Rustem încordă arcul cu toată vlaga ce-i mai rămăsese şi slobozi săgeata care străpunse dintr-o parte în alta copacul, trecând prin trupul lui Segad şi ţintuindu-l astfel pentru vecie… Vaierul ucigaşului ucis se ridică în văzduh, odată cu gemetele lui Zevare, fratele bun al marelui Pahlivan, care se stingea şi el din viaţă împreună cu alţi viteji căzuţi în gropile din jur.

— Cui pot eu mulţumi? şopti murind Rustem.
Că împăcat… sfârşitul îl vreau, îl cer, îl chem…
Şi-o clipă mai nainte de-a-mi asculta chemarea,
În cea din urmă clipă… am pedepsit trădarea…

[1] pahlivan — erou, dregător, ale cărui fapte vitejeşti sau înţelepte îi aduseseră titlul de nobil.
[2] Religia iraniană a suferit In cursul vremii multe schimbări. în timpul Sassanizilor - dinastie din secolul III- II î.e.n. - a avut o tendinţă monoteistă. Conceptul "timpului fără margini" - Zruanakarana — prefigurând ideea de infinit, a servit de sprijin închipuirii despre un singur dumnezeu — abstract, superior celor două principii mari Ahura-Mazda sau Ormuz (Ormazd), geniul binelui, şi Ahriman, geniul răului. Este interesant, de pildă, că Ahura-Mazda comanda la rândul său şase genii mai mici, care în fond nu erau decât personificarea unor principii de înaltă înţelegere umană: Bahmana — în traducere literară „gândul bun", Ardibihist „desăvârşita virtute", Sahriver „idealul spre care tindem", Sipendarmid „altruismul", Kordad „sănătatea", iar Murdad „nemurirea". Cu timpul, Ahura-Mazda a jucat un rol din ce în ce mai strălucitor, religia devine Mazdeism, principiul binelui fiind întruchipat de un zeu unic, cel maj mare dintre zei, aşa cum regele Persiei era Regele regilor. „Împărăţia cerurilor" rămânând până în tradiţia creştină o copie a curţii regelui Persiei.
[3] în astrologie, al cărei leagăn a fost Asia mică, deci şi Iranul, planeta Saturn era socotită nefastă, adică purtătoare de nenoroc, de piază-rea.
[4] Div-Deva - închipuite duhuri mărunte ale răului pe care se spunea că le conduce Ahriman: "gîndul-rău" şi "minciuna", "nesupunerea", "bolile", "balaurii" şi "monştrii" etc., toţi creaţi pentru a nimici opera binelui. Duhul binelui, Ahura-Mazda, se credea că ar fi făcut viaţa, iar Ahriman ar fi inventat moartea, meleagurile Răului - întunecimile fără ţărmuri. Din lupta încleştată şi fără cruţare trebuie să triumfe binele, iar răul să fie spulberat.
[5] Albroz sau Elbroz - munte foarte înalt în sudul Mării Caspice.
[6] Sinmrg sau Simorg (caena meregho), — un fel de vultur gigantic, pasăre măiastră, simbol luminos al cinstei şi înţelepciunii.
[7] Industan — tinut Pe malurile fluviului Indus, corespunzător in mare parte Pakistanului de azi.
[8] Credinţa in vise şi în rolul lor prevestitor de bine sau de rău este veche de cînd lumea. Toată istoria antică, a evului mediu şi modernă, pină aproape de secolul nostru, este plină de visele prevestitoare ale eroilor, căpeteniilor de oşti sau de popoare, care înaintea unor lupte sau altor întîmplări visau şi îşi chemau sfetnicii sau vrăjitorii să le tălmăcească visele.
De ce visează Sam că i se aduc veşti despre copilul său izgonit? Fiindcă îl mustră conştiinţa faptei sale, îl bântuie dorul, îl sâcâie curiozitatea, vrea să afle cum arată şi ce face, l-ar vrea acasă. Toate acestea, e prea mândru să le mărturisească ziua, le respinge chiar din minte. Dar noaptea, nestăpânitele gânduri şi frământări se încheagă în

vise. Dacă se întâmplă ca a doua zi să ia hotărârea, în legătură cu visul „de a-şi aduce acasă fiul”, e uşor de închipuit că, datorită bucuriei nemărturisite, va crede că Cerul, Dumnezeu, sau Ahura-Mazda i-a trimis visul cel bun. Nu va recunoaşte că dorinţa şi fapta erau în el, în Sam, în gândurile lui ascunse.

[9] lună de iarnă în calendarul persan.

[10] lună de vară; „luna lui Cuptor” — am zice noi.

[11] Aici Firdousi îşi îngăduie o licenţă, o inexactitate, anticipînd existenţa Keianizilor sau Kaianizilor care au fost întronaţi de-abia de fiul lui Zal, de Rustenj, după luptele cu Turanienii. E vorba de dinastia legendară ce se numeşte aşa fiindcă numele regilor este precedat de epitetul Kei (Kei-Kobad, Kei-Kaus etc.). Corespunde istoric şirului de regi Achemenizi, care se termină la victoria lui Alexandru cel Mare asupra lor. Peripeţiile legendei sînt oarecum deosebite de ce ştim despre Achemenizi din scrierile grecilor şi romanilor, care au interpretat în spiritul lor faptele istorice.

[12] în legătură cu eroul povestirii, numele de Rustem ("sînt uşurată, sînt slobodă" — după unele înţelesuri ale limbii persane) este o formă întrucâtva mai aproape de zilele noastre, mai modernă. Vechea formă a numelui era Rostahm sau Rotastahm, în care cei ce se ocupă cu etimologia, ştiinţa izvoarelor cuvîntului, desluşesc adjectivul "Takhama" care înseamnă puternic în aceeaşi limbă. Folosim în această carte forma Rustem, mai semnificativă poate, amintind naşterea neobişnuită a eroului.

[13] — Zabulistan sau Zabul, regiunea Ghazma, în Afganistanul de azi, la sud de Kabul.

[14] secretar, scrib, ştiutor de carte, rari în acele vremuri.

[15] Şah legendar, urmaşul lui Traetona, a fost un mare constructor. Legenda spune că el a săpat mătcile Eufratului şi Indusului, precum şi numeroase canale care uneau Eufratul de Tigru. Lui i se atribuie primele grădini de flori, de zarzavaturi şi de pomi fructiferi. Sub el apare familia marilor vasali pahlivani: Nariman, tatăl lui Sam, la rându-i tatăl lui Zal, la rându-i tatăl lui Rustem.

[16] Ţinut şi lac mare la graniţa dintre Iran şi Afganistanul de azi. unde-şi avea Zal reşedinţa.

[17] Feridan sau Traetona este tatăl lui Minotşir,—şahul Iranului în vremea lui Zal şi Rustem.

[18] Măsură persană de lungime, egală cu 5250 m.

[19] Mănunchiuri de nuiele pe care le îngrămădeau la zidul cetăţii, pentru a ajunge mai uşor sus.

[20] mine de argint şi aur.

[21] Keikobad devine fondatorul dinastiei legendare a Keianizilor, pentru că numele şahilor va fi precedat de epitetul Kei, cum s-a mai explicat. Numele poate fi astfel folosit cu sau fără epitet.

[22] la întîmplare.
[23] rădăcină dezgolită de ape.
[24] Oşti de cîte zece mii de luptători, în organizarea armatelor asiatice. Cuvintul se păstrează în limba română din timpul năvălirilor tătare.
[25] Spital de nebuni
[26] a cotrobăi, a umbla — uneori fără rost.
[27] Ursitoare în mitologia greacă. Epopeea fiind scrisă în sec. al X-lea, motivele mitologice circulau.
[28] Iranienii, ca şi alte popoare din acele vremuri, erau fatalişti. Credeau într-o soartă, într-o ursită care ar fi determinat desfăşurarea vieţii omului încă de la naştere. De aceea, cei ce se socoteau înţelepţi nu se tulburau de moartea cuiva, chiar dacă era vorba de un tânăr, fiindcă, ziceau ei, „aşa fusese scris”. Ba încă mai credeau că dincolo de hotarele morţii ar fi o altă lume mai bună, mai liniştită decât cea de pe pământ. Îndoiala asupra acestei credinţe, după cum se vede din unele versuri de mai sus, se strecurase însă de pe atunci în mintea înţelepţilor.
[29] cu picioarele din faţă şi din spate legate, pentru a-i stăpîni mişcările.
[30] hoţi.
[31] armăsarul.
[32] zînă din mitologia persană.
[33] „obraz trandafiriu”, în limba persană.
[34] joc de îndemânare la aruncatul suliţei.
[35] peruzele — pietre preţioase.
[36] Însemn, armonii.
[37] Popoarele deşertului îşi încercau puterea vederii privind la steaua de mărimea şaptea ce licăreşte ca un cui în vârful oiştii Carului Mare, sau Ursei Mari, cum se mai spune. Dacă, vedeau, era semn bun, de privire ageră.
[38] să nu-l scoţi din răbdări.
[39] seminţia, obîrşia.
[40] odgoane cu care se leagă corăbiile.
[41] lac limpede de munte.
[42] hanger, pumnal curb, oriental.
[43] sicriu.
[44] lava.
[45] în acele vremuri, după cum s-a mai spus, oamenii credeau în preziceri, ca şi în soartă. Aici, povestea despre ce ar fi citit în stele astrologii constituie şi un pretext pentru pregătirea şi întărirea conflictului şi a dramei personajelor.
[46] duh al binelui, în mitologia iraniană, apărător al marilor luptători.

[47] Zeistan sau Zabulistan.
[48] Industanul.
[49] A se casnii, a se obosii
[50] şchioapă.
[51] smuls, ciufulit.
[52] din arabă: tamar hindi - Arbore cultivat in regiunile tropicale, specie de palmier.
[53] drahmă, monedă măruntă.

Table of Contents

NAŞTEREA LUI ZAL, TATĂL LUI RUSTEM
SAM ÎŞI VEDE ÎN VIS COPILUL
NAŞTEREA LUI RUSTEM-VITEAZUL, FIUL LUI ZAL
SE DUCE SAM SĂ-L VADĂ PE RUSTEM
RUSTEM RĂPUNE ELEFANTUL ALB
ŞI PLECA RUSTEM SPRE MUNTELE SIPEND
RUSTEM ÎŞI ALEGE PE RAKŞ, UN CAL MINUNAT
ZAL SE ÎNDREAPTĂ CU OASTE ÎMPOTRIVA LUI AFRASIAB
CELE ŞAPTE GRELE ÎNCERCĂRI ALE LUI RUSTEM
PRIMA ISPRAVĂ — RAKŞ SE LUPTĂ CU UN LEU
A DOUA ISPRAVĂ — RUSTEM GĂSEŞTE UN IZVOR ÎN DEŞERT
A TREIA ISPRAVA — RUSTEM SE LUPTĂ CU UN BALAUR
A PATRA ISPRAVA — RUSTEM UCIDE O VRĂJITOARE
A CINCEA ISPRAVĂ — AULAD CADE ÎN MÂINILE LUI RUSTEM
A ŞASEA ISPRAVA — LUPTA LUI RUSTEM CU DIVUL ARZENG
A ŞAPTEA ISPRAVA — RUSTEM UCIDE DIVUL ALB
KEIKAUS ÎNCEARCĂ ZBORUL SPRE CER
ŞI IAR RĂZBOI CU AFRASIAB, REGELE TURANULUI ISPRAVA CELOR ŞAPTE VITEJI
POVESTEA LUI ZORAB
PORNIND LA VÂNĂTOARE, RUSTEM ÎŞI GĂSEŞTE MIREASA
NAŞTEREA LUI ZORAB PREGĂTIRI DE PLECARE ÎN CĂUTAREA TATĂLUI
ZORAB PORNEŞTE SPRE IRAN
RUSTEM SE ÎNTÂLNEŞTE CU ZORAB
PRIMA LUPTĂ A LUI RUSTEM CU ZORAB
RUSTEM ŞI ZORAB ÎŞI PIERD CUMPĂTUL
CEI DOI VOINICI SE-NFRUNTĂ IAR
RUSTEM ŞI ZORAB STAU ULTIMA OARĂ FAŢĂ ÎN FAŢĂ
CEL DE PE URMĂ DRUM AL LUI ZORAB
POVESTEA LUI ESFANDIAR
ESFANDIAR CERE TATĂLUI SAU TRONUL
ESFANDIAR ÎŞI DUCE OASTEA ÎN ZABULISTAN
ESFANDIAR TRIMITE PE BAMAN LA RUSTEM
ŞI IATĂ CUM BAMAN, FIUL LUI ESFANDIAR, ÎŞI ÎNDEPLINEŞTE SOLIA
RUSTEM ŞI ESFANDIAR SE ÎNTÂLNESC
DAR ESFANDIAR NU-L POFTEŞTE PE RUSTEM LA MASĂ
LUPTA LUI RUSTEM CU ESFANDIAR
ZAL CHEAMĂ IARĂŞI SIMURGUL
MOARTEA LUI RUSTEM-VITEAZUL

[1]
[2]
[3]
[4]
[5]
[6]
[7]
[8]
[9]
[10]
[11]
[12]
[13]
[14]
[15]
[16]
[17]
[18]
[19]
[20]
[21]
[22]
[23]
[24]
[25]
[26]
[27]
[28]
[29]
[30]
[31]
[32]
[33]
[34]
[35]
[36]
[37]
[38]
[39]
[40]
[41]
[42]
[43]
[44]

[45]
[46]
[47]
[48]
[49]
[50]
[51]
[52]
[53]